

„...fonjunk rózsafüzért szép Üdvözlétébül!”

A rózsafüzér imádsága és rózsafüzéres versek a XIX-XXI. századi magyar irodalomban

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
az irodalom tudományágban

Írta: Soós Sándorné okleveles magyar nyelv és irodalom – német nyelv és irodalom szakos
középiskolai tanár, főiskolai oktató

Készült a Debreceni Egyetem BTK Irodalomtudományok doktori iskolája
(magyar és összehasonlító irodalomtudományi alprogramja) keretében

Témavezető: Dr. Görömbei András

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Dr.

tagok: Dr.

Dr.

A doktori szigorlat időpontja: 200... ..

Az értekezés bírálói:

Dr.

Dr.

Dr.

A bírálóbizottság:

elnök: Dr.

tagok: Dr.

Dr.

Dr.

Dr.

A nyilvános vita időpontja: 200... ..

"Én Soós Sándorné teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el."

Tartalomjegyzék

I.	Bevezetés	4
II.	Szakralitás és költészet	17
III.	Imádság és rózsafüzér	22
	A. Az imádság	22
	B. A rózsafüzér imádsága	28
	C. Mária-tisztelet és Mária-imádságok	33
	D. A rózsafüzér-imádság kialakulása	41
	1.) A Miatyánk sokszorozó imádkozása	41
	2.) Az Üdvözlégy sokszorozó imádkozása	43
	3.) Az imák számának ellenőrzése	44
	4.) Az imádság alatti elmélkedés	46
	E. A rózsafüzér-imádság elterjedése	50
IV.	A rózsafüzér Magyarországon	56
	A. A megnevezések sokfélesége	56
	B. A rózsafüzér-imádság	59
	1.) az írásos emlékekben	59
	2.) a tárgyi kultúrában	69
	C. Az imádság hazai elterjedése: szerzetesrendek, társulatok, népivé válás	72
	D. A rózsafüzér a XIX-XX. századi ponyvairodalomban	78
V.	A rózsafüzér az irodalomban	85
	A. Rózsafüzér-imádság és rózsafüzéres vers	85
	B. A Legszentebb Rózsafüzér Királynéja c.lap	90
	C. Rózsafüzéres versek az ájtatossági irodalomban (1880-as évek -1947)	96
	1.) A versek szimbolikája	105
	2.) Sajátos szerkezet	114
	3.) Titokversek	120
	4.) Motívumok összekapcsolása	131
	a.) A rózsafüzér és a hazaszeretet	131
	b.) A rózsafüzér és az emberi élet teljessége	139
	c.) A rózsafüzér és a hit összekapcsolása	145
	d.) A rózsafüzér kegyelemközvetítő szerepe	147
	e.) A rózsafüzér a szentek életében	149
	f.) Egyéb motívumok	151
	D. A rózsafüzér a magyar irodalomban az 1940-es évektől napjainkig	152
	1.) Rózsafüzéres szimbolika	158
	2.) Sajátos szerkezet	160
	3.) Titokversek, a titkokról való elmélkedés	162
	4.) Műfaji megnevezésen alapuló kapcsolat	172
	5.) Motivikus kapcsolatok	179
VI.	Összegzés	184
VII.	Felhasznált irodalom	188

*„Öröm-füzér vala mult ezred hajnala,
És Fájdalmas-füzér lett annak alkonya:
Új ezred hajnalán következhet-e más?
Dicsőséges-füzér! A nagy feltámadás!”¹*

I. Bevezetés

A rózsafüzér-imádság - számos egyházi műfajhoz hasonlóan – az évszázadok alatt többféle utat járt be. Jóllehet a XVI. századra kialakult és elfogadott formája az egyházi gyakorlatban 2002-ig változatlan maradt, a lényegi elemeket jelentő evangéliumi titkoknak a teljesebb megértéséhez és átéléséhez már az első időktől kezdve elmélkedéseket kapcsoltak, s gyakran időszerű kívánságokat, fohászokat, könyörgő szavakat is társítottak. Ezekkel a bővítésekkel a rögzített, kötött formát bontották meg, s az alapimádságnak számos variációját hozták létre.

Idővel számos speciális szentolvasó is született, s egy-egy közösség igénye szerinti változatok is létrejöttek, hiszen az imában az imádkozó ember hitélményeinek adekvát módon való kifejezési lehetőségét ismerhette fel. Ezekben az új struktúrákban az alapimádság kötöttségei rendszerint megőrződtek, de az újító törekvések és egyéni lelemények eredményeként ezekhez újabb és újabb tartalmak járultak. A XIX. század második felétől felvirágzó rózsafüzéres társulati élet hazánkban is kialakította az Egyház által szabályozott, de a helyi sajátosságokhoz is alkalmazkodó szervezeti kereteket, melyek az egyéni törekvések támogató háttereként sok helyütt különösen gazdag és változatos rózsafüzéres szövegek, énekekkel, elmélkedésekkel megszerkesztett szövegművek bölcsői lettek. Az így keletkezett, ájtatossági célokat szolgáló használati textusok kéziratos vagy nyomtatott füzet, ponyva formájában terjedtek, mondásuk során kezdetektől fogva az imák számát jelző, megszentelt eszközt használtak, mely maga is gazdag tartalmú szimbólum. Ezek a szövegek a hagyományosnak mondott rózsafüzér egyházi imádságának különleges változatai, példázák, hogy a rózsafüzér a közösség igényének megfelelően mind a mai napig meg tud újulni.

A hitről szóló tanítások nem maradnak pusztán elvont hitigazságok, hanem évszázadok alatt szellemi közkinccsé is válnak, beépülve az emberi életbe, szemléletbe, kultúrába, művészetekbe, s „legkülönbözőbb megnyilvánulásai nemcsak az egyház-és vallástörténet részét

¹ KÁLMÁN Károly: Kivel keljen honunk új ezredvire fel?! A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1896. 129.

alkotják, hanem a művelődéstörténet becses emlékei is,”² természetesen a keresztény-katolikus ember számára vallásos összefüggésekben kapnak értelmet.

Az Egyház által sokféle módon népszerűsített rózsafüzér-imádság a hit intenzitásától függő, koronként változó tekintélyű műfajként kínált mintát és előképet a vallásos irodalomnak is. Így olyan alkotások – rózsafüzér-parafázisok - születtek, amelyek számos formában és eltérő színvonalon közvetítették az imádság legfontosabb tartalmait. Az ájtatossági irodalomban a rózsafüzér kiemelt értékű, szakrális szövegére való rájátszás az 1880-as évektől kezdve a tradícióra utalásnak, az értékörzésnek és értékteremtésnek a lehetőségét is jelentette, de szolgálta a Mária-tisztelet ápolását is. Az imádsággal valamilyen módon intertextuális kapcsolatban álló, az Egyház hitelveit és a hagyományokat hűségesen tükröző, egymásnak mintául és mértékül szolgáló rózsafüzér-versek a vallásos-katolikus olvasóknak a közösséghez tartozás megerősítő lehetőségét is kínálták.

Költészetünk története során is számtalan mű létrejöttében jelentett forrást és ihletet a rózsafüzér-imádság. Míg azonban a szentolvasó egyházi imádsága a hit elmélyítését szolgáló, sajátos elmélkedés eszköze, az ájtatossági irodalom léleknevelő versei közül néhány a hitgyakorlás részévé is vált, a szépirodalom szövegghalmazát gazdagító, egyéni hangvételű írások ilyen szerepet nem tölthetnek be, jóllehet sokak számára a megtérésre és a keresztényebb életre felszólító sürgetésként is hatottak, hitet ébresztettek, kegyelmet közvetítettek, lelkeket tápláltak.

A mintaadó műfaj, a rózsafüzér imádsága számos formában tűnik föl az új szövegekben. Fabiny Tibor,³ a keresztény hermeneutika kérdéseivel foglalkozó teológus a szakrális szöveg, az architextus és az irodalmi feldolgozással megszülető szöveg, a szupertextus kapcsolatát az autonómia szempontjából vizsgálva hármas lehetőséget körvonalaz. Lehet, hogy az alkotó számára a szakrális szöveg csak „ürügy” műve megírásához, mert kínálja a világi témával való megfeleltetés párhuzamát, de az új szövegben már nyoma sincs a vallásos tartalomnak, sőt alapvetően az eredeti szöveg is új értelmezést kap. Ebben az esetben a létrejövő szupertextus éppen a szakrális szöveg öntörvényét sérti. Ha viszont az alkotó világában a szakrális szöveg, az architextus rendelkezik egyedül valóságértékkel, a megszülető irodalmi mű, a szupertextus lesz mindössze „lehetőség” meggyőződésének vagy valamely lelki tartalomnak a kimondásához. Ez a szemlélet az irodalmat valamilyen cél érdekében „használja,” gyakran az irodalom szempontjának autonómiáját, sok esetben esztétikai érvényét figyelmen kívül hagyva. A harmadik lehetőség az architextusként szolgáló szakrális szöveg és a szupertextus ideális, a

² BARTÓK 2005. 16.

³ FABINY 2001. 199-203.

sajátosságokat megőrző kapcsolatát jelenti, tehát amikor a szupertextus az architextus rekreációja lesz.⁴ A fentiek szerint tehát a legjobban sikerült textusokban szerencsésen találkozunk esztétikum és szakralitás, ez azt jelenti, hogy a legideálisabb esetben sem a szakrális szöveg, sem az irodalmi textus nem veszít öntörvényéből, mindkét típus sajátosságait megőrzi. Ezért mondhatjuk, hogy ezek az alkotások „részei annak a hagyománynak, amelynek forrását a keresztény hívő Isten beszédének vallja.”⁵

A dolgozatban vizsgált rózsafüzéres versek a Fabiny Tibor által vázolt modellek mindegyikének érvényességére szolgáltatnak szép számmal bizonyítékot. A legtöbb versben a második modell érvényesül, hiszen a vallásos-erkölcsi üzenet elsőbbséget kap a megformáltsággal szemben.⁶ Sok rózsafüzéres vers létrejöttében ugyanis elsősorban nem esztétikai szempontok domináltak, az alkotó az esztétikumot rendszerint meghatározott cél elérésének, „tartalmi és stílári eszközait adott morális, teológiai és vallási tartalmak terjesztésének, meggyökereztetésének szolgálatába állítja.”⁷ A versek legtöbbször abból a meggyőződésből születtek, hogy az irodalom olyan tartalmak hordozója is lehet, melyek egy közösség lelki-szellemi-erkölcsi életét is alakíthatják. Ebből belátható, hogy a verseket értelmező magatartás akkor a leghatékonyabb, ha a szöveg megszületésének és szándékolt hatásának ezt az összetevőjét is szem előtt tartja, s a vizsgálódás az ily módon összetett szöveg sajátosságait figyelembe vevő, irodalmi-esztétikai, de a szakralitás jegyeit is egyidejűleg feltáró jellegű lesz. Ezek az esztétikai szempontból kevésbé értékesnek tartott szövegek a minta-és ihletadó architextussal és az esztétikailag értékesebb szupertextusokkal sok ponton érintkeznek, ezért is lehetnek vizsgálódásunk tárgyai.

Sokszor elhangzó ítélet, hogy az egyházi irodalom művei esztétikai mértékkel alig vagy nehezen megközelíthetők. A jól ismert okok mellett többek között ennek a szemléletnek a következménye, hogy – különösen a XX. századi irodalmunkban - hosszú ideig háttérbe szorult a magyar spirituális irodalom számos műfajának és szövegének a recepciója. Az egyházi irodalom „rehabilitációja” a pusztán esztétikai-formális paradigmát kiegészítő és gyakran felváltó szemléletnek is köszönhető, amelynek eredményeképp számos szempont (retorikai, irodalomszociológiai, hatástörténeti stb.) érvényesítésével az eddig irodalmon kívülnek tekintett szövegekkel való foglalkozás is polgárjogot nyert. Hivatkozhatunk a modern induktív poetikai felfogásra is, amely a „műfajokat közlési változatokként határozza meg, s az irodalmi

⁴ I.m. 200.

⁵ I.m. 203.

⁶ Az európai művészet fejlődése arra utal, hogy az esztétikai és az erkölcsi érték találkozása nem szükségszerű, illetőleg kapcsolatukat az egyedi művekben külön-külön tanácsos megvizsgálni. IRODALMI FOGALMAK 1999. 244.

⁷ TÜSKÉS-KNAPP 2002. 241.

műfajok struktúráit a nyelvi-kommunikációs szerkezetek funkcionális változatainak tekinti.”⁸ E kétféle szemlélet is lehetővé teszi, hogy olyan szövegeket is vizsgáljunk, melyek „nem teljes esztétikai”⁹ értékűek, hiszen „egy-egy alkotásnak nemcsak művészi, hanem emberi rangja is van, s a kettőnek a mértéke nem mindig fedi egymást.”¹⁰

A vizsgált versek legtöbbje a XIX. század közepétől felvirágzó és jól körvonalazható rózsafüzéres kultusznak a hatására jött létre, ehhez sok szálon kapcsolódik és máig feltáratlan területet alkot.¹¹ A rózsafüzéres áhítati forma a magyar katolikus hitéleten belül jellegzetes, sokszínű vallási életet, rítusokat, ájtatossági formákat, áhítati irodalmat, építészetet, képzőművészeti ábrázolásokat, ikonográfiát, szakrális tereket, szakrális időszakokat és alkalmakat, sajátos nyelvi kifejezőmódot, szimbolikát teremtett,¹² amely jellegzetességek ugyan a közös, katolikus hagyományokból táplálkoznak, mégis a helyi vallásgyakorlattal árnyalva nagy gazdagságot mutatnak. Ennek a sajátos vallási kultúrának a különösen gazdag ének- és imaköltészete katolikus lapokban, önálló kiadványokban, ponyvalapokon jelent meg, melyek egy része az egész nyelvterületen elterjedt, mások csak kisebb körben váltak ismertté.¹³

A versek nagy számban való megszületése összefügg a XIX. század közepétől fellendülő és a XX. század első négy évtizedében virágzó rózsafüzéres társulati élettel is, mely - összhangban a katolikus megújulás törekvéseivel - szorgalmazta az evilági szerepvállalást, a keresztény közéletben való határozott részvételt és a sajtóapostolkodást is. Papok, szerzetesek és világi hívők, írók-költők és laikus, jó szándékú tollforgatók a szó erejével igyekeztek hatni, s az irodalomban is azokat a lehetőségeket keresték, melyekkel a lelkek épülésén munkálkodhattak. Ebből a szándékból születtek azok a versek, amelyekben a rózsafüzér-imádság nagyszerű formát, példát kínált a keresztény tanításnak és a korhoz szóló üzenetnek a megfogalmazásához. Ezek a versek elsősorban annak a törekvésnek a szolgálatában álltak, hogy a lelki tartalmakat megérthetővé, átélhetővé tegyék, s az identifikációt, imitációt segítsék egy olyan korban, amikor ennek a legnagyobb szükségét látták. A műfaj kínálta lehetőségeket felhasználták az evangéliumi és személyes, az evangéliumi és közösségi-nemzeti párhuzamba

⁸ I.m. 7.

⁹ GÖRÖMBEI 2003. 11.

¹⁰ BARTA 1976. 36.

¹¹ „A XIX. századi vallásos társulatokat, a hozzájuk kapcsolódó kegyességi irodalmat, s főleg a kor vallásos és társulati folyóirat-irodalmának kínálatát azonban még egyáltalán nem elemezte a kutatás (*Religio, Jézus Szíve Hírnöke, Mária-kert, Rózsafüzér Királynéja* stb.)” BARNÁ 1998. 10. BARNÁ 2001. 113.

¹² BARNÁ Gábor ennek a szerzeágazó kultúrának a háttérét adó társulati életet mutatja be írásaiban, s szorgalmazza a feltáratlan területek (rózsafüzér-imádság, szimbolika, nyelvi vonatkozások) kutatását: BARNÁ 1986, 1998, 2001, 2004.

¹³ BARNÁ Gábor ismertette és elemezte *Ökrös József akrosztichonos énekeit*. BARNÁ 2001. 113. Ökrös József rózsafüzéres énekét közölte az „*Örvendetes olvasóddal Mária tisztelünk...*” c. írásában. In: Az Idő rostájában I. Tanulmányok Vargyas Lajos 90. születésnapjára. Budapest, 2004. 445-490.

állítására is. Sok szövegben az emberi élet, a közösségi és nemzeti sors újabb és újabb aspektusai tárulkoznak föl abból a meggyőződésből, hogy minden emberi történés a transzcendencia távlatába helyezhető, sőt igazában csak így érthető és értelmezhető. A kor számos költője tehát az irodalmat – mert létmódja lehetővé teszi – ilyen sajátos módon állította a közösség szolgálatába, anélkül, hogy benne csupán pusztá eszközt látott volna. Szent megszállottsággal hittek abban, ahogy a magyarság legjobbjai mindig is, hogy az irodalom a „személyiség és közösség formálásának hatékony eszköze,”¹⁴ az egyén és a nemzet gondolkodásának semmi mással nem helyettesíthető alakítója lehet. Ezek a keresztényi-közösségi felelősségből fakadó versek – bár esztétikai igényességük különböző – a XIX-XX. századi magyar történelem válságos időszakában, a világnézeti pluralizálódás és szekularizáció idején a katolikus hit és erkölcs terjesztésével meglehetősen széles körben hatottak, lelki-erkölcsi energiát sugározva a gondolkodás és a magatartás formálói voltak, így nemzeti kultúránk részei lettek. Megjelenésük ideje Magyarország történetének sorsfordító eseményeihez kötődik: az első és majd a második világháború, Trianon, a kommunista hatalomátvétel és diktatúra adják a történelmi háttérrel. A versek megszületéséhez sokban hozzájárult az ideológiai harc, a keresztény vallásosság és értékrend egyre reménytelenebb küzdelme a terjedő materializmus és liberalizmus ellen, a társadalmi megosztottság és a szegénység mélyülése, az értékeket viszonylagossá és egyéntől függővé tevő szemlélet növekvő térhódítása.

Feltűnő, hogy a rózsafüzér mint architextus XX. századi szépirodalmunk neves költőinek életművében is felbukkan, sok esetben magas esztétikai értéket képviselő művekben. A műfaj történeti áttekintés során azonban arra is találunk majd példát, hogy a posztmodern irodalomban, az új beszédmódot és szemléletet képviselők lírájában a szakrális téma és műfaj csak lehetőség a profanizálásra, nyelvi játéokra, a hangnem, forma ironikus-gúnyos imitációjára. Az új textusban így már nyoma sincs a vallásos gondolatnak, sőt alapvetően más értelmezést kap az eredeti szöveg is. Tehát a korábban normaként működő szakrális szöveghez való kötődést inkább az eltérés és deformálás módozatai váltják föl.

Dolgozatomban a verseket elsősorban a hagyományos rozáriummal való tartalmi, szerkezeti, motivikus, műfaji kapcsolat alapján értelmezem, keresem az architextus és szupertextusok számos ponton megragadható kapcsolatát, és megkísérlem annak a bemutatását, hogy az egyházi műfaj, a szakrális szöveg miként lehet számos módon mintaadó a XX-XXI. századi magyar irodalomban is.

¹⁴ GÖRÖMBEI 2003. 13.

A rózsafüzéres versek, az új nyelvi-poétikai struktúrák a szövegek közötti összefüggésnek sokféle módját képviselik, ezért egy-egy szöveg önnön jelentésének és formanyelvének feltárásán túl keresem az aktuális szupertextus és az architextus kapcsolatának minél több elemét és a szupertextusok egymással való érintkezési pontjait is. Így kimutathatók egy olyan kapcsolatrendszer tartalmi-szerkezeti-motivikus elemei, melyek a műfaj leglényegesebb, hosszú történeti fejlődés során kialakult jegyeit is összegzik, s egyúttal az állandóság és a variabilitás izgalmas kapcsolatára is fényt derítenek.

Nem törekedtem részletes és teljes imádságtörténet megírására, de a hosszabb művelődés- és lelkiélettörténeti bevezetést szükségesnek tartottam. Úgy gondolom, hogy a viszonyítási pontként szolgáló rózsafüzér-imádság katolikus hitéletben betöltött, sajátos kultúrát teremtő szerepének ismerete nélkül a szupertextusoknak mondható versek utalásai, képei, szimbolikája sem értelmezhető és érthető a maga teljességében. A rózsafüzér-reminiszcenciák teljes összegyűjtése így is szinte lehetetlen, de a felsorakoztatott művek talán meggyőző bizonyítékot jelentenek, hogy a műfaj tovább él, különböző módon és formákban hat mind a mai napig.

A kutatásom témája és időbeli kerete a XIX. század utolsó harmadának és a XX-XXI. század fordulójának magyar irodalma, főképp az érintett időszak áhítati folyóiratainak és kiadványainak rózsafüzéres versei. Az eddigi tapasztalataim azt mutatják, hogy a rózsafüzéres versek a vizsgált időszakban - a ponyvairodalmon kívül - 1885-től jelentek meg, legnagyobb számban az ekkor induló, domonkosok által kiadott egyházi folyóiratban, *A Legszenőbb Rózsafüzér Királynéja*¹⁵ című lapban, amely 1909-től *Rózsafüzér királynéja* címmel jelent meg egészen 1944-ig. 1948-ban még egyszer kiadták a lapot, majd szerepét a rendek és a társulatok feloszlása után rövid ideig a *Rózsafüzér Társulatok Értesítője* vette át. Amíg ezek a társulati kiadványok léteztek, addig más katolikus folyóiratban alig közöltek rózsafüzéres verset. A feldolgozás során a folyóiratnak több mint 60 évfolyamát, a jubileumi kötetet és éves kalendáriumait, a válogatott cikkekből megjelenő tanulmánykötetet néztem át. A dolgozat megírása során egyházi és állami könyvtárakban fellelhető, magyar és német nyelvű szakirodalomra támaszkodtam.

Az archaikus, tradicionális társadalmak embere tökéletes egységben látta a világot, Istennek, a lét teljességének, a teremtet világnak és személyes sorsának egymástól örök

¹⁵*Legszenőbb Rózsafüzér Királynéja*, Budapest, 1885. május 1-1894. december; Szombathely, 1895. január – 1904. december; Budapest, 1905. január – 1908. december. Havi folyóirat a Mária-tisztelet, különösen pedig az élő rózsafüzér egylet terjesztésére és pártolására. Megjelenik havi 32 oldalon, összesen 272 szám. A boszniai trappista zárdában Angelicus páter alapította. Felelős szerkesztő Badalik Bertalan (1-12. szám). Szerk. és kiadó Angelicus páter. 1909 és 1944 között *Rózsafüzér Királynéja* címen jelent meg. 1947-ben a lap pótlására indította el a szerkesztőség és a domonkos rend a *Rózsafüzér Társulatok Értesítője* c. kiadványt.

elválaszthatatlanságát. A felvilágosodás racionalizmusától induló folyamat következményeként a XIX-XX. század fordulójára gyökeresen megváltozott világkép¹⁶ azonban jelentősen átalakította a nyelvről való gondolkodást és az irodalom helyzetét és beszédmódját is. A középkor metonimikus, analogikus, transzcendensre irányuló nyelvi módját az induktív, leíró mód váltotta föl, tagadva az egyedül érvényes jelentés és a megértés lehetőségét. Ugyanakkor azonban mivel Isten létének állítása és újkori tagadása lényegében ugyanabban a metafizikai horizontban¹⁷ zajlik, „a modern kor vallástalan embere, ha akarja, ha nem, a homo religiosus viselkedésformáit, hiedelmét és nyelvezetét is viszi tovább – miközben deszakralizálja és megfosztja őket eredeti jelentésüktől.”¹⁸ Tehát a modernség is a kétezer éves, termékeny hagyomány örököse maradt, még akkor is, ha ebben a profanizálás, deformálás módozatainak kifejezésére lát lehetőséget.

A fentiekből következően állíthatjuk, hogy a vallásos-szagrális műalkotások elemző értelmezésekor elsődlegesen a bibliai és a szent hagyomány intertextusaira kell hagyatkoznunk,¹⁹ hiszen sajátos viszony alakulhat ki a különböző szövegek és beszédmodok, tematikai, motivikus, strukturális stb. kapcsolatban álló nyelvi-poetikai struktúrák között. A művekben így teológiai kérdésekkel is szembesül az elemző, sőt akár azzal is, hogy a műalkotás teológiai szempontoknak rendelődik alá.²⁰ Ebből az következik, hogy az ún. katolikus irodalom alkotásait jelenkori irodalmunk horizontjában „el kell különítenünk a szagrális célokat szolgáló liturgikus szövegektől”²¹ még akkor is, ha „a kétfajta megnyilatkozást végső soron mint a létről való beszéd lehetőségét vizsgáljuk, s a két beszédmodot elválasztó jegyekkel szemben a közösség és kölcsönösség hangsúlyozása a célunk.”²²

¹⁶ „A reneszánsztól vagy még inkább a felvilágosodástól számítva a világképet felváltotta a világnézet, amely inkább tudományos volt, mint ideologikus, inkább személyes, mint kollektív.” NAGYMIHÁLYI 1994. 33.

¹⁷ SZÉNÁSI 2006. 50.

¹⁸ ELIADE 1999. 249.

¹⁹ Paul RICOEUR a nyelv poetikus funkciója felőli megközelítésről beszél, a nyelvi struktúra tárgyszerű vizsgálatáról, hogy kikerülje a dogmatikus „hitigazságok” és a filozófia „észigazságának” szakadékát, hiszen a poetikus funkció egy olyan „igazságfogalmat testesít meg, amely nem foglya a megfeleltetési, valamint igazolási és cáfolási igazságmeghatározásoknak.” RICOEUR Paul: *A kinyilatkoztatás eszméjének hermeneutikai megalapozása*. 2002. 144. A Bibliára és a szagrális szövegekre is érvényes kell hogy legyen bármely, a nyelvi műalkotások esetében alkalmazható interpretációs elv. Bibliaértelmezéséről, a szimbólumok időbeliségéről: MÁRTONFFY 1999. 151-158.

²⁰ Nyilvánvaló, hogy az alkotó istenhite, a kulturális hagyomány befolyásolja személyiségét, világképét, szemléletét, s mindez a művei által közvetített eszmékben, eszményekben tapintható ki, a legkülönfélébb poetikai irányzatokban ölthet testet anélkül, hogy befolyásolná a művek esztétikai karakterét. Tehát az eszme és világkép esztétikailag semleges, nem poetikai fogalom, de mivel hozzátartozik a mű eszmei-lelki struktúrájához, meghatározó gondolati, érzelmi minőségeket, vizsgálatát nem lehet megkerülni. POMOGÁTS 2003. 99.

²¹ SZÉNÁSI 74.

²² Uo.

Természetesen megközelítésünk során az irodalmiság szempontjai az elsődlegesek,²³ de a teológiai szövegek éppen az irodalmi alkotások lelki-szellemi környezetét kövezik ki, ugyanannak a hagyománynak a másik aspektusát adják, hermeneutikailag is meghatározók lehetnek. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a teológia – a szövegben verbális módon megjelenő, motivikus-strukturális-retorikai szinten túl – a valóságnak azt a kontextusát rajzolja ki, amelyben a szöveg autentikus értelmezései gyökerezhetnek.

Magától értetődő, hogy a vizsgálódáskor természetesen figyelembe kell venni a mindenkori poetikai kontextust és horizontot, a konkrét művek, életművek viszonyát a nemzeti kánonhoz,²⁴ amely mellett – gyakran annak ellenében - más kánonok is léteznek,²⁵ melyekhez egy adott közösség által kiválasztott, jóváhagyott művek, szerzők, műfajok tartoznak.²⁶ Egy kánon kialakulásához értelmező-legitimáló közösségre, fenntartására és állandóságára intézményekre van szükség. Egy-egy kánont „belső összefüggések tartanak egybe, s ezért a hozzá tartozó művek mintegy szerves közösséget alkotnak, vagyis mindegyikük értelmezését gazdagítja a kánonhoz tartozó művek kölcsönhatása mint összefüggésrendszer.”²⁷ Úgy tűnik, a bemutatott, a rózsafüzérrel valamilyen módon intertextuális viszonyban álló, a lelkiélet irodalmában megjelenő és az Egyház, illetve a társulatok által legitimált versek közös sajátásaik alapján a kánon jellegzetességeit mutatják, mintául és mértékül szolgáltak a XX. század első felének katolikus irodalmában. A rózsafüzéres líra művelői között sok egyházi embert és a papköltőt találunk. Mivel a papi élet, az Isten-és emberszolgálat legfőbb élményei sok szempontból azonosak, költészetük is bizonyos hasonlóságokat, ha nem is „egyhángúságot, de hasonló-hangúságot eredményez az egyéni lélek-ihletek és eredeti formáló adottságok különfélesége mellett is.”²⁸ Mivel a művek nagy része papköltők tollából való, „megbecsült szférában keletkezett [...] széles rétegektől értékállónak minősítettet, [...] tiszteletet ébreszthetett a róla nyilatkozókban. A tisztelet pedig, sokszor az azonos oldalon állás, az egy kánonbeli lét miatti közelségből kifolyólag is megilletődéssel jár együtt, és nemcsak

²³ Ezt hangsúlyozza SÍK Sándor is: „Az írónak, amikor ír, legelső katolikus kötelessége: a tőle telhető legjobb művésznél lenni. [...] művészién fejezni ki az élményt, tehát a lehető tökéletességgel, az elérhető legszebben formálni testté az igét: perfectio cum claritate, mint Szent Tamás mondja: ez a művészi alkotás egyetlen egyetemes lényegi törvénye. SIK 1989. 207-208.

²⁴ „Az irodalmi kánonok szűk jelentésben a megértetten jóváhagyott művek, szerzők és műfajok rendszerének tekinthetők, amelyek közeli rokonságban állnak az értelmezői közösségekkel, s tágabb értelemben a kultúrák képzésének nyelvtanaiként foghatók fel.” DOBOS-SZEGEDY MASZÁK 2003. 8.

²⁵ „A magyar irodalomra vonatkoztatva akár úgy is fogalmazhatunk, hogy tele van olyan helyinek nevezhető értékkel, amely időben és térben szűken körülhatárolt életmódhoz kötődik.” SZEGEDY-MASZÁK 2005. 15.

²⁶ DOBOS 2005. 51.

²⁷ SZEGEDY-MASZÁK 2005. 20.

²⁸ Új Horizont, 2005.4.szám

elfogultságba, hanem rajongásba is átcsaphat.”²⁹ Ez a kánoni eleve-determináltság befogadást és kritikát is meghatározott, erre is érdemes majd figyelmet fordítani a textusok bemutatásakor.

Az is érdekes felismerés lehet, hogy az egyes alkotók élet-és társadalmi helyzete hogyan hat a mű fogadtatására és akár ezen keresztül a befogadói szemléletre, azaz milyen a „presztízserték és a szöveg önértékének” a kapcsolata.³⁰ Ugyanis igazat kell adnunk annak a megállapításnak, hogy „minden merev kanonizáció során szerző és életműve egyaránt részesül kivételes bánásmódban,[...] az alkotót általában valamiféle kultikus tér övezi, s hallgatólagos közmegegyezéssel kell megküzdnie annak, aki 'profán' kritikával akarja illetni, hiszen [...] az ilyen presztízsz egyfajta lezártágot, hozzáférhetetlenséget is jelent.”³¹ A fentiek természetesen nem kizárólag a papköltőkre vonatkoznak, hanem azokra a szerzőkre is, akik hitelveik és nyíltan vállalt meggyőződésük alapján az Egyház tagjainak vallották magukat.

Összefoglalva tehát: a rózsafüzér kutatásakor fontos a műfaj, a kor és a hagyomány hármas kapcsolatrendszere, ezeknek az értelmezési horizontja, esztétikai kontextusa. Mivel a rózsafüzér imádságának ihletésére született versek különböző műfajokban realizálódnak, elengedhetetlen annak a megállapítása, milyen műfajba tartozik a kutatott szöveg,³² hiszen más-más elvárások támaszthatók a különböző műfajokkal szemben. A mű értelmezése nem választható el megszületésének kontextusától és körülményeitől sem, ezért kell mindig visszahelyezni abba a korba, amelyben keletkezett. A szerzőség is nélkülözhetetlen szempont, hiszen a szándékot és a célt is meghatározza az alkotó személyisége, világképe, élet-és társadalmi helyzete. Mivel a rózsafüzér kultusza erősen kötődik egy-egy kor hagyományrendszeréhez, választ kell arra is keresni, hogy akik az imádság sugallataira, ihletésére verset írtak, hogyan fogadták, értelmezték a rózsafüzért. Voltak - és mind a mai napig vannak - egyének, közösségek, amelyek befogadták, művelték, megélték és hasonlóan értelmezték az imádság közvetítette teológiai tartalmakat, numerikus és kromatikus szimbólumait, közös motívumait,³³ de arra is találunk majd példát, hogy a szakrális szöveg

²⁹ BOKA 2005. 46.

³⁰ Érdemes idéznünk NEMES NAGY Ágnes szavait: „...meg szoktam különböztetni bármely irodalmi termék értékelésében kétféle tényezőt: a presztízsertéket és a szöveg önértékét. Az önérték fogalma világos, csak az nem szokott mindig világos lenni, hogy ezt az önértéket milyen fokig tudja befolyásolni a presztízserték, amely véleményekből, hallomásokból, értesülésekből áll össze; hozzájárul az író általános hírneve, a kritika állásfoglalása, és az a nehezen meghatározható, szállongó köztudat, ami egy író holdudvara.”

³¹ BOKA 2005. 48.

³² Lehetnek imádságok, himnuszok, dalok, ódák, lírai életképek is. A titkokat feldolgozó, elmélkedést-szemlélődést szolgáló művek között találunk elbeszélő költeményt, eposzt, sőt dramatizált, színpadi előadásra átirat változatot.

³³ Egyébként köztudott, hogy főképpen irodalmi szempontból a Szentírás és a szent hagyomány nem választható el egymástól.

csak mozgásteret jelent a deformálás lehetőségeinek, a konvenciókkal látványosan szembeszálló irányzatoknak.

A ma is érvényes, egymástól nehezen elválasztható négy értelmezési szint a jelen téma megközelítésében is alkalmazható. A kortörténeti értelmezés során arra keressük a választ, kikhez, kikért szólt az elemzendő mű. A legtöbb esetben a korabeli keresztények-katolikusok az elsőrendű címzettek, vigasztalásukra, a hittartalmak tovább adására születtek a művek. Az aktuális vonatkozások és a szakrális tartalmak összekapcsolását az magyarázza, hogy a versek keletkezése elválaszthatatlan a társadalmi-politikai helyzettől és attól a meggyőződéstől, hogy minden kor kérdéseire csak hitből fakadó válaszok adhatók. Legtöbbjük a XX. század első négy évtizedében született, Magyarország történetének válságos időszakában, a szekularizáció, a vallásos pozíciók, értékrendek profanizálásának, egy kimondottan világi kultúra térhódításának idején. Mindebből is következik a versek erősen didaktikus jellege, az evangéliumi tanítás tovább adásának határozott szándéka, a hagyományos nyelvi megformáláshoz való ragaszkodás, az egyszerűség és áthatolhatóság, mely szinte elvárásként fogalmazódott meg. A második, az egyháztörténeti értelmezés arra világít rá, hogy a történelem ereje, a szentháromságos Egyisten és középpontja Jézus Krisztus mellett ott áll a mennybe fölvetett Szűzanya, akinek a tiszteletétől elválaszthatatlan, több száz éves rózsafüzér-kultusz része és függvénye volt a mindenkori Egyház történetének. Az Egyház sorsa a kereszténység sorsa is, történetében örömdetes, fájdalmas és dicsőséges korok váltakoznak, ahogy a krisztusi, s benne az emberi életet szimbolizáló rózsafüzérben is. Ez a folyamat az idők végezetéig tart, a mennyei Jeruzsálem alászállásáig, amikor is Isten lesz mindenben minden és új eget és új földet³⁴ teremti. Krisztusinak, emberinek egymást értelmező kapcsolatát tükrözik a rózsafüzér-imádság titkainak inspirációjára született ún. titokversek. A harmadikként említendő eszkatologikus értelmezés az egyén, a közösség és a világmindenség végső sorsát a „végsők felől” (görög ’ta eszkata’) szemléli, melyek a konkrét cselekedetekre és a jövő reményére is hatással vannak. Tudjuk, a végidők Jézus Krisztus feltámadásakor kezdődtek (1Kor10, 16). Mi azóta végidőkben élünk, mert a történelem és az üdvösségtörténet egy síkon, egy dimenzióban zajlik, attól függetlenül, tudomást vesz-e az ember róla vagy nem. Az egyéni és egyetemes eszkata lelkiisége szempontjából nagyon fontos annak az elfogadása, hogy az örök üdvösségre hívott embernek Isten országát itt és most kell építenie, a bűn és a végső kárhozat ellenében: ami megmarad az emberi életből a végítélet után, az a szeretet. Ennek legtökéletesebb példáját a halálig engedelmes Jézus Krisztus és szent anyja, az Isten akaratát alávető

³⁴ „Mi ígérete alapján új eget és új földet várunk, az igazságosság hazáját.” (2Pét 3, 13)

szeretettel elfogadó Mária adta. Amikor értelmezésünkben ezt a megközelítést is szem előtt tartjuk, rádöbbenünk, hogy a rózsafüzér-imádság is kegyelmet közvetítő, egyszerre tevékeny és szemlélődő szeretetben készít a „színről színre” látásra. Az imádság ihletésére született versek pedig a művészet sajátos eszközeivel emlékeztetnek Isten országára, az ember Istent kereső és a felebarátot szolgáló hivatására, a dolgok Istentől való rendjére, a jelen élet örömeinek, fájdalmainak a végsők fényében feltáruuló misztériumára. A negyedik, spirituális³⁵ dimenzió Jézus Krisztus evangéliuma és a mindenkori történelmi jelen találkozását, az ember Istennel megélt konkrét kapcsolatát tükrözi. A Krisztus-központú keresztény spiritualitás legfontosabb ismérve a hétköznapiaság, azaz annak a felismerése, hogy az embernek osztoznia kell Isten emberért való aggódásában és a vele való törődésben. Aktív, áldozatos és találékony szeretetet jelent ez az élet minden területén, mellyel az ember Isten felülmúlhatatlan szeretetét hálálja meg felebarátai szolgálatában. A keresztény alaptörvény szerint minden napnak megvan a maga kegyelme, mert minden nap a hit helye, a helytállás, a hűség, a türelem ideje, melyben kimondhatatlan mélység tárulkozik föl: létünknek az Igére, a mindeneket fenntartó Logoszra adott válasza. Számunkra mindez azt jelenti, hogy a művészetet, költészetet is a szolgálat egy útjának látjuk, amely nem egyéni teljesítmény, hanem válasz Isten hívására, tanúságtevő, önzetlen cselekedet. A rózsafüzér ihletésére született versekben is az Istent kereső ember örömeire, fájdalmaira, küzdelmeire döbbenünk, a hit – nemegyszer a hitért való küzdelem – tanulságos, az olvasót is megerősítő példáira. A legszebb textusok rávilágítanak Ady verssorának igazságára is: „Az Isten van valamiként: Minden Gondolatnak alján...”³⁶

A magyar irodalom szerves részét alkotó, a művelődés-és kultúrtörténetben jelentős szerepet betöltő egyházi irodalmi műfajok tudományos, rendszerező feltárását számos kutató szorgalmazta már.³⁷ A kevésbé kutatott és a jövőben vizsgálandó műfajok közé tartozik az imádság is, különösen a katolikus felekezet imádságirodalma.³⁸ Bár az egyházi műfajok

³⁵ A spiritualitás az egyházi latin nyelv műszava volt. Korábbi jelentése: jámborság, lelki élet. Eredete és tartalma szerint az újszövetségi pneumatóikisz görög szóra vezethető vissza, aminek latin megfelelője keresztény egzisztenciát jelentett. Magyar megfelelője a lelkiség, ami több a vallásosság szubjektív oldalát kifejező jámborságnál. A KERESZTÉNY SZELLEMISSÉG LEXIKONA 1993. 196.

³⁶ *Az Isten balján.* 1908.

³⁷ A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen 2007 őszén megalakult Lelkiségtörténeti Műhely is az egyházi irodalom műfajainak feldolgozására vállalkozott. Az ilyen irányú kutatásokat több írás is sürgeti: GÁBOR Csilla: *Meditáció a hitgyakorlásban és az irodalomban.* Studia Universitatis Babes-Bolyai: Theologia Catholica Latina, 2000, 135. SZIGETI Jenő: *A 18. század első felének magyar protestáns imádságirodalma.* <http://www.rgy.hu/szigeti.htm> TÜSKÉS Gábor-KNAPPÉva: *Az egyházi irodalom műfajai a 17-18. században.* Tanulmányok. Irodalomtörténeti Füzetek. 151. szám. Budapest, Argument Kiadó, 2002. 5-9.

³⁸ Összegző jellegű írások: GAJTKÓ István: *A XVII. század katolikus imádság irodalma.* Budapest, 1936. Palaestra Calasanciana 15. GULYÁS István: *A XVII. század katolikus aszketikus irodalma.* Budapest, 1939. HOLL Béla: *Anyanyelvünk, imádságunk.* In: Vigilia, 1957. 23-28. *A magyar nyelvű katolikus imádságoskönyveink bibliográfiája.* 1958. (kézirat) Cs. VARGA István: *Szent művészet.* I. 1994. *Szent művészet* II. 2000. RÓNAY László: *Isten nem halt meg.* Budapest, 2002. RÓNAY László: *Leletmentés.* Budapest, 2008.

jelentős többsége nem „felekezeti határok mentén szerveződött,”³⁹ az imádság műfaján belül mégis találunk olyan szövegeket, amelyek elválaszthatatlanok egy-egy felekezettől, lelkiségtől. Az imádság – jóllehet számos szempontból individualizálódott megnyilvánulás – természetes módon tükrözi azt a lelkiséget és hitelveket is, amelyekből forrásozik. Így a rózsafüzér jellegzetesen katolikus imádság, egyénileg és közösségben is végezhető ájtatosság, melynek több évszázados története, használata, funkciója, a hagyományos szerkezetben visszatükröződő sajátosságai elválaszthatatlanok a Katolikus Egyháznak és híveinek imagyakorlatától. A rózsafüzér – ahogy a legtöbb egyházi irodalmi műfaj – kevésbé ismert, hazai elterjedését feltáró munkák is alig vannak, a liturgia-és lelkiségtörténeti megközelítések is töredékesek, s a művelődéstörténeti kutatások terén is legfeljebb részeredményekre támaszkodhatunk, még az imádság magyar nyelvű teológiai irodalma is szegényes.⁴⁰ A XIX. század közepétől fellendülő rózsafüzéres társulati élet működéséhez kiadott társulati kézikönyvek és imakönyvek szólnak ugyan az imádságról, eredetéről, történetéről, de megállapításaikat a külföldi szakirodalom alapján ma már feltétlenül pontosítani kell.⁴¹ Lonovics József⁴² hatalmas munkájában számos liturgiátörténeti-egyházművészeti kérdés mellett foglalkozik a katolikus ájtatosságok között a rózsafüzérrel. Lévy Mihály⁴³ könyvében - a felhasznált irodalom pontos feltüntetése nélkül – elsősorban az imádság történetéhez kötődő legendákat ismerteti. A domonkosok által kiadott hitbuzgalmi lap, *A Legszenőbb Rózsafüzér Királynéja*⁴⁴ változó színvonalú írásai is adalékul

³⁹ TÜSKÉS-KNAPP 2002. 8.

⁴⁰ A külföldi – elsősorban német és francia nyelvű - szakirodalom igen gazdag. A legteljesebb történeti áttekintést adják a kölni Rózsafüzér Társulat megalapításának 500. évfordulójára rendezett kiállításához készült katalógus tanulmányai. *500 Jahre Rosenkranz, 1475 Köln 1975*. Erzbischöfliches Diözesan-Museum Köln, 25. Oktober 1975-15. Januar 1976 /Katalog/. Nachtrag Peter Steiner. Köln. Vorwort SCHULTEN Walter.

⁴¹ J(ÁKY) F(erencz): *Örökös Rózsafüzér*. A sz. domonkosi szerzetes atyák által Bécsben 1705-ik évben kiadott német könyvecske szerint magyarázza J. F. osli lelkész. 1862. *ÉLŐ RÓZSA*. Imádságos- és Énekeskönyv az „Élő Szent Olvasó”-ról nevezett Mária-társulatnak a használatára. 1871. Pest. Szent István Társulat. *AZ ÉLŐ LELKI RÓZSAFÜZÉR ÉS A BOLDOGSÁGOS SZÜZ MÁRIA SZEPLŐTELEN SZENT SZÍVÉNEK TISZTELETE*. 1876. Győr. *SZENT-OLVASÓ KIRÁLYNÉJA KÖNYÖRÖGJ ÉRETTÜNK!* Ima- és énekeskönyv. Szerkeszti Huszár Károly, Budapest, 1884. *SZÜZ MÁRIA RÓZSAKOSZORÚJA*. Énekek és imák a Szent-olvasó társulati tagok számára. Közrebocsájtja Babik József. 1896. Eger. *AZ ÉLŐ RÓZSAFÜZÉR-TÁRSULAT IMAKÖNYVE*. Összeállította: Pallanik János. Arad, 1904. JÁKY Ferencz: *Szent Rózsafüzérek könyve*, azaz 50 különféle sz. Rózsafüzér elmondására vezérlő útmutatások. Budapest. 1907. *A SZENT OLVASÓ-TESTVÉRÜLET KÉZIKÖNYVE*. 1913. Budapest.

⁴² LONOVICS József: *Népszerű egyházi archeológia vagyis a katolikus ünnepek, szentségek, ünnepélyek s szertartások értelmezése és a különféle rendes és rendkívüli szószéki jelentések, részint szent beszédekben, részint hirdetményalakú oktatásokban*. I-III. Pest. 1870.

⁴³ LÉVAY Mihály: *A Boldogságos Szűz Mária élete, tisztelete, szenthelyei, legendái*. Budapest, 1934.

⁴⁴ *A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA*. Budapest, 1885. május 1-1894. december; Szombathely, 1895. január – 1904. december; Budapest, 1905. január – 1908. december. 1909 és 1944 között *Rózsafüzér Királynéja* címen jelent meg. 1947-ben a lap pótlására indította el a lap szerkesztősége és a domonkos rend a *Rózsafüzér Társulatok Értesítője* c. kiadványt.

szolgálhatnak a rózsafüzér-imádság és kultúra vizsgálatához. Bálint Sándor⁴⁵ népünk kedves imádágai között említi a rózsafüzért, s számos speciális szentolvasót ismertet, páratlan gazdagságú írásaiból rendkívül sok adatot gyűjthetünk a rózsafüzérezés magyarországi történetéhez, elterjedéséhez. Az imafüzér kialakulását, jellegzetességeit és magyarországi történetét elsőként Radó Polikárp⁴⁶ mutatta be, pontos hivatkozások nélküli, rövid terjedelmű munkája elsősége miatt érdemel figyelmet. Miklósházy Attila⁴⁷ összefoglaló jellegű írása a rózsafüzér titkainak biblikus szempontú bemutatása. Tüskés Gábor és Knapp Éva⁴⁸ tanulmánya Gyöngyösi István *Rózsakoszorú* című művének forrását vizsgálja, a bevezetőben a rózsafüzér-imádság kialakulásának legfontosabb állomásait összegzi a külföldi szakirodalom alapján, s utal a magyarországi elterjedésre, az imádság egyházi irodalomban való megjelenésére. Teres Ágoston⁴⁹ a Fényességes Rózsafüzér bemutatása kapcsán foglalja össze az imádságról való legfontosabb tudnivalókat. Bartók István reprezentatív kötete⁵⁰ a Mária-tisztelet számos formáján belül a rózsafüzérezés egyetemes hagyományát is föltárja. A magyarországi rózsafüzéres társulatok történetét és forrásanyagát Barna Gábor⁵¹ több tanulmányában mutatta be, írásaiban az imádság teremtette sajátos kultúra vizsgálatához ad elengedhetetlen szempontokat, s rávilágít a máig feltáratlan területeken (ének-és imaköltészet, nyelvészeti vonatkozások) végzendő munka fontosságára. A rózsafüzérezésre vonatkozó, az imádságot népszerűsítő lelkiismereti irodalom sokkal bőségebb, de számunkra alig használható.⁵² A rózsafüzér-fajták legteljesebb ismertetését kapjuk Jáky Ferenc számos kiadást elért kiadványában,⁵³ legújabbban pedig a *Rózsafüzér-imakönyvben*.⁵⁴ A vallásos ponyvák elemzéséhez ad útmutatót, s egyúttal a recens gyűjtésből származó anyagot is bemutatja

⁴⁵ BÁLINT SÁNDOR: *Népünk imádságai*. In: Regnum. Budapest, 1937. *Népünk ünnepei*. Budapest. 1938. *Egy magyar szentember*. Budapest. 1941. *Ünnepi kalendárium* I-II. Budapest. 1977. *Vallásos népköltészetünk egyéni ihletései*. In: A hagyomány szolgálatában. Budapest, 1981.

⁴⁶ RADÓ Polikárp: *Az egyházi év*. Budapest, Bencés Kiadó és Terjesztő Kft, 1998.

⁴⁷ MIKLÓSHÁZY Attila: *A rózsafüzér titkainak eredete*. Pápai levél a rózsafüzérről. In: Távlatok. 60. 2003.

⁴⁸ TÜSKÉS Gábor-KNAPP Éva: *E. S. és a Rózsakoszorú*. In: Irodalomtörténeti Közlemények. CIX. Évfolyam 4-6. szám. 2005. 383-391.

⁴⁹ TERES Ágoston: „Nagy jel az égen.” *Az újjáéledő rózsafüzér*. Kecskemét, 2005.

⁵⁰ BARTÓK István: *Mennyei Királynője*. Budapest, Helikon Kiadó. 2005.

⁵¹ BARNA Gábor: *Az élő szentolvasó magyarországi elterjedése*. In: Vigilia 51. évf. 5. 67-75. *Az Élő Rózsafüzér kunszentmártoni társulata*. Szeged, 1998. *Boldogasszony*. Szeged, 2001. *Ökrös József akrosztichonos énekei*. In: Nyisd meg, Uram, szent ajtódát...”. Budapest, 2001. „Örvendtes olvasóddal Mária tisztelünk...” *Ökrös József rózsafüzéres éneke*. In: Az Idő rostájában. Budapest, 2004. *A katolikus propaganda modern fórumai*. In: Memoriae Tradere. Tanulmányok és írások Török József hatvanadik születésnapjára. Mikes Kiadó, Budapest, 2006. *Csoportszerveződés és egyéni szerepek a népi vallásosságban*. <http://www.arts.u-szeged.hu/archivum>

⁵² Említésre méltó írás a ferences szerzetes illusztrációival: KÁKONYI Asztrik: (írta és rajzolta): *Elmélkedések a Rózsafüzér titkairól*. 1991.

⁵³ JÁKY Ferencz: *Szent Rózsafüzérek könyve, azaz 50 különféle sz. Rózsafüzér*. 1880.

⁵⁴ RÓZSAFÜZÉR-IMAKÖNYV. Szentolvasók rövid ismertetéseikkel és énekjavaslatokkal. (szerkesztette Jánossy Gábor) Budapest, Stella Maris Alapítvány, 2004.

Lengyel Ágnes.⁵⁵ A rózsafüzér műfajának irodalmi megjelenésével, parafrázisaival foglalkozó szakirodalomból két tanulmány érdemel említést, mindkettő a régi magyar irodalomból veszi vizsgálata tárgyát. Tüskés Gábor és Knapp Éva⁵⁶ Gyöngyösi István *Rózsakoszorú* c. művének megjelenéséig ad rövid áttekintést, Jankovics József pedig a leghíresebb rózsafüzér-parafrázist, Gyöngyösi István *Rózsakoszorú*⁵⁷ című művét elemzi a rozáriummal való kapcsolata alapján. A XIX-XXI. században előforduló átírásokról, parafrázisokról legfeljebb egy-egy reprezentáns mű kapcsán (Sík Sándor: *Rózsakoszorú*, Rónay György: *Az örvendetes olvasóból*, Borbély Szilárd: *Halotti pompa*) esik szó.⁵⁸ A szakrális téma megközelítésében nélkülözhetetlenek Sík Sándor,⁵⁹ Cs. Varga István,⁶⁰ Rónay László,⁶¹ Pomogáts Béla,⁶² Bartók István⁶³ tanulmányai, melyek a vallásos-máriás irodalom elméleti alapjait tisztázzák.

II. Szakralitás és költészet

„Az Ige irodalmi műfajokat ölt magára, s ez a tény arról is tanúskodik, hogy gyökereit a kultúrák testébe is bocsátja.”⁶⁴ A szakralitás és a művészet egymástól elválaszthatatlan.⁶⁵ A keresztény esztétika szerint minden művészet létrejötté és léte is az Abszolútumra, Istenre utal,

⁵⁵ LENGYEL Ágnes: *Szűz Mária alakja a vallásos ponyvairodalomban*. In: Boldogasszony. Szeged, 2001. 136-151.

⁵⁶ TÜSKÉS Gábor-KNAPP Éva: *E. S. és a Rózsakoszorú*. In: Irodalomtörténeti Közlemények. CIX. Évfolyam 4-6. szám. 2005. 383-391.

⁵⁷ GYÖNGYÖSI István: *Rózsakoszorú*. A szöveget gondozta JANKOVICS József irányításával az ELTE Eötvös József Collégiumának régi magyar irodalmi szakszemináriuma, a jegyzeteket és az utószót írta JANKOVICS József. Budapest, Balassi Kiadó, 2002. (*Régi Magyar Könyvtár, Források*, 12)

⁵⁸ Sík Sándor *Rózsakoszorú* c. verséről Cs. VARGA István: *Szent művészet II*. Székesfehérvár, 2000. 137. Rónay György *Az örvendetes olvasóból* című verséről Cs. VARGA István: *Szent művészet II*. Székesfehérvár, 2000. 145. FAZAKAS Gergely Tamás: *Elbeszélhetetlenségében elbeszélhető beszélgetés*. Olvasási javaslatok Borbély Szilárd *Halotti pompa* című kötetének és a régiség irodalmának metszéspontján. In: Debreceni Disputa. 2004/11-12. 102-107.

⁵⁹ SÍK Sándor: *A katolikus irodalom problémájához*. Egyetemesség és forma. Vigilia, 1935/2. 4-30. SÍK Sándor: *Irodalom és katolicizmus*. In: Katolikus írók új magyar kalauza (Szerkeszti Dr. Almásy József). Ardói Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, Budapest, é. n. 290-347. SÍK Sándor: *Vigilia*. In: Vigilia, 1946/1. 1-8.

⁶⁰ Cs. VARGA István: *Szent művészet. I. Tanulmányok az ars sacra köréből*. Budapest, 1994. *Szent művészet II*. Székesfehérvár, 2000.

⁶¹ RÓNAY László: *Isten nem halt meg*. Budapest, 2002.; Reménységből reménytelenségbe. Sík Sándor pályájának egy fejezete. ItK 1999. 3-4.

⁶² POMOGÁTS BÉLA: *Az istenkereséstől az imádságig*. Irodalmi Szemle. 2004/12. szám

⁶³ BARTÓK István: *Sokkal magyarabbul gondolkodhatnánk és írhatnánk. Irodalmi gondolkodás Magyarországon 1630-1700 között*. Budapest, 1998. *Mennyei Királynője*. Budapest, Helikon Kiadó. 2005.

⁶⁴ MÁRTONFFY 1999. 151.

⁶⁵ PILINSZKY János szerint is eredetét tekintve minden művészet szakrális, csupán megnyilvánulásának módja, értéke és minősége más. „Sokan írtak misztika és művészet rokonságáról. Valójában a kettő úgy egy, hogy tökéletes ellentéte egymásnak. Ugyanannak az útnak, ugyanannak a szeretetnek; a világból fölszálló és a világba alászálló, de mindenképp tökéletesen egybeeső két ága, az odaadó engedelmességnek és a fölszabadult extázisnak dinamikus egyensúlyában, kifürkészhetetlen békéjében. Jákob leírja: Isten föl-alá szálló angyalaival a képzelet hazatalálásának közös és egyetlen módja.” PILINSZKY János: *Nagyvárosi ikonok*. 1970. 150.

aki a képére és hasonlatosságára teremtett embert a teremtés és alkotás képességével is megajándékozta. A szépség, az igazság, a jóság és a szakralitás felé – tehát a Teremtője felé - irányított emberi szellem az alkotásban is a tökéleteset, a teljest akarja a maga művészi eszközeivel megközelíteni, mindazt, ami felé „nyughatatlanul vágyódik a szíve,” amelynek egykor „színről színre” (1Kor 13,12) látásában is biztos. ⁶⁶A tökéletesség utáni olthatatlan vágyból születő művészet így az Istenhez vezető egyik út is, mely annál jobban „szolgálja Isten dicséretét és dicsőségét, minél tudatosabban törekszik arra, hogy a lehető legjobban vezesse Isten elé az ember lelkét.”⁶⁷ Ha azonban az írástudók (francia kifejezéssel: a klerikusok) megtagadják, sőt elárulják eredeti hivatásukat, az Igazságra, a Jóságra, a Szépségre, a Szentségre, vagyis az Abszolút Létre való ráirányultságukat, akkor ezzel fokozatosan elszakítják a világot és benne az embert a Teremtő Istentől, fizikai, erkölcsi, kegyelmi életének céljától és ontológiai gyökereitől. Tehát az írástudók – művészek - hivatásának eredeti célkitűzése: segíteni felszínre hozni a bennünk rejtőző istenarcot,⁶⁸ segíteni megközelíteni a misztériumot, mely a szakralitás alapfeltétele. Pierre Emmanuel költőként is a költészet és a hit elszakíthatatlan kapcsolatát emeli ki: „Kereszténynek lenni annyi, mint hinni, hogy Krisztus itt és most alakítja az embert és a világot, és lehetővé teszi az embernek, hogy önmagát mondja, hogy mondja a világot, mondja Istent. [...] Költő vagyok, ha ezt nem is tudom megérteni, legalább meg tudom énekelni. [...] Az igazi ember bennem a költő: költészetem Isten iránti szeretetem kifejezése, az a hely, ahol keresem Őt és találkozom Vele, Jelenléte titokzatos munkája szellememben. E Jelenlét alakít át minden embert rendeltetése szerint.”⁶⁹

A vallásos és szakrális művészet lényege a misztériummal való kapcsolattartás. Mindkettő „Isten végtelen szépségére figyel, azt akarja lehetőségei szerint emberi alkotásban

⁶⁶ Platón rendszerezte először a szép, a jó és igaz hármasságát olyan értelemben, hogy ezek a szellemi-lelki minőségek egyet jelentenek, összetartoznak mint az isteni létezés jellemzői. Ehhez a hármassághoz kötötte negyedikként a kereszténység a szeretetet, amely a sacrum, a sacralitas lényege, belőle forrásozik minden jó, szép és igaz, egyénnek és közösségnek hasznos erő. Kalokagathia - "a szép és a jó" egységének gondolata a görög filozófiában. A görög kalosz kai agathosz (szép és jó) kifejezés összevonásából ered. Kalugyer - kaluger: görögkeleti szerzetest jelent.

Arany János a *Széptani jegyzetekben* így fogalmaz: „Mihelyt az emberben az ész kezd uralkodni, azonnal három fő eszme vonja őt magához: igaz, jó és szép. Értelme az igazat keresi, akaratja a jóra hajlik, kedélye a szépben gyönyörködik. Eme törekvés hozza létre a különböző művészeteket.” 1968. 932.

Romano Guardini *A liturgia szelleme* c. művében így összegzi a szép, jó, igaz kérdését: Pulchritudo est splendor veritatis – est speciei boni: a szépség a tartalmi igazságnak napfényre jutása és a jóságnak a tükörképe. Valamely műalkotás vagy dolog akkor szép, ha annak belső lényege és jelentése létezésében tökéletesen kifejezésre jut. A szépség önmagában is meglévő érték, nem igazság és nem jóság, mégis a legszorosabb kapcsolatban áll ezekkel. Az első nem a szépség, hanem az igazság, ami igazi létkapcsolatot jelent. Ez csillan meg a szépségben, magában a kifejezésteljességben.

⁶⁷ II. Vatikáni Zsinat Liturgikus Konstitúció

⁶⁸ BARLAY Ö. 2007. 3.

⁶⁹ EMMANUEL 1969. 5.

kifejezni,⁷⁰ ám a köztük lévő különbségeket dokumentumaiban az Egyház is hangsúlyozza, jóllehet a két szót a közgondolkodás szinte egymás szinonímájaként kezeli. A szakrális művészet az Egyház nyilvános és egyetemes liturgiájának szolgálatában áll, az Egyház hitét jeleníti meg, objektív alapokon nyugszik, egységes, rendezett világképet tükröz.⁷¹ A művelődéstörténet is mutatja, hogy kezdetektől fogva - esztétikai értékkel és érvénnyel - hittételeket jelenített meg, az üdvösség útjára vezetett, szépre, jóra, igazra, szakrális értékekre irányított, a leginkább megőrizve „a romantika koráig Európában meglévő esztétikai kommunikáció egyensúlyát, a delectare, movere és docere hármasságának alapelvét.”⁷² A vallásos művészet pedig az alkotó személyes, megélt istenélményéből fakad, szubjektív és egyéni, árulkodik hitről, a hitért való küzdelemről, a bizonyosságról vagy a kételyről, de mindenképp az ember Istent kereső hivatásáról.⁷³ Míg tehát a szakrális művészet archetípusai égi inspiráltságúak, minden más vallásos műalkotás inspiráltsága a művész személyiségének spiritualitásából ered.⁷⁴

A vallásos művészet⁷⁵ vallásos ihletésű művészet, „ami egy érkezővel való találkozásból fakad. A művész egyfajta epifániát, megjelenést él át,[...], s amivel találkozott, annak megteremti a lehetőségét, hogy testet öltön.”⁷⁶ Ha a szemlélő, a befogadó képes és készséges a látásra, akkor közte és a műalkotás között ismét bizonyos epifánia történik. A művel való találkozáson túl a szemlélő találkozik azzal a jelenséggel is, ami a művészt arra indította, hogy létrehozza művét. Ha ez a találkozás sikerül, akkor a szemlélőben megjelenik egy kép, amely útmutató, magyarázó és megváltoztató erejű. Mondhatjuk, hogy a művészet az a nyelv, amely a maga sajátos módján beszél a léleknek olyan dolgokról, amelyek mindennapi kenyérként szükségesek a lélek számára, és amit csak ebben a formában kaphat meg.⁷⁷

⁷⁰ II. Vatikáni Zsinat Liturgikus Konstitúció. A szakrális, vallásos, liturgikus fogalmakról részletesen: BÁNHEGYI B. Miksa: *Ars sacra*. In: Szent művészet. 1994. 11-29, Cs. VARGA István: *Ars sacra-szakrális költészet*. In: Szent művészet II. 2004.11-30, Schaeffer: *A művészet néhány megközelítése*. In: Művészet és Biblia. 1999.

⁷¹ Titus Burekhardt szerint a szakrális művészet nem csupán vallásos témát feltételez, hanem formái a szellem időtlen tartalmát tükrözik vissza, és képes az embert a tények világából kiszakítani azáltal, hogy a teremtést szimbolikusan utánozza. A szakrális művészet törvénye szerint az örök, elsősorban az egymást kizárni látszó formákban nyilatkozik meg, mégpedig úgy, hogy azok Istenre utalnak. In: *A szakrális művészet lényegéről a világvallások tükrében*. Arcticus, Budapest, 2000.

⁷² Cs. VARGA 2004.26.

⁷³ Az irodalomban használt fogalmak (vallásos vers, istenes vers, istenkereső költészet) tisztázatlanságáról szól TAKÁCS Miklós 2003/a és Czövek Ágnes PhD-disszertációjában. Kézirat, 2008.

⁷⁴ SCHUON 1995. 49-56.

⁷⁵ Öszövétségi meggyőződés szerint vallásos, aki elismeri Isten létét, engedelmeskedik neki, tehát megtartja Isten törvényeit. A keresztény vallásosság lényege mindezekén túl a Krisztusba vetett hit és a személyes Krisztus-követés, a Lélek vezetésével. (1Jn 3, 18)

⁷⁶ A KERESZTÉNY MŰVÉSZET 1993. 409.

⁷⁷ Nem attól lesz egy műalkotás vallásos, hogy kifejezetten vallásos témát választ, hiszen természetesen „profán”alkotásokban is üzenhet a Teremtő, ezekből is gazdagodhat az ember. A művészet bármilyen üzenet

Az irodalom – de különösen a költészet - történetének állandóan újramondott témája a Krisztusban megtestesülő Szó, a Logosz, a végtelen Isten és a véges ember kapcsolata. Az Istenről szóló beszédnek és a művészeteknek is elsődleges kódja és forrása lett a Biblia szövege, amely „egyetlen óriási és összetett metafora.”⁷⁸ A Szentírás kanonizált szövege mellett örökös ihletforrásul szolgál a kétezres éves szent hagyomány is.

Sokan a világmindenséggel összehangolt liturgia és a költészet mélyen gyökerező, közös vonásairól beszélnek.⁷⁹ Barsi Balázs a liturgia nagyszerű művészetét jellemzi, hiszen ez „sodor minket a teremtett világosság világából az örök világosság világába, [...] felemeli Isten felé a teremtmények énekét, pontosan azt hordozza magában, ami kell ahhoz, hogy a kép és a szimbólum nyelvére fordítsa le az égi valóságok kincstárát. A Krisztus Jegyese által a föld szelíd birodalmából felajánlott drágagyöngyök között ott van a liturgikus költészet.”⁸⁰ Mártonffy Marcell a liturgiának és a műalkotásnak a dialogikus teljességét emeli ki, melyben egyszerre kap helyet a közösség makro-és mikrovilágának időszerű gondja, nyelvállapota és kifejezési formája, valamint a létezés minden korban visszatérő valahány alapproblémája. A liturgia költészete mégsem csupán a fogalmi és képi érzékletességben, a megszólalások emelkedettségében rejlik, hanem abban a kompozícióban, melyben a kommunikáció változatos formái s az igehirdetés - együtt a liturgia minden más jelével – csodálatos egységbe olvad. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a liturgia több a költészetnél, amennyiben önnön részévé fogadja a költészet szavát, ugyanakkor része a költészetnek, „amennyiben az ars celebrandi mint az emberi alkotóképesség ihletett, szentségi megmutatkozása a poiészisz kitüntetett formája.”⁸¹ A liturgia és a költészet képes beszédének közös vonása, hogy szimbólumai olyan értelmezési folyamat elindítói, amelynek nem végszava van, csak iránya...

Aquinói Szent Tamás műveiben pontosan elhatárolja azonban a teológia és a költészet területeit és metaforikus megnyilvánulásait. Különbséget tesz a teológia és a költészet metaforahasználata között, hiszen a teológia számára szükséges és hasznos, hogy metaforákkal éljen, ezek ugyanis hármas haszonnal járnak: az emberek a kép tagjai közötti azonosságot nem tényleges azonosságként értelmezik, a negatív teológia hagyománya szerint a metafora inkább Istenről azt mondja, mi nem ő, és nem azt, ami, valamint a metafora elrejt a kinyilatkoztatott

átadására alkalmas, az ember egészének teljes életét kifejezheti. Pusztán a vallásos téma még nem garancia arra, hogy az alkotás is „vallásos” legyen. (Salamon korának „világi” művészetéről 1 Kir 10, 18-20)

⁷⁸ FRYE 1996. 125. „A Biblia nekem a szavak olyan együttese, amelynek révén a világot kozmosznak látom, vagyis rendnek, és az emberre úgy tekintek, mint akinek a természete megváltható, mint aki mégis jogosult a túlélésre. [...] azonban szabadon hagyja az akaratot: vagy követi az ember vagy nem. 1995. 73-77.

⁷⁹ BARSZ 2000, MÁRTONFFY 1999.

⁸⁰ BARSZ 2000. 21.

⁸¹ MÁRTONFFY 1999. 132.

igazságot a beavatatlanok előtt.⁸² Míg tehát a teológiai metafora állításokat tesz Istenről, a költészet metaforikus nyelvezete erre képtelen, a költői metafora gyönyörködött, a teológiai megfejtésre vár, pontatlansága éppenséggel erénye.

Az előzőekből is következik annak a megállapítása, hogy a szakrális-vallásos és a költői szövegek sok szempontból mutatnak hasonlóságot: mindkettő az ember pillanatnyi létezésének totális megtapasztalásába visz. „A költészet az örökkévalóságtól független létezésben fogalmazza meg paradoxonát, a minden más létezőtől független létezését – függetlenségében is az örökkévalótól való függését. Az emberi értelem számára, mely fizikai testbe zárva tapasztalja meg a környező világot, és létezését e fizikai tapasztalat útján fogalmazhatja meg.”⁸³ Mivel vallás és költészet egyaránt az értelmén túli valóságot igyekszik megközelíteni és vele kapcsolatba kerülni, nyelvének jellegzetessége a metaforikusság és a dialogikusság. A metafora az a szókép, melyben a „lét egyidejűleg feltárul és elrejlík, emberi hangon szól és túllép az emberi személyességen.”⁸⁴ Ez a metaforikus nyelvi mód – ahogy Northrop Frye nevezi – a kizárólagos lehetősége is az Istenről való beszédnek. Tudjuk, a katolikus hagyományban mélyen gyökerezik a világ szentséges természetének a felfogása. A lelki dolgokat példabeszédek, metaforák, szimbólumok és jelek formájában ismerjük meg. Valójában ez az egyetlen mód arra, hogy a spirituális valóságot felfogjuk. Ez a meggyőződés következtethető ki az Ószövetség könyveiből is: Mózesnek el kell fordulnia, amikor Isten megjelenik, mert Istent csak közvetett módon lehet megtapasztalni (Kiv 33,23).⁸⁵ A költészet tehát metaforikus viszonyban áll az Igével, a testet öltött Istennel, s képeiben nem ábrázolja, hanem termékeny szabadságával jelzi és életműködésében hordozza a Logosz teremtető erejét, az akkor majd feltáruuló titok ígétét.⁸⁶

A líra és a szakrális műfajok – esetünkben az imádság – a dialogikus jellegükben is rokoníthatók. A műnemek közül ugyanis a líra képes a művel folytatott diskurzus során – az „élővé tett dikcióban [...] az idegen beszéd sajátjaként való megszólaltatására [...], hogy a szubjektumot ráébredse önmaga identitására [...], saját, felcserélhetetlen egyediségére.”⁸⁷ Mivel a lírai műveknek inkább megszólaltatói vagyunk, a befogadó joggal tartja kérdésesnek, hogy magát tartsa a közlés címzettjének, sokkal inkább az a tapasztalata, hogy a vers „nem annyira hozzánk, hanem – képletesen szólva – helyettünk „beszél.”⁸⁸ Mindezek alapján

⁸² SZÉNÁSI 2006. 71.

⁸³ JANI 2007. 15.

⁸⁴ MÁRTONFFY 1999. 132.

⁸⁵ ROHR 2005. 186.

⁸⁶ MÁRTONFFY 1999. 134.

⁸⁷ KULCSÁR SZABÓ 1998/a. 32.

⁸⁸ I.m. 38.

jelenthetjük ki, hogy „a költészet az egyedüli irodalmi beszédmód, ahol a heideggeri egymássalét értelmében legtisztábban mehet végbe a saját és az idegen, az én és a másik közötti távolság áthidalása.”⁸⁹ Az imádság lényege is a párbeszédes jelleg, az ember Istennel folytatott különös párbeszéde, ez azonban minden más dialógustól – a líraitól is – lényegében különbözik: a létbe és nyelvbe, szóra és válaszra hívatott ember szava mindig válasz Istenére: sem az első, sem az utolsó szó nem az övé.⁹⁰ Az imádság emberi szava, a mindig jelenvaló Istennek mondott Te – ami sohase válhat Ő-vé – feltételezi a Róla való tudást, Isten nagyságának és az ember gyöngeségének mély bevallását. Ez a felismerés az imádság gyökere és alaphelyzete: ebben a párbeszédben sosem lehet azonos a két fél. Az imádság szívbéli együttlétben bizalmas beszélgetés Istennel, voltaképp hálatelt válasz az embert megszólító Isten teremtményéhez hajló, megelőzhetetlenül első, az üdvtörténetben - mely Isten önközlése - feltáruló szeretetére. Válasz Istennek az emberhez intézett szavára, az Evangéliumban Krisztus szájából elhangzó, sürgető kérésre, hogy „legyetek hát tökéletesek!” (Mt 5, 48)

III. Imádság és rózsafüzér

A. Az imádság

Az imádság⁹¹ tágabb értelemben – Damaszkuszi Szent János szavaival - „a lélek felemelkedése Istenhez,” szorosabb értelemben ennek szavakba foglalt kifejezése. Tanczos Vilmos, az archaikus imádságok jeles kutatója az imádságról mint szakrális kommunikációról így ír: a „A vallásos ember számára a világban jelen lévő isteni erő természetes és magától értetődő adottság. A legigazibb, legvalóságosabb létezővel való kommunikáció az egyéni ima által valósul meg. A homo religiosus kötelességének érzi, hogy a kapcsolatfelvételt kezdeményezze, hiszen a transzcendens világgal csak így élhet harmóniában. Tehát az élet metafizikai meghatározottságának felismerése az, ami minden imavégzés legáltalánosabb kerete. Az evilági és túlvilági lét Istentől való függésének érzete hozza létre az ima általi

⁸⁹ I.m. 43.

⁹⁰ A kérdésről mint a nyelviség újraértelmezésének problémájáról részletesen vizsgálódik KULCSÁR SZABÓ 1998/b 88-92, egymás mellé állítva Bultmann, Pierre Emmanuel és Northrop Frye nézeteit „a meghirdetés” nyelvproblematikájáról.

⁹¹ A szó eredete: a latin oratio 'beszéd', prex = 'könyörgés'

szakrális kommunikációt. Minél erősebb ez a vallásos érzés, minél inkább áthatja a személyiséget, annál intenzívebb módon nyilatkozik meg az imádkozási gyakorlatban.”⁹²

A vallástörténet mutatja, hogy minden vallás ismeri és gyakorolja az imádságot, az istenséghez fordulást, ezért mondhatjuk a teremtmény alaptevékenységének.⁹³ Emmanuel von Severus imameghatározása szerint minden imában megvan az élő kapcsolat az istenséggel, voltaképp az ima egyesülés a felsőbb lénnyel. Mivel az imádságot az imádkozó mágikus felfogása jellemzi, szövege gyakran kötött, melyet közösen, hatásosabban is lehet mondani, énekelni. Formailag az ima olyan szöveg, ahol az *én* vagy *mi* szól a felsőbb hatalomhoz, a második személyhez: felszólítás hozzá, dicséret, kérés, hála.⁹⁴

Ószövetségi meggyőződés szerint mindannak hangja is van az imádsághoz,⁹⁵ amiben élet vagy lélek van. Az ószövetségi imádság legfontosabb jellemzője az eseményekhez való közvetlen kötődés, imádkoznak arra emlékezve, ami elmúlt, arra gondolva, ami eljövendő és azért, hogy Isten üdvössége beteljesedjék a földön. Tehát Izrael imádsága a történelemben illeszkedik, s a szent történelemnek is az imádság az útjelzője.⁹⁶ Az imádság az ószövetségi írások alapján átfogja az egész életet: gazdag tartalmú kiáltás, megszólítás, segítségül hívás,⁹⁷ dicséret, mely a teremtmény spontán válasza a kapott jóért Isten teremtő és üdvözítő művére,⁹⁸ siralom, melyben az imádkozó szenvedésében fordul Istenhez⁹⁹ és várakozás az ígéretre, Isten szavára.¹⁰⁰ Mint Isten és ember közötti kölcsönös megszólítás végigkíséri az üdvösség történetét. Mózes imádsága a közbenjáró ima mintaképe, Dávid király és a próféták¹⁰¹ a szív megtérésére hívnak, s miként Illés, lángoló buzgósággal keresik Isten arcát, hogy közbenjárjanak a népért.¹⁰² Az ószövetségi imádságok legkiválóbb művei a zsoltárok, melyek a történelem minden dimenziójára kiterjednek, megemlékeznek Isten már beteljesedett ígéreteiről, és remélik a Messiás eljövetelét. Az újszövetségi imádság az ószövetségi hagyományon nyugszik, feltételezi és tökéletesíti azt. Meghatározóan összefügg a megváltó

⁹² TÁNCZOS 2001. 232.

⁹³ SCHÜTZ 1993. 146. Az ima vallástörténetével foglalkozik Emmanuel von SEVERUS tanulmánya. In: Reallexikon für Antike und Christentum. 1972. BIBLIKUS TEOLÓGIAI SZÓTÁR 1976, STUTTGARTI BIBLIAI KISLEXIKON 1973, SÖVEGES 1993. 65.

⁹⁴ A teológiai dialogikus perszonalizmus is ilyen kapcsolatot jelent. A legtöbbet idézett mű Martin Buber *Ich und Du* 1923-ban megjelent műve, mely az Én – Te (személy) és az Én – Az (tárgy) oppozícióit vizsgálja. Az előbbi személyes, kölcsönös és aktív kapcsolat, találkozás, ember és Isten kapcsolatát, a szakrális kommunikációt jellemzi.

⁹⁵ Zsolt 8, 104, 148

⁹⁶ BIBLIKUS TEOLÓGIAI SZÓTÁR 1976. 591.

⁹⁷ Zsolt 9, 5; 4, 2; 5, 4; 14, 4; 21, 10; 22, 3-6; 27, 7; 28, 1; 29, 9; 30, 4

⁹⁸ Zsolt 147, 1

⁹⁹ Zsolt 13, 17, 22, 25-27, 31, 35, 39, 42-44, 140-143; Siral 3; 5

¹⁰⁰ SCHÜTZ 1993. 147.

¹⁰¹ A KATOLIKUS EGYHÁZ KATEKIZMUSA 2002. 2594.

¹⁰² I.m. 2595.

Jézus Krisztus művével és személyével, akinek titka és élete az imádkozás nélkül érthetetlen: imáin átragyog az Atyával való egyedülálló kapcsolat, a teljes odaadás, a meghallgatásban reménykedő, föltétlen bizalom,¹⁰³ a Szentháromság tagjai közti szeretetegység. A keresztény imádság ugyanakkor a Szentlélek ajándéka,¹⁰⁴ amely megadja a legszentebb Istennek azt a dicsőséget, ami Őt megilleti és ami Ő maga.¹⁰⁵ Jézus tanítása szerint az imádság isteni parancs és emberi jog,¹⁰⁶ célja nem más, mint az Atya állandó keresése,¹⁰⁷ de kérés is egyúttal, melyben a végességét elismerő ember bizalommal és bátorsággal fordul a Legfőbb Jóhoz, akinek a kérés teljesítésekor igazi lényege is feltárul: önmagát odaadó, legteljesebb szeretete nyilvánul meg. Az Egyházat a Szentlélek tanítja imádkozni, Jézus Krisztus szavaira és példájára emlékeztetve az imádságos életre neveli olyan kifejezési formákban, melyek maradandó imádságfajtákban újulnak meg: áldásban, kérésben, közbenjárásban, hálaadásban és dicséretben.¹⁰⁸ Határozottan meg kell különböztetni azonban a csak Istent megillető imádás¹⁰⁹ (latin 'adoratio', görög proskünézisz 'leborulás') jellegű imádságot a közbenjáró imádságtól (intercessio), melyet az angyalokhoz és közbenjárókhoz intéz az imádkozó, hiszen az imádás elsősorban nem is szavakból áll, hanem az egész ember magatartásán észlelhető (Jel 1,17), melyben a hívő Isten végtelen fölségét és szentségét ismeri el és magasztalja.¹¹⁰

A szerzetesi regulák az imádságnak három formáját különböztetik meg. A liturgikus imádságok között legtökéletesebb imádság az Eukarisztia, melyben Krisztusnak az imája tölti el a hívő embert, amikor a liturgikus cselekmények a lélekben válnak liturgiává. Sajátosan liturgikus imádság a zsolozsma is. A liturgikus imádságokat kíséri a magánima és a paraliturgikus imádságok (rózsafüzér, litánia, keresztút, szentségimádás). A magánima, az Istennel való szívbéli együttlét váltja valóra az evangéliumi szavakat: „*Amikor tehát imádkozol, menj be szobádba, zárd be az ajtód, imádkozál titokban.*” (Mt 6,6). Az állandó ima, a minden pillanat imádsága voltaképp a szív készenléte, hiszen Krisztus mondja: „*Szünet nélkül mindig kell imádkozni és nem szabad abbahagyni.*” (Lk 18,1) Az állandó imádság akkor van jelen, ha minden tevékenységet meghatároz Isten jelenléte. Erre utal a ferences regula is,

¹⁰³ I.m. 2620.

¹⁰⁴ Lk 11, 13

¹⁰⁵ Jn 1, 14; SCHÜTZ 1993. 149.

¹⁰⁶ „*Kérjétek, és adatik nektek, keressetek és találtok, zörgessetek és ajtót nyitnak nektek* (Mt 7,7)

„*Szünet nélkül mindig kell imádkozni és nem szabad abbahagyni.* (Lk 18, 1)

¹⁰⁷ Lk 11, 9; 13, 22-30; Mt 25, 10

¹⁰⁸ A KATOLIKUS EGYHÁZ KATEKIZMUSA. 2002. 2644.

¹⁰⁹ Az imádás az Ószövetségben a kultikus istentisztelet aktusa, gyakran látható formában, pl.meghajlással (Ter 22, 5; Zsolt 5, 8), áldozattal összekötve (MTörv 26,10), zenével, zsoltárénekkel, helye Jeruzsálem volt (Jn 12,20), idejét a templomi kultusz szabta meg. A megdicsőült Krisztust is imádás illeti (Fil 2, 6-11) STUTTGARTI BIBLIAI KISLEXIKON 1973. 137.

¹¹⁰ LITURGIKUS LEXIKON 2001. 86.

amikor a munka fontosságáról szól, kiemelve, hogy „*ki ne oltsa a szent imádság szellemét, amit minden földi dolognak csak szolgálnia szabad.*”¹¹¹ A paraliturgikus imádságok a hívők áhítatgyakorlatai, nem tartoznak a hivatalos liturgiához, de összhangban kell lenniük az Egyház előírásaival.¹¹²

Az apostoli atyák írásaiban is már többször esik szó az imádságról, az ima lényegéről, az imát kísérő gesztusok fontosságáról. Origenesz (185-254) értekezést ír az imáról,¹¹³ melynek lényegét a kérdésben látja, szól az ima külső és belső feltételeiről, az imagesztusokról, a testtartás és mozdulatok jelképes szerepéről.¹¹⁴ Írásában az imádságról mint szakrális kommunikációról szóló elméletek alapjait rakja le.

Az állandó imádkozás, az isteni világgal való meg nem szűnő kapcsolattartás, a „szent és a profán”¹¹⁵ – helyesebben Teremtő és teremtmény¹¹⁶ - közti állandó kommunikáció igénye „egyéni imarepertoárokat hozott létre a hagyományos világ emberének életében.”¹¹⁷ A katolikus teológia szerint az imádkozás elsősorban a hívő ember lelki szükséglete, de az imákban konkrét, valós célok is megfogalmazódhatnak abból a meggyőződésből, hogy az imával az ember cselekvőleg is beavatkozhat az evilági és túlvilági életbe, jóllehet az emberi vágy mindig alárendelődik az isteni akaratnak. Ez az elképzelés magyarázza, hogy a

¹¹¹ ASSISI SZENT FERENC MŰVEI. 1992. REGULA BULLATA 5.

¹¹² LITURGIKUS LEXIKON 2001. 171.

¹¹³ PERI EUKHÉ 333.

¹¹⁴ A különböző kultúrákban és korokban más és más szerepet kapnak az imádság külső feltételei. Assisi Szent Ferencről írja Celanoi Tamás: egész testével imádkozott. „Hangos nyögések között rimánkodott az isteni kegyelemért a bűnösök számára, és keserves zokogással siratta az Úr kínszenvedését, mintha szeme előtt folyt volna le. Látták imádkozni éjjel, amint karját kereszt módjára széttárta. Szentlélektől áthatott teste valóban imádsággá változott. Az ima sokféle mozdulatára tanítja testvéreit: az állva mondott ima a Krisztussal feltámadt fiak imádsága, a térdelve mondott az Úr szolgálóinak az imádsága, a földre borulás az Istent imádó és bűnbánó ember mozdulata. 1Cel 115 Ferenc szólít fel arra is, hogy testünkben is az Istennel való párbeszéd szolgáját alakítsuk ki.

¹¹⁵ TÁNCZOS. 2001. 232. A szent és profán oppozícióját, dualizmusát, létmódjának szükségességét vizsgálja Mircea ELIADE nagy hatású könyvében. *A szent és a profán* 1999. Egyik legfontosabb megállapítása, hogy a szent és a profán a világban való lét két módja, két egzisztenciális helyzet, amelyeket az ember a történelme során alakított ki. A köztük létrehozható kapcsolat egy módja a verbális kommunikáció, amelynek – mint minden formának, amely a szenttel való érintkezést jelenti - szabályai vannak. A szent és profán oppozíciója sokszor szorul háttérbe az emberi történelem során, jóllehet a megkülönböztetésüket valló tudattípus az elsődleges. A latin sacer 'megszentelt' szóból alkotott újlatin műszó, a sacralis mindazt jelenti, ami a szentre vonatkozik: kultusz, rítus, mitikus tanítás, szenteléssel vagy áldással kiválasztott személyek és tárgyak. Ezzel szemben profán mindaz, ami a szakrális szférán kívül van (a profán szó a pro 'előtt' és a fanum 'szent liget, terület' összetétele.) Az Ószövetségben a fogalom pár szorosan érintkezik a tiszta/tisztátalan fogalom párral. Az Újszövetségben szent mindaz, amit Krisztus a Szentlélek által tesz. A szentnek ezóta személyes jellege van és teljesen Krisztusra összpontosul. A profán ezzel szemben a bűn fogalmában jelenik meg mint nem szent. A KERESZTÉNY SZELLEMI LEXIKON 1993. 337.

¹¹⁶ Néhány keresztény teológus a szakrális-profán fogalom párt alkalmatlannak tartja a sajátosan keresztény világértelmezés kifejezésére, mert a keresztény hit az Isten teremtette valóság autonómiáját egyetlen ponton sem akarja áttörni. Ők a Teremtő és a teremtmény közötti éles határt hangsúlyozzák, és ez nem engedi meg a teremtményen belüli szakrális szféra elismerését.

¹¹⁷ TÁNCZOS 2001. 232.

legelterjedtebb imatípus a kérő, könyörgő ima,¹¹⁸ mely a kimondott szó ereje révén egyúttal cselekedet, nem pusztán textus, hanem aktus a performatív akcióban,¹¹⁹ tehát szöveg és cselekvéssor egyúttal. A rögtönzött imák mellett a mechanikus ismétléssel emlékezetbe rögzített, liturgikus és ritualizált szövegek ismerete a közösség vallásos életébe való bekapcsolódás feltétele is volt. Az állandó imában való élés igénye magyarázza az imák kötött számából és sorozatából álló, liturgikus és archaikus imaszövegekből építkező imafüzérek megszületését is, melyek a néprajzi adatok szerint a napi imagyakorlat részei voltak.¹²⁰ A füzérek imái között mindig kitüntetett szerepet kaptak a hit igazságait tartalmazó liturgikus szövegek, hiszen ezek a tanítás mellett a keresztény morál szerinti életre is ösztönöztek. A rózsafüzér végzése is ilyen „totalitásigényt”¹²¹ tükröz, jóllehet a mondása – éppen az imák és a titkok kötött száma és sorrendje miatt – nem teljesen mechanikus. Imádkozását és elterjedését ezért segítették kezdettől fogva eszközök (képek, maga a rózsafüzér), ima-és énekeskönyvek, ponyvanyomtatványok, kéziratos kiadványok.

Az imádság, a hívő embernek, a homo religiosusnak Istennel való, legközvetlenebb kapcsolata, a vertikális viszonyt nyelvi megszerkesztettségében is tükröző, verbális és nyelven kívüli - közvetlen vagy közvetett -, pontos intenciókkal jellemezhető,¹²² általában szóbeli kommunikációja, mely lehet egyéni és közösségben használt, szabad, saját szavakkal mondott vagy kötött formájú és bármilyen hosszúságú. Az imádság közös, kommunikációs, nyelvi és nyelven kívüli sajátosságai a műfaj jellemző és általában kötött jegyeit összegzik.

Az imádság a hitélet és vallásgyakorlás eszközeként a szertartásoknak is fontos, kötött szövegű része. Az egyházi imádságok hűségesen tükrözik a hitet tanító és tovább adó Egyház szemléletét, jellemzőjük, hogy szövegük rögzített, az egész vallásos közösség ismeri és használja őket, nemzedékről nemzedékre.

Az imádság a vallásos irodalomnak is koronként változó produktivitású műfaja lett. Az imádságszövegek a metaforika és a jelrendszer révén mindig egy adott közösség számára értelmezhetők, hiszen éppen ez az azonos nyelven beszélés jelenti a másoktól való megkülönböztetés lehetőségét és az önismereten alapuló önazonosság kialakítását is. Az imádságnak erre az értékére, hatóerejére sokszor volt szükség történelmünk során, amikor egy-

¹¹⁸ Ennek az imatípusnak a rendszerező feldolgozását adja Marcel MAUSS: *Az imádság*. In: Ferge Zsuzsa szerk.: *Francia szociológia*. Budapest, 1971.

¹¹⁹ LOVÁSZ 2001. 3.

¹²⁰ TÁNCZOS 2001. 253.

¹²¹ Uo.

¹²² Formai jellegzetesség általában a megszólítás, a kérés, a kérés megindoklása, a korábbi segítségért mondott köszönet, bűnvallás majd a dicsőítés. Az imádság végén valamilyen záróformula áll, a keresztény imádságokban az ámen szó. Egyéni imákban az ember kötetlenenebbül használhatja az intenciókat.

egy alkotó - népe, nemzete sorsát Isten kezébe téve – szolgált az irodalom semmi mással nem fogható eszközeivel.

Az egyházi irodalom imádságai mintát és formát kínáltak a szépirodalomnak is, akár egyéni megszólalások formájában, akár az ismert szövegek átírásában, parafrázisában, legtöbbször ünnepélyesebb, verses vagy prózai formában. A költészet története során is számtalan imádság született, melyek Isten és ember történelemben változó kapcsolatát is tükrözik. Az imádság a „keresztény költészet talán leginkább átszellemült változata, közvetlen odafordulás Istenhez, a hozzá intézett könyörgés, midőn a lélek felemelkedik Teremtőjéhez, és teljesen átadja magát neki. Ez a költészet már transzcendens magaslatokra jut el, és benső lényege szerint a misztikával érintkezik.”¹²³ A szépirodalomban megjelenő imádságok – bár rendszerint felmutatják az ima műfajának jellegzetességeit -, sok szempontból el is térnek az egyházi irodalom szövegeitől. Míg az egyházi (liturgikus, paraliturgikus) imádságok a vallásgyakorlat részei, kanonizált, a hitelveket és hagyományokat hűségesen tükröző, a beavatottak által ismert és megtartott, állandósult, szóban és írásban megőrzött szövegek, addig az irodalomban megszületők egyéni hangvételiük, nem tartoznak a hitgyakorláshoz, hanem az irodalom szövegghalmazának részévé lesznek. Gyakorta fordul elő az a jelenség is, hogy egyéni imádságok széles körben ismertek és használtak lesznek, több ember közös imájává válhatnak.¹²⁴ Mindez akkor lehetséges, ha az imát mondó találkozik ugyanazzal a jelenséggel, ami a szerzőt arra indította, hogy létrehozza művét,¹²⁵ más szavakkal, ha úgy érzi, a szerző az ő lelkéből is beszél, s szavai alkalmasak arra, hogy kapcsolatot teremtsenek a megszólítottal.

Az imádságok csoportosíthatók aszerint is, hogy szóban elhangzóak, tehát mondottak-e vagy írottak. Az imádság alapvetően szóbeli műfaj, a legegyszerűbbek, a fohások – akár egyéni, akár közösségi használatúak – rendszerint mondottak. Előfordul az is, hogy írásban is megjelennek, mint például Assisi Szent Ferenc gyakran mondott fohása: *Én Istenem, én mindenem, Istenem és minden Őbenne!* A liturgikus imák szóban hangzóak, az egyházi irodalom imái is rendszerint írásban terjednek, de átkerülhetnek az orális hagyományba (a szentek, híres emberek imádságai), s a gyakori használat során módosulhatnak a szövegek (ilyen például a

¹²³ POMOGÁTS 2003. 103.

¹²⁴ Különösen érvényes ez az írásban rögzített szövegekre, melyek elvesztik a szerzőhöz való kötöttségüket, ahogy erre Paul Ricoeur is utal: „Alábecsülnénk az írás funkcióját, ha úgy fognánk fel, mint az élőbeszéd egyszerű tárgyi rögzítését. Az írás mindig sajátos viszonyban áll a beszéddel. Az írás olyan beszédformát teremt, amely megszületése pillanatában máris autonómmá válik a szerző szándékához képest. És ebben az öntörvényűségben már mindaz benne van, amit most, Hans Georg Gadamer követve, a szöveg témájának nevezünk, amely a szerző korlátozott horizontjától elmozdul. Más szavakkal, hála az írásnak, a szöveg világa ki tud törni a szerző világából.” RICOEUR 1995. 34-35.

¹²⁵ A KERESZTÉNY MŰVÉSZET 1986. 408.

Szent Ferencnek tulajdonított Békeima szövege). A költői vagy versimádságok rendszerint írottak, de szóban is terjedhetnek, népszerűek, kedveltek lehetnek.

B. A rózsafüzér imádsága

A keresztény hagyományban az imaéletnek három főbb kifejezési formája alakult ki: a szóbeli, az elmélkedő és a szemlélődő ima. A fenti felosztás alapján a rózsafüzér szóbeli és elmélkedő imádság, sajátos, ismétlő imaforma, százötven Üdvözlégy tízes csoportokra, tizedekre osztott sorozata. Hagyományosan a Hiszekeggyel, azaz az Apostoli hitvallással kezdődik, amelynek szövegét a Niceai Zsinaton (Kr. u. 325) állították össze, bővebb formáját pedig a Konstantinápolyi Zsinaton (Kr. u. 381) fogadták el.¹²⁶ A hitvallást követi a Miatyánk imádsága,¹²⁷ amelyet maga Jézus tanított.¹²⁸ Ez után három Üdvözlégy,¹²⁹ majd a

¹²⁶ HISZEK AZ EGY ISTENBEN, mindenható Atyában,
mennynek és földnek, minden láthatónak és láthatatlannak Teremtőjében.
Hiszek az egy Úrban, Jézus Krisztusban, Isten egyszülött Fiában,
aki az Atyától született az idő kezdete előtt.
Isten az Istentől, világosság a világosságtól,
valóságos Isten a valóságos Istentől.
Született, de nem teremtmény,
az Atyával egylényegű és minden általa lett.
Értünk emberekért, a mi üdvösségünkért, leszállott a mennyből.
Megtstesült a Szentlélek erejéből Szűz Máriától
és emberré lett.
Poncius Pilátus alatt keresztre feszítették, kínhalált szenvedett és eltemették.
Harmadnapra föltámadott az Írások szerint,
fölment a mennybe, ott ül az Atyának jobbján,
de újra eljön dicsőségben ítélni élőket és holtakat
és országának nem lesz vége.
Hiszek a Szentlélekben, Urunkban és éltetőnkben,
aki az Atyától és Fiútól származik,
akit éppúgy imádunk és dicsőítünk,
mint az atyát és a Fiút,
Ő szólt a próféták szavával.
Hiszek az egy, szent, katolikus és apostoli Anyaszentegyházban.
Vallom az egy keresztséget a bűnök bocsánatára.
Várom a holtak föltámadását
és az eljövendő örök életet. Amen.
A KATOLIKUS EGYHÁZ KATEKIZMUSA 2002. 184.

¹²⁷ Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy,
szenteltessék meg a te neved;
jöjjön el a te országod;
legyen meg a te akaratod,
amint a mennyben, úgy a földön is.
Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma,
és bocsásd meg vétkeinket,
miképpen mi is megbocsátunk
az ellenünk vétkezőknek;
és ne vígy minket kísértésbe,
de szabadíts meg a gonosztól!

Szentháromság dicsőítése áll.¹³⁰ A bevezető imák után minden tíz Üdvözlégyet, rózsafüzértizedet a Miatyánk vezet be és a Dicsőség zár le. Minden tizedhez más ún. titkokat kapcsolnak, melyek az Üdvözlégy imájában Jézus neve után hangoznak el. Ezek a titkok végigkövetik Jézus életének misztériumát: a megtestesülés titkait az örömdetes, a szenvedéstörténetet a fájdalmas, a feltámadás titkát a dicsőséges, a tanítói élet titkait a fényességes rózsafüzér.¹³¹ A rózsafüzért rendszerint kezdő és záró ima keretezi: az imádság előtt elhangozhatnak a 69. zsoltár szavai,¹³² s a zárás lehet Mária-imádság vagy könyörgés is.

A rózsafüzér tehát bibliai eredetű imádságok keretébe foglalt sajátos elmélkedés Jézus Krisztus életének, szenvedésének, feltámadásának titkairól, melyeket evangéliumi részletek idéznek meg röviden, rendszerint egy vonatkozó mondat erejéig. Az imádságtípus mai formája több évszázad alatt alakult ki, a XII. századtól megélenkülő Mária-tisztelet az áhítatforma terjedéséhez jelentősen hozzájárult. Szokássá válását, egyéni majd közösségi használatát szerzetesrendek ösztönözték, egyházi ajánlások támogatták, hiszen az imádság nem csak a katolikus hívők Mária előtti hódolatát közvetítette, hanem a tisztelet mindenkor helyes irányát is megmutatta. Az üdvörtörténet nagy eseményeit, a megváltás műveit történeti, sőt „ kozmikus-

(Mert tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség mindörökké.) Ámen.

A KATOLIKUS EGYHÁZ KATEKIZMUSA 2002. 2759.

¹²⁸ Lk 11, 2

¹²⁹ Üdvözlégy Mária, kegyelemmel teljes, az Úr van teveled. Áldott vagy te az asszonyok között, és áldott a te méhednek gyümölcse, Jézus. Asszonyunk, Szűz Mária, Istennek szent anyja, imádkozzál érettünk, bűnösökért, most és halálunk óráján. Ámen. A KATOLIKUS EGYHÁZ KATEKIZMUSA. 2002. 2676.

¹³⁰ Dicsőség az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek, miképpen kezdetben, most és mindörökké. Ámen. ÉNEKLŐ EGYHÁZ 1985. 22.

¹³¹ Bevezető titkok: "Jézus, aki hitünket növelje!" (Lk 17,5) "Jézus, aki reményünket erősítse!" (Róm 15, 13; Zsid 6, 11) "Jézus, aki szeretetünket tökéletesítse!" (2 Kor 13,11; 1Jn 2,5; 4,12)

Örömdetes titkok: "...Jézus, akit te Szent Szűz a Szentlélektől fogantál (Lk 1,26-38) ...Jézus, akit te, Szent Szűz Erzsébetet látogatván hordoztál (Lk 1,39 - 56) ...Jézus, akit te, Szent Szűz a világra szültél (Mt 1,25; Lk 2,1 - 21) ...Jézus, akit te, Szent Szűz a Templomban bemutattál (Lk 2,22 - 38), ...Jézus, akit te, Szent Szűz a Templomban megtaláltál (Lk 2,41-52).

Fájdalmas titkok: "...Jézus, aki érettünk vérrel verejtékeztet (Lk 22,39- 44; Mt 26, 36-46)...Jézus, akit érettünk megostoroztak (Mt 20,19; 27,26; Jn 19,1) ...Jézus, akit érettünk tövissel koronáztak (Mt 27,27-30; Jn 19,2-5)...Jézus, aki érettünk a keresztet hordozta (Lk 23, 26-33; Jn 19,16-17)...Jézus, akit érettünk keresztre feszítettek (Lk 23, 33-49; Jn 19:30-37)

Dicsőséges titkok: "...Jézus, aki a halálból feltámadott (Mk 16,1-14; Lk 24,1-12; Jn 20,1-23)...Jézus, aki a mennybe fölment (Mk 16,19; Lk 24,48-53)...Jézus, aki nekünk a Szentlelket elküldte" (ApCsel 2,1-12)...Jézus, aki téged, Szent Szűz, a mennybe felvett (Lk 1,28; Jel 12,1-18)...Jézus, aki téged, Szent Szűz a mennyben megkoronázott (Jel 2,10; 12,1)

II. JÁNOS PÁL pápa a rózsafüzér titkait a Világosság titkaival egészítette ki. Ezt a rózsafüzért Fényességes rózsafüzérnek nevezzük. A Világosság titkai: „Jézus, aki értünk a Jordán vizében megkeresztelkedett” (Mt 3,11-17)...Jézus, aki a kánai menyegzőn megmutatta isteni hatalmát (Jn 2,1-11)...Jézus, aki a mennyország örömhírét hirdette (Mt 4,17 és 23) ...Jézus, aki a Tábor hegyén megmutatta isteni dicsőségét (Mt 17,1-8) ...Jézus, aki az Eucharishtiában nekünk adta önmagát (Mt 26,28-38). TERES 2005. 51-83.

¹³² Istenem, jöjj segítségemre, Uram, segíts meg engem!

eszkatologikus távlatba”¹³³ helyezve irányította a figyelmet Krisztusra, s a hittételek emlékezetbe rögzítésével szívbeli bűnbánatra, állandó megtérésre szólított föl.

Az évszázadok alatt kialakult és az egyházi gyakorlat által szentesített imádság szimbolikus jelentéseket hordoz. Az imádkozó ugyanis különös lelki utat jár be: az Üdvözlégyekben az angyal szavaival a történelem legnagyobb csodája és titka előtti hódolatát kifejezve közvetlenül Máriához fordul,¹³⁴ így a Jézushoz legközelebb álló személy örömmel és fájdalommal teli emlékein keresztül idézi föl Jézus Krisztus életének eseményeit, emberi természetének örömeit, fájdalmait, s mindezeknek a megváltásban nyert értelmét. A titkokban megidézett misztériumok meghaladják ugyan az értelmet,¹³⁵ de a Szentírás szerint az emberi élet célja, hogy ezeket megközelítve elteljen „Isten egész teljességével.”¹³⁶ A szavakkal megjelenített kép, a képzeletet megmozgató elemek segítséget jelentenek az elmélkedésben. Mindez „megfelel a megtestesülés logikájának is, hiszen Isten is Jézusban emberi, látható vonásokat, testi valóságot vett magára, hogy misztériumai könnyebben megérthetők legyenek.”¹³⁷ A titkok evangéliumi mondatok, sűrítik a legfontosabb tartalmakat, kulcsmondatokként mintegy rögzülnek elmében és lélekben. Bennük a Jézus életét, életének misztériumait végigelmélkedő részesül ezek üdvöztető erejéből is, hiszen a katolikus teológia szerint az egykori történések kegyelmi ajándékait minden idők embere megkaphatja. Az imádkozó így kerül közvetlen kapcsolatba Jézussal, édesanyjával, Máriával, de énjének legmélyebb titkaival is, hiszen a „Megváltó életének egyes fejezetei bensőséges kapcsolatban állnak lelki életünkkel. A rózsafüzéres titkok sorozatában fel lehet ismerni lelki fejlődésünk egyes szakaszait, sőt az emberre vonatkozó igazságot, hiszen az emberi élet misztériuma csak a megtestesült Ige misztériumán világosodik meg. Ugyanakkor szívünk belefoglalhatja a rózsafüzér tizedeibe mindazt, ami egy személy, a család, a nemzet, az Egyház és az emberiség életét alkotja. Így adja ez az imádság az emberi élet ritmusát.”¹³⁸

Az imádkozó a rózsafüzér titkaiban nem csupán Jézusról és hitének igazságairól tanul. A lelkében átélt szavak emberformáló valósággá válhatnak, s az imádkozót nem csak felemelik, hanem a szeretet útján hasonlóvá is teszik Krisztushoz. A Szentírás szavai szerint ez a szeretetben való átalakulás minden ember küldetése.¹³⁹

¹³³ TÁNCZOS. 2001. 253.

¹³⁴ II. JÁNOS PÁL PÁPA 2002. 26.

¹³⁵ Ef 3, 19

¹³⁶ Kol 2, 2-3

¹³⁷ II. JÁNOS PÁL PÁPA 2002. 29.

¹³⁸ TERES 2005. 27.

¹³⁹ Róm 13, 14

Az imádság megszentelt kultikus tárgya, az imák számlálását elősegítő szemek füzére is gazdag tartalmú szimbólum.¹⁴⁰ Mivel a feszületre irányul, tőle indul és hozzá érkezik, Krisztusnak és a keresztény életnek a szimbóluma. Láncolata azt a kapcsolatot mintázza, amely az imádkozó embert Istenhez, Krisztushoz, Máriához fűzi. De emlékeztet arra is, hogy a keresztény tökéletességben is folytonos az előrehaladás, s ahogy Krisztus életében, úgy az emberi életben is minden, az öröm és a fájdalom is a dicsőségben kapja meg majd értelmét. Szimbolikus a formája, az anyaga és a színe is. Formája lehet lánc, füzér, gyűrű, készülhet fából, termésből, gyöngyből, drágakőből, nemesféméből, s a színe is változó, rendszerint életkorhoz, nemhez igazodik. Szimbolikus a liturgikus évre és a hét napjaira való elosztása is, mely kifejezi, hogy a rózsafüzérrel voltaképp lelki utat járunk be, s ez az út az örömtől indul, a fájdalom stációin halad, de vasárnapig, a feltámadásig vezet. Az Egyház szokása szerint a karácsonyi időben az öröndetes titkokat, Nagyböjt folyamán a fájdalmas titkokat, a húsvéti időben a dicsőséges titkokat imádkozzuk, az év többi részében pedig a felosztás lelki és közösségi igényeknek felel meg: általában hétfő és szombat az öröndetes, kedd és péntek a fájdalmas, szerda és vasárnap a dicsőséges titkok napja, csütörtök pedig a fényességes olvasó mondásának ideje.

A rózsafüzér a legnépszerűbb az ún. koszorúimádságok között, amelyek közül az első ismert a Boldogasszony hét öröme-koszorú. Megszületése a XIV. századba vezethető vissza. 1324-ben úgy jegyezte fel egy névtelen domonkos szerzetes, hogy az imádságot a szerviták terjesztették: a Boldogságos Szűz maga jelentette ki a hét titkot¹⁴¹ egy papnak, aki azelőtt is nagy tisztelettel elmélkedett Mária örömeiről.¹⁴² A szerviták a XVI. századtól hétszer hét gyöngyszemből álló olvasót állítottak össze a Szűzanya hét fájdalmának emlékére. E hét fájdalom tiszteletére és átélésére végzik a hét stációs keresztutat, emlékezve arra az útra, amit maga a Szent Szűz is bejárta Jézus mennybemenetele után Jeruzsálemben.

Vannak olyan ájtatossági fajták, amelyekben nem a zsoltárok 150-es számát tekintették kiindulási alapnak. Legismertebb a Szent Brigitta-olvasó, amely a Szűzanya hatvanhárom földi évének állít emléket, ezért hatvanhárom Üdvözlégyet imádkoztak.¹⁴³ A hagyomány szerint Kapisztrán Szent János a Brigitta-olvasóba toldotta be a Boldogságos Szűz hét örömének

¹⁴⁰ „Az Egyház a rózsafüzér iránti tiszteletét fejezi ki, amikor a rózsafüzér megáldásának szertartását ajánlja.[...] Az Áldások könyvének javaslata alapján a rózsafüzérek megáldását üdvös lenne a „hívó nép részvétele mellett” végezni a Mária-kegyhelyekre tett zarándoklatokon, Szűz Mária ünnepein és különösen a Rózsafüzér ünnepén, október havának lezárásakor.” A NÉPI JÁMBORSÁG ÉS LITURGIA DIREKTÓRIUMA 2005. 128.

¹⁴¹ 1. Az angyali üdvözlés 2. Mária látogatása Erzsébetnél 3. Jézus születése 4. A Háromkirályok imádása 5. Jézus bemutatása a templomban 6. Jézus megtalálása a templomban 7. Szűz Mária megkoronázása.

¹⁴² BÖLCSKEY 1924. III. 141-142.

¹⁴³ LÉVAY 1934. 247.

titkairól szóló elmélkedést. Így a ferences rózsafüzér hetvenkét Üdvözlégyből áll az örömök és annak a hetvenkét évnek a tiszteletére, amit a Szűzanya a földön élt. Az Üdvözlégyek száma az olvasókban attól függően változhatott, hogy a legendák hány évesnek mondták a Szűzanyát, lehetett 63, 70, 72, 73 ima is. A Brigitta-olvasót a kamalduli szerzetesek is elfogadták és kibővítették öt Üdvözléggel, Krisztus öt sebének emlékére.¹⁴⁴ Spanyolországban a trinitárius szerzetesek egy társuk¹⁴⁵ legendája nyomán olyan olvasót használtak, amelyen kék zsinórra fehér szemeket fűztek: az imaforma hetvenkét Üdvözlégyből és Mária kilenc ünnepe tiszteletére kilenc Miatyánkból állt. A XVII. században keletkezett az a rózsafüzér, amely Krisztus és Mária éveit egyesítette egy ájtatosságban, tehát harminchárom és hatvanhárom Üdvözlégyet mondtak. A hagyomány szerint Kalazanci Szent József szerezte a Tizenkét csillagú olvasót a Napbaöltözött Asszony csillagkoszorújának a tiszteletére. A ferencesek terjesztették nagy sikerrel a Mária tíz erényét és Krisztus öt sebének alapul vevő olvasót is.

A rózsafüzér szerkezete tehát lehetőséget adott speciális imádságok megszületéséhez, s az így létrejövő sokféleség is segítette az imádság mindenkor nagy népszerűségét. Idővel rózsafüzérek születtek egyes szentek (Szent Antal, Szent Anna, Szent Ferenc), egyes hittitkok (Szentháromság, Szent Vér, Oltáriszentség), alkalmak és szándékok (a meghalt hívekért, a tisztítóhelyen szenvedőkért) tiszteletére. A XIX. század végének legteljesebb összeállítása ötven különféle rózsafüzért közöl,¹⁴⁶ ezt a kötetet csak 2004-ben követte hasonló, a Rózsafüzér-imakönyv, amely 54-féle imádságot ismertet.¹⁴⁷ Ebben a gyűjteményben mindegyik ájtatosság az Egyház által elfogadott, a „hagyományosnak” mondott, korábban tizenöt, 2002-től húsz titkos füzér sajátos, egy-egy imádkozó közösség lelki igényét kielégítő változata. A 2002-ben pápai jóváhagyással megjelenő Világosság vagy Fényességes szentolvasó titkai megegyeznek a Székely rózsafüzér titkaival, amelyről először a II. világháború után egy amerikai lapban írtak. Ezt Erdő Péter bíboros 2004-es csíksomlyói beszédében is említette.¹⁴⁸ A Rózsafüzér-imakönyv az egyéb rózsafüzéreket három csoportba sorolja, aszerint, hogy hány tizedes az imádság.¹⁴⁹

¹⁴⁴ I.m. 247-248.

¹⁴⁵ A személyét sajnos nem tudtam azonosítani. LÉVAY Boldog Roxas Simon néven említi, de a szentek életéről készült sokféle kötet közül egyikben sem található.

¹⁴⁶ JÁKY Ferenc: *Szent Rózsafüzérek könyve, azaz 50 különféle sz. Rózsafüzér elmondására vezérlő útmutatások*. 1907. Budapest.

¹⁴⁷ RÓZSAFÜZÉR-IMAKÖNYV. *Szentolvasók rövid ismertetéseikkel és énekjavaslatokkal*. (szerkesztette Jánossy Gábor) Budapest, Stella Maris Alapítvány, 2004.

¹⁴⁸ „Erdélyben még nem felejtették el a rózsafüzért imádkozni. Sőt újabban arról érkezik hír, hogy a csíksomlyói Szent Szűz népe az erdélyi havasok vidékén nem 15, hanem 20 titokkal imádkozza a szentolvasót [...]. Ha sokan fogjuk imádkozni, még a hivatalos egyház is átveheti ezt a szép székely rózsafüzért – írta a majd fél évszázados újsághír. A székely rózsafüzért imádkozók könyörgése meghallgatásra talált.” ERDŐ Péter: Magyar Kurír, 2004.

Az imádság sajátos természetének megőrzése mellett az Egyház a hatékonyság érdekében támogatja a változtatásokat „az egyes titkokra vonatkozó bibliai részek felolvasása, az imádság egyes részeinek énekes előadása, a különböző részek szereplők segítségével történő felolvasása, valamint az imádság kezdetének és lezárásának ünnepélyesebbé tétele által,»¹⁵⁰ de felhívja a figyelmet a záradék, tehát a titok használatára, a rózsafüzér „régebbi»¹⁵¹ formájának visszaállítására.

C. Mária-tisztelet és Mária-imádságok

Az Egyház tanításának folyamatában megjelenő hittételek Máriáról a kezdetektől fogva összefüggnek a Krisztus személyéről való gondolkodással: az V. század közepéig tisztázódott Mária Istenszülő szerepe, később az anyaságától elválaszthatatlan szüzességének és szentségének a kérdése, majd a XIX. és XX. században „végérvényesen meghatározott két dogma alkotja azt az egységet, amely az ő makula nélküli eredetét és dicsőséges végét – anyaságának központi tételéből származtatva – az üdvrendbe ágyazottan»¹⁵² fogalmazza meg. A Máriáról szóló hitigazságok legfontosabb forrása a Szentírás, a szent hagyomány és az Anyaszentegyház mindenkori tanítóhivatala, de mindezek mellett a liturgikus, hivatalos

június 1. Idézi RÓZSAFÜZÉR-IMAKÖNYV. *Szentolvasók rövid ismertetéseikkel és énekjavaslatokkal.* (szerkesztette Jánossy Gábor) Budapest, Stella Maris Alapítvány, 2004. 38.

¹⁴⁹ 1. Öt tizedes szentolvasók, melyek a hagyományos rózsafüzéren imádkozandók: Evangéliumi, Oltáriszentség, Szent Arc, Szent Vér, Szentlélek, Szentlélek rózsafüzér egyéb titkokkal, Szent Antal, Rózsafüzér a Mennyei Atya tiszteletére 1, Rózsafüzér a Mennyei Atya tiszteletére 2, Jézus Szíve, Isteni irgalmasság, Szent sebek, Szeretetláng, Angyal rózsafüzér.

2. Egy tizedes rózsafüzérek, melyek a hagyományos rózsafüzéren imádkozandók, de egyaránt lehet egy tizeddel és öt tizeddel is mondani. (Szeplőtelen fogantatás, Rosa Mystica, Megszabadítás, Rózsafüzér a meghalt hívekért, Rózsafüzér a tisztítóhelyen lévőkért, Egység rózsafüzére, Esdeklő rózsafüzér a Mennyei Atyához, Rózsafüzér a magyar nemzet megtéréséért)

3. Speciális bosztású rózsafüzéreken imádkozható 28 szentolvasó: Rózsafüzér Jézus Krisztus tiszteletére (33 Miatyánk, 5 Üdvözlég, 1 Hiszekegy), Szentháromság (3 tized), Jézus öt Szent Sebének rózsafüzére 1 (5x5+3 Miatyánk), Jézus öt Szent Sebének rózsafüzére 2 (5x5 átírt Üdvözlég +3 bevezető szem), Rózsafüzér Jézus Szent Szívéről (5 Miatyánk + 33 Üdvözlég + imák), Rózsafüzér Szűz Mária Szent Szíve tiszteletére (33+4 szem, „Miasszonyunk” ima és Üdvözlég - 3 tizedben + ima), Hétfájdalmú Szűzanya rózsafüzére (7x7 Üdvözlég + 3 Miatyánk), Könnyek Anyja-rózsafüzér (7x1+7 szem, a végén + 1 szem), Szeráfi rózsafüzér Szűz Mária hét örömről (7 tized + 7 titok), Fatimai (7 tizedes), A szeplőtelenül fogantatott Szűz Mária (12 Üdvözlég, 3 Miatyánk, 1 Hiszekegy), Medjugorjei (1 szem + 7x3 szem), Rózsafüzér a tisztító tűzben szenvedő lelkekért (4 szem és 13x1+3 szem), Rózsafüzér a meghalt lelkekért (3 tized), Rózsafüzér Szent Anna tiszteletére (10x 1+3 szem), Rózsafüzér Szent József tiszteletére (15+45 szem), Szent Antal kisebb rózsafüzére (13+1 szem); Szent Filoména rózsafüzére (3+13 szem), Mindenszentek rózsafüzére (4 szem + 6 tized), Szent Rita rózsafüzére (1 + 3x1+7 szem), Szent Mihály rózsafüzére (4 + 9x1+3 szem), Rózsafüzér a kilenc angyali kar tiszteletére/ Szent Mihály 2 (4 + 9x1+3 szem), Rózsafüzér a szent angyalok tiszteletére (9x1+3 szem) Rózsafüzér az angyalok tiszteletére (Miatyánk + 9 Üdvözlég), Pio atya rózsafüzére (a hagyományos rózsafüzér több imával), Magyarság öt seb titka (3+2 szem + 5x5 szem), Kis rózsafüzér a gyermek Jézushoz (3 Miatyánk és 12 Üdvözlég), Az ötvenes imádság (mint a rózsafüzér elődje, 50 titok egy-egy Üdvözlégben).

¹⁵⁰ A NÉPI JÁMBORSÁG ÉS LITURGIA DIREKTÓRIUMA 2005. 128.

¹⁵¹ I.m. 129.

¹⁵² TÖRÖK 2001. 19.

imádságok sora is. A Mária szerepére, Krisztussal való kapcsolatára vonatkozó, biblikus és dogmatikus hittételek megfogalmazása a kezdetektől fogva szükségesnek bizonyult, a korábbi századokban az eretnekségek, később a reformáció térnyerése miatt. Mivel az Egyház által szentesített tanítás nagyban befolyásolta a Mária-ünnepek és a koronként változó tisztelet alakulását és jellegét, szükséges ezek lényegét érintő áttekintése.

A legrégebbi Mária-dogmát az efezusi zsinat mondta ki 431-ben: Mária Isten anyja, Theotokosz. Mivel Jézusban az isteni és emberi természetet egyetlen személy, azaz Isten fogja egységbe, ezért Mária Isten Anyjának mondható,¹⁵³ s ez az istenanyaság minden teremtménynél kiválóbb méltóságot kölcsönöz Máriának,¹⁵⁴ akinek jelentőségét mutatja, hogy a három isteni személlyel kapcsolatban miként említik meg. Mivel a Fiúistennel vérrokonságban van, ezért a másik két isteni személy rokona is: nevezik az Atyaisten jegyesének, a Szentlélek mátkájának, de erényei révén is mindenkinél közelebb áll Istenhez,¹⁵⁵ azaz kitüntetett tiszteletet érdemel. A IV. században Szent Ágoston és Szent Epifaniusz szögezi le: mivel Isten kiválósága minőségileg más, mint a teremtményeké, ezért őt imádat (cultus latría), a szenteket pedig tisztelet (cultus dulia) illeti meg. Mivel a szentek között a legkiválóbb a Boldogságos Szűz Mária, őt a legkiválóbb tisztelet (cultus hyperdulia) övezi. Tehát a Mária iránt tanúsított tiszteletünk nem közbülső fok az Isten iránti imádat és a szentek tisztelete között, hanem ez utóbbinak egy magasabb foka.¹⁵⁶

Később a Theotokosz használatával kapcsolatban kétségek és ellenvetések merültek fel, ezért a III. Konstantinápolyi Zsinat (681) két kifejezéssel toldotta meg a dogmát: Mária valóban Isten anyja, tehát foganta, szülte, nevelte az Istent és sajátos értelemben is Isten-anya, aki a megtestesült Istent foganta és szülte, nem pedig olyan emberi természetet, melyet Isten később vett magára.¹⁵⁷

Míg a Biblia nem nevezi Máriát Isten anyjának, de olyan kifejezéseket használ, amelyekben ez benne foglaltatik,¹⁵⁸ a szent hagyományban végig benne él ez a tudat. A görög Theotokosz latin fordítása Dei Genetrix, de nyugaton inkább a Mater Dei kifejezést használják annak kiemelésére, hogy az anyaság nemcsak a biológiai kapcsolatra vonatkozik, hanem a Fiúnak és

¹⁵³ ELŐD 1975. 4.

¹⁵⁴ I.m. 6.

¹⁵⁵ I.m. 7.

¹⁵⁶ I.m. 45-46.

¹⁵⁷ I.m. 5.

¹⁵⁸ Mária fia Isten fia (Gal 4, 4; Lk 1, 35; Róm 1,3); nyolc helyen nevezi Jézus anyjának, s mivel Jézus Isten, ebből következően Mária Isten anyja. Ide vehető Erzsébet köszöntése is (Lk 1, 43).

az Anyának lelki kapcsolatára is,¹⁵⁹ azaz a Krisztus által bevégezendő és bevégzett küldetéshez is.

A Mária neve elé illesztett „szűz” jelző is magyarázatot kíván. Az istenanyaságból következő méltóságra utal a Szent Epifaniusz hitvallásában szereplő „*mindenkor szűz*” (aeiparthenosz; semper virgo) megnevezés, melyet a II. Konstantinápolyi Zsinat (553) is használt. Az I. Lateráni Zsinat (649) pedig az előbbi kifejezést így értelmezte: Mária szűz a szülés előtt, a szülésben és a szülés után.¹⁶⁰ Végérvényesen a III. Konstantinápolyi Zsinat (681) határozata deklarálta Mária háromféle szüzességének dogmáját, tehát kimondta: Mária örökké szűz.

Máriának a szentírási hivatkozásokkal is bizonyítható szentségéről szóló tanítás az előzőektől elválaszthatatlan, de csak később tudatosult, s hosszú folyamat eredményeképpen nyerte el végleges formáját a bűntől való mentességéről, a Szeplőtelen Fogantatásról (Immaculata Conceptio) szóló hittételben. Ennek a lényege, hogy Máriát, Isten kiválasztottját nem terhelte az eredeti bűn.¹⁶¹ A dogmát 1854-ben kihirdető pápai bulla tisztázta, hogy bár Mária istenanyasága időben az angyali üdvözetkor kezdődött, de Isten öröktől fogva ennek a szerepnek a betöltésére gondolta el az ő egyéniségét. A katolikus hittudomány állítása szerint Mária arra volt predesztinálva, hogy az Ige megtestesülésében, és ezen keresztül az áteredő bűnt eltörlő megváltásban a legszemélyesebb odaadással közreműködjen. Ennek meg kellett kezdődnie élete első pillanatában, vagyis élete fogantatásától mentesnek kellett lennie az Istentől való elfordulástól, az áteredő bűntől. Ez a szentség pedig Isten egészen különleges adománya, amelyet senki más nem kapott meg. Mária tehát mentes az áteredő bűntől és annak következményeitől: nincs „tartozása” a Teremtő felé. A tartozás megfizetésétől való felmentés kizárólag Krisztus érdemeinek köszönhető, tehát Mária is a megváltottak közé tartozik. Noha fogantatásakor még nem történt meg a megváltás, de annak kegyelmeit Isten számára megelőlegezte.¹⁶²

A Szeplőtelen Fogantatás tisztelete a dogmává emeléssel 1854-ben vált teljessé.¹⁶³ A hittételre a természetfeletti pecsétet maga a Szűzanya tette rá az 1858-as lourdes-i jelenésekben, amikor maga jelentette ki Bernadettnek: „*Én vagyok a Szeplőtelen Fogantatás.*”

¹⁵⁹ TÖRÖK 2001. 20.

¹⁶⁰ ELŐD 1975. 13.

¹⁶¹ A kultusz magyarországi történetét Bálint Sándor dolgozta föl. BÁLINT 1977. I. 52.

¹⁶² ELŐD 1975. 20-22.

¹⁶³ A dogma hosszú és összetett fejlődés eredményeképpen fogalmazódott meg. Mária szentségéről a keleti egyházatyák azt vallották, hogy kisebb vétkeket, gyarlóságokat tulajdoníthatunk neki, (Lk 2, 48; Jn 2,48; Mt 12,46), a nyugati teológusok véleménye azonban az volt, hogy nála a személyes bűnök is elképzelhetetlenek. A tridenti zsinat tanítása szerint Mária Isten különös kiváltságánál fogva mentes volt minden súlyos és bocsánatos

A legújabb dogmát Mária haláláról és mennybevételéről 1950-ben XII. Pius pápa hirdette ki: „...*Mária földi életpályája befejezése után testével és lelkével együtt felvétetett a mennyi dicsőségbe.*” A Szentírás nem ír Mária haláláról, egyéb konkrét korabeli adatok sem maradtak fenn. Ennek ellenére az V. század után elszórt, legendás részletek emlegetik, különböző tartalmú fogalmakkal illetik Krisztus anyjának „égbevételét, mennybemenetelét, mennybevételét, megdicsőülését”, feltételezett napját később ünnepnek nyilvánítják, egy-egy hittudós nyilatkozik róla. A 17-18. századtól vitatkoznak arról, hogy kinyilatkoztatott tétel-e. A pápa 1946-ban körkérdéssel fordult a világ püspökeihez, akik a válaszukban hittételnek fogadták el (hivatkozási alapul szolgált Róm 6,5; 1 Kor 15,50; 1 Tessz 4,15),¹⁶⁴ s nyolcmillió hívővel egyetemben kérték a dogmává nyilvánítást.

Mária megdicsőülésével függ össze, hogy több pápai megnyilatkozás a mennyország királynőjének nevezi őt. Ez két másik tételből következik: istenanyasága miatt méltósága az összes teremtetett méltóságát felülmúlja, s kétségtelenül megtörtént a mennybevétele. A huszadik század kultuszának alakításában nagy szerepet játszott a II. Vatikáni Zsinat, amely Lumen Gentium kezdetű dogmatikus konstitúciójában Máriának a Mater Ecclesiae címet adományozta. „A Szűz Máriáról szóló tanítás ezzel olyan ekkleziológiai színezetet nyert, amely Mária alakját illetően egyszerre segít az esetleges túlzások és a szűkkeblű, ellentétes irányú megnyilatkozások kiküszöbölésében.”¹⁶⁵

A katolikus teológia ugyanakkor Mária szerepéről leszögezi: üdvözítői tevékenységében nincs semmi, amely más vagy több lenne, mint Krisztus kereszthalála. Ahhoz semmi újat sem ad hozzá. Mária az Isten anyja, tehát az Egyház anyja is. Az egyház tagjainak a kegyelem anyja, de minden ilyen szerepe csakis Fia érdemszerző tevékenységéből forrásozhat, Krisztushoz viszonyítva csak alárendelt szerepet tölt be, hiszen Mária indirekt módon játszott

személyes bűntől, sőt a bűnös hajlamoktól is. Ezzel együtt egész élete a megpróbáltatások sorozata volt, küzdelmei és helytállása nagyobbak voltak az átlagemberénél.

Keleten a 7. században már Mária „csodás fogantatásának” ünnepét ülték meg. Ennek az a történet a legendás alapja, hogy Mária szüleinek idős korában született. Az ünnep tartalma arra vonatkozott, hogy Mária, Keresztelő Szent Jánoshoz hasonlóan az anyja méhében szentelődött meg. ELŐD 1975. 23-24

A IX. századtól Nyugaton is elterjedt, Bölcs Leó császár (896-903) az egész birodalmában ünnepelni rendelte el, s Rómától az angolszász szigetekig élt az ünnep megtartásának a szokása, Szent Bernát, Auquinoi Szent Tamás és Szent Bonaventura ellenzésével szemben is. A teológiai megoldást nyugaton Duns Scotus (+1308) találta meg: a később bekövetkezett megváltás hatásait Máriának úgy előlegezte Isten, hogy az áteredő bűnnek, mint adósságnak kifizetéséből őt felmentette. Mária testét teremtésének pillanatában megszentelte Isten, és lelke ebbe a megszentelt testbe szállt. Scotus elképzelését 1300 körül átvette az oxfordi, majd párizsi egyetem. Ettől az időtől kezdve nevezik Szeplőtelen Fogantatásnak az ünnepet. A századok folyamán sorozatos viták voltak a Szeplőtelen Fogantatást védelmező ferencesek, karmeliták, ágostonos remeték, bencések, ciszterciták és a tantámadó domonkosok, később a jezsuiták között. ELŐD 1975. 23-24. RADÓ 1998. 207. TÖRÖK 2001. 22.

¹⁶⁴ ELŐD 1975. 30-34.

¹⁶⁵ TÖRÖK 2001. 26.

közre üdvösségünk megszerzésében: testet szolgáltatott az Üdvözítőnek.¹⁶⁶ Az Egyház ezzel az érveléssel egyúttal elutasította azt a törekvést, amely Mária „társmegváltói” szerepének kimondását szorgalmazta.

A Mária-kultusz terjedésével az Egyház gondoskodott a tisztelet hivatalos formáiról, külső megnyilvánulásairól, melyek egyúttal élesítették és alakították is a kultuszt. Ilyenek az ünnepek, a Máriáról való megemlékezések az ájtatosságok végén, az ünnepek által nem foglalt szombati napnak Mária tiszteletére szentelése, a Mária-zsolozsma, a Máriához intézett hagyományos imák és himnuszok, a litánia és a szentolvasó.

A Mária-tisztelet a katolikus vallásban központi helyet kap, „a helyes katolikus vallásosság ismertetőjele. Ez teszi vallásosságunkat igazán Krisztusra irányítottá.”¹⁶⁷ Az Egyház a kultusz hasznosságát, szükségességét is kiemeli, a liturgiában is kifejezi, a könyörgéseket még a nagy Mária-ünnepeken is Istenhez intézi, de a kultusz túlzásai és szélsőségei ellen mindig is küzdött. A helyes tisztelet megfogalmazásakor gyakran idézi Aquinói Szent Tamást, aki teológiai főművében¹⁶⁸ a Krisztusról szóló részben tárgyalja az Isten anyjáról szóló tanításokat, bizonyítván, hogy ha egy tanítás Krisztus méltóságát csorbítja, el kell utasítanunk még akkor is, ha az a Szűzanya méltóságát öregbítené, hiszen nem Mária, hanem Krisztus „az út, az igazság és az élet.” (Jn 14, 6)¹⁶⁹

A kultusz sok megnyilvánulása (ünnepek, kegyhelyek és kultusztárgyak tisztelete, zarándoklat, búcsújárás) között különösen fontos a Szűzanyának, mint minden kegyelem közvetítőjének imádságokban való megszólítása, közbenjárásának a kérése. Az ősegyházban a II. században már szokásos volt a szentek mellett a Szűzanya segítségül hívása, ahogy ezt az apokrif írások (Szent Jakab proto-evangéliuma, Péter evangéliuma, Origenes, Csodatevő Szent Gergely homíliái)¹⁷⁰ is bizonyítják. Az ősi Mária-tisztelet ilyen formájáról tanúskodnak az egyházatyák és tanítók írásai, de a Szűzanyához intézett imádság kegyelemközvetítő erejének kérdését teológiai mélységében a XVII. században vetik föl. A legnagyobb hatású írás Monforti Szent Grignon Lajos (1673-1716) nevéhez kötődik, hiszen ő teológiai érvekkel bizonyítja a Máriát segítségül hívó imádság üdvösségszerző jellegét.¹⁷¹ A kétezres éves Egyház életében megszületett Mária-megnevezések is az oltalmat nyújtó, segítséget adó szerepet hangsúlyozták: ő a Keresztények segítése, Mindenkor segítő anya, Betegek gyógyítója, Bűnösök menedéke, Szomorúak vigasztalója, Jótanács anyja, Hűséges Szűz stb.

¹⁶⁶ ELŐD 1975. 36-38.

¹⁶⁷ ÉNEKLŐ EGYHÁZ 1985. 788.

¹⁶⁸ SUMMA THEOLOGIAE. A teológia foglalatja. Telosz, 1994.

¹⁶⁹ BADALIK 1991. 286.

¹⁷⁰ I.m.320.

¹⁷¹ SZENT GRIGNON LAJOS 1939.

A Mária-imádságok kiválóan tükrözik a tisztelet alakulását, krisztológiai és ekkleziológiai összefüggéseit. Máriát, mint Istenszülőt mindig nagy megbecsüléssel vették körül a tanítványok és a követők. Tiszteletének legkorábbi forrása Szent Lukács evangéliuma lehetett, mely Máriát „mint az isteni kegyelem kiválasztottját érzelmes átéléssel jeleníti meg.”¹⁷² Az első századok teológiai művei és nagy hatású homíliái a kultusz alakulására jelentősen hatottak.¹⁷³ A IV. század végéről származó hagyomány szerint Jézus anyját a hívők naponta tisztelik, a legrégebbi ránk maradt, Máriához szóló imádság is a IV. század elejéről származik.¹⁷⁴ Ekkor keletkeztek keleten az első ünnepei, melyek részben az Úr ünnepei is, nyugaton pedig a VII. századtól váltak általánossá.

Őskeresztény himnusz lett a *Magnificat*, Mária Istent magasztaló éneke (Lk 1,46-55), melyet a liturgia később a kantikumok közé vett föl. „Az egyetlen imádság, melyet Szűz Mária szerzett, vagy inkább, melyet Benne Jézus szerzett, mert Ő volt az, aki Szűz Mária ajkaival szólt. [...] A legalázatosabb, mégis leghálateltebb, a legnagyobb és legfenségebb minden dicshimnusz között.”¹⁷⁵

A romanika korából való Mária-himnuszok között mindmáig a legismertebb az *Ave, maris stella* kezdetű, mely az Istenanya közbenjáró jóságát magasztalja:

„Mutasd meg: anyánk vagy,

Hallgasson meg érted,

Aki értünk ember

Jó szívvel lőn benned.”¹⁷⁶

A XI. században lett szokássá az angyali és evangéliumi versnek, az *Ave Marianak* a mondása, amely eredetileg a „Mária kis zsoltosmája” egyik antifonája és több Mária-ünnepnek az offertórium éneke volt. „Az Angyali üdvözlés szavai rendkívül fontosak a Mária-tisztelet szempontjából, hiszen a Bibliában Szent Pálnak a galatákhoz írott levele mellett itt is megfogalmazódik az Istenanyaság tétele, továbbá Mária szüzessége. Az üdvörtörténet szempontjából is jelentős, mivel ez az Ige megtestesülésének kezdete.”¹⁷⁷ Szövege azonban a középkor végéig csak bibliai szövegből állt, tehát a jelenlegi szövegben az „asszonyok között”

¹⁷² BARTÓK 2005. 116.

¹⁷³ Kiemelendő Origenész munkássága. Feltehetőleg ő használta először a Theotokosz kifejezést Máriára vonatkoztatva. SÖVEGES 1993. 23.

¹⁷⁴ *Oltalmazd alá futunk, Istennek szent Szülője, könyörgésünket meg ne vedd szükségünk idején. Hanem oltalmaz meg minket minden veszedelemtől, ó dicsőséges és áldott Szűz. - Mi asszonyunk, mi közbenjárónk, mi szószólónk, engeszteld meg nekünk szent Fiadat, ajánlj minket szent Fiadnak, mutass be minket szent Fiadnak. Amen.* ÉNEKLŐ EGYHÁZ 1985. 289.

¹⁷⁵ SZENT GRIGNON LAJOS 1939. 106.

¹⁷⁶ Sík Sándor fordítása. A himnuszról bővebben: SÖVEGES 1993. 131.

¹⁷⁷ BARTÓK 2005. 38.

szakaszig terjedt.¹⁷⁸ Ez a változata a XIII. században már kedvelt és népszerű, része az asztali áldásnak, s mondását részleges búcsúk engedélyezésével is szorgalmazták.¹⁷⁹ Ehhez a változathoz fűzték hozzá Erzsébet köszöntésének mondatát: „És áldott a te méhednek gyümölcse,”¹⁸⁰ majd a „Jézus. Amen.” lezárást. A könyörgést a Mindenszentek litániájából vett mondattal¹⁸¹ Szienai Szent Bernardin (+1444) kapcsolta az imához, majd II. Pál pápa (1464-1471) engedélyezte, s ezzel a bővítéssel váltak a magasztaló sorok kifejezői annak a meggyőződésnek is, hogy Mária a legfőbb közbenjáró a kérések teljesítésében. Az imádságnak ezt a végleges formáját V. Szent Pius (1566-1572) a XVI. század közepén a római breviáriumba emelve szentesítette.¹⁸²

A ferencesek szokásává vált az Üdvözlégy esténkénti sokszorozó, háromszori imádkozása, melyet harangszó jelzett. A XIV. században már naponta háromszor harangoztak, a laudes, a sexta és a vesperás előtt, s az Üdvözlégyek elé egy-egy verset is mondtak, melyek szentírási sorok, evangéliumi szakaszok (Lk 1,26-38; Lk 1,38; Jn 1,14). Később az így létrejött koszorúimádsághoz egy párverssel könyörgést csatoltak, mely a Krisztus-misztériumba vezet.¹⁸³ Az így keletkezett *Úrangyala* v. *Angelus* sokszorozó jellegében, Jézus és Mária összefonódó élete mozzanatainak egybekapcsolásában a rózsafüzérrel mutat rokonságot. Az Angelus különösen a török hódítások idején lett Európában népszerű, általánossá pedig akkor vált, amikor III. Kallixtus pápa a nándorfehérvári győzelem emlékére 1456-ban az egész Egyházban elrendelte a déli harangszót és az imádság mondását.¹⁸⁴ Magyar fordítása olvasható Pázmány Péter Imádságos könyvében (1606).

A *litánia* mint szándékokra mondott könyörgés és bűnbánó imádság már az V. századtól ismert, nyomait a miseliturgia „Uram, irgalmazz!” fordulata őrzi. Ma olyan imádság, amely az előimádkozó rövid fohászából és a hívek válaszából áll. Ez a forma már a VII. században kialakult, a legősibb litániában, a Mindenszentek litániájában, mely általános könyörgés. Ennek mintájára született meg a gótika korában a leghíresebb Mária-litánia, a Loretói litánia, mely csodálatos hódolat a Boldogságos Szűz előtt, akit a Bibliából vett, illetve bizánci

¹⁷⁸ Lk 1, 28

¹⁷⁹ LÉVAY. 1934. 205.

¹⁸⁰ Lk 1, 42. IV. Orbán pápa (1261-1264) kiegészítése 1261-ben.

¹⁸¹ *Istennek Szent Anyja, könyörögi érettünk!*

¹⁸² A 150 Üdvözlégyből álló imádságsorozatot, a rózsafüzért pedig 1568-ban hivatalosan is jóváhagyta és terjesztette annak imádkozását.

¹⁸³ *Kériünk Téged, Úristen, öntsd lelkünkbe szent kegyelmedet, hogy akik az angyali üzenet által szent Fiadnak, Jézus Krisztusnak megtestesülését megismertük, az Ő kinszenvedése és keresztye által a föltámadás dicsőségébe vitessünk a mi urunk, Jézus Krisztus által.*

¹⁸⁴ LITURGIKUS LEXIKON 2001. 211.

megnevezésekkel illetnek. A Máriát mélységesen tisztelő barokk korban több fohással bővült és vált díszessé.¹⁸⁵

Mária-antifónának mondjuk azt a négy imát, melyet gregorián vagy népének dallammal a kompletórium lezárásakor mondanak: *Alma Redemptoris*, *Ave Regina caelorum*, *Regina caeli*, *Salve Regina*.

Láthatjuk, már a középkori liturgiában kialakultak azok a keretek, amelyek között a hívek kifejezhették vallásos érzelmeiket: a szentmise megfelelő részei, imádságok, elmélkedések, énekek. Az egyházi ünnepeken kezdetben egyszerre emlékeztek meg Jézusról és Máriáról azokhoz az alkalmakhoz kapcsolódva, amelyekben mindkettőjüknek szerepe volt,¹⁸⁶ s a XII. századtól megélénkülő Mária-tisztelet kettejük kapcsolatát még inkább egymástól elválaszthatatlannak, bensőségesnek mutatja, hiszen a középkori misztika ebben a „hívó lélek Krisztussal való egyesülését”¹⁸⁷ is példázta. A XIII-XIV. század Mária-kultuszát Európa-szerte „az érzelemhangsúlyos ferences vallásosság fölfokozott élményvilága”¹⁸⁸ is alakítja, mely a krisztusi szenvedéstörténetben Máriát szinte társként jeleníti meg, s a „mater dolorosa, vir dolorum s együttesen az imago pietatis”¹⁸⁹ nemcsak a képzőművészetben, hanem a verbális ikonográfiában is érzékelhető. Erdélyi Zsuzsanna a középkor hazai és európai lelkiségének példáival bizonyítja, hogy a kor emberének Mária-központú szemlélete dogmatikai alapokon, Krisztus istenemberségének kettős természetén és Mária üdvtörténeti szerepén nyugszik. Krisztus, aki egy személyben valóságos isteni és valóságos emberi természetet hordoz, óhatatlanul behozza a tudatba Máriát, akinek istenanyasága a jézusi sorsvállalással teljeseedik be. Mária nemcsak Krisztus emberi mivoltának bizonyítója, hanem adott esetben behelyettesítője. Ugyanakkor Mária lesz az is, aki anyai fájdalomán keresztül a krisztusi szenvedés mértékét és fokozatait is megjeleníti, annak hangot adhat szent Fia helyett. A középkori szent költészet mindezt a kor lángoló vallásosságának megfelelően erős érzelmi ráhangoltsággal, a későbbi századok hitbéli racionalizmusának elfogadhatatlan túlfűtöttséggel közvetítette. A kornak a kollektív tudatba beépülő, Mária-központú szemlélete fontos teológiai felfogást is tükröz: Mária életének üdvtörténeti és krisztológiai összefüggésbe helyezését, Jézus és Mária életének elválaszthatatlanságát. Ez történik a keresztútjárásban és az Üdvözlégy imádságai alatti elmélkedésben a megváltás titkairól, majd a rózsafüzér-imádság titkaiban is,

¹⁸⁵ A 16. században több mint 80 litánia volt, ezért VIII. Kelemen pápa csak a Mindenszentek és a Loretói litániát engedélyezte. Később számtalan új litánia keletkezett (pl. Jézus Szent neve 1886, Jézus Szent Szíve 1899, Szent József 1909, Krisztus Szent Vére 1960). LITURGIKUS LEXIKON 2001. 112.

¹⁸⁶ BARTÓK 2005. 61.

¹⁸⁷ I.m. 18.

¹⁸⁸ ERDÉLYI 2001. 103.

¹⁸⁹ Uo.

melyeknek alapjai, tehát Jézus és Mária életének párhuzamai már a XII. századi ciszterci Aelred de Rievaulx-nak beszédeiben és elmélkedéseiben jelennek meg.¹⁹⁰ A barokk érzelmileg telített vallásossága felerősíti Szűz Mária kultuszát is, de „a liturgia szellemét már nem értve arra törekednek, hogy a Máriához kötődő egyes kultuszok [...] külön ünnepet, misét és officinumot kapjanak [...] lehetőleg az egész egyházra kiterjesztve. Az üdvtörténetből kiszakított, önállóvá lett Mária-tisztelet valóban hord magában néhány kérdéses vonást,”¹⁹¹ de az imádságos életnek, a hit örömmel való megélésének rendkívüli lendületet adott. A Mária-ájtatosságok közül a legkedveltebb a szépséges-ünnepélyes litánia, az imádságok közül a Tridenti Zsinat (1545-1563) után végleges formát kapott rózsafüzér lett. Ez az akkor már elterjedt és népszerű imádság nagyszerűen fejezte ki a barokk emelkedett Mária-kultuszát és a tisztelet mindenkori helyes, Krisztusra mutató irányát is.

D. A rózsafüzér-imádság kialakulása

Radó Polikárp, neves liturgiátörténész szerint „három dolog teszi a Szentolvasó lényegét, és ez a három mozzanat külön-külön, egymástól függetlenül alakult ki, egybeforrva hozta létre az újkor küszöbén a mai rózsafüzér-imádságot. Ez a három lényeges elem az Üdvözlégy Mária sokszorozó elimádkozása, az imák számának ellenőrzése a számolófüzér útján és az imádság alatti elmélkedés Jézus és Mária egybefonódó életének titkairól. E három lényeges elem egymástól függetlenül keletkezett, sokféle formában dívott, és sokak munkája járult hozzá, hogy a mai értelemben kialakult.”¹⁹² Radó Polikárp megállapításához hozzátehetjük azonban, hogy kiindulásnak a Miatyánk sokszorozó imádkozását tekinthetjük.

1.) A Miatyánk sokszorozó imádkozása

A Miatyánk imádkozását az evangéliumok tanúsága szerint maga Jézus tanította meg a tanítványainak.¹⁹³ Ezért lett a kereszténység legfontosabb, csoportalkotó és azonosságteremtő,¹⁹⁴ állandó szövegű alapimája, melynek használata már az őskeresztény egyházban általános volt,¹⁹⁵ s ismétlése egyéni kegyességi gyakorlatként a 4. századtól ismert. A katakombákban élő egyház rendszerezett imarendje a IV. századtól a templomi imaórákkal alaposan kibővült, önkéntes imádkozók szervezésében. Ekkor alakult ki a két kóruossal,

¹⁹⁰ TÜSKÉS-KNAPP 2005. 384.

¹⁹¹ SÖVEGES 1993. 78.

¹⁹² RADÓ 1998. 262.

¹⁹³ Lk 11, 2-4

¹⁹⁴ SCHÜTZ 1993. 264.

¹⁹⁵ PÉTERI 1946. 154.

felváltva végzett zsoltározás, a 150 zsoltár szövegének közösségben való imádkozása. A rendszeres imavégzés, a Miatyánk mondása és a zsoltározás tehát a kereszténység kezdeteitől jelen van közösségi és egyéni formában is. Szokássá vált a kiinduló szöveg, ima ismétlése, ennek száma zsoltárok esetén megegyezett a zsoltárvers számával vagy a zsoltárok számával, tehát akár 150 is lehetett, mint az ír szerzeteseknél, ahol is napi gyakorlat volt a százötven zsoltár teljes vagy részben történő elmondása, illetve a zsoltárok ötvenes csoportokra való felosztása.¹⁹⁶

A sokszorozó imaformának azok a szabályozott gyökerei, amelyek az egész kereszténység életére kihatottak, a Cluny mellett 910-ben alapított bencés kolostorba vezethetők vissza. Hogy idegenek ne avatkozhassanak a kolostor életébe, az alapító azt egyenesen a pápa oltalma alá helyezte. Ez a kiváltságos helyzet és a szent apátok sora tette lehetővé olyan reformok megalkotását, amelyek az egész egyház életére jelentős hatással voltak.¹⁹⁷ A részletes szabályozások pontosan előírták a zsolozsma és az istentisztelet rendjét, és meghatározták a szerzetesek lelkiéletét és napi foglalatosságait.¹⁹⁸ Más bencés kolostoroktól eltérően éles határvonalat vontak pap és laikus, azaz tanult és tanulatlan szerzetes közé. Mivel a laikus testvérek, conversusok nem tudták a zsoltárokat, ezért a mind hosszabbra nyúló karimádság helyett bizonyos számú Miatyánkot kellett mondaniuk. Ha a közösség egy tagja meghalt, akkor a szerzetesek 150 zsoltárt mondtak érte, a laikus testvérek viszont 150, később 50 Miatyánkot. Ugyanezt a bencésektől átvett előírást találjuk meg a keresztes háborúk idején a templomos lovagrend tagjaira vonatkozólag is: ha nem vehetett részt valaki a karimán, naponta ötvenhét Miatyánkot kellett elmondania.¹⁹⁹ Tehát az a gyakorlat, hogy az írni-olvasni nem tudó ember imát – Miatyánkot - mond a bonyolult és nehezen megtanulható zsoltárok helyett, már a X. században megtalálható.²⁰⁰ Mindennek célszerűségét indokolta az olvasás és a latin nyelvtudás hiánya mellett a nagy értékű kéziratok csekély száma is. Bár ez utóbbi kisebb akadályt jelentett, hiszen a szerzetesek forgatható, egyszerre négy könyvet tartó állványon elhelyezett psalteriumokról követhették a szövegeket.²⁰¹ A Miatyánk ilyenformán való imádkozásának terjedését segítette az a pápai döntés, amely szerint a clunyi apát más kolostorok vezetését is elvállalhatta. Sőt, néhány itáliai kolostor élére az egyházfő egyenesen felkérte az apátot, így a

¹⁹⁶ TÜSKÉS-KNAPP 2005. 384.

¹⁹⁷ SZUNYOGH 1933. 32-38.

¹⁹⁸ GALLA 1931. 19.

¹⁹⁹ RADÓ 1951. 543.

²⁰⁰ RADÓ 1998. 262-263.

²⁰¹ RADÓ 1973. 79.

bencés reformok gyorsan terjedtek.²⁰² A Miatyánk sokszorozó mondásának nyomait a későbbi szerzetesi regulákban is megtaláljuk.²⁰³

2.) Az Üdvözlégy sokszorozó imádkozása

Az Üdvözlégy sokszorozó mondása a legendák szerint a XII. századtól szent szokássá vált. Damiani Szent Péter elbeszélése szerint egy haszontalan és semmirekellő klerikus mást nem is imádkozott, mint az Ave Mariát. Ez a buzgóság azonban olyan kedves volt Mária előtt, hogy megmentette őt a rendből való kicsapatástól.²⁰⁴ A flandriai Albertus nevű remetéről azt tartja a hagyomány, hogy naponta, égre emelt kézzel 50-szer mondta el az Üdvözlégyet. Az Ave Maria leglelkesebb támogatója a ciszterci rendet alapító, bencés szellemi alapról építkező, máriás lelkületű Clairvaux-i Szent Bernát (1090-1153). Legendája szerint 50 Üdvözlégy elimádkozása után úgy érezte, hogy ajkán 50, koszorúvá fonódó rózsa nyílt ki, melyet tisztelete jeléül az Istenanya fejére helyezett.²⁰⁵ A ciszterci rendben tehát már a XII. században megjelenik az Üdvözlégy a Miatyánk mellett vagy helyette, 150-szer vagy 50-szer elmondott imaként. A 150-es változatot a 150 zsoltárra emlékezve Mária zsoltároskönyvének (*Psalterium Beatae Mariae Virginis*), az ötvenes változatot rozáriumnak nevezték, s gyakran elmélkedésekkel egészítették ki.

A domonkos rend második tartományfőnöke, Jordanus vezette be azt a Jeruzsálemből való szokást, hogy Mária tiszteletére nevének kezdőbetűjével induló öt zsoltárt mondanak, s ezt később egy himnusszal, majd pedig antifonákkal, versekkel, imádságokkal bővítették, valóságos Mária-officiumot alkottak.²⁰⁶ A XIII. században sok helyen átvették a domonkosok az újszerű, Szűz Máriát dicsérő gyakorlatot, tehát az Üdvözlégyek sokszorozó imádkozását.

²⁰² SZUNYOGH 1933. 33.

²⁰³ A ferencesek imagyakorlatában például a következő módon: „A laikus testvérek a Matutinumra mondják el a Hiszekegyet és 24 Miatyánkot, végén a Dicsőséggel. Laudesre 5 Miatyánkot, a Primára pedig egy Hiszekegyet és 7 Miatyánkot mondjanak a Dicsőséggel. A Tertiára, Sextára és Nonára külön-külön 7, a Vecsernyére pedig 12 Miatyánkot mondjanak. Végül Kompletóriumra mondjanak egy Hiszekegyet és 7 Miatyánkot, végén a Dicsőséggel. Ezenfelül a holtakért mondjanak naponként 7 Miatyánkot az „Adj Uram, örök nyugalmat nekik” fohász hozzáadásával, a testvérek hibáiért és mulasztásaiért pedig még külön 3 Miatyánkot.” REGULA NON BULLATA 1221. IN: FERENCES FORRÁSOK I. 1992. 25. „A klerikusok a római Szentegyház szokása szerint végezzék a zsolozsmát a zsoltároskönyv kivételével, ezért lehet breviáriumuk. A laikusok Matutinumra mondjanak 24 Miatyánkot, Laudesre 5-öt, a Prima, Sexta és Nona imaórában 7-et, Vecsernyére 12-t, Kompletóriumra 7-et, és imádkozzanak a megholtakért. REGULA BULLATA 1223. IN: FERENCES FORRÁSOK I. 1992. 49.

²⁰⁴ RADÓ 1951. 543.

²⁰⁵ I.m. 264.

²⁰⁶ LÉVAY. 1934. 178.

Már ekkortól ismeretes az 50-es füzérből álló imádság 10-es részekként történő elmondása is.²⁰⁷

3.) Az imák számának ellenőrzése

A sokszorosán ismételt imamondás gyakorlata ősrégi, akárcsak az eszközökkel történő imaszámlálás is. A különböző anyagokból készült „imafüzér egyetemes és ősi vallási kellék: a hinduk, buddhisták, a keresztények és a muszlimok egyaránt alkalmazzák imáik, meditációjuk során. Praktikus hasznukon túl gyönyörű szimbolizmusuk is van, a misztikus értelmezések egészen magasztos teológiai távlatokra vetnek fényt.”²⁰⁸ A számlálók nem mindig voltak füzérek, a legegyszerűbb számláló lehet az emberi kéz, az ujjak és ujjpercek vagy kövek, magvak, csomózott zsinor. A sivatagi atyák sem füzért, hanem köveket, kavicsokat használtak az imaszámláláshoz, az imák végeztével egyik kupacból a másikba halmozták a kövecskéket. Pál remete a naponta elvégzett imáit háromszáz kavicsal számolta meg. Később a remeték a kavicsokat felfűzték, és ujjaik között pergették. A szokás elterjedését mutatja, hogy a keleti keresztények a köveken kívül magvakat, csigákat, gyöngyöket is füzérré fűztek. Ezek neve kombologion, számlálózsínór volt. Egyes vélemények szerint a számolófüzér arab közvetítéssel, mások szerint közvetlenül Indiából került a kereszténység életébe, s később tőlük ismerték meg a VII. századtól a mohamedánok, akik imáik során Allah 99 tulajdonságát veszik számba. A 99 szemet követő századik szem Allah titkos nevére utal, amelyet csak ő maga ismer.

Az imaszámláló szent célokat szolgáló eszköz, melyhez személyes kapcsolat fűzi az imádkozót. Általában nem ruházható át, de örökölheto, elvesztése nem szerencsés jel. Gyakran a viselet része.

A sokszorozó imákat és az ezek számát ellenőrző eszközök használatát sokan elvetik, mondván, hogy nem az imák száma, hanem a szívbeli átélés a fontos. Ennek elsődlegességét minden vallás elismeri, de a számszerűségnek is fontos szerepet szán, hiszen ez is a hódolat, az alázat, az önátadás, az Istenhez fűződő szeretetteljes kapcsolat jele. Az ismétlés lehetőség az elmélyülésre, meditációra, voltaképp a megvilágosodásra, mely a hit mindenkori útja. Sok vallásban ezért nevezik a füzért lajtorjának, melyen az ember a mennybe emelkedik.

A számlálókkal elmondott legegyszerűbb, egyszavas imák a segély- és a bocsánatkérésre vezethetők vissza: „...*segíts meg!*” „...*irgalmazz!*” Lassanként Jézus neve uralkodó helyet

²⁰⁷ RADÓ 1998. 263.

²⁰⁸ RÁCZ Kagylókürt 46.

kapott ezekben az imákban. A VI. században tűnik fel az „*Uram, Jézus Krisztus, Isten Fia, könyörülj rajtam, bűnösön!*” -forma. A VII-VIII. században a Sinai-hegyen élő szerzetesek ezt a Jézus-imát már a lélegzetvétellel, mint az élet - jelen esetben az örök élet - feltételével hozták kapcsolatba. Az ima rendszeres végzésének a mikéntje az Áthosz-hegyen alakult ki.²⁰⁹

A keleti egyházban használatos sokfajta, nem egységesített számolófüzér nyugatra a keresztes háborúkból hozott emléktárgyként került.²¹⁰ Ilyen olvasók használatáról számos emlék maradt fenn, de ezek még a Miatyánk sorozatos imádkozásának nyomát őrzik. Nyugat keresztényeihez még az Üdvözlégy önálló imaként való elterjedése előtt érkezett az imafüzér. Ezt bizonyítják a Miatyánk sorozatának népies elnevezései.²¹¹ A XII. századtól kezdve tárgyi emlékek is vallanak a rózsafüzér-imádság meglétéről, visszatükrözik szerkezetét.²¹² 1257-ből²¹³ való utalás szerint a Miatyánkot számláló füzér a párizsi hölgyek divatos viseletének része, 1260 körül Párizsban már füzérekészítőt is megemlít egy feljegyzés. A 14. századtól a sírköveken is találunk kifaragott olvasókat,²¹⁴ s a képzőművészeti ábrázolások is fontos bizonyítékok az imádság terjedésének és az imádság szerkezetét jelző eszköznek, a rózsafüzérnek a történetéhez is.²¹⁵ Különleges alkotások a Miatyánk imádságait jelző, mogyoró vagy dió nagyságú szemek, a rózsafüzérdiók, melyekre biblikus kompozíciókat faragtak, nagy műgonddal.²¹⁶

²⁰⁹ A bizánci remeték, szerzetesek számolófüzérei mind a mai napig láthatók az Áthoszon. A több mint ezer éves múltra visszatekintő kolostorok és remeteségek lakói ma is használják az ősi imaszámláló füzéreket. Imafüzért látunk az Áthosz szerzeteselőjáróiról készült 1912-es fényképen, a szerzetesek kezében, a hegy szentjeit bemutató freskókon. NANICSÁK-SOÓS 2004. 29. 31. 42. 124. 162. 164. 166. Az olvasó használatát indokolja a szerzetesek szigorúan szabályozott napirendje, hiszen például a 300 földre borulást sem lehet másként pontosan elvégezni, RAPCSÁNYI 1979. 278. s a szüntelen imádság sem nélkülözhet valamilyen számolóeszközt. RAPCSÁNYI 1979. 279.

²¹⁰ RADÓ 1998. 265.

²¹¹ Franciául népiesen ma is „pate-notre”, németül „pater” vagy „nuster”, a horvátoknál „ocsenás”. Érdekesség, hogy a „páternosztter-lift” neve is a rózsafüzér francia megnevezéséből származik, mert az örökös körforgásban haladó liftfülkék lánc a rózsafüzérhez hasonlít. RADÓ 1998. 265.

²¹² Godiva grófnő, az angliai Coventry kolostor alapítója ebből az időből való végrendeletében meghagyta, hogy halála után gyöngyökből készült olvasóját a kolostortemplom Szűz Mária - szobrának nyakába akasszák. Amiens-i Péter, az első keresztes háború szónoka is használt olvasót. Egy XIII. századi végrendelet szerint minden özvegy örökölte elhunyt férje olvasóját. 500 JAHRE ROSENKRANZ 1975. 199.

²¹³ Ulrich von Lichtenstein Vrouwenbuch. 1257. 500 JAHRE ROSENKRANZ 1975. 199.

²¹⁴ LÉVAY 1934. 236-237. Természetesen az ábrázolások között is találunk teológiai helytelen, esetleg túlzó képi megoldásokat, amikor a gyermek Jézus vagy a halott Szűz Mária ágya körül térdeplő apostolok kezében látunk olvasót.

²¹⁵ 500 JAHRE ROSENKRANZ 1975. 129-197.

²¹⁶ A XV-XVI. században főként Flandriában készültek ilyen darabok. RÁCZ 46.

4.) Az imádság alatti elmélkedés

Az elmélkedés kezdeteit az őskeresztény időkben már megtaláljuk. A pusztai remeték egy-egy zsoltár elmondása után térdelve vagy leborulva a hallott szövegen hosszasan elmélkedtek, és a végén az előljáró az egyéni imákat a „zsoltárkollektával” foglalta össze.²¹⁷

Isten szavának megértésében és érzelmi befogadásában a középkortól kezdve megőrizték és gyakorolták a Szentírás olvasásának, az elmélkedésnek és az imádságnak egymást erősítő, ősi hármasságát. Az elmélkedésnek különösen fontos szerep jutott, hiszen elsősorban az értelmi reflexiót és a képzelőerőt mozgósította a hit igazságainak megismerésében, a megvilágosodásban. Az elmélkedés tehát hathatós eszköz a hittartalom önálló feldolgozásában és igazságának megértésében. Az egyszerű imától vagy a spontán gondolkodástól a szándékos célzatosság különbözteti meg, ezen túl pedig bizonyos módszeresség és a megelevenített tartalom gyakori aktualizálása is jellemzi. A teológia és lelkiség elkülönülésével az elmélkedést azonban egyre inkább önálló, sajátos módszerekkel vezetett lelki tevékenységnek tekintették, melynek sajátos válfajai közül a devotio moderna és Loyolai Szent Ignác lelkigyakorlatos módszere a legismertebb.

Az elmélkedés tehát a kifürkészhetetlen és kimondhatatlan, az ember felfogóképességét felülmúló misztérium megragadásának egyik módszere. A misztérium a keresztény hitben kulcsfogalom, hiszen az üdvösségtörténet különös jellegét, a Jézus Krisztusban történt isteni kinyilatkoztatást foglalja magába. A kereszténységnek azonban egész történelme folyamán harcolnia kellett a hit alapvető misztériumjellegének pusztán racionális megközelítése ellen. A tételes megfogalmazások ugyanis az isteni misztériumot csupán tökéletlenül tudják megragadni, mert ezek elérhetetlenek az értelmi megközelítés számára, csupán az eleven hittel megragadhatók.

A rózsafüzér-imádságban az Üdvözlégyek sorát megszakító, a megváltás nagy misztériumait megidéző titkok elsődleges célja a meditáció, bár az is tagadhatatlan, hogy az új forma az imádságok sokszorozása miatti egyhangúságot és a gépiessé válást is oldja. A teológiai tartalom közvetítésének elsődlegessége mellett ez a felismerés is hozzájárult az imádságforma népszerűsítéséhez.

A rózsafüzér kialakulásában a XII. század Mária-tiszteletének volt döntő szerepe. A Szűzanya életének üdvtörténeti és krisztológiai összefüggésbe helyezése után vált lehetségessé

²¹⁷ MIKLÓSHÁZY 2003. 2.

Jézus és Mária életének együtt szemlélése. Ez történik a rózsafüzér-imádság titkaiban, melyeknek alapjai, tehát Jézus és Mária életének párhuzamai a XII. századi ciszterci Aelred de Rievaulx-nak beszédeiben és elmélkedéseiben jelennek meg.²¹⁸

A XIII. század első felében egy ciszterci szerzetes, Stephanus de Sallay állított először párhuzamba egy Mária tizenöt örömről készült elmélkedési sort az Ave Mariák sorozatos mondásával. Az azonos szerkezetű elmélkedéseket háromszor öt csoportba állította, s imádságokkal választotta el. Az elmélkedésekben a bevezetőt követte Mária örömeinek megnevezése és a Máriához szóló imádság, a befejezésben az Üdvözlégy köszöntő szavai álltak Jézus nevének elhangzásáig.²¹⁹ Ugyancsak ciszter kolostorból került elő egy 1300 körül keletkezett kézirat, melyben egy száz Üdvözlégyből álló sorozat található. Az imában Krisztus nevéhez vonatkozó mondatokban „clausula”-sorozat, titkok kapcsolódnak, amelyek az üdvtörténet fő eseményeit nevezik meg.²²⁰

A ciszterciek után a XV. század elején (1409-1415) a karthausiak szerepe követhető nyomon a rózsafüzér kialakulásának történetében. A Rajna-völgyi kolostorokban (Trier, Mainz, Köln, Strassburg) terjedt el az a szokás, hogy az Üdvözlégy első részének közös imádkozása után Jézus nevéhez életéből vett titkot fűztek, majd ezen aztán hosszan, egyénileg elmélkedtek. Többnyire csak 50 Üdvözlégy-imát mondtak, és így 50 titkot soroltak fel, de vannak olyan listák is, amelyek 150 titkot tartalmaznak. Ezek a titkok eleinte rendkívül nagy változatosságot mutattak, ki-ki a saját elképzelésének megfelelően mondta.²²¹ Adolf von Essen (1370/75-1439) trieri karthausi szerzetes már öt különböző művet szentelt a rózsafüzérnek, hogy így ismertesse azt meg a novíciusokkal és Bajor Margit lotharingiai hercegnővel. A rosarium központi helyén a Jézus életéről szóló elmélkedés állt, ezt kísérte az ötven Üdvözlégy. A Miatyánk imádságai hiányoztak.²²² Tanítványa, Dominikus von Preussen (1384-1460) már novícius korában megalkotta az ötven Üdvözlégyből álló, Jézus és Mária életét összekapcsoló, tizedekre osztott sorozatot, melyet Mária rózsakoronájának, rosariumnak nevezett. Minden imádság végén egy-egy elmélkedés követte Jézus nevét. A rosarium ötven titokban tartalmazta, amit ma az öröm, a világosság, a fájdalom és a dicsőség 4x5 titokban foglal össze. Tizennégy titok vonatkozott Jézus életére, hat nyilvános működésére, huszonkettő szenvedéseire, hat megdicsőülésére és Mária megkoronázására. Dominikus von Preussen maga beszéli el, hogy amikor 1400-ban belépett a kolostorba, már akkor támadt az a gondolata, hogy ilyen formában

²¹⁸ TÜSKÉS-KNAPP 2005. 384.

²¹⁹ I.m. 385.

²²⁰ Uo.

²²¹ RADÓ 1998. 265.

²²² KLINKHAMMER 1975. 37.

mondja el a megváltás titkait. 1434 és 1439 között ezt százötven részes áhítattá alakította, megfelelő számú elmélkedéssel egészítette ki. Érdekes viszont, hogy a legendás elemekkel bővített örvendetes titkok az összes titok majdnem kétharmadát foglalják le, a további pontok viszont néha 2–3 különböző titkot sűrítenek.²²³ A 150 titkos rózsafüzér neve is - Marianische Psalter – Dominikus von Preussentől való. Ezt a nálunk „ötvenes imádságnak” mondott füzért mind a mai napig használják is a hívők.²²⁴ Kalkari Henrik (1328-1408) karthausi szerzetes a XV. század végén azt ajánlotta, hogy a könnyebb érthetőség kedvéért mindenki által ismert imával, a Miatyánkkal válasszanak el egymástól 10 Üdvözlégyet.²²⁵ A legenda szerint egy másik szerzetes, a karthausi Aeger magától a Boldogságos Szűztől egy jelenésben tanulta meg, hogy tíz Üdvözlégy után kell egy Miatyánkot mondania, s erre a híveket is tanítania kell.²²⁶

Az ájtatosság új formája a többi karthausi kolostorban is gyorsan elterjedt. A XV. század végén emlegetik egyes ájtatossági könyvek, hogy a szentolvasó imádságát az Apostoli hitvallással kell kezdeni. Itt tehát a szentolvasónak már ma is elfogadott alakjával találkozunk: Hiszekegy, tíz-tíz Üdvözlégy és minden tíz között egy-egy Miatyánk.²²⁷ Találunk azonban arra is példát, hogy a tizedek sorát más ima szakítja meg. Az angol remeték például 1510 táján a következő imával választották el egymástól az Üdvözlégy tizedeit: *„A Szentlélek szálljon tereád és a Magasságbelinek ereje árnyékozzon be téged, ezért a Szentet is, ki tőled fog születni, Isten Fiának hívják majd. Ime az Úr szolgálóleánya, legyen nekem a te igéd szerint.”*²²⁸

Lupi Domonkos (1500 körül) a XV. században könyvében a hittikokat Jézus szenvedéseiből vette és képekkel szemléltette. Az első tíz Üdvözlégyre vonatkozott az utolsó vacsora ábrázolása, Jézus imádsága az Olajfák hegyén és Júdás ábrázolása. A második tízre Jézus kihallgatása és kigúnyolása, a harmadik és negyedik tizedre a kínszenvedés hat jelenete, az ötödik tízre a sírba tétel, a poklokra való alászállás és a feltámadás. Ezt egyszerűsítette egyik követője úgy, hogy az első húsz Üdvözlégy Mária tíz-tíz örömét, a második húsz tíz-tíz fájdalmát, az utolsó tíz pedig ismét Mária örömét foglalta a titkokba. A titkok száma a domonkos rendi Boldog Alánnál (1428-1475) százötven. Alanus de Rupe, másként Alain de la Roche maga beszélte el, hogy 1464-ben egy látomásban a Boldogságos Szűz tanította a szentolvasó imádkozására, úgy, ahogy azt Szent Domonkos tette, vagyis háromszor ötven Üdvözléggel és százötven titokkal. Az Üdvözlégyek tízes csoportját Miatyánkkal választotta

²²³ Uo.

²²⁴ RÓZSAFÜZÉR-IMAKÖNYV. 2004. 129.

²²⁵ RADÓ 1998. 263.

²²⁶ LÉVAY 1934. 237.

²²⁷ I.m.239.

²²⁸ RADÓ 1951. 543.

el. Az Európát járó tudós szerzetes lelkesedésének nagy szerepe volt az áhítatforma terjesztésében, prédikációsorozatban népszerűsítette az imádságot, s törekvésének eredménye, hogy 1473-ban már rendi káptalani határozat írta elő az új formát a laikus testvéreknek is. Az utókorra a legnagyobb hatással a rózsafüzér terjesztésére megalapított „Fraternitas psalterii,” „Mária Zsoltároskönyvének Társulata” volt, melyet az észak-franciaországi Douais városában alapított 1470-ben. A tagok kötelezték magukat, hogy hetente három nap 15 Miatyánkot és 150 Üdvözlégyet mondanak.²²⁹ Alanus de Rupe útmutatása szerint 1475 Kisasszony napján Jakob Sprenger domonkos perjel Kölnben hozta létre a következő társulatot, amely hat év múlva már százezer tagot számlált. Ezt követték filiái (1478 Lisszabon, 1481 Schleswig, 1483 Ulm, 1486 Frankfurt),²³⁰ melyek működését és a domonkosok lelki irányítását IV. Sixtus pápa (1471-1484) 1479-ben hagyta jóvá.

Sprenger 1475-ben a társulati tagok számára összeállította az ötven Üdvözlégy után mondandó ötven titkot is. Ezek az üdvtörténet eseményeinek egy-egy mondatos összefoglalói voltak, s később számtalan kéziratos és nyomtatott elmélkedésnek, exemplumnak, legendának a kiindulópontját jelentették. Az Üdvözlégyek után egy-egy Miatyánk állt.²³¹

Feltehetően Kempis Tamás (1380 k.-1471) műve az az írás, melynek különlegessége, hogy az ötven titkon és Krisztus öt sebén való elmélkedést egy-egy fametszettel, illetve egy-egy Krisztushoz szóló, Miatyánkkal vagy Üdvözléggel záruló imádsággal segíti.²³²

A XV. században a rövid mondatokban megfogalmazott hittitkok mellett újszerű megoldásként arra is találunk példát, hogy az Üdvözlégy-imákba két-majd négysoros versekbe sűrítették a misztériumot. Gyakran időszerű kívánságok is elhangzottak, a török veszedelem idején pedig könyörgő szavakat szúrtak be a keresztény fegyverek győzelméért. Arra is akad példa, hogy a Miatyánkba is titkokat, dicséreteket fogalmaztak.²³³

A XVI. század elején azonban a rózsafüzéres könyvek, képek már azt az igényt tükrözik, hogy a titkok száma igazodjék a tizedek számához, vagyis egy-egy füzérre öt, a nagy ájtatosságra tizenöt essék. A XVI. század végén, véglegesen a XVII. században alakult ki – bár később vált általánossá - a szentolvasó-imádság mai formája, tehát az Ave Mariák háromszor ötvenes, tizedekre osztott füzére, mely az öt-öt örvendetes, fájdalmas és dicsőséges titkokat, tehát összesen tizenöt titkot foglalt magába. A Dicsőség és az Apostoli hitvallás, valamint az

²²⁹ 500 JAHRE ROSENKRANZ 1975. 56. 200.

²³⁰ RADÓ 1998. 266.

²³¹ 500 JAHRE ROSENKRANZ 1975. 118-121.

²³² KEMPIS Tamás: *Rosarium mysticum animae fidelis*. Antwerpen, 1533. 500 JAHRE ROSENKRANZ. 1975. 202.

²³³ LÉVAY 1934. 238.

öt tizedet megelőző három Üdvözlégy az isteni erények megszerzésének kérésével a Tridenti Zsinat után, a 16. században lett a rózsafüzér része.

E. A rózsafüzér-imádság elterjedése

A XV. században még egyéni ájtatosságnak számító rózsafüzér-imádság számos tényező egymást erősítő hatására a század végére közösségi imagyakorlattá vált. A rendkívül nagy lelki igényen és a megszentelődés vágyán kívül a szentolvasó kialakulását és gyors elterjedését a Mária-tiszteletet intenzíven megélő és népszerűsítő szerzetesrendek szerepével magyarázhatjuk. A rózsafüzér megszületésében is utaltunk a rendek fontosságára. A monasztikus bencések női kolostoraiban is erős Mária-tisztelet élt, a ciszterciek tiszteletét mutatja, hogy minden kolostorukat Máriának szentelték. A premontrei rend tagja volt a 13. században Hermann barát, aki Mária öt öröméhez kapcsolódó ájtatosságaival²³⁴ a rózsafüzér jellegét előlegezte meg. A remeterendekhez tartozó karthauziak is „Mária különös szolgáinak tekintették magukat, fontos szerepük volt a Szeplőtelen Fogantatás dogmájának kialakításában és a rózsafüzér-tisztelet terjesztésében, sok új rózsafüzér-ájtatosságot szerkesztettek.”²³⁵ A koldulórendek közül a ferencesek Mária-tisztelete Assisi Szent Ferencig, a rendalapítóig vezethető vissza. A rend anyakápolnáját, a Porziunkolát Mária tiszteletére építette, imádságokat is írt a Szent Szűzhöz: antifónát az Officium Passionis zsoltosmájához, imát a Boldogságos Szűz üdvözlésére és Az erények üdvözlésére. A későbbiekben a ferences teológusoknak nagy szerepük volt a Szeplőtelen Fogantatás körüli vitákban, védték a tan igazságát, Európa-szerte terjesztették, egyéni és nyilvános tiszteletére buzdítottak. A ferences hagyomány a Mária-hittételek teológiai tartalmát a népi áhítat emocionális gazdagságával, gyöngédségével övezi. Igen népszerűek a rózsafüzér-formák és a Mária-litániák. „Szűz Mária hét öröme olvasóját Kapisztrán Szent János terjeszti, Witticheni Szent Luitgard (+1448) „égi udvar” nevű imája 34x1000 Miatyánkból, Ave Mariából és Dicsőségből áll, a Szeplőtelen Fogantatás olvasóját a XVIII. században állítják össze, s számos helyen tizenöt stációt emelnek, hogy ezeket végigjárva a rózsafüzért lehessen imádkozni.”²³⁶ A szerviták a Hétfájdalmú Mária tiszteletét és olvasóját honosították meg, s az újabb alapítású rendek közül a jezsuiták rekatolizációs tevékenységében Mária kultusza, rajongássá emelt tisztelete a Mária-kongregációk megalapításában fejeződött ki a legbeszédesebben. A rózsafüzér történetében a legfontosabb szerep a domonkos rendnek jutott. Évszázadokon keresztül tartotta magát az az

²³⁴ BARTÓK 2005. 144.

²³⁵ I.m. 145.

²³⁶ ROTZETTER-VAN DIJK-MATURA 1995. 207.

elképzelés, miszerint Szent Domonkos (1170-1221) egyedül szerezte a rózsafüzért, amikor az 1213-ban az albiak elleni harcban látomásban részesült.²³⁷ Ma már ismert tény, hogy először Alanus de Rupe személyével kapcsolatban olvashatunk erről a legendáról, amely nem más, mint a rendalapító életéről szóló látomás. Igaz, Rupe látomásait csak halála után közzétették először. A látomás üzenetként Rupe a Maria-psalteriumot a Miatyánkok közbeiktatásával tízes csoportokra osztotta. Az 1483-ban kiadott Psalterium Mariae című művében a tizenöt titkot három fametszet illusztrálta. A címlapon egy domonkos szerzetes is látható, kezében rózsafüzérrel.²³⁸ A Rupe-látomást idézi 1520-ban X. Leó pápa (1513-1521), majd Szent V. Pius (1566-1572), akinek uralkodása idején a breviáriumba²³⁹ is bekerült ez a legenda, sőt ezt erősítette meg a XIX. században IX. Pius (1846-1878) és XIII. Leó (1878-1903) pápa is. III. Gyula (1550-1555) és Szent V. Pius pápa pedig minden rózsafüzéres társulatot a domonkos generális vezetése alá rendelt. A rózsafüzérről semmit sem tartalmaznak Szent Domonkos első életrajzai, sem az 1233-as szentté avatási pere, sem az ájtatossági gyakorlatokat részletesen felsoroló 1228-as rendi szabályzat. Az a hivatkozás pedig, hogy a művészi ábrázolásokon olvasóval övezett domonkosokat látunk, még semmit sem bizonyít, hiszen olvasóval tűnnek fel ferencesek és karmeliták is²⁴⁰ éppen úgy, mint a cisztercita apáca a XVII. század közepi festményen.²⁴¹ A domonkos rendi hagyomány mindezek figyelembevételével természetesen ápolja az alapítóról szóló rózsafüzéres legendát,²⁴² és rendi szentjeinél kiemeli a rózsafüzér tiszteletét.²⁴³ Az imádság iránti nagy tisztelet látható kifejezése, hogy a rend tagjai mindenkor öltözetük részeként, övükön viselik az olvasót mint természetfeletti „fegyvert.”²⁴⁴

A rózsafüzér elterjedéséhez és népszerűsítéséhez járult hozzá az 1571. október 7-én lezajlott tengeri csata, a lepantói győzelem, amely a törökök tengeri előrenyomulását véglegesen megállította. A keresztény világ megmeneküléséért a pápai udvar Loretóban a

²³⁷ LÉVAY 1934. 234.

²³⁸ TÜSKÉS-KNAPP 2005. 386.

²³⁹ RADÓ 1998. 267.

²⁴⁰ I.m. 268.

²⁴¹ ZIEHR 1998. 143.

²⁴² AMATA 1989. 241.

²⁴³ Narni Boldog Lucia (1476-1544) gyermekkorával kapcsolatban jegyezték fel a rózsafüzér iránti szeretetét. AMATA 1989. 366. Szent V. Pius pápa (1566-1572) a domonkos rendből 1566-ban került a pápai trónra, ahol udvartartásával esténként közös szentolvasót és litániát végzett. AMATA 1989. 128. Maciai Boldog János (1585-1645) gyermekkorától élete végéig naponta háromszor végezte a rózsafüzért, az elsőt önmagáért, a másodikat a bűnösökért, a harmadikat a szenvedő lelkekért. AMATA 1989. 284. Az 1614-1643 közé eső időszakban Japánban 205, később oltárra emelt vértanút végeztek ki, akik között számos domonkos szerzetes volt, de további 58 vértanú mint a Rózsafüzér Társulat tagja állt szoros kapcsolatban a renddel. Navarrete Boldog Alfonz 1617-ben kezében a szentolvasóval várta a lefejezését. AMATA 1989. 359-361. Montepulcianói Boldog Ágnes (1274 k.-1317) és Sziénai Szent Katalin (1347-1380) domonkos apácák legendái arról tanúskodnak, hogy az olvasóval csodákat is tettek. LÉVAY 1934. 236.

²⁴⁴ AMATA 1989. 389.

Szűzanyához könyörgött, a római olvasótársulatok tagjai pedig az ütközet napján templomról templomra járva fohászkodtak. Érthető, hogy a győzelmet az elvégzett olvasók közbenjárásának és a Szűzanya loretoi kegyhelyén történt imameghallgatásoknak tulajdonították. A XVIII. század elején hasonlóképpen vélekedett a keresztény világ a zentai, a temesvári, a pétervárad és a nándorfehérvári győzelmek után is,²⁴⁵ így kapcsolódott össze a rózsafüzér a törökellenes harc gondolatával. XIII. Gergely pápa (1572-1585) 1573-ban a hadi diadal emlékére ünnepet rendelt el október első vasárnapjára a Győzelmes Boldogasszony tiszteletére szentelt templomokban vagy kápolnában, XI. Kelemen pápa (1700-1721) pedig a temesvári győzelem emlékére 1716-ban az egész Egyházban kötelezővé tette a szentolvasó ünnepét. Ezt nevezi a magyar ünnepi naptár Olvasós Boldogasszonynak.²⁴⁶

Az imádság terjesztésében a XIV. századtól a kereskedelemnek, valamint az ájtatossági formákat és tárgyaikat – többek között a rózsafüzér eszközét is - népszerűsítő zarándokoknak is fontos szerepe lehetett.

A szentolvasó közösségi áhítattá válásában a legfontosabb szerepet a tudatosan létrehozott szervezeti formák, a domonkosok által irányított rózsafüzér-társulatok játszották. A különféle szerzetesrendek kezdeményezésére megszülető társulatok, egyesületek mindig lényeges szerepet töltek be a középkor óta a lakosság életében, hiszen különösen erős szervező és mozgósító erejük voltak.²⁴⁷ A Mária-társulatok előzményeinek tekinthetők a Szentföld visszahódítására létrejött lovagrendek, melyek Szűz Mária „seregeinek” mondták magukat, s ez a szolgálat számos formában (zászlók, jelvények) és ceremóniában is kifejeződött. A XIII. század Mária-céhei is a kultusz ápolására alakultak, főként a városi polgárság körében. Ezek utódainak számítanak a főként jezsuita kezdeményezésre életre hívott Mária-társulatok, amelyek viszont már szélesebb társadalmi körökben élesztették a Mária-tiszteletet és szabályzat alapján működtek. „1584-ben XIII. Gergely pápa emelte ezeket az egyesületeket az egyházi kongregációk rangjára,”²⁴⁸ majd a rend 1773-as feloszlása után vezetésüket világi papok vették át. A rend újbóli megindulása után 1814-től gyors ütemben szerveződtek újra. A

²⁴⁵ LÉVAY 1934. 241.

²⁴⁶ BÁLINT 1977. II. 367-369. Érthető, hogy a rózsafüzér a mártíromság, a kereszténységért folytatott küzdelem, a kitartóan megvívott igazságos harc segítő eszközévé vált. Az 1858-as lourdes-i és az 1917-es fatimai jelenések látókai is lelki harcról beszéltek: a megtérés, a gonosz elleni harc és a győzelem az ima – főleg a rózsafüzér – erejével lehetséges. Nemcsak a törökellenes harcok üzenete ez. Ezt mutatja a híres litvániai Siauliai (Schaulen) melletti zarándokhely, ahol az 1863-as, cár elleni felkelés után keresztet állítottak fel. Hiába távolították el később a szovjet hatóságok, másnap reggelre mindig új keresztet emeltek. Ezeken pedig százával találni szentképeket és rózsafüzéreket. Döbbenetes látvány. ZIEHR 1998. 162-163, 166. A XX. század második felében lett a Dél-Amerikát formázó, bal kézbe fogott rózsafüzér a szociális igazságért folytatott harc szimbóluma. ZIEHR 1998. 215. A spanyol polgárháború alatt, 1936-ban kivégezt és 1997-ben boldoggá avatott cigány vértanú ragaszkodása az olvasójához sem csak egyéni tragédiát jelképez. PUSKELY 2003. 634.

²⁴⁷ STRIGON 1879. MAJLÁTH 1885. KNAPP-TÜSKÉS 1997. TÜSKÉS-KNAPP. 2001.

²⁴⁸ BARTÓK 2005. 153.

társulatok közé tartoztak a skapulárétársulatok, melyek egy-egy szerzetesközösség értékeit terjesztették, népszerűsítették a világban és a rózsafüzér-társulatok is. Az első rózsafüzéres társulat megalapítása Alanus de Rupe²⁴⁹ domonkos szerzetes (1428-1475) nevéhez köthető. Munkásságát tanítványa, Jakob Sprenger folytatta, aki 1475-ben, Rupe halála napján hozta létre a kölni rózsafüzér-társulatot.²⁵⁰ IV. Sixtus pápa (1471-1484) megerősítette a társulatot és a tagoknak 100 napi búcsút engedélyezett az öt nagy Mária-ünnep napjaira. A teljes rózsafüzért elmondók 40 napi búcsúban részesültek.²⁵¹ Rupe tanítványai a XVI. század elejére a német területek nagy részén alapítottak társulatokat, amelyeknek taglétszáma elérte az egymilliót. A tagok nem csak az ájtatosságokban jeleskedtek, hanem oltárokat állítottak, Mária-képeket, szobrokat, kegyeleti tárgyakat, egyházi ruhákat ajánlottak fel.

A Rózsafüzér Társulatok célja az volt, hogy nagy egységekbe tömörítsék az ájtatosság híveit. Tagjai önként vállalták az ájtatosságok végzését és az adományozásokat. Kötelesek voltak minden héten elmondani az olvasó meghatározott részét, minden hónap első vasárnapján részt vettek a rózsafüzér-körmeneten, havonta szentségekhez kellett járulniuk. Tagjaikat mulasztás esetén nem szankcionálták, mindössze a társulati jelvény, tehát a rózsafüzér viselését tették kötelezővé. A különféle füzérek sokszor aranyból, ezüstből, gyöngyökből, drágakövekből készültek, ékszer gyanánt is viselték, különösen templomban, körmeneten, kézben, nyakban, övön egyaránt.²⁵²

A reformáció európai térnyerése idején az imádság népszerűsége csökkent, a katolikus megújulás évtizedeiben azonban a jezsuita rend és a domonkosok széles körben terjesztették, számos, a világi hívőknek szánt kiadványban népszerűsítették. Mindkét renden belül nagy hatású művek, elmélkedések, prédikációk születtek, melyek nem csak ismertették az áhítatformát, hanem az imádság lényegéről és gyakorlatáról is szóltak.²⁵³

A következő századokban a rózsafüzér ájtatossága során többfajta imádkozási gyakorlatot alakítottak ki. Ezek közül leginkább két ájtatossági forma terjedt el. Az egyik az Örökös rózsafüzér, amelyet 1635-ben kezdeményezett Giovanni Petronius bolognai dominikánus

²⁴⁹ PÁSZTOR 1940. 30. Alanus de RUPE néven említi.

²⁵⁰ Nehéz időszakát élte akkor Köln városa és környéke. Sprenger hirdette, hogy a rózsafüzér imádkozása az egyetlen menedék: templomában rózsafüzér-oltárt állíttatott, az oltárra Mária képét helyezte és felszólította a híveket, hogy alakuljanak át társulattá. A társulattal ünnepélyes, könyörgő körmeneteket tartott. Amikor helyreállt a birodalomban a béke, a város életnagyságú szobrot ajánlott fel a rózsafüzér-oltárra. A szobrot a császár, a pápa követte, a választófejedelmek, grófok, püspökök, apátok, kanonokok és hívek tízezreinek jelenlétében helyezték el. Az ünnep hatalmas körmenettel zárult, melyet az ekkor már húszezer taggal rendelkező Rózsafüzér Társulat szervezett. LÉVAY 1934. 244.

²⁵¹ PÁSZTOR 1940. 30.

²⁵² Egy előkelő bajor nő például nyolc drága olvasót birtokolt. Az egyik száz kicsi és tíz nagyobb gyöngyből, egy másik hetven drágaközből és nyolc aranygömböcskéből állott. LÉVAY 1934. 245.

²⁵³ A domonkosok közel ötven művet jelentettek meg, melyek közül Albert Castellano olasz nyelvű rózsafüzéres társulati könyve a „domonkos hagyomány alapjává vált.” TÜSKÉS-KNAPP 2005. 389.

szereztes. Ennek a lényege, hogy a tagok közül mindenki egy óra imádkozást vállal, s így a nap minden percében, folyamatosan végzik az ájtatosságot.²⁵⁴

A másik forma az Élő rózsafüzér, amelyet 1826-ban alapított Boldog Mária Paula Jaricot. A működését XVI. Gergely pápa (1831-1846) 1832. január 27-én megerősítette, a tagoknak búcsút engedélyezett,²⁵⁵ majd IX. Pius pápa (1846-1878) „Quod inre” című brevével 1877. augusztus 17-én főigazgatót nevezett ki, aki mindenkor a domonkos rend generálisa. „Tehát egészen elűtő a szentolvasó anyatársulatától, melyet Szent Domonkos hozott be 1213-ban, valamint az Örök szentolvasó társulatától is, mely 1635-ben létesült és abból áll, hogy a hónapnak vagy az évnek bizonyos óráját szentolvasó imádsággal töltjük el.”²⁵⁶ Az Élő rózsafüzér igen gyorsan elterjedt, Magyarországon különösen népszerű volt.²⁵⁷

A rózsafüzér-imádság történetét végigkíséri az imaformát érő vádak sora. A XVII-XVIII. század legfőbb ellenzői pusztán „máriás” imát láttak benne, egy lelkiiség szülöttének, a régiség emlékének tartották vagy az ellentétet hangsúlyozták „a meditatív igény és a kvantitatív eljárás között,”²⁵⁸ s a „lélektelen ismételtetés” helyett Szűz Mária kis zsolozsmájának, illetve a bűnbánati zsolnároknak az imádkozását ajánlották. A mindenkori támogatók azonban azzal érveltek, hogy az ismétlések a titkokról való elmélkedés szükségszerű háttérét adják. Az elmélkedést és a figyelem ébrentartását számos eszköz segítette, s a vallásgyakorlatban egyre nagyobb teret kapott a vizualitás. A meditációs képeken így például Marcus von Weida²⁵⁹ népszerűvé vált műve nyomán az imádság témaköreit színekkel kapcsolták össze: a fehér füzér Jézus születésének és gyermekkorának, a vörös szenvedésének, az arany dicsőségének a jelképes színe, a közbeiktatott öt Miatyánkhoz kapcsolt vörös szín pedig Krisztus sebhelyeire emlékeztetett.

A rózsafüzér terjedésében különlegesen nagy szerepet játszottak a XIX-XX. századi lelki élmények közül a Mária-jelenések, amelyek szinte kivétel nélkül a rózsafüzér imádkozásának

²⁵⁴ „Örökös rózsafüzérnek pedig azért nevezetetik, mivel éjjel - nappal az egész éven át folyamatosan örökösön kell imádkozni, oly gondoskodással, miszerint valamint egy közönséges évnek 8760 órája van, úgy e társulatba szinte annyi személyt – nevet – szükséges beírni, hogy sem éjjel, se nappal oly óra ne maradjon, melyben a bold. Szűz Mária zsolnára – rózsafüzére ne mondatnék.” J(ÁKY) F(erencz) 1862.10-12.

²⁵⁵ AZ ÉLŐ LELKI RÓZSAFÜZÉR 1876. 19-20.

²⁵⁶ AZ ÉLŐ RÓZSAFÜZÉR-TÁRSULAT IMAKÖNYVE 1904. 7. Ebben a szervezett formában tizenöt fő alkot egy csoportot, amelyben minden hónapban sorsolást tartanak. Mindenkire egy tized jut egy titokkal, amit mindennap elvégez. A tizenöt tag így mindennap elvégzi a teljes rózsafüzért. A csoportot „élő rózsának” nevezik, amelynek tagjai naponta „rózsakoszorút” kötnek a szentolvasó imáiból a Szűzanya tiszteletére. Népesebb egyházközségekben több csoport is működik, ha számuk eléri a tizenegyet, akkor azt „rózsabokornak” nevezik, ha pedig ez a szám eléri a tizenötöt, akkor azt „Mária rózsáskertjének” hívják. Ez utóbbi esetben legalább kétezer-négyszázhatvanöt fő mond el százhatvanöt nagy rózsafüzér-ájtatosságot. LÉVAY 1934. 246.

²⁵⁷ BARNA 1986. A magyarországi elterjedését vizsgálta.

²⁵⁸ TÜSKÉS-KNAPP. 2005. 388.

²⁵⁹ Marcus von Weida: *Der Spiegel hochlöblicher Bruderschaft des Rosenkrantz-Marie*, Lipcse. 1515.

fontosságát hangsúlyozták.²⁶⁰ Közülük máig legnagyobb hatásúak a lourdes-i (1858) és a fatimai (1917) jelenések, amelyeket a Katolikus Egyház hosszas vizsgálatok után hitelesnek ismert el. Lourdes-ban „*a jelenés Asszonya természetfölötti fénytől övezve, gyönyörű fehér ruhába volt öltözve. Sarutlan lábait, amelyek vadrózsabokor ágait érintették, egy-egy aranyrózsa díszítette, derekát pedig kék öv fonta körül. Fejéről dús fátyol hullott alá. A Szűz imádságra kulcsolt keze hófehér rózsafüzért tartott, amelynek szeméit aranylánc fogta egybe.*”

²⁶¹ A jelenés voltaképp hitelesítette a Szeplőtelen Fogantatás dogmáját (1854) és a rózsafüzér imádságát, hiszen Mária magát a Rózsafüzér Királynőjének nevezte és az imádság üdvösségszerző mondására szólított föl. Az 1917-es fatimai jelenések egyik legfontosabb üzenete pedig így hangzott a látnokok tolmácsolásában: „*Imádkozzátok mindennap a rózsafüzért, hogy kieszközöljétek a világ számára a békét, és hogy a háború hamarosan befejeződjön.*”²⁶²

1876-ban Bartolo Longo (1841-1926), akit a rózsafüzér apostolának neveznek, Valle di Pompeiben, Európa egyik legnagyobb Mária-kegyhelyén rózsafüzéres társulatot alapított. Kezdeményezésére épült föl a Győzelmes Boldogasszony tiszteletére szentelt kegytemplom, melynek oltárképe a Rózsafüzér Királynőjét ábrázolja. Nagy hatású írásával, a „*Tizenöt szombat ájtatossága*” c. művével a rózsafüzér krisztológiai és kontemplatív lelkületét tárta föl.”²⁶³ Ugyanekkor indult útjára az imádságot népszerűsítő *Rosario* c. lap is, melyet 1900-tól 13 lap követett, a domonkos rend gondozásában. 1883-ban XIII. Leó pápa (1878-1903) októbert a rózsafüzér hónapjának nyilvánította, s működése idején 10 körlevelet jelentetett meg a rózsafüzéréről. Az imádság különleges jelentőségét és szükségességét hangsúlyozták a XX. században kiadott pápai körlevelek is.²⁶⁴ 1947-ben a ferences Petrus Pavlicek elindította az engesztelő rózsafüzéres imahadjáratot, s felhívására 1975-ben a tagok létszáma a világ 102 országából már 1 715 000 fő volt. 2002. október 16-án II. János Pál (1978-2005) pápaságának 25. évét – a 2002. október 16. és 2003. október 16. közötti időszakot - a Rózsafüzér Évének nyilvánította.²⁶⁵ Az addig mondott három rózsafüzér mellé bevezette a negyediket, mely Krisztus életét a megkeresztelkedéstől az utolsó vacsoráig követi, ez felvilágosító-tanítói

²⁶⁰ ANTALÓCZI 1991.

²⁶¹ I.m. 56. A jelenés helyén rövidesen felépülő hatalmas bazilika alsó szintjét a Rózsafüzér Királynőjének szentelték.

²⁶² I.m. 67.

²⁶³ II. JÁNOS PÁL PÁPA 2002. 8.

²⁶⁴ XI. Pius és XII. Pius enciklikája valamint Boldog XXIII. János két enciklikája és elmélkedése. VI. Pál pápa is több írásában (1963, 1966, 1969, 1975) szólított fel a rózsafüzér-imádság különös fontosságára. Apostoli körlevelében (1975. február 2.) a Mária-tisztelettel összefüggésben emelte ki az imádság biblikus, liturgikus és meditatív jellegét, s különösen a családok figyelmébe ajánlotta az imádságot.

²⁶⁵ TERES 2005. 20-21.

tevékenységének ideje. A rózsafüzér ettől kezdve Jézus Krisztus megváltó életét négy fejezetben foglalja össze. Az új negyedet *Rosarium Lucisnak* nevezte a Szentatya. *Rosarium virginis Mariae* apostoli levelében a rózsafüzér imádkozását szorgalmazta, s kiemelte az imádság elmélkedő-szemlélődő jellegét, különös erejét a béke és a családok egységének megszerzéséért, megtartásáért.

IV. A rózsafüzér Magyarországon

A. A megnevezések sokfélesége

A mai mindennapi szóhasználatban párhuzamosan él a két elnevezés, az *olvasó* vagy *szentolvasó* és a *rózsafüzér* rokon jelentésű szó, s mindkettő egyaránt vonatkozik az imádságformára és az imák számát ellenőrző füzérre is. Mellettük ismerjük az imádságforma latin nevét is, a *rosariumot*, de az egykorú, latin megnevezéseket - *corona*, *sertum* – és a *Mária zsoltároskönyve*, *Mária-psalterium* elnevezést is. Ha az imádság kialakulásának történetét vizsgáljuk, meglepő, hogy az elnevezések milyen művelődéstörténeti és lelkiségtörténeti érdekességeket takarnak.

A *rosarium* eredeti jelentése szerint betűrendes, teológiai-aszketikus fogalomgyűjtemény, mely a kor egész tudományát misztikus-allegorikus értelmezéssel összegzi. Ilyen jelentésben szerepel Temesvári Pelbárt (1430-1504) művében.²⁶⁶

A magyar nyelvben 1450 körül jelenik meg az *olvasó* szó mint főnév a mai „rózsafüzér” jelentésben.²⁶⁷ Az *Érdy-kódex* Szent Katalin legendájában az ima eszközére találunk utalást: „És mikoron nem vóna mit adni, az olvasó-szem között vala egy ezüst kereszt jegy-szemül, ottan azért azt is eloldá, és az szegénnek adá.”²⁶⁸ Az *olvasó* elnevezés napjaink szóhasználatában is megtalálható, kifejezi az imafajta létrejöttének alapját, a megolvasást, az imák megszámlolását. Az ájtatosság szakrális tartalmát hordozza az 1631-től ismert *rózsakoszorú* összetett szavunk,²⁶⁹ amely a középkori jelképrendszerre épült. A szóösszetétel első tagja, a *rózsa* a középkori misztikában a virágok királynője, s ezt a mennyei királynőre, Máriára vonatkoztatták.²⁷⁰ Szűz Mária volt a „rosa mystica”, a tüske nélküli rózsa, vagyis a pünkösdi rózsa, mely a paradicsomi ártatlanságra utal, vagyis arra, ami Máriára fogantatásától

²⁶⁶ AUREUM ROSARIUM THEOLOGIAE. HAGENAU, 1503.

²⁶⁷ A MAGYAR NYELV TÖRTÉNETI-ETIMOLÓGIAI SZÓTÁRA 1970. II. 1078.

²⁶⁸ ÉRDY-KÓDEX 2002.

²⁶⁹ A MAGYAR NYELV TÖRTÉNETI-ETIMOLÓGIAI SZÓTÁRA 1976. III. 453.

²⁷⁰ A KERESZTÉNY MŰVÉSZET LEXIKONA 1986. 271.

jellemző. Ezért illeti őt a pünkösdi rózsából font koszorú, ahogy a *Nagyszombati-kódex* (1512-1513) kéri: „*kössetöc ígön szepsegös coronat az isten szülő szíz marianac a vekonsagos seljemma a nagy aietatossaggal közöslög, kös nömös píros píntöstí rosacat, mondvan minden tiz Aue maríanac vtanna egy- egy pater nostert, crístosnac edös szílóttének hetczet szent vére hullasaert.*”²⁷¹ A rózsza szimbólumának és Mária alakjának az összekapcsolása magyarázza, hogy a Mária-imádságok megszámlálására használt lánc eredetileg összepréselt rózsaszirmokból készült.²⁷²

A középkori szövegekben és a képi megjelenítésben a rózsza, a virágok királynője a Mennyei Királynőjéhez, a szentség hordozójához, az Istenszülőhöz kapcsolódik. Számos ábrázoláson a Szűzanya jogar helyett rózsát tart a kezében,²⁷³ de megszokott a rózsalugasba, rózsakertbe (Paradicsomkert) helyezése is.²⁷⁴ A rózsafüzér ábrázolásainak előzményéhez tartoznak a Szűzanyát ábrázoló rózsás képek is.²⁷⁵

A szóösszetétel második tagja, a *koszorú* gazdag tartalmú szimbólum: a dicsőség, a hősiesség, a temetés, a tisztaság, a termékenység jelképe, a régi élet végét és az új élet kezdetét is jelenti, mint a menyasszony koszorúja. Az ókorban győzelmi jelvény, az ókeresztény művészetben a mennyei győzelem szimbóluma, amely Krisztust, Máriát és a szent vértanúkat illeti. A virágokból és gyümölcsökből font koszorú az életet, életerőt jelképezi, így vonatkozhat Krisztusra is. Kör alakja miatt a tökéletesség jelképe. Pál apostol szerint az igaz hit követőinek jutalma nem hervadó, hanem hervadatlan koszorú.²⁷⁶ Ilyen értelemben nevezték a szentek legendáit örök dicsőségüket hirdető, szavakból font koszorúnak.²⁷⁷ Az *Érdy-kódex* (1524-1527) szemléletes, szép legendában bontja ki a *koszorú* ilyen jelentését.²⁷⁸ Az imádságos sorozat *rózsakoszorú* megnevezése a középkorra vezethető vissza.²⁷⁹ A XV. századból való legenda már az imádságok mennyei rózsává lett koszorújával magyarázza a szó eredetét.²⁸⁰

²⁷¹ NAGYSZOMBATI – KÓDEX. 2000. 581.

²⁷² SZIMBÓLUMTÁR 1997. 395.

²⁷³ Az egyik legszebb ábrázolás „*A Napbaöltözött Asszony rózsafüzérrel*” címmel közölt kis pergamenfestmény, amelyen az 1651-es évszám látható. A Patrona Hungariae típushoz tartozik, s a különlegessége, hogy Szűz Mária jogar helyett a rózsafüzért tartja a jobb kezében.²⁷³ SZILÁRDFY 1995. 9-10. A Magyar Nemzeti Galéria tulajdona. 375 X 270 mm.

²⁷⁴ A KERESZTÉNY MŰVÉSZET LEXIKONA 1986. 271-272.

²⁷⁵ A legfontosabb típusai: A *kis Jézus és Mária kezében rózsza*: Hermann Wynrich von Wesel (+ 1413 v. 1414): Die Madonna mit der Erbsenblüte. A *Szűzanya rózsás trónuson ül*: Kölnischer Meister: Maria auf dem Throne (1410-1420). A *Szűzanya rózsakon áll*: Der Meister von Flémalle (1430 k.): Maria mit dem Kinde. A *Szűzanya rózsakertben, rózsalugasban*: Oberrheinischer Meister um 1430. A *Szűzanya virágkoszorúban* (közte rózsza is): Peter Paul Rubens (1577-1640) und Jan Brueghel (1568-1625): Madonna im Blumenkranz. A *Szűzanya és (vagy) a kis Jézus kezében olvasó*: Kölnischer Meister um 1410: Madonnenaltarchen. MARIA IM ROSENHAG. 1915.

²⁷⁶ 1 Kor 9, 24-25

²⁷⁷ SZIMBÓLUMTÁR 1997. 272.

²⁷⁸ ÉRDY-KÓDEX 2002.

²⁷⁹ GÖMÖRY 2001. 32. 68.

²⁸⁰ BÖLCSKEY 1924. III. 142-143.

1830-ban a „rózsából kötött füzér” szókapcsolat, 1860-ban pedig a „rózsafüzér” szavunk jelenik meg. Ez utóbbi a református Jókainál olvasható és a német „Rosenkranz” tükörszava.²⁸¹ Az Örökös Rózsafüzér²⁸² és az Élő Rózsa²⁸³ vagy Élő-lelki Rózsafüzér²⁸⁴ kétfajta imádkozási módra vonatkozik. A ponyvanyomtatványokon és imakönyveken egyéb elnevezéseket is találunk. Ilyen például a Rózsabimbó²⁸⁵ cím, mely arra utal, hogy a kötet olyan imádságokat közöl, melyekből mennyei rózsák lesznek, a Szűzanya tiszteletére font imafüzér-rózsafüzér szépséges-ékes részeivé válnak. Ezért érthető az imádkozás gyakorlatában egyes vidékeken a rózsafüzérnek a rózsás kerttel, élő rózsákkal való kapcsolatba hozása. Egy Nógrád megyei gyűjtés szerint: „*jobban reggel szeretem elvégezni (a rózsafüzért), mert [...] hogyha nem reggel végzi, este az más el van fonnyadva az a koszorú, nem él a virág.*”²⁸⁶

Önálló elnevezésként élt a XVII. században a *korona* és a *Szűz Mária zsoltára* is.²⁸⁷ A korona, a diadém az Istentől származó hatalmat jelképezi, és egyben rangjelző szerepet is betöltött. Legegyszerűbb típusa az önmagába visszatérő fejpánt, a koszorú, mely a lét folytonosságát jeleníti meg. Az uralkodói korona mellett koronának, koronkának hívták az ékes női fejdísz egyik fajtáját is.²⁸⁸ A koszorú jelentésű latin *corona* szónak az ájtatossághoz kapcsolt elnevezése megmaradt a XX. századig. Az 1880-ban kiadott és több kiadást megért *Szent Rózsafüzérek könyve, azaz 50 különféle Sz. Rózsafüzér* című kiadvány ilyen fejezeteket közöl: *Az isteni szeretet gyakorlásának Koronája, Rózsafüzér Krisztus Urunkról, vagyis Urunk koronája, Jézus Krisztus szentséges öt sebének koronája, A szeplőtelenül fogantatott boldogságos Sz. Máriának tizenkét-csillagú koszorúja, A boldogságos Szűz Máriának rózsakoszorúja, Rózsafüzér Szent Anna tiszteletére, vagyis Szent Annának koszorúja.*²⁸⁹ A fejezetcímekből egyértelmű, hogy a *korona* és a *koszorú* „rózsafüzér” jelentést hordoz.

Ha az elnevezések mélyebb értelmét nézzük, látjuk, hogy a „füzér” jelentheti az imát és magát a kultikus eszközt, míg a *koszorú* csak az imádságra vonatkozik. A *Szűz Mária zsoltára* elnevezés arra a szerzetesi hagyományra emlékeztet, amikor az írni-olvasni nem tudó, laikus testvérek számára 150 zsoltár helyett 150 imát, Miatyánkot, illetve Üdvözlégyet írtak elő.²⁹⁰ A ciszterci rendben már a XII. században megjelenik az Üdvözlégy a Miatyánk mellett vagy

²⁸¹ A MAGYAR NYELV TÖRTÉNETI-ETIMOLÓGIAI SZÓTÁRA 1976. III. 453.

²⁸² JÁKY J(ÁKY) F(erencz): Örökös Rózsafüzér. A sz. domonkosi szerzetes atyák által Bécsben 1705-ik évben kiadott német könyvecske szerint magyarázza J. F. osli lelkész. 1862.

²⁸³ A kiadvány címe ÉLŐ RÓZSA. 1871.

²⁸⁴ A kiadvány címe ÉLŐ LELKI RÓZSA-FÜZÉR 1891.

²⁸⁵ A kiadvány címében BABIK József: Rózsabimbó, 1896.

²⁸⁶ LENGYEL 1994. 232.

²⁸⁷ RADÓ 1998. 266.

²⁸⁸ SOÓS 2006. 25.

²⁸⁹ JÁKY 1907. 5.

²⁹⁰ Ez a rendelkezés a XVII. századi klarissza kolostorainkban is létezett.

helyette, 150-szer vagy 50-szer elmondott imaként. A 150-es változatot a 150 zsoltárra emlékezve Mária zsoltároskönyvének (*Psalterium Beatae Mariae Virginis*), az ötvenes változatot *rozáriumnak* nevezték, s gyakran elmélkedésekkel egészítették ki.

B. A rózsafüzér-imádság

1.) az írásos emlékekben

Az egyetemes keresztény hagyományokon nyugvó hazai Mária-tisztelet Szent István királyunk áldásos tevékenysége révén vert gyökeret végérvényesen. A *Patrona Hungariae* magasztos gondolatkörét „Szent László a lovagi eszmény jegyében továbbfejlesztette s az országot *Regnum Marianum*má emelte.[...] Jobbára ez időtől követhetők a kultusz szövegi megnyilvánulásai is: himnuszok, szekvenciák mellé a XV. századra már szép számmal sorakoznak antifónák, kanciók, kantinálék, oratiók, „ymatsagh”-ok verses formában is. [...] Az egyház latin nyelvű gyakorlatát lassan fölváltotta a hazai nyelvű szent irodalom művelése.”²⁹¹

A rózsafüzér imádságának hazai történetét röviden végigkövetve, először a sokszorozó imformára fedezhetünk föl utalást. A korai források közül kiemelkedő figyelmet érdemel az 1276 és 1330 között keletkezett *Margit-legenda*, amelyben a rózsafüzér előzményének tekinthető imakoszorúra találunk példát. Árpád-házi Szent Margitról (1243-1271) olvashatjuk:

„Minden karácsony estjén mond vala ezer *Pater nostert* és teszen vala ezer *veniát* és böjtöl vala vízzel. Azonképpen minden Boldogasszony estjén mond vala ezer *Ave Mariat* és teszen vala ezer *veniát* és böjtöl vala vízzel, még ha erőtlen volt is. Pünkösds estjén mond vala ezer *Veni Sanctét* ezer *veniával* és böjtöl vala vízzel.”²⁹² „Némikoron kéri a szororokat, hogy *Ave Mariát* mondjanak a szegényekért.”²⁹³

A sokszorozó ima meglétére utal az udvardi zsinatnak 1309-ből való rendelete, amely szerint esténként Szűz Mária tiszteletére harangozni kell, s ilyenkor három Üdvözlégyet kell imádkozni.²⁹⁴

Árpád-házi Boldog Erzsébet (1292/4-1336/38) legendája szerint a thössi zárdában élő királylány „igaz imája a kórus és a zsolozsma után mondott magánima. Ezer *Ave Mariát* mond a Megtestesülés ünnepének vigiliáján, március 24-én.”²⁹⁵

²⁹¹ ERDÉLYI 2001. 102.

²⁹² ÁRPÁD-KORI LEGENDÁK ÉS INTELMEK 1983. 115.

²⁹³ I.m.129.

²⁹⁴ BARTÓK 2005. 130.

²⁹⁵ SÖVEGES 1993. 258.

Horváth János²⁹⁶ a kolostori irodalom emlékeit bemutatva utal arra, hogy sokszorozó imára vonatkozó sorokat találunk a *Lányi-kódexben* (1519), melynek rendtartása szerint, ha valaki meghal, „*ki zsoldárt tud olvasni, minden egy egész zsoldárt tartozik olvasni érte, aki nem tud zsoldárt olvasni, tehát ötszáz pater nostervál tartozik.*” Hasonló rendelkezést az *Apor-kódex* (XV. század vége) is hoz: bizonyos alkalomkor a „*fejedelemasszony tartozik az atyafiakat inteni, hogy mindenik féketős atyafiú egy egész zsoldárt olvasson, ...és azkik nem féketősek, az több sororokkal egyetemben mindenik ötszáz pater nostert olvasson.*”²⁹⁷

Az ún szabadimádságok közül kiemelendő a Szent Brigitta-imák füzére, melynek mind a tizenöt imája a retorikus szerkesztés szabályát követi, három részre - megszólításra, kifejtésre, kérésre – oszlik. Az imákban a szenvedéstörténet jelenítődik meg, fő részükben Jézus életének egy-egy történetét villantja föl, hogy ezekből kiindulva az imádkozó kérést fogalmazhasson meg. Az ima igen kedvelt volt, nyolc kódex is ismerteti.

A XV. századból ismert, jellegzetesen ferences-népi hagyomány szerint aki Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepén ezer Üdvözlégyet imádkozik, annak minden jóra való kívánsága teljesül.²⁹⁸

Az első hazai olvasófajtaban, a Boldogasszony hét öröme olvasójában az örömök nem voltak egységesen rögzített szövegek, de az imádság a XV. században az imagyakorlat általános része lehetett. Legbuzgóbb terjesztője Európa-szerte a ferences Sienai Szent Bernardin (+1444) és tanítványa, Kapisztrán Szent János (+1456).²⁹⁹ Erre az olvasófajtára utal a Cantus Catholici 1651-es első kiadásának két szövege is: *A Bódog Szűz Marianak hét örömeről és hét epeségéről* és *Bodog Asszony hét örömeről*,³⁰⁰ sőt *Szent Maria Magdolnának tiz rendbeli örömeről* is.³⁰¹ A hét öröm-olvasó tovább élését és népszerűségét maga az Egyház is

²⁹⁶ HORVÁTH János 1931. 164-171. A kódexekben előforduló szövegtípusok közül kiemeli az imádságot, s bemutatja azt a nyolc kódexet, melyek a magánjátosságot szolgáló imádságoskönyvek voltak. Az imák részben a Szentírásból önállósított szövegek, részben a korban ismert forrásokból valók. Szent Brigitta „Jézusról való tizenöt jeles imádsága” a Peer-kódex (1526 körül) kivételével valamennyi imádságos könyvben fellelhető. A legtöbb imádság Krisztushoz, Máriához fordul, de szól Mária hét, kilenc örömeről, három, öt, hét, tizennyolc keserőségéről (epeségéről). Vannak önálló és sorozatos imádságok és imádságfüzére is (Gömöry-kódex).

²⁹⁷ HORVÁTH 1931. 151-152.

²⁹⁸ Erről ír BÁLINT 1977. I. 269. Utal arra, hogy Temesvári Pelbártnál és Telek Józsefnél is talál erre való hivatkozást.

²⁹⁹ BÖLCSKEY 1924. III. 145-146. A ferencesek imádkozzák a ferences koronát, szeráfi rózsafüzért vagy A Miasszonyunk hét örömeinek nevezett rózsafüzért. Ez hét tizedből áll a Szent Szűz hét örömeinek emlékére (hírüladás, látogatás, a mi Urunk születése, a bölcs királyok tisztelettétele, a gyermek Jézus megtalálása, Mária találkozása a mennybe ment Urunkkal, a Szent Szűz mennybevétele és megkoronázása), valamint további két Üdvözlégyből, azaz hetvenkét Üdvözlégyből annak a hetvenkét évnek a tiszteletére, amit Mária a földön élt.

³⁰⁰ RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA 7. 1974. 40-41.

³⁰¹ I.m.18-22. A szöveg szakrális erejét mutatja, hogy az Arany Korona XIX. századi kiadásai is tartalmazzák ezt az imádságot. Az 1836-os kötetben is megtaláljuk. PONGRÁCZ 1836. 279.

segítette az ájtatossághoz kötött búcsúkkal, melyeket 1905-ig csak a ferences harmadik rend tagjai nyerhettek el, ezután X. Pius minden katolikus számára engedélyezett.³⁰²

Olvasóra vonatkozó utalást találunk az *Érdy-kódex* (1524-27) Szent Katalinról szóló legendájában is.³⁰³

A megmaradt magyar nyelvű kódexek közül a ferences *Nagyszombati-* (1512-1513) és a *Teleki-kódex* (1525-1531), valamint a domonkos *Gömöry-kódex* (1516) tartalmaz rózsafüzérezésre vonatkozó szövegeket. A *Nagyszombati-kódex* (1512-1513)³⁰⁴ Szűz Mária hét örömét a megdicsőültek mennybéli örömeivel állítja párhuzamba, s közli az imádságok számát és utal az imádkozás módjára is. Egy örömet, azaz titkot tíz Üdvözlégy és egy Miatyánk követ, a hét Miatyánk Krisztus „hétszer szent vére” hullásáért imádkozandó. Így készül el a „corona,” az imádságokból font koszorú.³⁰⁵

1513-ban a domonkos *Czech-kódex*³⁰⁶ három ajánlási ima előtt a következőt írja: „Követköznek immár bódogasszony zsoltárának azaz másfélszáz idvözlégy Máriának ajánlási.”³⁰⁷ A 150 Üdvözlégyre való utalás a sokszorozó imádságra példa.

Az 1516-ban írt domonkos *Gömöry-kódex* teljes rózsakoszorú-imádságot hoz.³⁰⁸ Ez „*Fejér rózsakoszorú*”-nak nevezi az örvendetes, „*Veres rózsakoszorú*”-nak a fájdalmas-, „*Aranyszínű rózsakoszorú*”-nak a dicsőséges olvasót. Ezekben Jézus neve után nem mondanak titkot, hanem a szándékot a tized előtt nevezik meg és így közlik, miről kell elmélkedni a 10 Üdvözlégy elmondása alatt. A fájdalmas és a dicsőséges olvasó titkai azonosak a maiakkal, s az örvendetes olvasóban is csak a negyedik különbözik: „*az király imáddásin való öröme Máriának.*”³⁰⁹ A kódexnek az olvasóra vonatkozó részében összesen 15 helyen találunk a szöveg között rajzot a rózsafüzérről.³¹⁰ Érdekesség, hogy két párhuzamos vonal fut az olvasóban: a Pater nosterek Jézus életének eseményeire, az Ave Mariák Mária örömeire és bánataira vonatkoznak. Ez utóbbi részek eltérő színű (vörös árnyalatú) tintával készültek, ezek a tulajdonképpeni „titkok.”

311

³⁰² BÖLCSKEY 1924. III. 146.

³⁰³ ÉRDY-KÓDEX 2002. „*És mikoron nem vóna mit adni, az olvasó-szem között vala egy ezüst kereszt jegy-szemül, ottan azért azt is eloldá, és az szegénnek adá.*”

³⁰⁴ NAGYSZOMBATI-KÓDEX 2000. 288.

³⁰⁵ Uo.

³⁰⁶ NYTÁR XIV, 345-346.

³⁰⁷ GÖMÖRY 2001. 68.

³⁰⁸ RADÓ 1998. 266.

³⁰⁹ Uo.

³¹⁰ GÖMÖRY 2001. 319.

³¹¹ I.m. 69.

A mohácsi vész környékén már olyan népszerű a rózsafüzér-imádság, hogy hosszú elmélkedéseket is fűznek hozzá, mint például az 1526-ban írt ferences *Teleki-kódexben*³¹² a dicsőséges szentolvasó titkairól. Gyöngyösi Gergely (1472-1545) írása is az imádság elterjedtségét bizonyítja. A pálos rend tagjai között emlékezik meg az 1517-ben elhunyt Battis István testvéréről: „Végül pedig egy csodálatos és áhítatos értekezésben magasztalta a Boldogságos Szűz Mária ünnepeit, művét mennyei rózsafüzérnek nevezte, és az összes zsoltárt a Boldogságos Szűz dicséretére alkalmazta.”³¹³

A klarissza kolostorokon belül megmaradt a sokszorozó imádkozásnak az a zsolozsma helyett előírt formája, amely a cluny-i laikus testvérek számára készült. A gyöngyösi ferences kolostorból előkerült 1524-es latin nyelvű beginszabályzat számolóimádságot ír elő: „Télen pedig a matutinum után, vagy hajnal előtt mondj el naponta száz Miatyánkot Krisztus szenvedésének emlékeztére és ugyanannyi Üdvözlégyet Szűz Máriáról elmélkedve, azonkívül a Szűz Mária koszorúját és egyebeket, ahogy neked tetszik.”³¹⁴ Sőt, e szerint a számolóimádság mellett kötelező „a Szűz Mária koszorúját,” tehát a 150 Üdvözlégyből álló teljes rózsafüzért is elvégezni. A nagyszombati klarissza kolostor 1627-es regulája a zsolozsmázás szabályait rögzíti,³¹⁵ s minden nővér számára a sokszorozó imádságot írja elő.³¹⁶ A Regulához kapcsolódó rendtartás is a régi olvasóvégzési formáról árulkodik: a laikus apácák, a „konyhás Nénéim” Miatyánk-imádkozása jól illeszkedik a szigorúan szabályozott rendi keretek közé.³¹⁷

A kódexirodalomban található olvasórészletek után a rózsafüzér-koszorú szimbolikájához kapcsolható mű Pécsi Lukács 1591-ben, Nagyszombatban megjelent fordítása, „A keresztyén szűzeknek tisztességes koszorója.” A leánygyermek számára írt mű a keresztyén szűzhöz méltó virágkoszorút ismerteti. A húsz virágról természettudományos leírást is ad, de egyben minden virág egy-egy erény szimbóluma is. Ez azonban csak érintőleges párhuzam.

Gajtkó István piarista szerzetes a XVII. század katolikus imádságirodalmát tekintette át.³¹⁸ A XVI. század ájtatossági irodalmának pangása után a XVII. század örvendetes gazdagodását közel ötven imakönyvre utalással szemlélteti. Az imakönyvek legfőbb témája Krisztus szenvedéstörténete mellett a Szent Szűz alakja. Ő „a titkos értelmű Rosa, a melly eleitől fogva tetszett Menynyégben az Atyának, kedvellette a Fiú, szerette a Szent Lélek, a tellyes Szent

³¹² NYTÁR XII, 329-345.

³¹³ GYÖNGYÖSI 1983. 270.

³¹⁴ KORÁNYI 2005. I. 137.

³¹⁵ „Es Ueterniékor Tizenkét Pater noster, ugi mint midőn az iras tudó szűzek az halottak szolosmait tartiak. A kik kedik bizonios alkomata(n)sagok miát oluasua el mondhattiák horaiokat, szabad legien akkor nekeik Pr. Nostert mondaniuk, mint szintén azoknak, kik írást nem tudnak.” SCHWARCZ. 2002. 67.

³¹⁶ SCHWARCZ 2002. 160.

³¹⁷ I.m.149.

³¹⁸ GAJTKÓ 1936.

*Háromság úgy meg-böcsüllette, hogy minden Virágoknak ékességét és illatját egyben ebben foglalná: benne vagyon ebben a Violák alázatossága, benne a Liliomok tisztasága, benne a Rósáknak jó illatú híre, neve s valamint mást jót példázhatunk a virágokban, ebben feltalállyuk.*³¹⁹

A korszak imádságos könyvei értékes apologetikus, liturgikus, aszketikus részeket is tartalmaznak, s két típusba sorolhatók: az egyik csoportba a főként jezsuiták szerkesztette lelki kalauzok, a másikba a ferences szemléletet tükröző, érzelmmel teli népies imádságos könyvek (valamint officiumok, ars moriendi) tartoznak. A lelki kalauz a katolikus megújulás jellegzetes formája, hitvédő és kevésbé hitvitázó jellegű, racionális színezetű művek, melyek a protestánsok által váddal illetett és nevetségessé tett ájtatossági formák – például a rózsafüzér - tudatos használatára is buzdítanak, bizonyítván ezek jogosságát, ősi eredetét, századok megszentelte erejét. A népies imádságos könyvek ezzel szemben „alacsonyabb szellemi és lelki igények kielégítésére szolgálnak,”³²⁰ hasonló felépítésűek, az elméleti fejtegetéseket a költőiséggel megfogalmazott, érzelmekre ható ösztönzések váltják föl, sokszor varázsimákat is közölnek. (*Imádságos könyvecske* 1615, *Utítárs* 1640, *Szívek kincse* 1671, *Liliom kertecske* 1675, *Három szép imádságos könyvecske* 1680, *Lelki fegyverház*, második kiadása 1693)³²¹

A lelki kalauzok sorát Pázmány Péter (1570-1637) *Imádságos könyve*³²² vezeti be, melynek a szentolvasóról írt tizennégy lapja kiválóan összefoglalja mindazt, amit a XVII. század elején az imádságról tudni kellett. Pázmány válaszol a reformáció kritikájára, amely elsősorban az imádság máriás jellegét kifogásolta, a sokszorozó formáját pogány eredetűnek tartotta, s az imák számában is babonaságot látott. Bizonyítja, hogy az olvasó bibliás imádság, s ó-és újszövetségi utalásokkal támasztja alá, hogy sokszorozó jellege sem új az imaéletben, az imák száma sem véletlen, mert a számok szimbolikus jelentést hordoznak. Pázmány beszél a 150-es olvasóról, de a köznapi gyakorlatról is, tehát arról, hogy a 150-es Mária psalterium mellett más olvasók is léteztek, attól függően, hogy mi jelentette a számolás alapját. Így utal a 63 Üdvözlét mondó változatra és a 70 Üdvözlégyből állóra, melyet „Boldog-Asszony hét örömének és hét epeségének emlékezetére” imádkoztak. Az olvasni nem tudók számára pedig az olvasót „imádságos könyv”-ként határozza meg, mely Krisztus titkainak a megértéséhez vezet. Pázmány egy öt tizedes olvasót is ismertet. A titkok közül kettő az örömdetes, egy a fényességes, egy a fájdalmas és egy a dicsőséges titkok közül való. Az imádság kereszttétessel

³¹⁹ TARNÓCZY 1676. 31.

³²⁰ GAJTKÓ 1936. 38.

³²¹ I.m. 39-46.

³²² PÁZMÁNY Péter: *Keresztyéni imádságos könyv*, Graz 1606. A faksimile szövegét közléteszi Kőszeghy Péter, kísértanulmány: Lukácsy Sándor, Balassi Kiadó, Budapest, 1993. (Bibliotheca Hungarica Antiqua XXVIII)

kezdődik, Miatyánkkal folytatódik, majd a titkokon való elmélkedés a tíz Üdvözlégy alatt következik. Minden tizedet Miatyánk zár. Az utolsó három Üdvözlégyet a Szentháromság tiszteletére mondják, majd – új elemként - a Hiszekegy fejezi be az imádságot. Megemlíti még a Boldogasszony öt öröme és öt dicsősége olvasót, melyben az örömök az örvendetes olvasónak, a „dicsőségek” a dicsőséges füzérnek a titkai.³²³

Pápai János 1617-ben kiadott prédikációgyűjteménye³²⁴ *Rosarii explicatio*³²⁵ címmel közölte a rózsafüzér-titkoknak összeccsendülő, rímes, általában nyolcas sorokban megszerkesztett foglatát. A vers a középkor végén elterjedt, változatos rosariumversek közé tartozik, hat teljes szakaszában tíz-tíz titokból áll, a hetedikben három, a nyolcadikban csak egy titok található. A szakaszok élén álló címek az üdvtörténet skolasztikus teológiai kifejezései.³²⁶

1631-ben a ferences Kopcsányi Márton (1579-1637) *Bodog Szűz Maria Élete* c. művében beszél az Istenanya életéről, hét örömről, hét epeségéről, majd a hatodik részében rövid elmélkedés található az olvasó imádkozásának üdvös voltáról. Kopcsányi Pázmányhoz hasonlóan tulajdonképpen imádságoskönyvként határozta meg az olvasót,³²⁷ *Az olvasorol, és litaniakról* közölt 12 soros versben pedig az örvendetes olvasó titkai fedezhetők fel.³²⁸

Nádasi János (1614-1679) *Maria aeternitatis beatae porta sancta* 1645-ben, Pozsonyban kiadott munkája a Szent Szűz tiszteletének terjesztésére született, hiszen Nádasi szerint ő az örök boldogság ajtaja s a halállal tusakodók hűséges támasza. Műve keretét az a X-XI. századtól ismert hagyomány adja, hogy a szombatot Máriának kell szentelni, ezért műve szombatokra való, lelki elmélyülésre szolgáló olvasmányokat tartalmaz, s az imák között a *Rosarium mortist*, vagyis a halálra készítő olvasót is említi. A vers melletti prózai szövegben a rózsafüzér mindennapi elvégzését javasolja és „P. Didacus Martínez” nyomán segítséget ad a pontos imádkozáshoz.³²⁹

Kisdi Benedek egri püspök költségén, a jezsuita Szőlősy Benedek szerkesztésében 1651-ben jelent meg a 120 magyar éneket tartalmazó *Cantus Catholici*, az első nyomtatott katolikus énekeskönyv. Ebben találjuk *A Rosarium. Christus Urunknak eleteből kötött Bóldog Aszszony koszoruja*³³⁰ című verset,³³¹ melyet keretbe foglalnak a Máriát köszöntő angyal szavai. Az

³²³ Uo.

³²⁴ RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA 7. 1974. 404.

³²⁵ I.m. 12-14.

³²⁶ I.m. 405. A két szöveg teljes egészében, latinul olvasható.

³²⁷ I.m. 457.

³²⁸ I.m.47-48.

³²⁹ I.m.640.

³³⁰ I.m.360-364.

³³¹ I.m. 677-680. A szlovák szöveget közli.

imaszándék megnevezése és a köszöntő után az evangéliumi történet részletező parafrázisában a titkokra ismerünk.

Az első nyomtatott, magyar nyelvű rózsafüzéreket és elmélkedéseket tartalmazó gyűjtemény a jezsuita Tarnóczy István (1626-1689) *Titkos értelmű Rosa* c. műve, amelyet Nagyszombatban, 1676-ban adtak ki. A négy csoportba osztott titkokat imádságok övezik és a hét napjaira elosztott, bibliai témákra épülő, illetve a rózsafüzér alapimádságait megidéző elmélkedések bontják ki. „A *Titkos értelmű Rosában* azt a gondolatkört idézi fel, melyben az egyes tizedek alatt a rózsafüzért imádkozónak élnie kell. Teljesen kidolgozva csak a Boldogságos olvasó gondolatvilágát közli, a fájdalmas olvasó titkaiba már csak vázlatosan vezeti be olvasóját. Tanítását imádságba, Miatyánk-és Üdvözlégy-parafrázisba rejt.”³³²

Az első magyar nyelvű rózsafüzér-társulati könyv 1697-ben, Bécsben látott napvilágot: „Az szentséges, és sok isteni ajándékokkal telyes, Jesus és Maria Rosariumja, avagy olvasója.”³³³

A hazai katolicizmuson belül a főpapok és a szerzetesek rózsafüzérezési szokása mellett uralkodói példát is találunk. II. Ferdinánd király (1619-1637) a Magyarok Nagyasszonyát Ausztria Védasszonyává is választotta, a rózsafüzért mindennap elvégezte.³³⁴

A magyar barokk irodalom kiemelkedő írása Gyöngyösi István (1629-1704) 1690-ben megjelent *Rózsakoszorú* című verses alkotása, mely a szerző kevésbé ismert, de általa legtöbbször tartott műve. A Koháry István vigasztalására született rózsafüzér forrásául egy német jezsuita³³⁵ művét használta,³³⁶ ám műve nem pusztán fordítás, parafrázisnak mondható. Jézus és Mária életének eseményeit dolgozza fel, háromszor öt rózsacsokorba kötve az öröm, a keserűség és a dicsőség rózsáit. A műben – ahogy a latin eredetiben is – háttérbe szorult az imák, az Üdvözlégy és a Miatyánk sokszorozó ismétlése, és hangsúlyos szerepet a titkokról való, kötött szövegű elmélkedések sora kapott. Gyöngyösi nem hivatkozik az elmondandó

³³² GAJTKÓ 1936. 30.

³³³ TÜSKÉS-KNAPP 2005. 390-391.

³³⁴ MAJSAI-SZÉKELY 1970. 92.

³³⁵ Az ismeretlen szerző meghatározására tesz kísérletet TÜSKÉS GÁBOR-KNAPP ÉVA: E.S. ÉS A RÓZSAKOSZORÚ. Irodalomtörténeti Közlemények. 2005. 383.

³³⁶ 1932-ig, TRENCSENYI-WALDAPFEL Imrének a vers forrását és geneziséét feltáró dolgozatáig eredeti Gyöngyösi-szerzeményként tartották számon. TRENCSENYI-WALDAPFEL: *Gyöngyösi-dolgozatok*. Budapest, 1932. Horváth János is felvetette, hogy nem eredeti alkotással állunk szemben: HORVÁTH JÁNOS: *Barokk ízlés irodalmunkban*, Napkelet, 1924. 346. A műről szóló tanulmány olvasható: AGÁRDI PÉTER: *Rendiség és esztétikum* (Gyöngyösi István költői világképe). Bp., 1972. 127–154. BAZSÁNYI Sándor: *A hit allegóriái*. Konvenció, invenció és kommunikáció Johannes Vermeer és Gyöngyösi István egy-egy művében. In: A magyar költészet műfajai és formatípusai a 17. században. Szerkesztette: Ötvös Péter, Pap Balázs, Szilasi László, Vadai István. Szeged, 2005. 335-344. JANKOVICS József: *Gyöngyösi István költészetének poetikai-retorikai forrásvidéke*. In: Religio, retorika, nemzettudat a régi irodalomban. Szerkesztette: Bitskey István-Oláh Szabolcs. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó. 2004. 330-337. BITSKEY István: *Gyöngyösi és a magyar költői hagyomány*. Studia Litteraria, Debrecen, 1981. 25-30.

imákra, és elhagyta a titkokra utaló könyörgéseket is.³³⁷ A terjedelmében is jelentős mű bevezetőjét a „rózsakoszorú-kötéshez való készület”-nek³³⁸ nevezi, ebben tömören összefoglalja a későbbiekben kifejtendő tartalmi elemeket, kijelöli saját költői helyét, a műhöz és a témához való viszonyát. „A „készület” legfontosabb szerepe tehát az, hogy párhuzamosan mutassa be a boldog végkifejlet, Jézus és anyja megdicsőülésének, illetve a pogány Múzsáktól elforduló költő megérkezésének útját az egyetlen és igazi Múzsához, Szűz Máriához – és általa, az ő révén égi jegyeséhez: Krisztushoz.”³³⁹

Csáky Éva Franciska (1662-1729)³⁴⁰ pozsonyi, majd budai klarissza kézirat *Imádságoskönyve*³⁴¹ a zárdában magánajtatossággént végzett, régi imádkozási formát megőrző olvasómondásról ad hírt. A szemek morzsolgatása közben az imádkozó Krisztus három kérdésére háromszor tíz, párhuzamos szerkesztésű, anafóris, a gondolatot ritmikusan megismétlő mondatokban válaszol.

Padányi Bíró Márton veszprémi püspök *„Lelkeket őriző látogatás, az az: ...A Szent Háromságnak angyali olvasója..”* c.művét 1747-ben adta ki. A püspök az olvasót naponta végeztette a híveivel, s ahol nem ismerték, ott maga vezette be.³⁴²

A rózsafüzérre vonatkozó értékes feljegyzéseket őrzött meg az Eszterházy család fraknoi kincstárának 1725-ben felvett leltára,³⁴³ melynek jegyzéke szerint az Eszterházy család tagjai nem csak megőrizték a magyar történelem nagyjainak olvasóit, hanem rendszeresen használták is. Eszterházy Miklós nádor (1582-1645)³⁴⁴ László fiát a „tizenhatodik születésnapjára oly rosariummal lepte meg, melyet érte tizenöt éven át mindennap elimádkozott, hogy ájtatosságát

³³⁷ A két mű egybevetéséről: TÜSKÉS Gábor és KNAPP Éva: E. S. ÉS A RÓZSAKOSZORÚ. Irodalomtörténeti Közlemények. 2005. 332-400.

³³⁸ GYÖNGYÖSI 2002. 254.

³³⁹ I.m.255.

³⁴⁰ SCHWARCZ 2002. 217.

³⁴¹ „Harmincz Szemből álló kis olvasó, mellyben megh uallya Ember az eő Istenéhez ualo buzgo szeretetit. Az Pr'. Mr' (?) helyyet, mint ha Christus kérdené tölled, magadban mondyad. A kis kéziratot könyvecske az Esztergomi Érseki Levéltárban található. A részlet: 115-117.

³⁴² TÜSKÉS-KNAPP 2001. 340.

³⁴³ KATONA 1980. 131-146. „Egy Szép Vér kövő olvasó, mellyet rajta lévő írás Páll Érsek olvasójának mutat lenni. Egy más zöld jaspis olvasó mellyet rajta lévő írás Pázmány Péter Cardinalis olvasójának mutat lenni.” „Egy kicsiny Szerű olvasó, az mint a rajta lévő írás mutattya Üdvözült Eszterhás Ursula Palatinusné Olvasója vala. Tiszta Ezüst Szemű fehér olvasó, mely Nyári Krisztina Eszterhás Miklósné volt, az mint rajta lévő írásból ki tetczik.” „Egy Vörös Cláris tizenegy Szemből álló és Aranyos keresztes Aranyos numismával együtt mely Bathorj István Lengyel királyé volt az mint rajta függő csedulán való írás mutattya.”

„Egy tarka Papirossal be burított tokban Egy igen ékes kiss olvasócska, a közepén egy kiss Cristal keresztescske.” „Egy fekete kerekded Iskatulában Egy vörös meczett Réghi olvasó, mely az rajta való írás Szerint Hunyadi Jánosé volt.” „Egyéött Stráib risz forma Kászli, melynek a fiokjaiban mind azon olvasók, képek Religviák, aczél Pöcsétek, Üres Erszinek és aprólékos Apácza Munkából való virágok vannak.”

„Egy Christal övegh olvasó.”

³⁴⁴ MERÉNYI-BUBICS 1895. 13-38.

élete utolsó éveiben otthon tanuló Palkójával együtt végezte.”³⁴⁵ Az említett Palkó pedig nem volt más, mint az 1697-ben birodalmi hercegi címet elnyerő Eszterházy Pál (1635-1713), aki a Szűzanya iránti tiszteletét zarándoklatokkal, templomépítésekkel és több könyv megírásával bizonyította.³⁴⁶ 1691-ben a Szűz Máriáról írott könyvébe³⁴⁷ – bár nem imádságoskönyv - külön fejezetet szánt a szentolvasó tiszteletének.³⁴⁸ A huszadik szombat méltó megünneplésére a következő tanítást adja: „*A makula nélkül való szent Szűz kis officiumát mondd el, avagy az olvasót vagy Salve Reginát*”³⁴⁹ Eszterházy Pál sokezer fővel vett részt az 1692-es nagyszabású máriazelli zarándoklaton,³⁵⁰ ahol látványos menetben, színes ruhába öltöztetett lányok jelenítették meg az olvasó titkait. Az ekkor ajándékba adott máriazelli fogadalmi képen Eszterházy feleségének kezében láthatunk olvasót.³⁵¹

A XVII-XVIII. század fordulóján a Regnum Marianum eszmekörének politikai és vallási tartalma is erőteljesen kifejeződött. Mivel Szent István királyunk Szűz Máriának felajánlotta a koronáját, ezzel együtt minden uralkodói jogot is átadott a Szent Szűznek, a mennyország koronáját viselő, csillagkoszorús Máriának. Vagyis Mária jogot nyert a magyarság minden ügyének intézésére, még a király személyének kiválasztására is. Ezért királyunk csak Mária-tisztelő, tehát csak katolikus lehet.³⁵² Mivel a magyarság azonban elpártolt égi patrónájától, nyakába kapta a büntetéseket: a protestantizmust és a törököt. A végkövetkeztetés világos tehát: csak a régi Boldogasszony-tisztelet helyreállítása mentheti meg Szent István országát a végső pusztulástól. A magyarságnak a létéért folytatott küzdelme tehát egyben a lelkekért folytatott küzdelem volt.

A kor vallásosságát tükrözték és alakították a XVIII. századi kiadványok is, amelyek közül kitüntetett figyelmet érdemel a *Makula nélkül való tükör*,³⁵³ melyet Újfalussy Judit nagyszombati klarissza apáca fordított cseh eredetiből. Az 1712-ben megjelent mű Jézus és Mária életét írja le. Jóllehet a rózsafüzérezésre közvetlen utalást nem tartalmaz, a Mária-tisztelet erősödéséhez nagy mértékben hozzájárult.

³⁴⁵ I.m. 68.

³⁴⁶ I.m.257.

³⁴⁷ Az Boldogságos Szűz Maria szombattya. Nagyszombat. 1691.

³⁴⁸ ESTERAS 1691. 73-77.

³⁴⁹ I.m. 73.

³⁵⁰ I.m.258.

³⁵¹ I.m.259.

³⁵² NÉMETH 1941. 234-243.

³⁵³ MAKULA NÉLKÜL VALÓ TÜKÖR, mely az üdvözítő Jézus Krisztusnak és szent szüleinek életét, úgy keserves kinszenvedését és halálát adgya elé. Szűz sz. Klára szerzetében lévő Újfalusi Klára asszonynak, Karancs Berényi György uram ő nagysága kedves házastársának költségén kibocsátott. Nagyszombat 1712.

1719-ben látott napvilágot az *Arany Koronának* nevezett imádságos könyv első kiadása, mely a következő századokban is a legnépszerűbbnek számított,³⁵⁴ számos kiadást megért. A tizenegyedik rész tartalmaz Mária-imádságokat: az *Úrangyalát* a ma is ismert formájában, *Szűz Mária zsolozsmáját*, a *Tizenkét csillagú koronát*, mely három vershez kapcsolt négy-négy Üdvözlégy Mária, Isten anyja szeplőteleniségének és a dicsőséges olvasónak a titkaival. A *Boldogságos Szűz hét öröme* is koszorúimádság, melyben az örömöket követi egy-egy Üdvözlégy. A kilencedik, Krisztus urunk szenvedéséről szóló fejezet közli a „*Boldogságos Szűznek hét szívbeli fájdalmairól, Nagypéntekre való rosariumot.*” Itt az Üdvözlégy különös, fájdalmas parafrázisával találkozunk,³⁵⁵ melyet követ a hét fájdalom mindegyikét részletező elmélkedés.

A rózsafüzér-társulatok magyarországi megtelepedésével szinte egyidőben jelentek meg a társulati kiadványok, melyek rózsafüzér-imádságokat, mondásukhoz szükséges útmutatásokat hoznak. A domonkosok szerkesztették és adták ki Bécsben 1705-ben azt az imádságos könyvet, mely az Örökös Rózsafüzér-kultuszát ápolja, de egyúttal az olvasómondás akkori szokására is rávilágít. Ez a könyvecske számos kiadást ért meg, még a XIX. század közepén is többször megjelentették. A rózsafüzér történetére nézve fontos, hogy a kiadványban a hagyományosnak mondott, tizenöt titkos rózsafüzér szerepel.

II. József abszolutista politikája 1784-ben elrendelte az összes társulat, így a Mária-kongregációk felosztatását. Az erősödő protestáns befolyás és egyházellenesség dacára jónéhány mű jelent meg a Mária-tisztelet ébren tartására.³⁵⁶

A rózsafüzér történetének fontos szakasza a XVIII. század, hiszen a XVI. század második felétől meginduló folyamat eredményeképp a rózsafüzér népivé is vált, mondásának szokását a társulatok újraindításáig lokális szerveződésű közösségek tartották fenn.

A XIX. századi³⁵⁷ rózsafüzéres kiadványok már tükrözik az új forma, az Élő rózsafüzér imádságos gyakorlatát is, az ájtatosság az Egyház által szentesített, tizenöt titkos imához

³⁵⁴ *Igaz isteni szeretetnek harmatjából nevedett, drága kövekből kirakott ARANY KORONA, az az különféle válogatott ájtatos szép imádságokból, lelki fohászkodásokból, elmélkedésekből, dicséretekből, és szívbeli indulatokból, mintegy mennyei világossággal ragyogó, Istenhez ébresztő drága kövekkel formáltatott és készített IMÁDSÁGOS KÖNYV*, melyet a keresztény hiveknek buzgó lelkek jóvára s a jó pályafutásnak boldog végzete koronájának elnyerésére szorgalmatos munkájával szerzett tekintetes, és nagyságos Óvári s Szentmiklósi PONGRÁCZ ESZTER néhai tekintetes, nemzetes és vitézlő Aponyi Miklós úr meghagyott özvegye. Nagyszombat 1719.

³⁵⁵ *Üdvözlégy Mária, keserűséggel vagy teljes, Úr elvált tetőled; keservesebb vagy te, minden asszonyok felett, és keserves a te áldott méhednek gyümölcse Jézus Krisztus. Keserves Asszonyunk, Szűz Mária, Istennek szent anyja, könyörögj érettünk bűnösökért, most ée halálunk óráján. Amen.*

³⁵⁶ Fridvalszky János a Mária-tisztelő királyokról (1775), Szaicz Leó a Mária-ünnepekről (1784), Cserei Farkas a Mária-kultusz földrajzáról (1790), Jordánszky Elek a Mária-kegyképekről (1836). Idézi BARTÓK 2005. 140.

³⁵⁷ Legnépszerűbbek: J(ÁKY) F(erencz) *Örökös Rózsafüzér*. A sz. domonkosi szerzetes atyák által Bécsben 1705-ik évben kiadott német könyvecske szerint magyarázza J. F. osli lelkész. 1862. *Élő rózsza. Imádságos és*

kapcsolódik. A nagy számban megjelenő könyvecskék az imádság történetére vonatkozóan már semmi újat nem hoznak.

A rózsafüzér szerkezete lehetőséget adott egy-egy közösség lelki igényét is kielégítő, speciális imádságok megszületéséhez. Idővel rózsafüzérek születtek egyes szentek (Szent Antal, Szent Anna, Szent Ferenc), egyes hittitkok (Szentháromság, Szent Vér, Oltáriszentség), alkalmak és szándékok (a meghalt hívekért, a tisztítóhelyen szenvedőkért) tiszteletére. A XIX. század végének legteljesebb összeállítása ötven különféle rózsafüzért közöl,³⁵⁸ ezt a kötetet csak 2004-ben követte hasonló, a *Rózsafüzér-imakönyv*, amely 54-féle imádságot ismertet.³⁵⁹

2.) a tárgyi kultúrában

A rózsafüzér tiszteletének terjedését bizonyítják a fennmaradt ábrázolások is.³⁶⁰ Eszterházy Miklós nádor (1582-1645) saját korának bírálatát is adja, amikor nemzeti történelmünk nagyjainak szent szokására utal: „*az ősök buzgóságának hanyatlását sajnálattal tapasztalta,*

énekeskönyv AZ „ÉLŐ SZENT OLVASÓ”-RÓL nevezett Mária-társulatnak hasznára. 1871. Pest. Szent István Társulat. JÁKY Ferencz *Szent Rózsafüzérek könyve*, azaz 50 különféle sz. Rózsafüzér elmondására vezérlő útmutatások. Budapest. 1907. *Élő lelki róza-füzér.* Budapest. 1891.

³⁵⁸ JÁKY Ferencz: *Szent Rózsafüzérek könyve*, azaz 50 különféle sz. Rózsafüzér elmondására vezérlő útmutatások. 1907. Budapest.

³⁵⁹ RÓZSAFÜZÉR-IMAKÖNYV. Szentolvasók rövid ismertetésekkkel és énekjavaslatokkal. (szerkesztette Jánossy Gábor) Budapest, Stella Maris Alapítvány, 2004.

³⁶⁰ A nemzeti emlékezet különös tisztelettel övezi a törökverő Hunyadi Jánost (+1456), akinek kardján olvasó függött. MAJSAI-SZÉKELY 1970. 48. HUNYADI JÁNOS olvasója szerepel az ESZTERHÁZY család 1725-ös fraknoi leltárban. KATONA 1980. 142. Hunyadi rózsafüzér tiszteletét Paár István domonkos prédikátor nagylegzetű szentbeszédben örökölte meg, amelyet 1749-ben Budán adtak ki. FEHÉR 1942. 176. Hunyadi Mátyásnak az olvasóját ma is őrzik a csehországi Budweis városában. MAJSAI-SZÉKELY 1970. 49. Az első, általam ismert magyarországi képi emléke 1460-1470 körül készült. A Liptó vármegyei Nádasdról való festmény a Szűzanyát ábrázolja jobb karján gyermekével. Mária két kezében hosszú, szabályos füzért tart, mely a kis Jézus jobb alsó karján is átér. RADOCSAY 1955. 395. 530. és a LII. Tábla. Közel hasonló korú Szent Jakab legendájának 1480 táján festett jelenete, amelyen a zárandok és a fia zárandokkulaccsal az oldalán, zárandokbottal, kalappal és rózsafüzérrel kezében jelenik meg. A kép a volt Zólyom vármegyei Szentjakabfalváról (Svaty Jakub) származik, ma a Keresztény Múzeum Ipolyi gyűjteményében látható. RADOCSAY 1955. 432-433. 531. és a XC. Tábla. Kassán az olvasó legrégebbi megmaradt emléke a városban egy 1494-ben készült oltárkép, melynek bal alsó sarkában egy kéregető koldus tart kezében néhány szemes, barna olvasót. PLICKA 1980. IV. kép. A veszprémi székesegyház ásatásán került elő egy pilaszter töredéke a XVI. század elejéről, amelyen a régészeti meghatározás szerint „gyöngysor” látható egy csavart oszlopról lógatva. A fonalra fűzött gyöngyök között szabályos távolságra egy-egy nagyobb szem látható, amely egyértelműen a rózsafüzér beosztására emlékeztet. PANNONIS REGIA 1994. 363. 1516-ban Czotmann Bertalan, kassai patikus festett fogadalmi képén a donátor és felesége egyaránt rózsafüzért tart kezében. PÁSZTOR 1940. 30-31. A budavári főtemplom kincseit 1526-ban a törökök elől Pozsonyba menekítették. Ott a városi tanács őrizte 1626-ig, amikor II. Ferdinánd utasítására a pozsonyi káptalan vette át használatra és megőrzésre. E leltárban három rózsafüzér is szerepel. NÉMETHY 1884. 215. A budai pálos kolostorban 1532-ben másolták át a kolostor értékeit számbavevő listát. Az egyházi ruhák között az olvasóra is találunk adatot. ZÁKONYI 1911. 65. A budai adatokból az is kiolvasható, hogy a török pusztítás és a nyomában előretörő reformáció számtalan emléket, feljegyzést megsemmisített. A Mohácsnál elesett II. Lajos özvegyéről készült korabeli metszeten Mária királyné jobb kezét imakönyvére helyezi, bal kezében hosszú, nagyszemű olvasót tart. ACSÁDI 1897. Önálló képmelléklet 44. lap. Oláh Miklós esztergomi érsek az 1560-ban tartott nagyszombati zsinat végzéseit tartalmazó, egykorú bécsi kiadású könyv „címképén”, a jobb kezében olvasóval látható. ACSÁDI 1897. 346.

boldognak mondotta azt a kort, midőn a magyarok olvasójukat a kard markolatára csavarva, aratták ellenségeiken a legfényesebb diadalokat.”³⁶¹

Egészen különleges és korai információt hordoz a budai káptalani irattárból előkerült, 1515-ben keletkezett dokumentum, amely a karmelita kolostor és a plébánia viszályát rendezi. „*A kolostor mellett, mely az „Irgalmasság Anyjáról” neveztetett, állott Sz. Anna kápolnája, melyet Olvasógyárthó Mihály alapított, és a zárdának hagyott, birlalták pedig a várbeli Magdolna egyház plebanusai...*”³⁶² Ez az olvasókészítésnek a névadásban megjelenő bizonyítéka egyben külön mesterségre is utal.

A szentolvasót nemcsak szentképeken fedezhetjük fel, hanem a mindennapi életet bemutató ábrázolásokon is. Egy kolozsvári életképet megörökítő, 1617-ből való rézmetszeten fiatal nemes nők láthatók, az egyiknek a kezében, a másiknak az övéen függ feltűnően hosszú olvasó.³⁶³ A XVII. század közepéről való Wesselényi Ferencné Széchy Mária álló portréja. Az asztalra tett jobb kezében nyitott gyöngysor, amely olvasó lehet.³⁶⁴ A köznép rózsafüzéres szeretetét mutatja az a XVIII. eleji rézmetszet, amely álló parasztembert ábrázol rózsafüzérezés közben. Az olvasó nyitott, két végén bojjtal.³⁶⁵ Egy 1619-ben, Prágában készült rézmetszeten Bethlen hadai elől menekülő jezsuitákat örökítettek meg. Az egyik jezsuita kezében rózsafüzért morzsol.³⁶⁶ 1740 körül keletkezett a piliscsabai plébániatemplom oltárképe, amelyet Falkoner Anna Erzsébet budai klarissza apáca festett. A képen az olvasó Szent Margit apácaöltözetének része.³⁶⁷ Rózsafüzért láthatunk az esztergomi Főszékesegyház szobrain.³⁶⁸ Hevenesi Gabriel jezsuita szerzetes magyar és latin nyelven kiadott könyvében³⁶⁹ magyar és a magyarsággal szoros kapcsolatba hozható szentekről életrajzokat és rézmetszeteket is közreadott, melyek közül tizenhárom az egyetemes és magyar egyház egy-egy szentjét rózsafüzérrel ábrázolja.³⁷⁰ 1772-ben Bécsben és 1830-ban Nagyszebenben jelent meg Cserey Farkas „*Isten anyjának, Szűz Máriának lórétomi litániában lévő nevezetek rendin folyó dicsérete,*” amely rézmetszeteket is közöl. A „*Tisztelendő Szűz*” című rézmetszeten rózsafüzér látható.³⁷¹ 1836-ban Pozsonyban és 1863-ban Pesten adták ki a legismertebb magyarországi kegyhelyeket

³⁶¹ MOHL 1898. 264. A régi szokás nem múlt el nyomtalanul, mert Rosty Kálmánról (1832-1905), a későbbi jezsuita szerzetesről írják: „*Ajkán a Szűz neve, kardja markolatán olvasó és azt szemezi.*” VÁTH 1943. 210.

³⁶² RUPP 1868. 172.

³⁶³ ANGYAL 1898. Önálló képmelléklet, a 71. oldalról

³⁶⁴ I.m. Önálló képmelléklet. 268. oldal

³⁶⁵ I.m. 535.

³⁶⁶ ANGYAL 1898. 235.

³⁶⁷ SZILÁRDFY 2000. 85.

³⁶⁸ Szent Kinga (1896) CSÉFALVAY-KONTSEK (Szerk) 2000. 146. a kassai vértanúk (1912) CSÉFALVAY-KONTSEK (Szerk) 2000. 144. és Szent Margit (1912) szobrain: CSÉFALVAY-KONTSEK (Szerk) 2000. 144.

³⁶⁹ Régi Magyar Szentség. Nagyszombat, 1692. 1737-ben jelent meg utoljára az 1988-as reprint kiadás előtt.

³⁷⁰ HEVENESI 1988. 29, 37, 49, 53, 77, 81, 149, 157, 165, 197, 209, 213, 217.

³⁷¹ CSEREY é.n. 56.

bemutató könyvet, amelynek a „*Blumentali bódog Asszony Képe*”-t ábrázoló metszetén fedezünk föl rózsafüzért.³⁷² Rózsafüzér-ábrázolásokat láthatunk ikonográfiai kérdésekkel és életművekkel, gyűjteményekkel foglalkozó kiadványokban is.³⁷³

Az olvasó nemcsak a mindennapi életben, hanem az örök élet felé vezető úton is nélkülözhetetlennek bizonyult. Ezt igazolják a síremlékek, végrendeletek. Újlaki Miklós (1417-1477) erdélyi vajda, Bosznia fejedelme volt. Az újlaki ferences templomban található vörösmárvány síremlékén jobb kezének ujjai között olvasót tart.³⁷⁴ Az 1513-ban épült beszercebányai Szent Borbála kápolnában egy sírkő díszes öltözetű asszonyt ábrázol, kezében rózsafüzérrel.³⁷⁵ Gróf Csáki István tárnokmesternek 1662. november 5-én, a szepesi káptalan előtt kelt végrendeletében ez áll: „*Engem Szarándok módon fekete, kisreczés, bokámig érő dolmányban öltöztetvén és posztó széllel hozzám övezvén, olvasómat kezeimre tekervén, bür sapkámot fejemre tévén, így zárjanak koporsómba.*”³⁷⁶ Apor Péter leírása szerint a XVIII. század főúri ravatalai – felekezettől függetlenül - ugyanazokat az alapvető elrendezési típusokat követték, csak abban különböztek, hogy a katolikus vallású elhunytak kezébe adták az olvasóját: „*ha katolikus volt, az keszkenyein felyül állott az olvasója*”³⁷⁷ II. Rákóczi Ferenc fejedelem mélyen vallásos, katolikus ember volt. Ezt bizonyítja az is, hogy konstantinápolyi sírjának felnyitásakor földi maradványai mellett megtalálták olvasóját, a rajta lévő kereszttel együtt.³⁷⁸

A rózsafüzérezés sajátos építészeti és búcsújáró emléke a váci Hétkápolna, melyről Bálint Sándor kiemeli, hogy Mária hét fájdalmát, de hét örömét is ünnepli, s búcsújáróhelyként egy kisebb táj szakrális szíve.

³⁷² JORDÁNSZKY 1836. 9.

³⁷³ Olvasós Boldogasszony és Szent Domonkos 1741-es rézmetszeten, SZILÁRDFY 1995. 57. (403. kép) Rózsafüzér királynéja 1720 körül „A LEGSZÖGEDIBB SZÖGEDI” 2004. 17. Rózsafüzér királynéja 1870-ből, 1877-ből, Rózsafüzér királynéja, SZILÁRDFY 1997. 62. (540. kép) Üvegre festett Rózsafüzéres Madonnákat ismerünk a XIX. századból. SZACSVAY 1996. 53. 158. szám. és 57. 181. szám. XIX-XX. századi máriaradnai fogadalmi képek ábrázolják az olvasót a kegyhely ferences rendházának gyűjteményében. BARNA 2002. A képek katalógusszáma: 229, 630, 853, 1226, 1311, 1345, 1557, 1563, 1578, 1681, 1710, 2238. Számos XVIII-XX. századi szentképen, ponyvanyomtatványon, imakönyvön (Arany Korona 1836, 1849) látunk rózsafüzért. Ezek többnyire még nem publikált kis ájtatos képek. Magántulajdonban vannak.

³⁷⁴ FRAKNÓI 1896. 195.

³⁷⁵ CEVINS 2003. 164.

³⁷⁶ DEÁK 1879. II. 324.

³⁷⁷ SZABÓ 1989. 50. írja APOR nyomán: *Metamorphosis Transylvaniae*. 1978. 123.

³⁷⁸ MARCZALI 1898. 117.

C. Az imádság hazai elterjedése: szerzetesrendek, társulatok, népivé válás

A rózsafüzér magyarországi terjesztésében legnagyobb hatással az 1221-től hazánkban is működő domonkosok tevékenykedtek, társulatok alapításával, kiadványok megjelentetésével. 1903-tól telepedtek le ismét a fővárosban, 1905-ben nyilvános kápolnát nyitottak a Thököly úton, ahol 1915-ben felépült a rózsafüzérezés „országos szentélye,” a Rózsafüzér Királynéja tiszteletére szentelt templom. A domonkosok legismertebb rózsafüzéres kiadványa *A Legszentebb Rózsafüzér Királynéja* című hitbuzgalmi lap volt.³⁷⁹ Ennek megszűnése után csak plébániai hatósugarú füzetecskéket jelentettek meg. 2007 októberétől indult újra útjára a *Rózsafüzér Királynéja* lap, mely egyelőre helyi kiadású és terjesztésű, csak egyházközségi híreket hoz.

A jezsuiták a XVII. században voltak a rózsafüzér leghatékonyabb terjesztői Magyarországon is. Pázmány Péter *Imádságos könyve*³⁸⁰ tizennégy oldalán a reformáció kritikájára válaszolva nem csak védelmébe veszi az olvasót, hanem mondásának üdvös voltáról és az imádkozás módjáról is értekezik, s a korabeli olvasó típusait is ismerteti. Az első magyar nyelvű verses rosarium is jezsuita szerző munkájában jelent meg, Szőlősy Benedek *Cantus catholici* című művének első kiadásában, 1651-ben. Az első nyomtatott magyar nyelvű rózsafüzér-gyűjtemény a jezsuita Tarnóczy István *Titkos értelmű Rosa* c. műve, amely Nagyszombatban, 1676-ban látott napvilágot.³⁸¹ A nagyszombati jezsuita nyomda szerepe különösen fontos a katolikus megújulás korában. Kiadványai között találkozhatunk más rózsafüzéres munkákkal is: 1727-ben „*A szentséges Rossarium Congregatiojának régulái...*”³⁸² 1738-ban „*Jerichobeli rosa, azaz száz ötvenangyali üdvözléte...*”³⁸³, 1772-ben *Rósa-koszoru* (Gyöngyösi István).³⁸⁴

A ferencesek hatása, hogy a keresztúti ájtatosság és rózsafüzér imádkozása a kálváriajárásban találkozik. A kálváriakutatások adatai szerint ötnél kevesebb stáció sehol sem

³⁷⁹ *Legszentebb Rózsafüzér Királynéja*, Budapest, 1885. május 1-1894. december; Szombathely, 1895. január – 1904. december; Budapest, 1905. január – 1908. december. Havi folyóirat a Mária-tisztelet, különösen pedig sz. élő rózsafüzér egyet terjesztésére és pártolására. Megjelenik havi 32 oldalon, összesen 272. szám. A boszniai trappista zárdában Angelicus páter alapította. Felelős szerkesztő Badalik Bertalan (1-12. szám). Szerk. és kiadó Angelicus páter. 1909 és 1944 között *Rózsafüzér Királynéja* címen jelent meg.

³⁸⁰ Pázmány Péter: Keresztényi imádságos könyv, Graz 1606. A faksimile szövegét közzéteszi KÖSZEGHY Péter, kísérőtanulmány: LUKÁCSY Sándor, Balassi Kiadó, Budapest, 1993. (Bibliotheca Hungarica Antiqua XXVIII)

³⁸¹ TÜSKÉS-KNAPP 2005. 390-391.

³⁸² HAIMAN-MUSZKA-BORSA 1997. 270.

³⁸³ I.m.272.

³⁸⁴ I.m. 239.

fordul elő,³⁸⁵ az ötös szám a fájdalmas olvasó öt titkát örökíti meg.³⁸⁶ Ahol nem működött a dominikánus rend, ott sokszor ferencesek látták el a rózsafüzér-társulat felügyeletét: így történt Gyöngyösön,³⁸⁷ Mohácson,³⁸⁸ Sopronban pedig a szombathelyi domonkosok megbízásából vezették azt a ferencesek.³⁸⁹ A csíksomlyói ferencesek is rózsafüzér-társulatokat népszerűsítő kis füzetkéket jelentettek meg, amelyek széles körben ismertek voltak.³⁹⁰ Egyedülálló rózsafüzéres kiadványt készített 1991-ben az esztergomi ferences rendház. A könyv szövegét P. Kákonyi Asztrik írta, a címlap és a kötet rajzait maga készítette. A festőművészként ismertté vált idős szerzetes munkája, imái, szövegválogatásai mutatják a rózsafüzérezés ferences hagyományának tovább élését.³⁹¹

A pálosok Pápán hozhattak létre 1727-1728-ban rózsafüzér-egyesületet, sőt hercegprímási engedéllyel Legszentebb Rózsafüzér Kongregációt.³⁹²

A szerviták a hétfájdalmú olvasót és a Szűanya hétfájdalmú keresztútját végezték,³⁹³ ugyanakkor a Boldogasszony hét öröme olvasójának a keletkezését is a rendhez kötik.³⁹⁴

A különféle vallásos társulatok, egyesületek, testvérületek igen fontos szerepet játszottak a vallásos élet megszervezésében és irányításában. A társulatok a középkorban jöttek létre, a reformáció korában működésük visszaszorult, majd a barokk korban Európa-szerte és Magyarországon is újra életre keltek, az egyházszervezet révén a falvakban is megjelentek, s a népi vallásosság sok elemét is átvették. 1563 és 1787 között az országban összesen 264 Mária-társulat működött, ezek közül 63 rózsafüzéres volt.³⁹⁵ A társulatokat „a felvilágosult

³⁸⁵ SZILÁGYI 1980. 17.

³⁸⁶ MÁRKUSNÉ VÖRÖS 1997. 248. A tanulmány jól világít rá a hazai németiség kálváriaépítési szokásaira, amelyben látható a hét stációs kálváriák készítési hagyományának szívóssága. Magyarországon az olvasók közül a fájdalmas olvasó titkai szerepelnek a kálváriákon, míg máshol a tizenöt stációs rózsafüzér-ájtatosságot ábrázoló kálváriák külön csoportot alkotnak (5 örvendetes, 5 fájdalmas, 5 dicsőséges titkot mutatva). Az ötös szám még a szent sebekre is emlékeztet. MÁRKUSNÉ VÖRÖS 1997. 248.

³⁸⁷ FÁY 1999. 83. 99.

³⁸⁸ UNYI 1943. 98.

³⁸⁹ BÁN 1939. II. 204. és 270.

³⁹⁰ SZŐCSNÉ GAZDA 2004. 161.

³⁹¹ KÁKONYI 1991.

³⁹² KISBÁN 1940. II. 213.

³⁹³ MAJSAI-SZÉKELY 1970. 174.

³⁹⁴ BÖLCSKEY 1924. III. 141-142.

³⁹⁵ TÜSKÉS-KNAPP: 2001. 277.

A Jagellók korában a vallásos társulatok oltárai szinte kivétel nélkül csak plébániatemplomokban voltak. Domonkos templomokban csak rózsafüzér-társulatok működtek, a pozsonyi és eperjesi ferences templomban egy, illetve két társulatról tudunk. PÁSZTOR 1940. 37. A forrásokból arról értesülünk, hogy 1522-ben Kassán működött Rózsafüzér Társulat, a budai Mária Magdolna templomban pedig oltár állt a rózsafüzér tiszteletére. PÁSZTOR 1940. 30-31. Sopronban a XVIII. század elejétől kezdve vannak rózsafüzérre vonatkozó adatok. Keresztély Ágost győri püspök a híres, 1713-as soproni egyházlátogatása alkalmával intézkedett az ispotály és a szegényház ápoltságáról, akik között újra bevezette a Magyarok Nagyasszonya tiszteletére a rózsafüzér ájtatosságot. BÁN 1939. II. 305. A jezsuiták irányította Krisztus Teste Társulat tagjai minden hónap első vasárnapján délután egy órakor a jezsuita templomban szentbeszéddel összekötött ájtatosságot végeztek, amelyen rózsafüzért imádkoztak. BÁN 1939. II. 350. A Szent Ferenc Harmadrendjébe tartozók a főünnepüket, Szent Ferenc

stigmáinak napját (szeptember 17.) követő két napon rózsafüzért mondtak. BÁN 1939. II. 351. A két tagság a társulati összejövetel időpontjai miatt nehezen volt összeegyeztethető, de mindnyájan tagjai lehettek a domonkosok Rózsafüzér Társulatának. BÁN 1939. II. 352. 1767-ben Wiebmer hadbiztos özvegye alapítványt tett, hogy a Szentlélek templom Szent kereszt oltárán hétfőnként misét mondjanak, amely alatt az iskolás gyermekek a rózsafüzért imádkozzák. BÁN 1939. II. 354. 1725-ben készült el a domonkos templom, itt volt a Rózsafüzér Társulat központja is. BÁN 1939. II. 360. Az 1757-es egyházlátogatási jegyzőkönyv feljegyezte, hogy a szegények délutánonként közösen mondják a jötevőikért a rózsafüzért. BÁN 1939. II. 367. Egy 1772-ben elkészült soproni árvaház 24 kis lakója mindennap elmondta a ház alapítójáért az anyagi rózsafüzért. BÁN 1939. II. 373. A neves veszprémi püspök, Padányi Bíró Márton egyházmegyéjében a Szentháromság- társulatot alapította meg, arra emlékeztetve a híveket, hogy semmi méltatlant ne kövessenek el. „*Mise után a hívek a Szentháromság olvasóját, másképpen a szentest szokták elimádkozni, amely három tizedből áll.*” BÁLINT 1938. 33. Győrben a ferencesek irányításával 1625-ben jött létre a Rózsafüzér Társulat és az 1940-es évek végéig működött. BEDY 1939. 146-147. A városban már ezt megelőzően erős Mária-kongregáció szerveződött. Tagjai közül „*számosan voltak, a kik naponként egyszer, kétszer, sőt háromszor is elmondták az olvasót, egyesek úgy imádkozták el, hogy éles fát tettek a térdök alá.*” BEDY 1939. 146-147. A vasvári domonkos kolostorból 1723 óta járnak a kiscelli búcsúba, ahová magukkal vitték a Rózsafüzér Királynője-szobrot is. FEHÉR 1942. 112. A rendház domonkosai közül többen buzgókodtak a rózsafüzér népszerűsítésében. Füssy Pius (1740 és 1743 között vikárius), a kolostor legtermékenyebb írójának rózsafüzéres könyvei különösen népszerűek voltak. Leghíresebb műve: „*Erős és magos égigérő torony. Azaz: a Szentséges Rosáriumnak és annak legfőbb társaságának egy erős és égigérő magos toronyhoz való hasonlítása. Melyet azon szentséges Rosárium ünnepének alkalmatosságával októbernek 4. napján élő nyelvvél megmagyarázott Váton.*” 1739, Győr. A másik: „*Lapis caeruelus, azaz Kékkő várának a Szentséges Rosárium Társasága felállításából segítség kövére való magyarázata.*” 1944, Buda. Paár István szentbeszédét 1749-ben Budán adták ki, ebben különösen Hunyadi János rózsafüzéres tiszteletét hangsúlyozza. FEHÉR 1942. 176. Kiss Ambrus (Ambró atya) 1788-tól 1800-ig volt Vasváron, majd Szombathelyre került. Több rózsafüzér-társulati könyvet adott ki, FEHÉR 1942. 154-155. emellett folyóiratokba is írt cikkeket. FEHÉR 1942. 177. Barthl Szerafin messze földön keresett festő volt, sok bevételt hozott a kolostor számára. 1791-ben ő festette a nagylengyeli Rózsafüzér Királynéja képet. FEHÉR 1942. 165. Schalch Raymund híres rózsafüzéres szónok volt, 1870-ben került Vasvárra Szombathelyről. FEHÉR 1942. 161. XVIII. századi adatok szerint a kolduló fráterek a jötevőknek képeket, apró kegytárgyakat és rózsafüzéreket osztogattak. A rabkiváltó trinitárius szerzetesek az egyéni teljes szegénységre törekedtek. A feljegyzések szerint minden hónap végén sorsot vetettek ciliciumokra és sokszor drágaszemű rózsafüzéreikre is.³⁹⁵ A küldetésük teljesítésére sok pénzre volt szükség, hiszen minden egyes keresztény rabért drága árat fizettek. A XVIII. században minden vasárnap és ünnepnap a fél kilences mise alatt egy-egy szerzetes vezetésével a rabok kiváltásáért a Szentháromsághoz imádkoztak a hívek, három részt mondtak el a trinitárius rózsafüzérből. FALLENBÜCHL 1940. 149-150. A pálos Gyöngyösi Gergely 1520 körül állította össze rendje valaha élt tagjainak életrajzát. Ebben írja Battis István testvéréről „*Végül pedig egy csodálatos és áhitatos értekezésben magasztalta a Boldogságos Szűz Mária ünnepeit, művét Mennyei rózsafüzér-nek nevezte, és az összes zsoltárt a Boldogságos Szűz dicséretére alkalmazta.*” GYÖNGYÖSI 1983. 270. A pálos rend Máriaremetén szervezett 1696-ban Rózsafüzér Társulatot, KISBÁN 1940. II. 219. Radulovics Bojta János szerzetes (+1744, Róma) 1727-ben vagy 1728-ban Pápán hozott létre rózsafüzér egyesületet. A nagyszombati pálos pasztoráció erejét mutatta, hogy működését az 1743-ban létrejött Szent Rózsafüzér Társulat is hathatósan támogatta. KISBÁN 1940. II. 29. A varannói pálos kolostor lelki hatására „*a hívek bugalmából 1771-ben életre hívták a Rózsafüzér-társulatot.*” KISBÁN 1940. II. 22. A domonkos rend Kassán 1303-ban telepedett le, s tagjai innen nagy terület lelki gondozásában vettek részt, irányították a rózsafüzér társulatot is, melynek tagjai részenként vagy hetente egyszerre imádkozták az örvendős, fájdalmas és dicsőséges rózsafüzért. A társulati tagokkal imádkozott együtt a nem beiratkozott hívek – főleg gyermekek – közössége mint élő rózsafüzér. A rendek feloszlása után, 1949-ben megszűnt a tagokkal rendelkező „Szent Olvasó Testvérület – Rózsafüzér Társulat” és mindenki az Élő Rózsafüzér részeként imádkozott tovább. KMECZKÓ Mihály: „*Szent Olvasó Testvérület – Rózsafüzér Társulat*” című Kassán, 1987-ben készült kézírata. Az olvasó legrégebb megmaradt emléke a városban egy 1494-ben készült oltárkép, melynek bal alsó sarkában egy kéregető koldus tart kezében néhány szemes barna olvasót. PLICKA 1980. IV. kép. KMECZKÓ Mihály: „*Szent Olvasó Testvérület – Rózsafüzér Társulat*” című Kassán, 1987-ben készült kézírata 23 oldalon ismerteti a kassaiak és főleg a csereháti Buzítás rózsafüzérezését. A mohácsi ferences templom Szűz Mária Szeplőtelen Szívének egyesülete Rómából kapott engedéllyel, 1846. december 8-án ünnepélyesen kezdte el működését. 1896-ban ezt váltotta fel egy másik hitbuzgalmi egyesület, a sokác nyelvű Élő Rózsafüzér társulata. A tagok a rendes imakötelezettségen felül havonta, a Mária-ünnepeken, újhhold pénteken, az apostolok ünnepein az élő és elhunyt tagokért szentmisét szolgáltattak, gyűjtöttek templomi szerekre, ruhákra és karitatív célokra. UNYI 1943. 98.

abszolutizmus egyházpolitikája a Magyar Királyságban az 1780-as években feloszlatta.[...]. Néhány évtizedes szünet után a társulati élet a múlt század közepén kezdett újjászerveződni, virágkorát pedig a XIX-XX. század fordulóján, s századunk első évtizedeiben élte. A század fordulóján létrejött társulatok legtöbbször a történeti egyházak keretében szerveződtek meg, egyházasak voltak, ám éltek a népi vallásgyakorlási formákkal is.”³⁹⁶ A Rózsafüzér Testvérület 1490 után telepedett meg a magyar városokban. Az első ismert hivatkozás 1491-ből való, ekkor emeltetett a kolozsvári domonkos templomban rózsakoszorú kápolnát Somkerti János és felesége, s a Rózsakoszorú Társulat terjesztésére 1496-ban kapott engedélyt Almási Benedek fia, János.³⁹⁷

A vallásos társulatok összetett funkciójú szerveződések, melyeket sajátos cél, érdek, hierarchizált szervezet, szimbolikus nyelv és viselkedésformák jellemeznek.³⁹⁸ Így a XIX. század közepétől felvirágzó rózsafüzéres társulatok is jól körvonalazható sajátosságaik révén jellegzetes kultúrát teremtettek a magyar katolikus hitéleten belül. Ennek a sokszínű vallási életnek a része a rítus, az ájtatossági formák sora, maga a rózsafüzér-imádság, az áhítati irodalom, az ének- és imaköltészet, a könyv- és folyóirat-kultúra (ponyvák, kéziratos füzetek, *A Legszenőbb Rózsafüzér Királynéja* c. lap), a rózsafüzéres művészet (képzőművészeti ábrázolások, ikonográfia), a szakrális terek (templomok, kápolnák, oltárok, körmeneti hely,

Az Erdélyben alapított Szentséges Rosarium kongregációja 1730-ban azzal ajánlotta magát, hogy tagjaitól csak keveset kér: csak néhány imát, kéthavi gyónást és áldozást, de ahol elterjed, „*ily helynek népe a vétekre való kísértetektől mentebb és a munkás együgyű életben hajlandóbb minden jószágos cselekedeteknek a gyakorlására.*” SZEKFÜ VI. 167. Mind a mai napig léteznek olyan települések, ahol több rózsafüzéres társulat működik.

Erdélyben Dánfalván 1885-től van adat a működésükről, ekkor állítottak fel egy társulati keresztet. A működő társulatok száma legalább 25-re tehető és csaknem valamennyi 30 főből áll. SZŐCSNÉ GAZDA 2004. Gyergyóalfaluban az Élő Rózsafüzérnek 21 társulata működik. GÁL 1998. A gyergyószentmiklósi rózsafüzér társulatoknak több írásos dokumentuma maradt meg. 1728-ból való az a nyomtatott alapítólevél, amelybe kézzel írták az egyházközség nevét. 1796-ban pedig a gyergyói örmény egyház is társulat létrehozására kapott engedélyt. 1862-ben a gyulafehérvári püspök adott ki felhívást jámbor társulatok alapítására. GERGELY 1998. 298-299. Az ország számos helységében működő társulatról is tudunk. Több társulata van a búcsúhelynek, Doroszlónak. BESZÉDES 1998. Kunszentmárton Élő Rózsafüzér társulatának a teljes jegyzőkönyvanyaga (1851-1940) megjelent. BARNA 1998. Németgyulán 1887-től alkotnak egységes szervezetet az addig külön működő kis közösségek. JÁROLI 2001. Egy 1724-ben PÁSZTOR 1943. 573.

megtett zárandoklatról készült feljegyzés bizonyítja a máriavölgyi „Olvasós Szent Congregáció” működését. Ugyanitt jegyezték fel, hogy 1769. október 1-én a Boldogságos Szűz tiszteletére tartott Rózsafüzér ájtatosságon különböző nemzetekből sokan vettek részt. PÁSZTOR 1943. 573.

1896-ban szervezték a Mária-kongregációk Maria Plain-i közös zárandoklatát. A körmeneten „*Ötszáz férfit, kettenként párosával, megindult rózsafüzérrel a kezében, a Téged Isten dicsérünk! Énekek kezdve...A városon kívül rövid szünet után a stációknál megkezdették a rózsafüzért fennhangon mondani és mindaddig folytatták, míg a fennsleges fekvésű, szép történelmi multu búcsújáró templom portájához nem érkeztek.*” MOHL 1898. 206.

A Karancs-hegyi búcsújáró kápolna naplójának bejegyzései között érdekes részletek találhatók. Ezek szerint a templom főoltára „*1935-ben a Bocsárlaputói Rózsafüzér Társulatos Hívek Adakozásából*” épült. Ezután az adományok részletes felsorolása következik. HETÉNY 2000. 130. 1941-ben 14 „Rózsafüzér Kép” készült el a kegyhely részére. HETÉNY 2000. 133.

³⁹⁶ BARNA 1998. 13. A vallásos társulatok felosztásáról, a vallásos csoportszerveződés céljairól részletesen BARNA 1998. 9-14.

³⁹⁷ PÁSZTOR 1940. 30-31.

³⁹⁸ BARNA 1998. 10.

szent sarok), a szakrális időszakok és alkalmak sora (vasárnapi titokcsere, első szombati ájtatosság, májusi litániák, októberi ájtatosságok, Mária-ünnepek, illetve az egyéni tizedmondás napi ideje), a sajátos nyelvi kifejezőmód és a különböző területeken használt azonos szimbolika (növény-és színszimbolika, a Mária-tisztelet sajátos képi és szövegvilága, toposzai, műfajai).

A XVI. század második felétől indult az a folyamat, amelynek eredményeképp a rózsafüzér a kolostorok és a kastélyok falai közül lassan kikerülve népivé is vált. E folyamatot a török hódítás mellett a reformáció térnyerése utáni katolikus megújulás gyorsította fel, ugyanis ettől kezdve jelentek meg adatok, melyekből arra következtethetünk, hogy a rózsafüzér országszerte a katolikus lakosság egyik megkülönböztető jele maradt. A leírások szerint ott függött a ruhájukon, amikor misére mentek, a pásztoroknak legeltetés, az asszonyoknak fonás közben is.³⁹⁹

A székelyek között alig láttak olyat, akinek ruháján ne lógott volna olvasó. Ha mezőre mentek, égi erőért esedezve mondogatták, hazafelé pedig hálából. Szentmisék előtt ugyancsak olvasót végeztek. Vasárnapokon, ünnepnapokon kápolnához, határmenti kereszthez vonultak ki, s menet közben szentolvasót mondtak vagy énekeltek.⁴⁰⁰ A csíki ferencesekről írta 1709-ben Cserei Mihály: *„A többi között egyszer Csikban létünkben az anyám a barátok klastromában gyakran járván templomhoz, engem is elvitt mindenkor magával: a barátok engemet czellájukba felvittenek, képekkel, olvasókkal, könyvecskékkel addig ajándékoztanak mint gyermeket.”*⁴⁰¹

A XVI-XVIII. századi boszorkányperekben sok helyen szerepelnek a boszorkányok elleni védekezés eszközei között megszentelt tárgyak, köztük olvasók is.⁴⁰²

A XVIII. században a katonák is nyíltan és bátran viselték az olvasót fegyverük mellett, az asszonyok pedig nyakukban hordták. Szombatonként az utcán a Szűzanya képe vagy szobra előtt mécsest égettek, ott gyűltek össze és közösen imádkozták az olvasót.⁴⁰³

A népi hiedelemvilágban az olvasónak mágikus erőt tulajdonítottak. „Főleg az anya és csecsemő babonakörében szerepel, mint gonosztávoltartó eszköz, [...]de elég gyakran szerepel

³⁹⁹ RADÓ 1998. 267. A barokk korban a komáromiakról írják, hogy gyakori náluk a szentolvasó imádkozása, egy hatéves kislány mindennap elmondja. A missziók alkalmával hatalmas tömegeket mozgattak meg, a 40 évi búcsúval ellátott szentolvasó ezreit áldották meg és osztották szét a nép között. 1739-ben 9000 megáldott olvasót kapkodtak szét néhány missziós állomáson. JÁNOSI 1935. 22-23.

⁴⁰⁰ JÁNOSI 1935. 43-45.

⁴⁰¹ MOHL 1898. 70. Csereit az anyja, hogy a fejedelemsasszony kedvében járjon, a protestáns udvarhelyi iskolába adta: *„Leszfalvi Bálint, kit Isten boldogítson, vala privatus praeceptorom...a szállásomra menvén, a gazdasszonyom előtt ládácskámat felnyitá s ott találván a sok képet, olvasókat, könyvecskéket magával elviszi.”* MOHL 1898. 71.

⁴⁰² SCHRAMM 1970. I. 473. II. 729.

⁴⁰³ MAJSAI-SZÉKELY 1970. 108.

más gonoszúzó varázslatokban is.”⁴⁰⁴ Sok helyen az újszülött nyakára azonnal rózsafüzért kötöttek, mely a keresztelőig ott maradt. Máshol a keresztelőre menet dugtak olvasót a pólyába. A beszélni nem akaró gyereket valamelyik újhold-vasárnap olvasóval vezették át az úton. De a boszorkányok elleni védekezésül olvasót csavartak a kilincsre vagy olvasót dobtak a forgószelebe.⁴⁰⁵ Rózsafüzér-imádságra való utalásokkal az archaikus népi imádságokban is találkozunk.⁴⁰⁶

Az egyház minden rendelkezésére álló eszközzel segítette a rózsafüzérezés népivé válását, számos búcsút⁴⁰⁷ és sok társulatot engedélyezett, s a rózsafüzér különféle imádkozási formáit támogatja ma is.⁴⁰⁸ Bálint Sándor népünk imádságai között a különféle olvasók egész sorát említi.⁴⁰⁹ Megjegyzi, hogy ezeknek a szövegeknek a nagy része búcsújáró énekes emberek szerzeménye.⁴¹⁰

Bálint Sándor szerint az asszonynépet országszerte a virágzó olvasótársulatok szervezték szinte autonóm vallási közösségekké, hiszen az olvasót a paraszti világban sokáig az írástudatlanok, főleg az asszonyok mondták. Ők voltak a családi kultusz őrei, a folytonosság fenntartói, ők gondoskodtak a szentelményekről, az ünnepek méltó és megfelelő megünnepléséről és az imádkozásról is.⁴¹¹ A népi vallásosságra jellemző „kollektív kultusz” megélésének keretét jelentették a lokális vallási társulatok is, a szomszédokból, rokonokból

⁴⁰⁴ SZENDREY 1940. 203.

⁴⁰⁵ Uo.

⁴⁰⁶ ERDÉLYI 1976. 417. 431. 470.

⁴⁰⁷ A gyakori búcsús ajándékok közé tartoznak a mai napig a rendes és a mézeskalács olvasók.

⁴⁰⁸ Egészen sajátos lelki képződmény azonban a jászberényi rózsafüzéres búcsú, amelyet a buzgó ferences Kamill testvér honosított meg. A testvér 1909-ben született egy Jászberénytől tizennégy kilométerre eső tanyán. Már gyermekkorától szerette a rózsafüzér imádságot. KAMILL 1989. 12-13. A ferences rend tagjai közé lépve dolgoz, egyszerű életet tudhatott maga mögött. A búcsújárás és a rózsafüzérezés szeretete arra indította, hogy másokkal is megszerettesse és gyakoroltassa ezeket az ájtatossági formákat. „Elsősorban a gyöngyösi Fájdalmas Szűz kegyhelyét és búcsúját szerettem volna felújítani [...] július 2-án rózsafüzéres zárandoklatot szerveztünk. Ince atyán kívül P. Fehér Mátyás OP és P. Fenyvessy Jeromos dr. OP mondott szentbeszédet, a fő beszédet Marián atya vállalta el. A sok rózsafüzéres asszony igen örült a két domonkosrendi atyának.[...]”

A második kezdeményezésem a rózsafüzéres berényi búcsú. Tavalý boldog lelki örömmel értesültem, hogy október első vasárnapján a rossz idő ellenére is sokan jöttek össze. Még a határon túli területekről két autóbusszal érkeztek magyar hívek, különbuszok hozták a zárandokokat Balassagyarmatról, Salgótarjánból,

Nógrádvársányból, Hevesből, Pestről, Nagykátáról, még Kecskemétről és Szegedről is. Egész nap esett az eső, de a körmenet idejére jó idő lett. A rózsafüzéres búcsút első alkalommal 1948-ban, október első vasárnapján rendeztük meg.” KAMILL 1989. 165. Mivel Kamill testvér népszerű búcsúvezető maradt a következő

évtizedekben is, lényeges szerepe volt, hogy az fennmaradt „A Porciunkulai rózsafüzéres búcsút, ahol csak megfordultam kis csoportommal, mindenfelé meghirdettem, hívtam mindenkit szeretettel.” KAMILL 1989. 165. Nagy öröm töltötte el az idős testvér szívét, amikor 1985-ben, már betegen még egyszer részt vehetett az általa alapított búcsújáráson. KAMILL 1989. 190-191.

⁴⁰⁹ *Fájdalmas, Jézus szent atyafisága, Szent Anna, Szent József, Szent Joachim, kisdéd Jézus, Három szent királyok, Szent Ferenc, Krisztus Jézus, örökös olvasót említi* BÁLINT 1937. 23-27.

⁴¹⁰ BÁLINT 1937. 8-12.

⁴¹¹ Szeged-Alsóvároson minden hónap harmadik vasárnapján a kora reggeli mise után a templom előtt történik a titokváltás, kisebb csoportokban, a „koszorúfej” vagy „bokorfej” néven emlegetett vezetőasszonnyal. A XX. század elején egy-egy háznál össze is gyűltek, imádkoztak, énekeltek, valaki felolvasott a Makula nélkül való Tükörből. BÁLINT 1983. 53-54.

szerveződött közösségek, melyek a felebaráti szeretetet, az irgalmasság cselekedeteit is gyakorolták.

D. A rózsafüzér a XIX-XX. századi ponyvairodalomban ⁴¹²

- ⁴¹² Az átnézett ponyvákat a megjelenésük szerinti időrendben közlöm (1852-1916):
Négy istenes énekek. Első: Szűz Máriához, szent olvasó rózsák rózsájához. Egerben, 1852.
Örökös Rózsafüzér, az az: utmutatás az örökös rózsafüzér nevű jámbor egyesületről, mely alakult mind azon emberek vigaszára és segítségére, kik haldokolván az utolsó legnehezebben harczban vivódnak. J. F. osli lelkész. Pest, 1862. Bucsánszky Alajos. 167 szám.
Élő lelki Rózsa-füzér, melybe a szent Olvasó-Társulatok minden hónap első vasárnapjaira, úgy az olvasó minden részeire, imádságok és énekek foglaltatnak. Budán, 1862. Nyomtatta és kiadta Bagó Márton. Töredék.
Négy istenes énekek. Első: Szűz Máriához, sz. olvasó rózsák rózsájához. Budán, 1865. Nyomtatta és kiadta Bagó Márton.
A szent olvasóról. Farkas Antal Kisteleken. Pesten, 1868. Nyomatja s kiadja Bucsánszky Antal. 167. sz.
A sz. olvasóról szép ének, mely az olvasó-társulat czeremoniás szent miséje alatt szokott énekelteni. Pest, 1969. Nyomatott Bucsánszky Alajosnál. Az elején kiváló metszet van.
Élő lelki rózsza-füzér, melybe a szent Olvasó Társulatnak minden hónap első Vasárnapjaira, úgy az olvasó minden részeire, imádságok és énekek foglaltatnak. Budán, 1873. Nyomtatta és kiadta Bagó Márton.
Legújabb szent énekek a mennyei virágos kertről rózsafüzér királynéjához. Szeged, 1871.
A Mária-Lourdesi olvasó. Gitzi György Sz. Ferecz III. rendü. 1879.
A lourdesi történet rövid előadása, miként a szent szűz Bernadettnek 18-szor megjelent, és a lourdesi olvasó énekbe foglalva. Budapest, 1882. Nyomatott Bartalits Imrénél. 90. sz.
Legszebb új énekek a Boldogságos Szűz Mária születéséről és Franciaországban Lourdesbeni megjelenéséről. A keresztény hívek számára kiadja Kovács Sándor Sümegen. 1885.
Négy szép ének és két imádság az élő szent olvasó rózsafüzér királynéjához. Budapest, 1886. Nyomatott Bagó Márton és fiánál.
Új Szent énekek. Szabó János. 1886.
Gyönyörű énekek a Boldogságos Szűz Máriához az olvasóról. Budapest, 1887. Rózsa K. és neje nyomdája. 314. sz.
Útmutatás a Rózsafüzér vagyis Szent Olvasó ájtatos használatára a Boldogságos Szűz Máriát tisztelő római keresztény katolikus nép számára. Kalocsa, 1888. Malatin Antal könyvnyomdájából.
Hat új Istenes ének és két ájtatos ima szent József olvasójához. Budapest, 1890. Nyomatott Bagó Márton és fiánál.
Élő lelki Rózsa-füzér, melybe a szent Olvasó-Társulatok minden hónap első vasárnapjaira, úgy az olvasó minden részeire, imádságok és énekek foglaltatnak. Budapest, 1891. nyomtatott Bagó Mártonnál és fiánál.
Gyönyörű énekek a Boldogságos Szűz Máriához az olvasóról. Budapest, 1893. Rózsa K. és neje nyomdája. 314. sz. Az 1887-es kiadású ponyva változatlan utánnyomása.
 10 éneket tartalmaz, amelyek a társulati élethez kapcsolódnak.
Öt legszebb új ének a boldogságos szűz Máriához, a szent olvasónk kedves asszonyához. Kiadta Bors István. Budapest, 1893. Bartalits Imre könyvnyomdája. 168. sz.
Könyörgés, amely minden hónap újhold vasárnapján szent olvasó előtt mondandó.
 Irta. Gitzi György Sz. F. III. rend Kapuvárott. Budapest, 1893. Nyomatott Bartalits Imre könyvnyomdájában. 157. sz.
Rózsabimbók. A Szent Olvasó Királynéja tiszteletére koszorúba fűzte Babik József egri egyházmegyei áldozár, tanítóképző tanár. Eger. Az Érseki Lyceum könyvnyomdája. 1896.
Tudósítás hogyan kell a Szent Olvasót a nagyhét alatt imádkozni, valamint a hét szent misét a purgatóriumban szenvedő lelkekért felajánlani. Budapest, 1897. Rózsa K. és neje.
 Nem verses útmutató.
Hétszép legújabb ének Mária nevenapjár, és a szent olvasóról. Kiadja Szabó Emány. J.-Árokszálláson. Gyöngyös, 1902. „Hevesmegyei Lapok” nyomdája.
A Szent Olvasó-Testvérület kézikönyve. Budapest, 1913. Apostol –nyomda.
Szűz Mária virágos kertje. Gyönyörűség paradicsoma. Szent olvasó bucsuja. Irta: Szécsi Ignác, Kömlön. Eger, Dobó-nyomda részvénytársaság. 1916.

A XIX. század második felétől megélénkülő rózsafüzéres társulati életnek a lokális sajátosságokhoz is alkalmazkodó szervezeti keretei sok helyütt különösen gazdag és változatos rózsafüzéres szövegek, énekekkel, elmélkedésekkel megszerkesztett szövegművek bölcsői lettek. Egy-egy imádság a vallásos közösség lelki igényeit is tükrözte, ugyanakkor az egyéni törekvéseket, személyes elemeket is megszólaltathatta, hiszen a „hagyományokban érvényesülő közösségi norma nem akarja az egyéniséget elnyomni, csak a világban és társadalomban való helyzetét, hovatartozását akarja rendezni. Ez a közösségi törvény az egyéniség természetes alkalmazkodását, jókedvű áldozatát, nem pedig hiányát jelenti -” írja Bálint Sándor a nagyhírű szeptember, Orosz István versírói tevékenységéről szólva.⁴¹³ A vallásos ponyvákban fellelhető, ájtatossági célokat szolgáló, használati szövegek alkotóira is érvényesek Bálint Sándor szavai: „a klasszikus parasztkultúrában tehetségek elkallódásáról nemigen beszélhetünk, mert az alkotókészség a hagyomány és konvenció keretein belül is eleven erővel, gazdag változatossággal tud megnyilatkozni, és újításait a közösség szívesen ismeri el magáénak.”⁴¹⁴

Békesség anyala,

Vándorok vezércsillaga,

Lurdesi szűz Mária,

Szent kilencedje, arany olvasója. Szerkesztette: Szécsi Ignác, Kömlőn. Imaének

Eger, Dobó-nyomda részvénytársaság. 1916.

Három Istenes s legujabb énekek.

Oh Mária ékes rózsza.

Drágalátos Isten anyja.

Boldogságos szűz Mária zsoltára.

Nyomatott Horák Egyednél Esztergomban. é.n. Töredékes.

Élő lelki Rózsza-füzér, melybe a szent Olvasó-Társulatok minden hónap első vasárnapjaira, úgy az olvasó minden részeire, imádságok és énekek foglaltatnak. Budapest, é.n.

Leleki kincsünk. Szűz Mária élő rózsza-koszorúja énekfüzete. Kiadta: Kapunic Flórián.

Budapest, Bartalits Imre könyvnyomdája. É.n.

A szűz Mária tiszteletére a szent olvasóhoz. Összeírta Mazsura Józsefné. Budapest,

Bartalits Imre könyvnyomdája. É.n.

A Boldogságos szűz Máriához, az olvasó királynéjához. Töredékes. H.n. é.n.

Boldogságos Szűz Mária! Rózsafüzér királynője... Pesti nyomda, Jászberény. É.n.

Legujabb szent énekek a mennyei virágos kertről rózsafüzér királynéjához. Szerkeszti Reichenbach Józsefné Hegedüs Julianna világtalan, Kisteleken. Szeged, Traub B. és társa. É.n.

legujabb istenes énekek a lourdesi boldogságos szűz Mária szent olvasójának szentséges titka kiosztásának végbevitelére előtt. Engel Adolf, (azelőtt Burger) műintézete Szegeden. É.n.

II. Üdvözlég Mária, mondjuk az olvasót. Olvasós énekeket tartalmazó ponyvatöredék, megvan a 3-6. oldal. H.n. é.n.

„A szent olvasó-társulati tag koporsó kérésére a társaknak” című énekekkel kezdődő töredék. Temetési olvasós énekeket tartalmaz, megvan a 5-36. oldal. H.n. é.n.

A Bold. Szűz Mária szent rózsza-füzérének elmondása. Csak a címlap van meg. H.n. é.n.

A Mária-Lourdesi olvasó. Javitja és kiadja Gitzi György Sz. Ferencz III. rendű. H.n. é.n.

(1879 áprilisa után készült.)

⁴¹³ BÁLINT 1981. 53.

⁴¹⁴ I.m.54.

Sok imádságszerző nevét sem ismerjük, hiszen „a középkor vagy a világi népköltészet fölfogásához hasonlóan, személytelen közvagyonnak érzi a műalkotást.”⁴¹⁵ Néhány ének-és imaköltő azonban büszke öntudattal vállalja a szerzőséget, sőt arra is találunk példát, hogy a szövegek kiadása - nyomtatott füzet, ponyva formájában -, terjesztése, interpretálása is személyes ügyé vált.⁴¹⁶ A szövegek sokszor kéziratos formában, sokszorosítva is terjedtek, köztük jónéhány országos ismertségre is szert tett. A ponyvák rózsafüzérei vagy szentolvasói is természetesen imádságok, melyek mondása során kezdetektől fogva az imák számát jelző, megszentelt eszközt használtak. Ezeknek a szövegeknek a kutatása elsősorban a folklorisztika, a szakrális néprajz feladata. Számunkra azért fontosak, mert összekötő kapcsot jelentenek az egyházi imádság és a folklorizálódott szövegek között, és sok ponton érintkeznek az egyházi irodalom verseivel is.

A rózsafüzér-imádság XIX. századi felvirágzása egyértelműen az 1858-as lourdes-i jelenések hatására vezethető vissza. Az 1862. január 18-án kiadott határozat a négy évig tartó vizsgálat lezárásaként kimondta: az Egyház elfogadta a lourdes-i jelenések hitelességét. E döntés hatása rendkívül gyorsan, már az 1860-as évek elején kimutatható a ponyvairodalomban, mellyel most részletesen nem kívánok foglalkozni, de két okból meg kell említeni a szerepét.

A ponyvák – lapok és füzetek – használati irodalomba tartozó műfajai közül az imádságsszövegek egyéni és közösségi célokat töltöttek be. A kiadványok nem csak az egyszerű nép körében voltak kedveltek, hanem a vallásos ponyvákat sok – plébánián dolgozó és rendházban élő - egyházi ember is ismerhette, szövegeik mintát és formát adtak számos papköltőnek. Másrészt megfigyelhető, hogy a dolgozatban bemutatandó rózsafüzéres versek egy részének színvonala a ponyvákban található versek szintjén mozog, s ez a jelenség a 20. század közepéig megfigyelhető. A szövegek-műfajok összehasonlító vizsgálata érdekes összefüggéseket, kapcsolatrendszereket tárhat föl. Most csak néhány tartalmi-motivikus-nyelvi vonatkozásra utalok.

⁴¹⁵ Uo.

⁴¹⁶ BÁLINT Sándor Orosz Istvánról írt könyve a kutatás alapműve: *Egy magyar szentember*. Budapest. 1941
 SOÓS Sándor Fodor József munkásságát dolgozta föl 2008-ban megjelent könyvében: *Fodor József búcsúvezető zárandokkönyve (1957-1974)*. BARNA Gábor ismertette és elemezte *Ökrös József akrosztichonos énekeit*. BARNA 2001. 113. Ökrös József rózsafüzéres énekét közölte az „Örvendetes olvasóddal Mária tisztelünk...” c. írásában. In: Az Idő rostájában I. Tanulmányok Vargyas Lajos 90. születésnapjára. Budapest, 2004. 445-490. A Varga Lajosról szóló szakirodalomból: LUGOSSY Ilona: *Varga Lajos és a Verses Szentírás*. Doktori értekezés. Kézirat. Szeged, 1948. LUGOSSY Ilona: *Varga Lajos jázsági búcsúvezető, a Verses Szentírás alkotója (1855-1909)*. In: Barna Gábor szerk.: „Szentemberek”- a vallásos élet szervező egyéniségei és jeles alakjai. Szeged, 51-67.

Magyarországon a könyvnyomtatás elterjedésével jelentek meg az igénytelen kivitelű nyomtatványok, a ponyvák. A 18. században a még kezdetlegesebb nyomdatechnika ellenére igényesebb emlékeket találunk köztük. Magyar nyelvű kiadványokat adtak ki Pozsonyban, Pesten, Vácott, majd Nagyváradon és Debrecenben. A 19. század közepétől több kisebb nyomda állított elő ilyen anyagokat, s a népi használatra szánt ájtatossági művek kiadása tömeges méreteket öltött. Néhány országos vállalat megjelenésével kiadásukban erőteljesebb üzleti szemlélet is érvényesült. Sok ponyva kiadási hely, idő és név nélkül jelent meg, a példányszámok magasnak mondhatók.

A vallásos témájú ponyvák az 1918-ban hatályba lépő Codex Iuris Canonici rendelkezéséig gyakran előzetes egyházi engedély nélkül láttak napvilágot. Az ellenőrzés hiányában a kiadványokban igen összetett, kultúrtörténetileg nézve sok elemből szőtt, jellegzetes, a népi vallásossággal sok ponton érintkező „népi teológia” körvonalazódik. A vallásos nyomtatványok között különleges helyet foglalnak el a Szűz Mária tiszteletére írott füzetek, a rózsafüzéres kiadványok pedig az áhitat népszerűségét mutatják.⁴¹⁷ A rendelkezés előtt megjelent szövegek némelyikében a népi vallásosság Mária-képével találkozhatunk: Mária a három isteni személlyel egy szinten áll, már-már imádás illeti, sok helyütt szinte társmegváltóként tisztelik. Alakjához kötve olyan jelenéseket, látomásokat, jövendöléseket, csodabeszámolókat tettek közzé, amelyek távol álltak a hivatalos egyházi állásponttól. De megfelelt az egyházi tanításnak az a jellemző elképzelés, hogy Mária a legfőbb közbenjáró, az ember életének kísérője, akihez bensőséges szeretet fűzi az imádkozót. A népi képzelet sokszor olyan paraszti környezetbe állítja Máriát, ahol megközelíthető, az együttérzés révén megérthető, s életében az ember a saját emberi érzelmeire, érzéseire ismerhet. Ugyanakkor ennek fordítottja is igaz, ahogy Lengyel Ágnes írja: „a paraszti életet emelik mennyei szférába, misztikus, metafizikus szintre.”⁴¹⁸ Rendkívül tanulságos az a nyolc oldalas ponyva, amely a rendelkezés életbe lépése előtt, 1849-ben jelent meg.⁴¹⁹ A füzet hét archaikus imát, varázsszöveget közöl „*Hathatós erejű imádságok*” címmel: két kelés elleni, egy-egy szemfájás, szemmel verés, hideglelés, kísértet elleni imát, majd ezek mellett egy imát a Szentháromsághoz. Ezek előtt négy ima található. Az egyik „*Köszöntő ének a szűz Máriához.*” Alatta megjegyzés: „A kalocsai érsek jóváhagyásával.” A szöveg végén tipikus „népi teológiai” fordulatot találunk, amely a Szűzanyát szinte társmegváltóként, isteni személyként tünteti fel:

„*Midőn bevégeztük földi pályánkat*

⁴¹⁷ LENGYEL 2001 137.

⁴¹⁸ I.m. 150.

⁴¹⁹ LEGUJABB KÖSZÖNTŐ ÉNEK A BOLDOGS. SZŰZ MÁRIÁHOZ S A HIDEGLELÉS ÉS SZEMFÁJÁS IMÁJA. Összeszedte: Pető Mihály. 1849. Szeged.

*És nem végezhetjük szent olvasódat,
Siess hozzánk óh te szép szűz Mária,
Vidd lelkünket föl hozzád mennyországba.”*

A varázsszövegeket tartalmazó archaikus népi imák és a Szűz Máriát mint társmegváltót köszöntő szöveg egy ponyvában való jelenléte bizonyítja, mennyire szükség volt az 1918-as szabályozás ide vonatkozó kitételére: katolikus imák közlése csak előzetes lektorálás utáni hivatalos engedély birtokában lehetséges. A cím alá írt közlés, miszerint „A kalocsai érsek jóváhagyásával” megjelentetett imáról van szó, semmit sem bizonyít. A ponyva szövegei azt igazolják, hogy egyházi lektor a megjelenés előtt semmiképpen sem láthatta.⁴²⁰ Bálint Sándor azonban hangsúlyozza, hogy „e laikus megnyilatkozásokat tévedés belső eretnekségnek minősíteni [...], ez teljes félreismerése annak a hatalmas, bár lappangó hatásnak, amelyet a ponyvairodalom már a XVI. századtól kezdve irodalmunkra, sőt egész szellemi életünkre [...] gyakorolt.”⁴²¹

A latin nyelvű egyetemes egyházi törvénykönyvben már külön fejezetet találunk, amely a vallásos nyomtatványok egyházi engedélyeztetésével foglalkozik.⁴²² Előírja a megjelenés előtti jóváhagyás kötelezettségét, megtiltja a babonás elemeket tartalmazó szövegek kiadását, sőt a tilalmak megszegőinek büntetéséről is külön kánonban rendelkezik.⁴²³ Érthető, hogy 1920 tájától a ponyvaanyag kiadása az engedélyek kérése miatt is csökkent.⁴²⁴

A rózsafüzéres ponyvák versei az egyházi irodalom verseivel sok ponton érintkeznek, elsősorban a vallásos népi költészetből ismert nyelvi-stilisztikai eszköztár tekintetében. Sok szövegben fellelhetjük az írott és íratlan hagyomány nyomát, régebbi szövegek újraköltését, a kompiláció ártatlan megnyilvánulását, a „szakrális középkor és a népköltészet világának egyesülését,”⁴²⁵ a „szóbeli költészet és a vallásos költészet kölcsönhatását,”⁴²⁶ a kötelező, sokszor közhelyszerű toposzok alkalmazását, az auditív-vizuális hatásra törekvés eszközeit. Jellegzetes a növény-és színszimbolika, a képgazdag megfogalmazást segítő metaforák sora, a titkok részletezésének epikussága, a tartalom elsődlegessége, az ismétlések gyakorisága, a szinte népdalokra jellemző könnyedség-frissesség, versdallam. Ezt igazolja az alábbi részlet:

⁴²⁰ Az egyházi engedély általában feltüntette az engedélyező személy nevét, rangját, az engedély megadásának iktatott számát és időpontját. Csak példaképpen az ilyen ponyvajellegű kiadványok közül:

„A szegények és bajbanlevők segítője A Könnyező Szűzanya.” (Győr, 924/935. egyh. megyei engedéllyel.) Szerkeszti és kiadja: Tóth János plébános.

⁴²¹ BÁLINT 1937. 19.

⁴²² CODEX IURIS CANONICI 1951. 376-383.

⁴²³ CODEX IURIS CANONICI 1951. 621. AZ EGYHÁZI TÖRVÉNYKÖNYV 1984. 822-832. Az Egyház 1966-ban szüntette meg a kiadásra vonatkozó tilalmat.

⁴²⁴ LENGYEL 2001 137.

⁴²⁵ BÁLINT 1981. 57.

⁴²⁶ BARNA 2001. 113.

„Ha én kertész volnék, rózsafát ültetnék,
Virágjával a szent Szűznek kedveskednék.”⁴²⁷

Feltűnő, hogy az előbeszéd egyszerűségét sok esetben felváltja a túlbonyolított nyelvhasználat, a stilizáltság, az emelkedett tartalomhoz mindenáron igazodni akaró stílus. „A gondolatok szinte kergetik egymást, szétszakadnak, majd újra egymásba ömlenek, hogy egyetlen nagy mondatszövevényt alkossanak. Szinte látni véljük a küzdelmet, amit az író lelke és az írás démonja harcolnak végig egy-egy kezdőbetűtől a pontig.”⁴²⁸

Közös vonás továbbá, hogy a Szűz Máriához kötődő megnevezések szinte felsorolhatatlan gazdagságban jelennek meg. Ezek egy része Mária segítséget nyújtó, oltalmazó, anyai szerepével függ össze („Üdvözlégy magyarok nagyasszonya A magyar nemzetnek szószólója.”⁴²⁹ *Mennyországban tiündöklesz már, óh isteni anyaság !*”⁴³⁰ *Békesség angyala, Vándorok vezércsillaga, Lurdesi szűz Mária*⁴³¹), teológiai tartalmakat sűrít („Királynénak koronázott a teljes Szentháromság!”⁴³² „Áldott vagy makula nélkül fogantatott szűz virág”⁴³³), a nemzet oltalmazója, akihez fohászkodni lehet („magyarok nagyasszonya A magyar nemzetnek szószólója.”⁴³⁴ „édes anyánk lettél, Midőn szent István király Rád bízott hólta után.”⁴³⁵ „Szép rózsaszál illatozzál, Mi magyar hazánkban oltalmazd”), más része a lorettói litániához kapcsolódik („mennyország ajtaja, angyalok királynéja”),⁴³⁶ s sok népi megnevezéssel is találkozunk (*fehér rózsaszál, egek lilioma*).

A ponyvák sok szövege kötődik a lourdes-i tisztelethez, mely ugyancsak a rózsafüzér és Mária kapcsolatát erősíti. A kiadványok szövegei között külön csoportot alkotnak a rózsafüzérezéshez kapcsolódó, imádkozható, összefüggő titokversek, gyakran ismert dallamra írt szöveggel. Az egyik legszebb a *Szűz Mária Zsoltára, vagyis: a tizenöt olvasói titok énekbe*

⁴²⁷ *Négy szép ének és két imádság az élő szent olvasó rózsafüzér királynéjához.* Budapest, 1886. Nyomtatott Bagó Márton és fiánál.

⁴²⁸ KUN 1941. 50.

⁴²⁹ *A sz. olvasóról szép ének, mely az olvasó-társulat czeremoniás szent miséje alatt szokott énekelteni.* Pest, 1969. Nyomtatott Bucsánszky Alajosnál. Az elején kiváló metszet van.

Ugyanez a metszet található „Az élő sz. olvasónak és a Bold. Szűz Máriának könyve” című kiadványának a címlapelőzékén, amely 1872-ben, Pesten jelent meg. Kiadója szintén Bucsánszky Alajos. Itt jobb minőségben maradt meg.

⁴³⁰ *Lelki kincsünk. Szűz Mária élő rózsá-koszorúja énekfüzete.* Kiadta: Kapunics Flórián. Budapest, Bartalits Imre könyvnyomdája. É.n. Különleges, hogy énekek formájában a 15 titkot versekbe öntötte.

⁴³¹ *Békesség angyala, Vándorok vezércsillaga, Lurdesi szűz Mária Szent kilencedje, arany olvasója.* Szerkesztette: Szécsi Ignác, Kömlőn. Imaének szerkesztő, búcsúvezető. Eger, Dobó-nyomda részvénytársaság. 1916.

⁴³² *Lelki kincsünk. Szűz Mária élő rózsá-koszorúja énekfüzete.* Kiadta: Kapunics Flórián. Budapest, Bartalits Imre könyvnyomdája. É.n. Különleges, hogy énekek formájában a 15 titkot versekbe öntötte.

⁴³³ *Új Szent énekek.* Szabó János. 1886.

⁴³⁴ *A sz. olvasóról szép ének, mely az olvasó-társulat czeremoniás szent miséje alatt szokott énekelteni.* Pest, 1969. Nyomtatott Bucsánszky Alajosnál. Az elején kiváló metszet van.

⁴³⁵ *A Boldogságos szűz Máriához, az olvasó királynéjához.* Töredékes. H.n. é.n.

⁴³⁶ LENGYEL 2001 137.

foglalva. A szöveg jellegzetessége, hogy a 15 titkot bontja ki részletező epikussággal. Az örvendetes olvasó titkai egy-egy versszakban idéződnek meg. Feltűnő a közvetlenségre törekvő megfogalmazás (*kedves rokonod, drága terhed, rongyos istálló*), az Üdvözlégyre való evokációk sora (*áldott méhed gyümölcse, áldott vagy az asszonyok közt*) s a titkok végén a záró imádságra, az Üdvözlégy imádságára való utalás (*Üdvözlégy Mária*). A fájdalmas olvasó öt versszaka az öt titok, különösképp a második és harmadik részletes, jelenetszerű kibontása.

*„Szentséges fejed tövissel megkoronáztatott,
Kezedbe csufként egy nádszál adatott,
Térdhajtással csúfoltattál
Azoktól, kiket alkottál”*

A titkok önállóan állnak, az Üdvözlégyek helyén a refrénszerűen megismételt sor hangzik el, mely megszólítás is (*Fájdalmas Jézusom*). A szenvedővel való bensőséges kapcsolat átsüt a páros rímű sorokon. A fájdalomban való eggyé válást a felkiáltó mondatok közvetítik. A dicsőséges titkokat záró sor a feltámadt Jézus teológiailag is helyes megszólításával zárul: *Urunk, Jézus Krisztus*. A megváltástörténet dicsőséges eseményeit ünnepélyes méltósággal idézi meg a versíró, Máriát az utolsó titokban bizalmasan szólítja meg, neki ajánlva az imakoszorút.

*„Egek fölött tündökölsz már isteni Anyaság,
Királynénak koronázott ott a Szentháromság.
Vedd tőlünk e rózsafüzért
Örömteljeset és dicsőt,
Boldog szüz Mária”⁴³⁷*

A szent olvasó 15 titok közt mondandó énekek c. vers a titkokat énekelhető formában jeleníti meg, az evangéliumi történet tartalmát pontosan, epikus részletezéssel adja vissza. Imádkozó és megszólított bensőséges kapcsolatára utal a tegező forma, a történetek jelenre vonatkoztatása, az együtt-szenvedés motívuma:

*„Elvesztetted szent Fiadat Jeruzsálemnek útján,
Harmadnapra találtad föl Úr Jézust a templomban.
Mi is bűn által elvesztjük, bűnbánattal fölkeressük,
Hogyha őtet föltaláljuk, a szívünkben elrejtjük.”*

Számos ponton az előző szöveggel mutat rokonságot.

„Mennysorszámban tündöklesz már, óh isteni anyaság,

⁴³⁷ Élő lelki rózsafüzér, melybe a szent Olvasó Társulatnak minden hónap első Vasárnapjaira, úgy az olvasó minden részeire, imádságok és énekek foglaltatnak. Budán, 1873. Nyomtatta és kiadta Bagó Márton.

*Királynénak koronázott a teljes Szentháromság,
Örömedért, fájdalmadért, a te nagy dicsőségedért,
Vedd kedvesen kezeinkből ezt a szent rózsafüzért,
Szívünk virágát leszedtük, ékes koszorúba fűztük,
Ajándékul neked küldjük, édes Anyánk Mária!”*⁴³⁸

A szövegek között sok mutat tematikus kapcsolatot az egyházi irodalom verseivel, a rózsafüzér más motívumokkal való összekapcsolásában (hit, hazaszeretet, társulatok). Az eltérés a funkció szintjén ragadható meg: a ponyvák a népi ájtatosság imádságait, szakrális szerepű, sokszor ismert dallamra írt szövegeit hozzák, az egyházi irodalom versei pedig a hivatalosan elfogadott egyházi szemléletet tükröző, voltaképp szakrális funkciójuktól megfosztott textusok.

V. A rózsafüzér az irodalomban

A. Rózsafüzér-imádság és rózsafüzéres vers

A teológia és a szépirodalom határán álló, átmeneti műfajokat négy csoportba sorolhatjuk: lehetnek lírai (verses imák, vallásos énekek), epikus (legendák), drámai (vallásos színjáték) és retorikai (prédikáció, egyházi szónoklat) műfajok.⁴³⁹ Az Egyház által elfogadott és sokféle módon népszerűsített rózsafüzér-imádság a vallásos irodalomnak is a hit intenzitásától függő, koronként változó fontosságú és tekintélyű műfaja lett, melynek nyomán olyan alkotások születtek, amelyek számos formában, módon és színvonalon közvetítették és írták át az imádság legfontosabb tartalmait. Ezek a szövegek a rózsafüzér-imádság részleges vagy teljes, tartalmi vagy szó szerinti parafrázisai, melyeket rózsafüzéres verseknek nevezhetünk. Ilyen szakkifejezést az irodalomtudomány nem használ, nem is műfajt takar, hanem olyan textusokra vonatkozik, melyek tartalmi-tematikus, funkcionális, formai tekintetben kapcsolhatók a rózsafüzér-imádsághoz és egymáshoz is.⁴⁴⁰ Ilyen módon van létjogosultsága annak is, hogy az 1880-as évektől kezdve az ún. rózsafüzéres vers jelensége kapcsán akár kánonról beszélhessünk, hiszen az ájtatossági, léleknevelő irodalomban ezek a textusok „megkülönböztetett tekintéllyel ruházódtak föl,”⁴⁴¹ egy közösség értékrendjét, vallásos

⁴³⁸ *Lelki kincsünk. Szűz Mária élő rózsá-koszorúja énekfüzete.* Kiadta: Kapunics Flórián. Budapest, Bartalits Imre könyvnyomdája. É.n. Különleges, hogy énekek formájában a 15 titkot versekbe öntötte.

⁴³⁹ IRODALMI FOGALMAK 1999. 498.

⁴⁴⁰ A szakkifejezések kérdéséről részletesen TAKÁCS 2003/a. 173-183. A szerző az istenes vers és a vallásos vers sajátosságait körvonalazza, a kánonképződés folyamatát érintve.

⁴⁴¹ SZEGEDY-MASZÁK 1995. 88.

meggyőződését, máriás hitét juttatták érvényre, egymás mintái és mértékei is voltak, s értelmezésüket megkönnyítette a szövegek alkotta háttér. Ezeknek a textusoknak a szerzői, kiválasztói (megjelentetői) és címzettjei hívő emberek voltak, akik számára „az értelmezések tekintélye és érvényessége”⁴⁴² adva volt, „megőrzendővé, mértékadóvá”⁴⁴³ vált, hiszen számukra a szöveg értéke és megbecsültsége egybeesett.⁴⁴⁴ Bár más összefüggésben már megtettük, a kánonképződéssel kapcsolatban is utalhatunk a szövegek megszületésének időbeliségére, a támogató háttérrel jelentő rózsafüzéres társulati élet fontosságára, az Egyház által szabályozott keretekre, amelyek a kanonizáció mindenkor fontos tényezői. A fenti tényezők egybeesésének eredménye az a közel százharminc vers, amely az 1885 és 1944 között megjelenő *A Legszentebb Rózsafüzér Királynéja - Rózsafüzér királynéja* c. hitbuzgalmi lap több mint hatvan évfolyamában látott napvilágot, elsősorban a keresztény tanításnak és a korhoz szóló üzenetnek a megfogalmazására, a Mária-tisztelet ápolására és az olvasótábor közössége azonosságának, összetartozásának megteremtésére, a más értékrendeken alapuló kánonoktól való elhatárolódásra. A következőkben arra vállalkozok, hogy ezeket a verseket a rozáriummal való tartalmi, szerkezeti, motivikus kapcsolatuk alapján mutassam be.

A magyar költészet története során is számtalan olyan mű született, amelynek forrása, ihletője a rózsafüzér-imádság volt.⁴⁴⁵ A szépirodalom szöveghalmazát alkotó, egyéni hangvételű művek közül többet nevezhetünk lélekneemesítő értékűnek, de nem jellemző, hogy a textusok a hitgyakorlat részévé lesznek. Ezek közül a XX. század irodalmából válogatok, a rendszerező elv itt is a hagyományos rózsafüzérrel való kapcsolat mikéntje lesz.

A rózsafüzér-imádság szövegének, tartalmi, motivikus, strukturális elemeinek különböző módon való ismételése a parafrázis kérdését is érinti. A görög eredetű szó hozzámondást, kifejtést, körülírást jelent, valamely műnek vagy részletének újfogalmazását azzal a céllal, hogy a nehezebben megközelíthető alapszöveget egy meghatározott közönség számára érthetőbbé tegyék.⁴⁴⁶ Nem újkeletű eljárás ez az irodalomban, századokon át egyszerűsítettek le ily módon alkotásokat, rendszerint verses formájúakat (például az eposzok egyes fejezeteit) prózára. A Bibliai egyes részeinek parafrázisa, magyarázata, egyszerűbbé tétele is szokásos volt. A rózsafüzér-imádságnak is számos parafrázisával találkozunk a versekben. Az

⁴⁴² I.m. 78.

⁴⁴³ I.m. 77.

⁴⁴⁴ Sok esetben ez nem fedi egymást. SZEGEDY-MASZÁK Mihály szavaival élve, vannak a magyar irodalomnak olyan szövegei, amelyek „inkább tekinthetők a kultúra hordozójának, mint műalkotásnak.” 1995. 83.

⁴⁴⁵ A korábbi századok alkotásai közül kiemelkedő Gyöngyösi István (1629-1704) *Rózsakoszorú* (1690) c. műve, de a rózsafüzérrel, ill. motívumaival, szimbolikájával kapcsolatba hozható Baróti Szabó Dávid (1739-1819) *A Nagyszűz tiszteletére serkentő* c. verse (1786), Csokonai Vitéz Mihály (1773-1805) *A Rózsa* (1796) c. műve. A XIX. századból való versekről részletesen esik majd szó.

⁴⁴⁶ IRODALMI FOGALMAK KISSZÓTÁRA 1999. 331.

újrarendelés különböző formái a költészetet mindig jellemezték, bár koronként különböző szerepet töltek be. Így van ez a dolgozatban vizsgált rózsafüzér-imádság esetében is. Példáinkban a legtöbb esetben az imádság parafrázisa a hagyományhoz való ragaszkodás, a görög alétheia szó jelentésének értelmében az „ismert, de elfeledett igazság”⁴⁴⁷ újrarendelése, tehát az értékörzés és értékteremtés egy módja, de például az ún. titokversekben a megváltás tényeit kiemelő evangéliumi mondatok megértetésére, a misztérium megközelítésére helyeződik a hangsúly, akár egy egész művön keresztül.

Különösen a XX. században sokan vitatták a parafrázisok létjogosultságát, mondván, a szövegek – különösen a költői szövegek – értelemnek, hangzásnak megbonthatatlan egységei, ha átfogalmazzák őket, ez az egység bomlik meg. Úgy tűnik, a rózsafüzér-parafrázisok megszületésénél ezek a szempontok kevésbé játszottak szerepet.

A versek azt is példázzák, hogy a szakrális szöveg - amelyet architextusnak nevezhetünk - miként lehet mintaadó a XX. századi irodalomban is.⁴⁴⁸ Egy adott közösség és hagyomány által szakrálisnak tartott szöveg és az irodalmi feldolgozása során megszülető mű kapcsolata alapján három modell körvonalazható. Az elsőben a szakrális szöveg autonómiája sérül, mert ez az alkotó számára csak kiindulópont műve megírásához, a szakrális és profán lehetséges párhuzamba állítását kínálja. A második eset akkor érvényesül, ha egy vallási közösség számára a szakrális szöveg, az architextus rendelkezik egyedül valóságértékkel, s a megszülető irodalmi mű – amit szupertextusnak mondhatunk - csupán lehetőséget kínál egy meggyőződés, eszme, lelki tartalom kimondásához.⁴⁴⁹ Ebben az esetben nem a szakrális szöveg, hanem az irodalom szempontjának autonómiája, sok esetben esztétikai érvénye sérül, hiszen a mű értékét nem a művészi, hanem külső, eszmei szempontok döntenek el. A harmadik modell azt az ideális lehetőséget példázza, amelyben az architextusként szolgáló szakrális szöveg és a szupertextus is megőrzi sajátosságait, mindkettő megmarad öntörvényűnek, azaz a szupertextus az architextus rekreációja lesz.⁴⁵⁰ A fenti megközelítésből kiindulva állíthatjuk, hogy a dolgozatban vizsgált versek mindhárom modell érvényesülésére adnak példát. *A Legszebb Rózsafüzér Királynéja* c. lap jellegéből, célkitűzéseiből következik, hogy sok rózsafüzéres versére a második eset jellemző, azaz a vallásos-erkölcsi üzenetnek a prioritása a megformáltsággal szemben. Dolgozatom szempontjából azonban ezeket az esztétikai

⁴⁴⁷ Cs. VARGA 2004. 27.

⁴⁴⁸ Paul RICOEUR a nyelv poetikus funkciója felőli megközelítésről beszél, a nyelvi struktúra tárgyyszerű vizsgálatáról. A Bibliára és a szakrális szövegekre is érvényes kell hogy legyen bármely, a nyelvi műalkotások esetében alkalmazható interpretációs elv. Bibliaértelmezéséről, a szimbólumok időbeliségéről: MÁRTONFFY 1999. 151-158.

⁴⁴⁹ FABINY 2001. 199-203.

⁴⁵⁰ I.m. 200-203.

szempontból kevésbé értékesnek tartott szövegeket is szemügyre kell venni, hiszen ezeknek a minta-és ihletadó architextussal és az esztétikailag értékeőbb szupertextusokkal való kapcsolata sok meglepetést tartogat. Ugyanakkor a legtöbb esetben a szakrális szöveg, a hagyományos rózsafüzér kötött imádságának architextusa olyan újabb szövegek létrehozását teszi lehetővé, amelyek a szépirodalom jegyeit is magukon viselő, voltaképp újabb vallásos tartalmú és üzenetű, hitre vezető, léleknemesítő szövegek, melyek az ájtatossági irodalom részét alkotják.

Tanulságos annak a megfigyelése is, hogy a költői szövegekbe beépített rózsafüzér-imaszöveg vagy annak részei, motívumai milyen szándékot sugallnak. Lehet, hogy a versbe került paraliturgikus, kötött szöveg a szerzőnek az elfogadását, tiszteletét fejezi ki, azaz a szupertextussal transztextuális viszonyban álló szöveg – esetünkben a rózsafüzér hagyományos imádsága – révén még áttételesen is felértékelődik, szakrális tartalommal telítődik. A vizsgált versekben a transztextuális eljárás ezt a szándékot erősíti.

Lehetséges azonban az is, hogy a szupertextus, tehát az új szöveg a beemelt liturgikus-szakrális szöveg számára olyan kontextust teremtsen, hogy azt deszakralizálja, domináns jellegét deformálja. Előfordul az is, hogy elemeit átírja, jelentését kiforgatja, ellentétes előjelűvé teszi. Mindez azt is eredményezheti, hogy ezáltal - a szakrális többlet lehetőségétől megfosztott - vers a transzcendenssel való szembenállás kifejezője is lehet. A XX. század közepének szépirodalmában találunk ennek a modellnek a megvalósulására is példát, olyan eseteket, melyek során a korábban normaként működő szövegekhez való kötődést inkább az eltérés és deformálás szándékai váltják föl. Az ájtatossági irodalomban ez természetesen nem fordul elő, a XX-XXI. századból ezek közül csak néhány jellegzetes esetet mutatok majd be.

A legjobban sikerült textusokban szerencsésen találkozunk esztétikum és szakralitás. Ez azt jelenti, hogy a legideálisabb esetben sem a szakrális szöveg, sem az irodalmi textus nem veszít öntörvényéből, mindkét típus sajátosságait megőrzi.

Az architextus és a szupertextusok közti kapcsolat többféle formája létezik. Az architextus szolgálhat forrásként, egy-egy gondolatsor kiindulásaként, de akár műfaji kapcsolatra, műfajmegjelölésre vonatkozó utalásként is. Szokásos eljárás a rózsafüzér-imádság egyes motívumainak, szövegrészeinek, szövegelemeinek szó szerinti, célzásszerű vagy tartalmi – jelölt vagy jelöletlen, közvetett vagy közvetlen, tipográfiával kiemelt - beépítése, mellyel a háttérjelentés kódolódik bele az aktuális szövegbe. Szolgálhat az új szöveg témájaként, beépülhet és szervessé válhat montázsszerűen, vendégszöveggént. Hatósugara szerint érintheti az egész művet vagy csak egyes részeket, s eszközei szemantikai, strukturális, pragmatikai,

grammatikai és stiláris szinten is megjelenhetnek. A versek elemző bemutatásakor ezekre a lehetőségekre is utalok, bár a szempontok már a nyelvészet kutatási területére vezethetnek.⁴⁵¹

A rózsafüzéres szövegek alkotási módja az intertextualitás szempontjából is bemutatatható. A szövegköziség - az irodalom koronként változó jellemzője – az irodalomtudományban az 1960-as évektől került a figyelem középpontjába, jóllehet a szövegek létmódjaként, azok kapcsolódásának mikéntjével mindenkor kifejezte a hagyományokhoz való viszonyulást is. Az intertextualitás történetéből megemlítenéd a normatív poetikák felfogása, melyben a múlt kiemelt értékű szövegei továbbírható, követendő korpuszt, pretextust képviselnek, a létrejövő művek pedig a közös forrásszöveg révén az egy közösségbe tartozás bizonyítékai is. Ezt az integratív intertextualitást váltja föl az identitás-elvű intertextualitás a XIX. században, a romantika korától ugyanis egyre nagyobb teret kap az eredetiség, differenciáltabb a tradícióhoz való viszonyulás is, kevesebb a jelölt, közvetlen idézés, s a nyelvi originalitás jegyében jellemzőbb a kevésbé ismert vagy „terhelt” (pl. a népköltészet körébe tartozó) szövegekhez való fordulás. A XX. században nagy szerepet kap a szövegek közti párbeszéd, mert a kor felfogása szerint egy szöveg értékét és eredetiségét nem az intertextualitás kizárása, hanem a kapcsolatokkal létrehozható egyediség adja. Az avantgárd merészen kibővíti a pretextusok körét, az utána következő modernség pedig az utalástechnika végtelen lehetőségeivel él. A posztmodern szöveg immár szakít a modernitás szövegegységével, érvényét veszti az eredetiség fogalma és az intertextuális viszony jelölése is. Mivel a szövegek leépítik a határokat a nyelvi-esztétikai és a más funkciójú jelölések között, a műalkotás és a valóság határa elmosódik. A szöveg általános létmódja a performativitás, az intertextualitás funkciói is plurálisak, az egész mű intertextus, így azt is mondhatjuk, nincs többé főszöveg.⁴⁵²

Gérard Genette tipizálási kategóriáival is jellemezhetjük az intertextualitást, melyet két vagy több szöveg együttes jelenlétéből fakadó kapcsolatként, azaz egy szövegnek egy másik szövegben való tényleges jelenléteként határozott meg.⁴⁵³ A transztextualitás egymástól sok esetben nehezen elválasztható öt kategóriáját állapította meg: az intertextualitást, a paratextualitást, a metatextualitást, a hypertextualitást és az architextualitást. Az intertextualitás egy szöveg vagy szövegelem tényleges jelenléte egy másik szövegben, a legkifejtettebb és legszószerintibb formája a jelölt vagy jelöletlen idézet, kevésbé explicit a plágium, a legkevésbé kifejtett a célzás. Ezek a lehetőségek kínálják, hogy megvizsgáljuk, mennyire ad új jelentést az új szöveggörnyezet az idézett szövegnek. A dolgozatban előforduló versek nagy

⁴⁵¹ SZIKSZAINÉ 2004. 344.

⁴⁵² KULCSÁR SZABÓ 1999. 54.

⁴⁵³ GENETTE 1996. 23-24.

részében ennek a kapcsolatnak a sajátosságaira mutatok rá. A paratextualitás a szövegek között a környezetet teremtő lehetőségek révén jön létre, címek, alcímek, mottók szerepeltetésével. Sok versben paratextuális kapcsolat alakul ki Mária megszólítása révén az imádsággal. Ez a megszólítás utalhat a rózsafüzér és Mária kapcsolatára (*Szentolvasó Királynéjához, Üdvözlégy, szent Rózsafüzér Királynéja!*, *Rózsafüzér Királynéja*), Mária és a kultusz kapcsolatára (*Szűz Mária leventéihez*), az Üdvözlégy imádságára (*Ave Maria*). A metatextualitás a kommentárszerű kapcsolatok, idézések eredménye. Rónay György titokverseinek címében (*Akit Te a Szentlélektől fogantál, Aki halottaiból föltámadt, Aki érettünk vérrel verejtékezett, Akit érettünk megostoroztak*) az evangéliumi sorok szó szerint hangoznak el, s maguk a versek is a titkok részletező parafrázisát adják. A hypertextualitás egy korábbi szöveg és egy transzformációval vagy imitációval létrejövő szöveg kapcsolata, mely „egy korábban már létező szövegből egy derivált szöveget”⁴⁵⁴ hoz létre. A deriváló szöveg az ún. hypotextus, az átalakított szöveg a hypertextus. A hypertextualitás lehetősége a téma vagy egy motívum átvétele, a műfaji sajátosságok kölcsönzése vagy a forma- és stílusimitáció is. A vizsgált versek között ilyen kapcsolat teremődik Székely László *Szentolvasó* és Kovács Antal *Rózsafüzér!* c. verse között. A műfajiság kérdésével kapcsolatos az architextualitás, mely egy művet legtöbbször a címe alapján sorol be valamilyen műfajba. Előfordul, hogy a műfajnak a sajátosságait viseli magán a vers is (ilyen Sík Sándor *Rózsakoszorú* c. verse), de lehet, hogy a cím csak utal az imára, annak parafrázisa, mint például Székely László *Szentolvasó* c. verse.

A rózsafüzéres szupertextusok tehát a hagyományos imádsággal létesített sokféle kapcsolat megnyilvánulásai, kölcsönviszonyuk is számos érdekességet mutat. Az összetett struktúrának, a műfajkonstituáló elemeknek (szimbólumok, kötött szerkezet, hármasság stb.) az átvétele a normaként szereplő szöveghez való kötődés kifejeződése, s egyúttal a hasonlóságok magyarázata is. Arra is találunk példát, hogy egy-egy jól sikerült szupertextus kínál a továbbiakban mintát és formát, s nem csak átiratok jönnek létre, hanem gyenge utánzatok is.⁴⁵⁵

B. A Legszentebb Rózsafüzér Királynéja c. lap

A XIX. század második felében jelentkező szekularizált lelkiismereti irányzatok csak ideiglenes valláspótlékot adtak a transzcendencia felé irányított embernek. A század közepétől azonban a hagyományos vallásossághoz való visszatérés jelei is megjelentek, mintegy természetes válaszként a korábbi két évszázad rideg racionalizmusára és a mélyen gyökeret

⁴⁵⁴ I.m. 86.

⁴⁵⁵ Ilyen mintaadó, népszerű szöveg volt SZÉKELY László *Szentolvasó* c. verse

eresztő materializmusra. Az 1854 és 1954 közti időszak, a dogmákkal keretezett „máriás” évszázad tömegeket mozgósított, s még túlzásai ellenére is sokakat vezetett Márián át – Jézus Krisztushoz, Isten megtestesült Fiához. A XIX. század első felének széles körben hódító, sok negatívummal jellemezhető ún. polgári kereszténysége is az Egyházat előremutató, a II. Vatikáni Zsinatig vezető szembenézésre készítette. A régi, szervezeti, jogi egyház helyére az élő, krisztusi, kegyelmi egyház lépett, amely a hívők lelki közösségeként „végeredményben Krisztus folytatása.”⁴⁵⁶ Az egyházon belüli mozgalmak közül pedig a liturgikus megújulás és a biblikus spiritualitás sokat lendített a lelkipásztori munkán, a papi és a hívő lelkiségen is.

A máriás lelkiség felélesztésében különösen fontos szerepet töltött be XIII. Leó pápa (1878-1903), a hazai katolicizmus és Mária-tisztelet történetében pedig meghatározó fontosságú volt Prohászka Ottokár püspök (1858-1927) szerteágazó tevékenysége. Az ún. századfordulós katolikus megújulás sugárzó vezéregyénisége apostoli működése során mindenekelőtt az Életre, az igaz keresztény hitre, a „tisztta szív” Istent meglátó útjára akart vezetni. Nem csak a lelki és szociális szemléletet újította meg hazánkban, hanem a hit és a kultúra közelítéséért is sokat tett, s „elsők között ismerte föl, hogy a liberalizmus elleni küzdelmet a kultúra terepén is meg kell vívni, s az csak akkor lehet igazán eredményes, ha jól szervezett anyagiakkal is megalapozott orgánusok terjesztik – magas színvonalon – a katolikus irodalmat.”⁴⁵⁷ Törekvéseinek is része volt abban, hogy a Mária-kultusz számos formája új életre kelt. Ennek a folyamatnak is az eredménye, hogy a Szűzanya iránti tisztelet terjesztésére és a rózsafüzér népszerűsítésére buzdító pápai felhívás hatására Magyarországon is kiadvány jelenhetett meg, *A Legszentebb Rózsafüzér Királynéja* c. folyóirat 1885 májusától. A címe 1909-től *Rózsafüzér Királynéja*, s havonta jelent meg 1944-ig. A második világháború után megszűnt, pótlására készült a *Rózsafüzér Társulatok Értesítője* 1947-48-ban.

Per Mariam ad Jesum: Jézushoz vezetni – Szűz Mária által – a szent rózsafüzér rózsaláncán a magyarokat! - így fogalmazta meg a lap a hitvallását. A folyóirat legfőbb célja volt, hogy a szentolvasó kultuszának ápolásával hitre neveljen, tanítson, egy táborba gyűjtse a tisztelőket, s az olvasótársulatok öröndetes felvirágoztatásával a hitélet alakításában a lelkipásztorok nagy segítségére legyen. Az Élő Rózsafüzér folyóirataként megjelenő lap fokozatosan mindhárom társulati forma fórumává is vált.

⁴⁵⁶ SÖVEGES 1993. 228.

⁴⁵⁷ PROHÁSZKA püspök számos lapot indított (1896 *Esztergom, Alkotmány, Magyar Sion* – 1906-ig), megszervezte a Katolikus Írók És Hírlapírók Országos Pázmány Egyesületét. RÓNAY 2008. 50.

Egy Mária-tisztelet ápolását felvállaló folyóirat életre hívását elsőként Lonkay Antal plébános vetette föl a „*Magyar Állam*” c. katolikus politikai napilapban⁴⁵⁸ 1884-ben. A közlemény után jelent meg dr. Zafféry Károly P. Angelicus felhívása előfizetők toborzására, de a lap csak 1885. május 1-jén indulhatott meg. Az első szerkesztő P. Angelicus trappista, majd szalézi szerzetes volt, aki a munkát a máriasterni zárdából irányította. A hívők és a papság is lelkesen fogadta a kezdetben ezer körüli példányszámban megjelenő, piros fedőlapos könyvecskét, a népszerű „piros könyvet”, melynek ízléses kiállítása, korszerű tartalma Európa-szerte is elismerést váltott ki, maga a pápa is áldásával illette.⁴⁵⁹

A szerkesztő, P. Angelicus a lap fenntartására és példányszámának növelésére számos vállalkozásba fogott, írt, prédikált, járta az országot, s a működő társulatok mellé újakat is szervezett. Kezdetben az egyszemélyes vállalkozás minden nehézségével meg kellett küzdenie: stílusbeli hiányosságainak nem volt javítója és jószándékú kritikusa, így nem véletlen, hogy a gyengeségek miatt az előfizetők száma is csökkent,⁴⁶⁰ s a szerkesztői munkát is gyakori bírálatok érték. Az olvasókör szélesítése céljából később a lap témaköreit is bővítették, mellékletekkel együtt jelentették meg, s a változást az alcímben is jelezték (A *Szent Család füzete*). 1887 novemberében 3300 példányával a Szent Család kalendáriumát követően a legelterjedtebb lap az országban.⁴⁶¹ 1888-tól újra a régi címen, egyszerű címlappal jelent meg: a cím cikornyás keretben, ötször a Szent Család, ötször pedig Szent Domonkos képével, azt a jelenetet ábrázolva, amikor a legenda szerint Domonkos az olvasót kapja a gyermekét tartó Máriától.⁴⁶²

A rózsafüzér terjesztése ügyében P. Angelicus a domonkos rend segítségét kérte, s a lapban is egyre több domonkos témájú írást jelentetett meg, maga pedig a domonkos rózsafüzérek terjesztésére tett ígéretet. Lelkesedését erősítette, hogy a Szentatya másodízben is megáldotta a lap munkatársait és az Élő Rózsafüzér társulatok tagjait. A lap első öt, sikeres éve után a nagy megpróbáltatások ideje következett. A lap olvasótábora jelentősen csökkent, s ennek magyarázatát a P. Angelicus elleni támadásokban és a keresztény sajtó agyonhallgatásában kell keresnünk. 1891 decemberében a szerkesztő P. Mészáros Kálmán „népszerű és népies tollú”⁴⁶³ ferences szerzetes lett, akit 1892 áprilisában P. Kindler Imre domonkos rendi atya követett. Működésének kezdete jelezte, hogy a lap ettől kezdve a

⁴⁵⁸ A *Magyar Állam* mellékleteként jelentette meg a *Szépirodalmi Kert* c. kiadványt, mely a Szűzanyát tisztelő elbeszéléseket és verseket közöl. Rózsafüzér Képes Naptár az 1934. közönséges évre 49.

⁴⁵⁹ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA. 1924. 149.

⁴⁶⁰ RÓZSAFÜZÉR Képes Naptár az 1934. közönséges évre. 50.

⁴⁶¹ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA. 1924. 154.

⁴⁶² RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1925. 68.

⁴⁶³ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1924. 212.

domonkos rend felügyelete alatt jelent meg, szerkesztői is a rend köréből kerültek ki. 1893-ban a szerkesztő neve: „egy Máriagyermek.” Minden bizonnyal a név mögött P. Angelicus rejtezik, aki Rózsafüzérirodalom címmel érdekes közleménysorozatot indított el.⁴⁶⁴ A 299. oldalon olvashatjuk, hogy a rózsafüzér tiszteletének terjesztését, a magyarság imádságban való megerősítését Boldog Margit pártfogásától reméli a szerkesztőség, s legfőbb feladatuknak a testvérületek számának növelését tartják.

P. Angelicus 1895-ben adta át teljesen a lapot a domonkos rendnek. A szerkesztői munkájával fémjelzett tíz év alatt a lap sok viszontagságon ment át, emberfeletti küzdelemmel maradt meg és lett a magyar nép kedvelt folyóirata: 769 cikke a katolikus öntudat elmélyítését, a hit ápolását szorgalmazta, így szolgálta az Anyaszentegyház ügyét a Szűzanya tiszteletének terjesztésével.

A *Rózsafüzér Királynéját* 1895 januárjától újra P. Kindler Imre domonkos rendi szerzetes szerkesztette. A címlap új formát kapott: rajta a Boldogságos Szűz mint a Rózsafüzér Királynéja, aki Szent Domonkosnak adja a szentolvasót, a kis Jézus pedig Szienai Szent Katalinhoz fordulva mutatja neki is a rózsafüzért. „Alant a szombathelyi zárda és templom látható az akkor még meglevő fenyvesnek egy kis részével. Az egészket körülfutja egy virágfüzérből és szentolvasóból font koszorú, melynek két felső sarkán dátumok, alsó két sarkában pedig a magyar nemzeti és a Szent Domonkos-rendi címer van elhelyezve. Ez a köntöskéje megmaradt a füzetnek egészen 1908 végéig.”⁴⁶⁵ A kiadóhivatal Szombathelyen, majd - a domonkosok fővárosban való letelepedése után – Budapesten működött.

A változatlan szellemiséget eleven frissességgel képviselték az új munkatársak, akik között az egyházmegyei papokon túl neves teológiai tanárokkal is találkozunk.⁴⁶⁶ A füzet P. Imre szerkesztősége idején rendkívüli népszerűsége tett szert: „összesen 58 vármegye területén kopogtatott hónaponként Szűz Mária piros köntösű katonája.”⁴⁶⁷ A lap részt vett a milleniumi kiállításban is, és a milleniumi katolikus nagygyűlésen is beszéd hangzott el a rózsafüzér-imádság népszerűsítése végett.⁴⁶⁸

⁴⁶⁴ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1924. 213.

⁴⁶⁵ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA. 1925. 292.

⁴⁶⁶ Például dr. Stegmüller Károly kanonok, dr. Tóth József, dr. Tauber Sándor. A domonkos rend tagjai közül Puhán Antonin, Dunarik Károly, Bakacs Lőrinc, Paluscsák Pál, Molnár Márton, Vörös László gyakran jelentetett meg írást a lap oldalain és erősítette a rend szellemiségét. Népszerűek voltak Kálmán Károly és Kincs István versei, melyek a Szűzanya és a rózsafüzér iránti tiszteletre buzdítottak, lelkesítettek, sokszor modoros hangon, de átütő, tüzes hittel. Rosty Kálmán mellett Bakó Ádám hazafias érzésekkel átitatott Mária-versekkel és ódákkal jelentkezett, és találkozhatunk már a későbbi szerkesztő, P. Vörös László írásaival is.

⁴⁶⁷ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA. 1925. 293.

⁴⁶⁸ Részvételünk az ezredéves ünnepélyen. RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA. 1896. 290.

P. Imre a legfontosabb feladatának az örökös rózsafüzér terjesztését és a társulatok számának növelését tartotta. A társulati élet megerősítését szolgálta a rózsafüzéres kézikönyv újbóli megjelentetése⁴⁶⁹ és a rendszeres híradás is: az 1897. év végi számból értesülünk arról, hogy „62, egyházi ünnepéllyel törvényesen megalakult rózsafüzér-testvérület működik körülbelül 80 000 taggal!”⁴⁷⁰ A füzet egyre gyakrabban közölt híreket a domonkos rend életéből, igyekezett az olvasótáborral megismertetni a rendalapító munkásságát, a rendi történelmet és nagyjait. Az 1897-1899. évfolyamok a máriás kegyhelyekről szóló szép írásokat hoznak, különösen fontos a Lourdes-ról szóló cikksorozat. A „*Levelek az ifjúsághoz*” közvetlen hangon szóló cikkei mellett külön értéket jelentenek a lap hasábjain megjelenő elbeszélések: *Az öreg remete*,⁴⁷¹ *A keresztény vitéz*,⁴⁷² de a népies témájúak és a versek is mind a katolikus hitigazságoknak és a máriás lelkiületnek az elmélyítését szolgálták.

1900-ban jelent meg a Szentév alkalmából a legszentebb Rózsafüzér Királynéja tiszteletére a *Rózsafüzér album* a szombathelyi Egyházmegyei Nyomdában, 352 oldalon. A könyvet az akkori Dunántúli Hírlap „ízlésesen kiállított, praktikusán megírt, kitűnő oktató és szórakoztató”⁴⁷³ könyvnek mondta.

P. Imre 1900 májusában bekövetkezett halála után az új szerkesztő, P. Molnár Márton O.P. elődje szellemében, de tetszetősebb kivitelben jelentette meg a lapot, tartalmában még igényesebb, tudatosabb, esztétikailag is értékesebb írásokkal, közel 2000 példányban. 1901-ben szép elmélkedéssorozat indult a Jézus Szíve-tiszteletéről és a Szentolvasóról, vonzó példájú írások a domonkos szentekről, megelevenedett az irodalmi rovat is, a megjelenő írások legtöbbször a rózsafüzér-áhitat kegyelemközvetítő erejét, a titkok szemléletes magyarázatát, részletezését adják. Az 1903. évfolyam még szebb kiállítású, írásai között említésre méltók a XIII. Leó pápa halálát elsirató és a X. Pius pápát köszöntő cikkek és a változatos olvasós írások is. Lelkes hangú beszámolók adták tudtul a domonkos rend fővárosi letelepedését, a hitéletbe való bekapcsolódást, a lap pártolásának szükségességét, szerepét a lelki élet megújításában. Az 1904. évfolyam „külső kiállítása és tartalmi változatossága ugyanaz, de stiláris szépsége és ízléses volta ebben az évben a legszebb.”⁴⁷⁴ 1905 elején a szombathelyi nyomda átköltözött a budapesti zárdába, a szerkesztést is a fiatal teológiai tanár és hitszónok, P. Paluscsák Pál

⁴⁶⁹ 1897 júliusában az 5. kiadás jelent meg. RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA. 1925. 338.

⁴⁷⁰ I.m. 339.

⁴⁷¹ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1899. 1900.

⁴⁷² RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1897.

⁴⁷³ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1925. 341.

⁴⁷⁴ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA. 1925. 346. Először jelenik meg a lapban a domonkos kalendárium, a Szent Margitról szóló írások sorát folytatja Vathy István *Szűz Szent Margit születése* c. versével.

vezette 1905 januárjától 1908 szeptemberéig, majd 1909 júliusától 1911 végéig.⁴⁷⁵ Az egyre szebb és esztétikusabb képekkel megjelenő Piroskönyv elindította a Rózsafüzér Társulati Könyvtárt, végigkövette a Rózsafüzér Királynőjének szentelt domonkos templom építésének történetét és az 1915. október 3-i szenteléséről is több írásban számolt be. A lap szerint a Rózsafüzér Társulatok 1915-ben egymilliónál több tagot számláltak.

A háború idején különösen fontos szerepet töltött be a lap, valóságos krónikáját adta a háborús eseményeknek. „Vigasztalva kísérte a katonákat, felkereste őket ezerszámra a táborokban, vigasztalta az itthonmaradottakat, tárt karokkal várta és szelídítette a hazatérőket.”⁴⁷⁶ Sokatmondó, hogy az előfizetők száma a világháború legvégén volt a legmagasabb, közel 15 000 példány fogyott havonta. Ez a szám csökkent 6500 példányra az utána következő években. 1919 márciusa után megszakadt a Piroskönyv, ősszel 16 oldalon megjelent, de piros tábla nélkül...1920 januárjában indult meg újra rendszeresen. P. Bertalan munkásságát az utókor is nagyra értékelte: „a Piroskönyvet ragyogó magaslatra vitte a háború vérgőzös évein és a kommün szomorú napjain keresztül, működéséhez fűződik a „rózsafüzéres” gyermeknyaraltatás, a rózsafüzéres sajtószervezet és a Rózsafüzéres Jótékonysági Egyesület létesítése, amely az éhezőket, ruhátlanokat, betegeket és tanácstalanokat látta el.”⁴⁷⁷

1927 áprilisától öt éven át P. Marton Bernát avatott kezébe került a szerkesztés. Működése idején új kiadvánnyal is jelentkezett a lap, a *Rózsafüzér Képes Naptárral*, mely a katolikus család minden tagjához szólt, tartalmával ellensúlyozni igyekezett a sok színvonalon aluli ponyvát. Fontos vállalkozás volt még, hogy a Piroskönyvbe indított gyermekrovatot önállósították, *Kis Piros Könyv* címen jelentették meg. A *Szűz Mária dicsérete a rózsafüzérben* c. könyvet két kötetben az ájtatosság és a társulatok terjesztésére szánták, voltaképp válogatás ez a Piroskönyv addig megjelent számaiból. A lap lelkesen számolt be a külföldi katolikus eseményekről, a Szent Imre-év rendezvényeiről és a nagyvilág híreiről is. 1932 márciusától új rovatokat találunk.⁴⁷⁸

A hitbuzgalmi lap nem volt független az egyházpolitikai, társadalmi, politikai eseményektől, folyamatoktól sem. Bár közvetlenül nem politizált, írásaiban, az olvasói

⁴⁷⁵ Szerkesztősége idején a lap színvonala emelkedett, értékes fordítások és többek között Filó Károly írásai fémjelzik a változást. RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA. 1925. 347.

⁴⁷⁶ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA. 1925. 347.

⁴⁷⁷ RÓZSAFÜZÉR KÉPES NAPTÁR az 1934. közönséges évre. 56.

⁴⁷⁸ *Miasszonyunk Diákja* címen Ijjas Antal vezetett regényrovatot, a Szentírás rovatban P. Váradi Hajnal András írásait közlik. Újításnak nevezhető dr. Endesné Sándor Rózsi elmélkedéssorozata a rózsafüzér titkairól és a Családi rovat is. Az 1933. évfolyam Lourdes rovata a kegyhely történetét, a csodás jelenéseket és eseményeket részletezi, de továbbra is helyet kapnak a magyar történelem nagy alakjairól szóló írások is, reményt sugallva a nehéz sorsú magyar hazának. Az 1930-1940-es években indult a „*Katolikus szemmel*” rovat, mely a világegyház híreit tette közzé. Számos írás foglalkozott a nemzeti történelem nagy egyéniségeinek rózsafüzéres tiszteletével, s rendkívül értékes a rózsafüzéres népszokásokat bemutató cikkek sora.

levelekben jelen volt és nyomot hagyott a kor jónéhány időszerű kérdése. Ezek azonban nem a napi politika szintjén kaptak hangot, hanem a keresztény szemlélet alapján értékelve jelentek meg.

A II. világháború után a hatalom egy ideig megtűrte, de nem támogatta a vallásos társulatokat. Az egyesületek és a szerzetesrendek feloszlása után (1946-50) azonban a rózsafüzéres egyesület még működhetett, sőt a kiadványa még 1947-48-ban meg is jelenhetett. A kommunista hatalomátvétel után azonban a helyzet gyökeresen megváltozott, a társulatok lap nélkül maradtak. Az új rendszer által engedélyezett *Új Ember* és a békepapi *Katolikus Szó* jelentetett meg alkalmyszerűen híreket, írásokat a társulatokkal kapcsolatban. A *Rózsafüzér Királynéja* megszűnése után a domonkosok csak plébániai hatósugarú füzetecskéket jelentettek meg. 2007 októberétől indult újra útjára a *Rózsafüzér Királynéja* lap, mely egyelőre helyi kiadású és terjesztésű, csak egyházközségi híreket hoz.

C. Rózsafüzéres versek a vallásos irodalomban (1880-as évek – 1947)

Az Egyház evangelizációs tevékenységében nagy szerepet játszó hitbuzgalmi lap a századfordulón az ország egész területén ismert volt. A világháború végén az előfizetők száma 15000-re nőtt,⁴⁷⁹ s az 1920-as években 6000-re csökkent. A szerkesztők legfőbb törekvése minden időben az volt, hogy a lap a legszélesebb kör erkölcsi életére hasson, s ehhez a célhoz minden lehetséges formát felhasználtak. A lap szerkezete többé-kevésbé állandó, minden rovata hitvédelmi célokat szolgált. A vezércikkek a hit és erkölcs időszerű kérdéseit tisztázták, s a rendszerint folytatásokban megjelenő, didaktikus jellegű írások is erre törekedtek. Közöttük külön csoportot alkotnak a Máriáról, a máriás és rózsafüzéres lelkiségről szóló, szépirodalmi jellegű, változatos műfajú írások: imádságok, dalok, himnuszok, ódák, elbeszélések, elbeszélő költemények, tárcák, novellák, esszék. A rózsafüzérrel kapcsolatos versek az egykori szerkesztő szavai szerint a folyóirat „sajátos szellemi kincsei.” Böle Kornél⁴⁸⁰ kiemeli Kálmán Károly⁴⁸¹ verseit, Kincs István⁴⁸² „veretes magyar nyelven írt” költeményeit, melyek a

⁴⁷⁹ P. Kindler Imre kimutatása a lap 1896. évi júniusi számában. Csak Túróc és Ugocsa megyében, valamint Erdély négy megyéjében nem lehetett előfizetni rá.

⁴⁸⁰ Böle Kornél O.P. 1887-ben született Várpalotán és 1961-ben halt meg Pannonhalmán. Széleskörű irodalmi munkásságot folytatott, ő alapította a Credo egyesületet. MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON 2007. A Rózsafüzér Királynéja c. folyóirat első negyven évének történetét ő írta meg és jelentette meg folytatásokban a lap hasábjain: „Negyven év a Rózsafüzérgondolat szolgálatában”. RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA XL. 1924. XLI. 1925.

⁴⁸¹ Kálmán Károly 1858-ban született Ungváron. A teológiát a budapesti egyetemen végezte, 1881-ben szentelték pappá. Szolgált Törökbálinton, Dunaadonyban, Székesfehérvárott, Sósikuton, majd 1896-tól néppárti országgyűlési képviselő. Paptanár, zsoltárfordító. SZINNYEI. 1891-1914. Arcanum Digitéka.

Szűzanya és a rózsafüzér iránti tiszteletre buzdítottak, lelkesítettek, sokszor modoros hangon, de átütő, tüzes hittel. Többször szerepelt a lapban Kalocsay Alán,⁴⁸³ Rudnyánszky Gyula,⁴⁸⁴ Lévay Mihály,⁴⁸⁵ Tóth József,⁴⁸⁶ Pályi Ede,⁴⁸⁷ Várady Árpád,⁴⁸⁸ Virág Ferenc,⁴⁸⁹ Kemenes Ferenc,⁴⁹⁰ Wahlner Géza,⁴⁹¹ Tarczay György,⁴⁹² Dávodi Bakó Ádám,⁴⁹³ aki hazafias érzésekkel átítatott Mária-versekkel és ódákkal jelentkezett. Radványi Sándor,⁴⁹⁴ Lovich Ilona,⁴⁹⁵ Turchányiné Antal Margit⁴⁹⁶ neve már nem ismert. Rosty Kálmán,⁴⁹⁷ a századforduló

⁴⁸² Kincs István: 1867-ben született a Vas megyei Felsőőrön. Az érettségi vizsga után a papnevelő intézetbe lépett, 1891. július 16-án szentelték föl. Segédlelkész volt Rábaszentmihályon, Négyszentmihályon, Kőszegen káplán és hitoktató. Irodalmi működését a szombathelyi papnevelő intézet magyar iskolájában kezdte, elbeszéléseket és cikkeket írt több lapba: Magyar Szemle (1888), Katholikus Szemle, Jelenkor, Magyarország, Alkotmány, Tiszántúl, Dunántúl. SZINNYEI. 1891-1914. Arcanum Digitéka.

⁴⁸³ Kalocsay Alán 1862-1906 ciszterci tanár, székesfehérvári működése idején a város képviselője lesz. Magyaros máriásságának versei a *Mária-lant* c. kötetben jelentek meg. Írásain Rosty Kálmán hatása érezhető. VÁTH 1943. 122.

⁴⁸⁴ Rudnyánszky Gyula 1858-1914, A Magyar Szemle alapítója. Papi hivatását feladta, megnősült, felesége házasságkötésük után hamar meghalt. Megjárta Amerikát is, hazatérte után nem sokkal elvesztette szeme világát. Katolikus költőnek indul, számos gyermekverset és szindarabot írt. Istenes versei *Mária-dalok* címmel jelentek meg, Kontor Elek zenésítette meg őket. Utolsó kötetét, a *Napszállat* c. gyűjtemény verseit Ady Endre közbenjárására adták ki. VÁTH 1943. 128.

⁴⁸⁵ Lévay Mihály 1859-1943. Fényes egyházi pályát futott be. Abonyi plébános, majd címzetes püspök. Katolikus költő, leghíresebb versének címe: *Szeretlek Isten*. A verset megzenésítették. Ő írta meg Rosty Kálmán és Pályi István életrajzát, mutatta be munkásságukat. VÁTH 1943. 130.

⁴⁸⁶ Tóth József: 1863-ban született a Vas megyei Sorkiújfaluban. 1886-ban szentelték pappá, 1892-től teológiai doktor és püspöki titkár, majd 1907-ben székesegyházi kanonok és a szombathelyi felsőbb leányiskola igazgatója. 1908-ban németújvári c. apát. SZINNYEI. 1891-1914. Arcanum Digitéka.

⁴⁸⁷ Pályi Ede 1849-1926 Szatmáron született és Felsőbányán halt meg. Városi káplán Szatmárban, Ungváron és Felsőbányán. Hat énekes *Sion bújja* és a négy részes *Golgota királya* c. műve a legjelentősebb.

⁴⁸⁸ Várady Lipót Árpád: 1865-ben született Temesvárott, teológiát Budapesten és Bécsben tanult, 1888-ban szentelték pappá. A temesvári papnevelőben tanulmányi felügyelő és paptanár, majd 1891-től püspöki titkár és a Szent István Társulat tudományos osztályának a tagja. 1902-ben szebenikói vál. püspök, apát-kanonok és miniszteri tanácsos lett. Különös figyelmet fordított az erdélyi magyarság lelki gondozására, többször járt Bukovinában, kikötői lelkészség megszervezését szorgalmazta Fiumében és Hamburgban. 1911-ben győri püspöknek nevezték ki. SZINNYEI. 1891-1914. Arcanum Digitéka.

⁴⁸⁹ Virág Ferenc: 1869-ben született a Tolna megyei Bonyhádon, papnövendék Pécsen, majd 1892-ben szentelték pappá. 1902-től a pécsi püspöki nagyobb papnevelő lelki igazgatója lett. Költeményei és tárcacikkei jelentek meg a Magyar Szemleiben. SZINNYEI. 1891-1914. Arcanum Digitéka.

⁴⁹⁰ Kemenes Ferenc: 1829-ben született a Vas megyei Bögötén. Részt vett a szabadságharcban, a bukás után a veszprémi szemináriumban papnövendék, 1855-ben szentelték pappá. 1870 végén kanonok lett. Cikkei és költeményei jelentek meg a Katholikus Szemleiben, és a Rózsafüzér Királynéja c. lapban. SZINNYEI. 1891-1914. Arcanum Digitéka.

⁴⁹¹ Wahlner Géza: Szinnyei tőle csak egy verseskötetet említ: *Az én virágaim*. Költemények. Eger, 1895. SZINNYEI. 1891-1914. Arcanum Digitéka.

⁴⁹² Tarczay György 1872-1929. A Magyar Szemle számára számos értékes művet írt, tárgykorát születése helyéről és környékéről, Eperjesről választja, de figyelemmel fordul Buda török világa felé is. Nagy rendalapítók címmel könyvet írt a magyar pálosokról és a ferencesekről. Értékesek kortörténeti írásai, a Szent Margitról írt regénye. Az Élet c. folyóiratot éveken át szerkesztette. VÁTH 1943. 228.

⁴⁹³ Bakó Ádám Sarródon született, katolikus pap, majd a fővárosban hitoktató.

⁴⁹⁴ Radványi Sándor 1900-ban született, dalolható, könnyed formájú, katolikus tartalmú verseket írt. VÁTH 197.

⁴⁹⁵ Lovich Ilona: katolikus írónő, részletes adatokat nem találtam róla. VÁTH irodalomtörténete utal Szentkorona c. versére: „Magyar király-Magyar nemzet. Magyar öröm-Magyar bánat. Idegen szív Meg nem érti, Magyar szívünk Mért becézi Szép szent Koronánkat.” VÁTH 1943. 201.

⁴⁹⁶ Róla nem találtam adatokat.

⁴⁹⁷ Rosty Kálmán: Jézus-társasági áldozópap és tanár. 1832-ben született a Gömör megyei Rozsnyón, protestáns családban. Részt vett a szabadságharcban. Danielik János egri kanonok irányítása mellett 1852-ben katolikussá

neves jezsuita írója, Székely László,⁴⁹⁸ Mécs László,⁴⁹⁹ Mindszenty Gedeon⁵⁰⁰ és Sík Sándor⁵⁰¹ verseivel is találkozunk a lapban, ahogy az olvasói körből is születtek közlésre való művek. Az írással szolgálható misszió ügyét – a lapban megjelenő szépirodalmi jellegű művek szerzőinek társadalmi hovatartozása szerint – a klérus mellett a népesség, a laikusok széles rétegei is felvállalták. Ez az elköteleződés felébresztette az íráskedvet, s a figyelmet is az irodalom felé fordította. Elsősorban a közép-és felsőbb osztályok tagjai éltek ezzel a lehetőséggel, s írásaikkal a szinte minden társadalmi réteget képviselő olvasótábor irodalmi és lelki igényeit is kielégítették.

A Legszenőbb Rózsafüzér Királynéja - Rózsafüzér királynéja c. hitbuzgalmi lap több mint hatvan évfolyamának közel százharminc versében a rózsafüzér-imádság kínált nagyszerű formát és példát a keresztény tanításnak és a korhoz szóló üzenetnek a megfogalmazásához, hiszen ez a tradicionális forma erősítette, támogathatta a közölt tartalmakat.

Feltűnő a versek erőteljes nemzeti üzenete is, számuk a nemzeti évfordulók (1896, 1898) idején jelentősen megnő. Az I. világháború és Trianon sokkoló hatásának következménye lehet, hogy 1917-től 1924-ig alig találunk rózsafüzéres műveket. Az 1920 után rövidebb számokkal megjelenő lap 1935-ig alig közöl verseket. Jellemző azonban a szerkesztői igényességre, hogy 1902-es évfolyamban tíz részben jelenik meg Gyöngyösi István *Rózsakoszorúja* (65-68, 97-

lett, s Pesten papnövendéknek öltözött be. 1853-ban belépett a jezsuita rendbe, 1862-ben szentelték pappá. 1874-ben magyar és latin nyelv és irodalomból tanári vizsgát tett, Kalocsán lett tanár. Az 1850-es évektől számos folyóiratba és újságba (*Katholikus Szemle, Rózsafüzér Királynéja, Jézus Szent Szíve Hirmőke* stb.) írt, sokféle műfajban (vallásos költemények, színművek, elbeszélések). 1905-ben halt meg Kalocsán.

⁴⁹⁸ Székely László 1894-ben született, a középiskoláit Budapesten, az egyetemet Innsbruckban végezte, bölcsészetet és teológiát hallgatott, 1918-ban szentelték pappá. Hitoktató, majd teológiai tanár Szombathelyen, plébános Kőszegen. Művei közül számottevő *Vigasztalások éneke* c. drámai költeménye (1923), verseskötetei *És a mi lekünk nyughatatlan* (1934), *Hódolat az Oltáriszentség előtt* (1937), *Sziromeső* (1937), műfordításai *Énekek éneke* (1934), *Jób könyve* (1942). Meséi *Lepkeszárnyon* címmel 1944-ben jelentek meg. MAGYAR IRODALMI LEXIKON III. 1968. 177.

⁴⁹⁹ Mécs László Opraem. 1895-ben született Hernádszentivánban és 1978-ban halt meg Pannonhalmán. Tanulmányait a budapesti egyetemen bölcsészkarán végezte, majd 1918-ban premontrei kanonok lett. Tanár Kassán, Nagykaposon és Királyhelmecen plébános. Versei 1915-től jelentek meg az Élet c. lapban. Első kötete 1923-ban látott napvilágot, ettől kezdve sűrűn jelentek meg írásai. 1953-ban koholt vádak alapján letartóztatták, 1956 szeptemberében rehabilitálták. Tagja volt a Szent István Akadémiának, főszerkesztője a *Vigiliának*. MAGYAR IRODALMI LEXIKON II. 1968. 205. A múlt század legnépszerűbb lírikusa, „épp ez a népszerűség az egyik magyarázata annak, hogy kritikai fogadtatása meglehetősen ellenséges volt, s ezért sem foglalhatta el helyét irodalmunk főáramában. A megbecsülés hiánya dacot ébresztett benne, s még kitartóbban művelte azt a beszédmodot, amely oly sikeressé tette. A pap és a költő hivatástudata egymást erősítette költészetében.” RÓNAY LÁSZLÓ 2002. 73.

⁵⁰⁰ Mindszenty Gedeon 1829-ben született Jolsván és 1877-ben halt meg Egerben. Árokszálláson majd Egerben volt káplán, később pedig főegyházi hitszónok. 1857-ben tanár, 1858-ban igazgató az egri tanítóképzőben. 1866-tól haláláig szenterzsébeti plébános. Költeményei megjelentek 1859-ben, 1868-ban, 1877-ben és 1907-ben. Monográfiát írt róla Sík Sándor *Mindszenty Gedeon élete és költészete* címmel 1910-ben.

⁵⁰¹ Sík Sándor 1889-ben született Budapesten és 1963-ban halt meg. 1903-ban belépett a piarista rendbe. A budapesti egyetemen szerzett tanári, majd bölcsészdoktori oklevelet. A rend váci, majd budapesti gimnáziumában tanított, 1930 és 1944 között a szegedi egyetem tanára. 1948-tól tartományfőnök. 1946-tól a *Vigilia* szerkesztője. Író, költő, irodalomtörténész, műfordító, esztéta.

101, 129-133, 159-164, 193-196, 225-230, 257-262, 289-294, 321-324, 355-358). A kezdetektől fogva sok cikk foglalkozik az 1858-as lourdes-i jelenésekkel, az ott történt csodás gyógyulásokról pedig folyamatosan beszámoltak. Mindez a híradás mellett azt a célt is szolgálta, hogy a lap emlékeztessen és tudatosítsa, hogy a lourdes-i Mária-jelenés, az üzenet és a rózsafüzér-imádság között szoros kapcsolat van. Az 1917-es fatimai jelenésekről 1937-től jelenik meg egy-egy írás, 1942-ben pedig az ottani jelenésekben a rózsafüzér szerepét is elemzik.⁵⁰² Más katolikus folyóiratban is találtam rózsafüzéres verseket,⁵⁰³ s a vizsgált korban megjelenő kötetek is tartalmaztak ilyeneket.⁵⁰⁴

A rózsafüzér magyarországi történetét végigkövetve észrevehető, hogy a rózsafüzéres versek nagy számban való megjelenése összefügg a rózsafüzéres társulati élet evilági szerepvállalásával. A XX. század első évtizedeiben ugyanis a sokszor világi egyesületek mintájára szerveződött vallásos társulatok a krisztusi parancsot megértve („*Menjetelek, tegyétek tanítványommá mind a népeket!*” Mt 28, 19-20) a kor kihívásaira is igyekeztek választ adni,⁵⁰⁵ és az Egyház szociális tanításának engedelmeskedve egyre tevékenyebb részt vállaltak a keresztény közéletben, a konkrét karitatív munkában, de a sajtóapostolkodásban is. Katolikus lapokban papok, szerzetesek és világi hívők szólaltak meg, mert hittek a szó emberi életet formáló-nemesítő szerepében. Írásaik elsősorban a kornak szóló, de örök érvénnyel ható vallásos-morális üzenetet közvetítették, abból a célból, hogy a lelki tartalmakkal való azonosulást elősegítsék, és ezek követésére ösztönözzenek. A magyar irodalom története is példázza, hogy a közösségi-keresztényi szolgálatnak ez a hitvallása neves alkotók egész sorának munkásságát fémjelezte. Ilyen küldetési szemléletből fakadt többek között a korszak egyik legnépszerűbb költőjének, Mécs Lászlónak az ember gondjait spirituális távlatban szemlélő lírája is, melynek legfőbb hivatásáról így vall: „megmutatni az egyetlen keresztény utat a lelki káoszból.”⁵⁰⁶ Azonos hitvallásból a kor számos költője állította az irodalmat a

⁵⁰² A három fatimai látnok a jelenések idején kisgyermek volt. Közülük csak Lucia érte meg a felnőttkort. 1929-ben újabb látomásban volt része, amely szerint a pápának fel kell ajánlania Oroszországot a Szűzanya Szeplőtelen Szívének. Ebben az évben (1942) történt meg a felajánlás, ez lehet az időbeli egybeesés közvetlen oka. A fatimai jelenések üzenete a kommunista rendszer kialakulásával vált igazán érthetővé, teljessé pedig csak az ezredfordulóra.

⁵⁰³ A ZÁSZLÓban 1902-1904 között négy verset találtam: Szerző nélkül: *Szűz Mária leventéihez*. (1902. szeptember) TOLDI Béla: *Zászlónk*. (1903. május) HORTOBÁGYI József: *Csatakiáltásunk*. (1903. október) HORTOBÁGYI József: *Riadó*. (1904. március) A Magyar Szemle 1900-ban és 1904-ben közöl két rózsafüzéres verset. Szerző nélkül: *Hunyadi olvasója*. (1900. november. 44. szám.) PAKSY Gáspár: *Bernadette, a Szűzanya látója*. (1904. december. 51. szám.)

⁵⁰⁴ KEMENES Ferenc: *A magyarok hazája*. Megjelent: KÖRÖSY László: *Katolikus költők*. Esztergom, 1889. KALOCSAY Alán verseskötetében a *LVII. a LIX. és a Rózsa* című versek. Megjelent: KALOCSAY Alán: *Mária-lant*. Költemények (1879-1888). Székesfehérvár, 1889. SZÉKELY László: *Szentolvasó*. Megjelent: SZÉKELY László: „*És a mi lelkünk nyughatatlan*.” Szombathely, 1934.

⁵⁰⁵ BARNA 1998. 11.

⁵⁰⁶ MÉCS: *Vigasztaló*, 1927.

közösség szolgálatába, „az éhező szívek”⁵⁰⁷ lelki táplálékául, reménytelenségben is reményt szuggerálva. Sokuk számára „a művészet autonómiája azt jelentette [...], hogy nem korlátozza művészi kifejezésének területét, szembesül az emberlét kérdéseivel.”⁵⁰⁸ Tehát a költői én - vallásos világgépének és morális meggyőződésének bátor föl vállalásával - a maga horizontján feladatának tartotta az emberi sors és nemzeti történelem személyesen túlnövő kérdéseinek megválaszolását is. A költői személyiségnek ez a szuverén módon való, hiteles megnyilatkozása a kor irodalmára hatott annyira, mint az adott mű esztétikai értéke. „...mintha azt hangsúlyozták volna, hogy a költő mondanivalója, az igaznak gondolt ügyek képviselője fontosabb, mint a líra szépségének, egyensúlyának megteremtése.”⁵⁰⁹ Ez a törekvés, a hitbuzgalmi szándék azonban sok esetben már-már propagandairodalmat szült, olyan beszédmodort, naívan és közvetlenül tanító modort, a személyes élmény hiányát, üres retorikát, lírai közhelyeket, stilizált, egyhúrú versvilágokat, olyan stílust, mely saját korának irodalmi kontextusában is konzervatívnak, sokszor színvonaltalannak számított.⁵¹⁰ Ezeket a sajátosságokat kifogásolta Illyés Gyula is az esztétikai-irodalmi szempontok szerint értékelő írásaiban, melyekkel a katolikus irodalom alapkérdéseit érintő, évekig tartó polémiát indított el, a vallásos és esztétikai értékek tapasztalatát szembesítve.⁵¹¹ A XX. századi katolikus költészetünk gyengeségeit a 18-19. századi előzmények hiányában látja,⁵¹² Rónay György pedig az alacsony színvonalat a teológiai-filozófiai tájékozatlansággal magyarázza,⁵¹³ s a korszak katolikus költészetének jellegzetességei között említi meg a papnevelő szemináriumokban működő egyházi irodalmi iskolák líranyelvét és beszédmodját, mely a reformkori zsebkönyvek és almanachok sajátosságaival már a kor irodalmi kontextusában is túlhaladottnak számított.

A századfordulón jelentkező „hagyománytalan” katolikus költészet azonban még biztatóan indult, „poetikai vonatkozásban is közel állott a modern költészethez, [...] nyelvét

⁵⁰⁷ REMÉNYIK Sándor: *Mindennapi kenyér*. In: Erdélyi március. 1990. 115.

⁵⁰⁸ GÖRÖMBEI 2004. 7.

⁵⁰⁹ RÓNAY 2002. 37.

⁵¹⁰ RÓNAY 1947/4. 243. SZÉNÁSI 2007/1.

⁵¹¹ A vitához hozzászóló írások közül: ILLYÉS Gyula: *Katolikus költészet*. In: Nyugat. 1933/7. április 1. 422-431. BABITS Mihály: *Katolikus költészet*. In: Nyugat, 1933/9. május 1. 546. SÍK Sándor: *A katolikus irodalom problémájához. Egyetemesség és forma*. Vigilia, 1935/2. 4-30. SÍK Sándor: *Irodalom és katolicizmus*. In: *Katolikus írók új magyar kalauza* (Szerkeszti Dr. Almásy József). Ardói Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, Budapest, é. n. 290-347. SÍK Sándor: *Vigilia*. In: Vigilia, 1946/1. 1-8. RÓNAY György: *Népi katolicizmus és magyar katolikus irodalom*. In: Magyar Kultúra, 1938/7. 196. KÓSA János: *Modern katolikus irodalmunk*. In: Vigilia, 1947/1. 41-46. RÓNAY György: *Modern katolikus irodalmunk kérdéséhez*. In: Vigilia, 1947/4. 239-243. RÓNAY György: *Katolikus realizmus*. In: Vigilia, 1947/2. 80-84. RÓNAY György: *Katolikus irodalom – katolikus filozófiák*. In: Szentek, írók, irányok. Helikon Kiadó, 1966. POMOGÁTS Béla: *Az istenkereséstől az imádságig*. Irodalmi Szemle. 2004. 12. szám

⁵¹² ILLYÉS 1933/7. 428.

⁵¹³ RÓNAY 1947. 4. szám

Adytól tanulta, [...] volt egy modernebb, az avantgarde felé tájékozódó korszaka”⁵¹⁴ is. Ösztönző erőt jelentett a Prohászka püspök vezette vallásos újjászületés, melynek intenzív kibontakozását segítették a szervezeti keretek is. Ám a kezdeti lépések után a magyar vallásos líra megtorpanása figyelhető meg, melynek legfőbb okát Rónay László Prohászka Ottokár két művének indexre kerülésében látja. Ezután „valamennyi papköltő jóval óvatosabban kezdett írni, állandóan ott lebegett képzeletükben az „imprimere non potest” fenyegető lehetősége.”⁵¹⁵ Állításának bizonyítására Harsányi Lajos példáját említi, akinek az 1908-ban megjelent, Ady hatását mutató *Új vizeken* c. kötetének friss hangját, a vallásos költészet sztereotíp sablonjaival szakító kifejezésmódját már az 1910-es években felváltja az óvatos, egyértelmű tanításra törekvés. Prohászka példáján ugyanis a kor számos papköltője az irodalmisággal szakítva „a lélek nemesítésével és irányításával foglalkozott,” s ez a preconcepció sok esetben sablonos, élmények nélküli versvilágokat hozott létre. A világháború és Trianon súlyos következményei nép és nemzet perspektívájában készítették a szellem és lélek embereit önvizsgálatra. Az egyéni és közösségi-nemzeti múlttal való szembesülés vezette vissza a húszas-harmincas évek vallásos költőit is a „konzervatívnak” mondott lírai műfajokhoz (imádság, dal, óda), hangnemhez, beszédmódhoz. A kor problémáival való kíméletlen szembenézés, a szociális téma is hangot kapott a katolikus lírában, ám a legtöbb esetben a leírás, az ábrázolás, a reflexió szintjén.⁵¹⁶ Papköltőink java része azt a nézetet képviselte, hogy a líra korkövetelte feladata az, hogy a lelki élet kifejezője legyen, s igyekezett a „hit mindent megvilágító erejét [...] minél áttetszőbben kifejezni.”⁵¹⁷ Ez a határozott törekvés nem csak az ájtatossági irodalmat jellemezte, hanem a katolikus szépirodalmat is, ezért Alszeghy Zsolt és Sík Sándor írásaikban e kettő szétválasztására törekedett. Alszeghy Zsolt így fogalmazott: „abban egyetértettünk, hogy a katolikus irodalom nem ájtatossági irodalom. Hanem annak ellenére, hogy bizonyos nemesítő tendenciája is lehet, akkor, ha esztétikailag megfogja a lelket, már ezzel teljesíti hivatását.”⁵¹⁸ Sík Sándor írásai pedig még egyértelműbben fogalmaznak: a katolikus irodalom is elsősorban irodalom és művészet, tehát értékelésében a legszigorúbb esztétikai normákat kell érvényesíteni. Ugyanakkor azzal is számot vet, hogy „a magyar katolikus szerzők alkotásainak túlnyomó része még alatta marad az általános irodalmi fejlődés szintjének,[...] viszont

⁵¹⁴ RÓNAY 2008. 11, 21.

⁵¹⁵ Uo. 15.

⁵¹⁶ RÓNAY 2008. 22. MÉCS László költészetében azonban egyre nyíltabban kap hangot a fennálló szociális viszonyok bírálata.

⁵¹⁷ Uo.

⁵¹⁸ Alszeghy Zsolt visszaemlékezése Sík Sándorról <http://archivum.piar.hu>

bizonyos az is, hogy az elfogultság és a kritikai lelkiismeretlenség is mindennapos velük szemben.”⁵¹⁹

A *Legszentebb Rózsafüzér Királynéja* c. lapban közölt versek nagy részénél is a fentiek igazolását figyelhetjük meg. A versek színvonala közepesnek és átlagosnak mondható, s ez a jelenség a XX. század derekáig megfigyelhető. Erről a szintről „emelkednek ki” magas esztétikai értéket képviselő művek (például Rosty Kálmán, Rudnyánszky Gyula, Mindszenty Gedeon, Székely László, Sík Sándor, Mécs László írásai).

Az általam vizsgált versek egy nagyon határozott, jellegzetes, sok szálon futó vallási kultúra és áhítatforma hatását mutatják. Ez a jól felismerhető és körvonalazható háttér a rózsafüzéres kultúra, mely a versek számos közös vonásának meglétét magyarázza. A XX. század első felében virágzó három társulati forma megteremtette a működéséhez szükséges kommunikációs csatornákat is, melyek egymást erősítő hatással szolgálták a pápa által támogatott, a domonkosok által irányított rózsafüzéres mozgalmat. A vallásos ponyvák, a társulati kiadványok, a rózsafüzérezés szorgalmazására alapított *A Legszentebb Rózsafüzér Királynéja* c. lap azonos célból fakadóan sok ponton érintkezett egymással. Mindenekelőtt „a hagyományosan erősnek tudott és történeti gyökerekkel rendelkező magyar Mária-tisztelet”⁵²⁰ jelentette a közös alapot, s ez meghatározta a szemléletet, a jellegzetes motívum-és képi világot is.

A rózsafüzéres versek tehát a hagyományos imádsággal létesített sokféle kapcsolat megnyilvánulásai, kölcsönviszonyuk is számos érdekességet mutat. Az összetett struktúrának, a műfajkonstituáló elemeknek (szimbólumok, kötött szerkezet, hármasság stb.) az átvétele a normaként szereplő szöveghez való kötődés kifejeződése, s egyúttal a hasonlóságok magyarázata is.

Az általam vizsgált versek két csoportba oszthatók. A szűkebb értelemben vett rozáriumversek a rózsafüzér-imádság tartalmi sajátosságait, nyelvi, retorikai jellemzőit, motívumait és a műfaj kötött, lényegi jeleit (a Miatyánkkal elválasztott, háromszor tíz Üdvözlégy sokszorozó imájába beépített, háromszor öt, evangéliumi sorra utaló titok) - részben vagy teljesen – megőrző szövegtípusok. Az Egyház által szentesített szöveg századok alatt kialakult struktúrája sokféle és változatos formában jelenik meg: a versszakok száma (három, öt, tizenöt) a versszakok tematikai csoportosítása (háromszor ötös csoport) és elrendezése, a szöveg vizuális képe (a hármasság megjelenítése) mind rájátszás az egyházi gyakorlatban elfogadott szerkezetre. A rozáriumversekben azonban rendszerint elmarad az imádságos keret,

⁵¹⁹ SÍK 1940. 320.

⁵²⁰ BARNA 2006. 402.

hiányoznak az elmélkedés alapjául és háttéréül szolgáló imaszövegek, az Üdvözlégy sokszorozó imája, a tizedeket elvlasztó Miatyánk, a tizedeket záró Dicsőség és az imádságot bevezető Apostoli hitvallás is, legfeljebb a rájuk való utalással, hivatkozással találkozunk. Ahogy az imádságnak, úgy a rozáriumversnek is lényege a titkok sora, s célja a titkokban felidézett misztérium, a hitigazság értelmi, érzelmi megközelítése. A rozáriumversek között külön figyelmet érdemelnek azok a titokversek, melyekben a titok vagy titokcsoport felidézése, részletezése, magyarázása, igazságának tanítása, képszerű, szabadabb megfogalmazása, parafrázisa sok formájával találkozunk. Műfajukat tekintve lehetnek imádságok, himnuszok, dalok, lírai életképek is. A titkokat feldolgozó, elmélkedést-szemlélődést szolgáló művek között találunk elbeszélő költeményt, eposzt, sőt dramatizált, színpadi előadásra átírt változatot is. Visszatérő sajátosság az epikusság, a filozofikusságra való törekvés, az idő-és értékszembesítő jelleg.

A rózsafüzéres versek nagy része esetében az imádság kötött szövegének szavaihoz, szerkezetéhez, formájához való ragaszkodás kevésbé szigorú. Az e csoportba tartozó versek különösségét az adja, hogy bennük a hagyományos elemek nem eszközei, hanem formálói a gondolatnak, bizonyos elemeket, motívumokat adaptáltak a vallásos műfajból és gondolatkörből, de a műfaj kínálta lehetőségeket elsősorban az evangéliumi és személyes, az evangéliumi és közösségi-nemzeti párhuzamba állítására és szintézisteremtésére használták föl abból a meggyőződésből, hogy a személyes és a közösségi a transzcendencia távlatába helyezhető, sőt igazában csak így érthető és értelmezhető. Ezekbe a textusokba egy-egy motívummal a rózsafüzér-imádság és az emberi élet vonatkozásai is beleíródnak. Az esetek többségében nem banális aktualizálásokról van szó, hanem arról a tapasztalatról, hogy az imádságban feltáruuló jézusi példa az élő embernek, szűkebb és tágabb közösségének mindenkori miértjeire is érvényes választ ad. A katolikus teológia szerint az imákban konkrét, valós célok is megfogalmazódhatnak, hiszen az imádkozó hite szerint az imával az ember cselekvőleg is beavatkozhat az evilági és túlvilági életbe, jóllehet az emberi vágy mindig alárendelődik az isteni akaratnak.

A versek többsége a vallásos ponyvákban is megfigyelhető szemléletet tükrözi, amely megragad minden alkalmat, hogy nyelvi kifejezésekben is közelebb hozza és megértesse a misztériumot, gyakran drámai módon megjelenítve az evangéliumi történeteket, különösen a fájdalmas olvasó szenvedéstörténetét. A máriás vallásosságra jellemző a megjelenítő ábrázolás és a képalkotás igénye, a képekben való gondolkodás. A titokversekben például - hiszen hiányoznak az elmélkedéshez időt is biztosító Üdvözlégy és Miatyánk imádságai – éppen a képgazdag megfogalmazás segíti a figyelem titkokra irányulását. A versek gyakran epikus

jellegűek, történetet, cselekményt jelenítenek meg, tartalmi részletezését, kiegészítését adják az evangéliumi soroknak. A lírai jellegűek Máriával azonosulnak, rendszerint fájdalmát, Krisztussal való együttlészenvedését szóltatják meg, nagy részvéttel, beleérzéssel. Máriát sokszor olyan környezetbe állítja, úgy jeleníti meg, hogy az együttlérés révén megérthető legyen öröme, fájdalma, s életében az ember a saját emberi érzelmeire, érzéseire ismerhessen.

A rózsafüzéres versek nyelvi, stilisztikai megoldásait és eszközeit a változatosság és a gyakorlati cél, a hatás és a szándék határozza meg és jellemzi. Elsősorban annak a törekvésnek a szolgálatában állnak, hogy a lelki tartalmakat megérthetővé, átélhetővé tegyék, s az azonosulást, követést segítsék. A kiválasztott nyelvi elemek, a szókincs a tartalomnak megfelelően elsősorban vallási-morális jellegű, a szentírási hivatkozások, részletek, toposzok, sztereotípiák, sokszor közhelyek is a hatáslehetőségek szolgálatában állnak.

A szóképek közül a metafora, a megszemélyesítés fordul elő leggyakrabban, sokszor halmozásos alakzatban is, mely – különösen a Máriához kapcsolódó megszólításokban, kérésekben - az ünnepélyességet, emelkedettséget közvetíti. A szimbólumok különböző szinteken szervezik a szövegeket: a rózsá-motívum, a színek (fehér, vörös, arany) és számok (három, öt, tizenöt) állhatnak önálló elemként, de gyakoribb, hogy átszövik az egész textust.

A szóképekhez tartozó stiláris eszközök közül kiemelhető a hasonlat, mely az asszociációk révén érzelmi-hangulati hatásokat vált ki. A körülírás sokszor képszerűen érzékelteti a különben stiláris értéket nem vagy alig hordozó egyszerű kifejezést (*föld fia-ember*). A gyakran túlzó, hiperbolikus megfogalmazás vagy éppen a túlzó kicsinyítés elsősorban érzelmi tartalmak kivetítésének eszköze, használatukat a felindulás, a felfokozott hangulat magyarázza, elsősorban a szenvedéstörténet mély átélésének kifejezésében. A látomás nagyméretű képek sorozatában jelenik meg, rendszerint a mélyen vallásos múlt képeinek kivetítésében és a hitetlen jelen szembesítésében. A retorikai eszközök között kitüntetett helyen áll az ismétlés, mely számos formájában és nyelvi szinten különös nyomatékot ad a szövegnek. A halmozás is az erősítés eszköze, gyakran az erős érzelmi elragadtatás kifejezésére alkalmas. A halmozott elemek gyakran ellentétes tartalmakat hordoznak (*örömben és bánatban, fényben és sötétben*)

A szövegekre jellemző érzelmi telítettséget a különböző modalitású mondatok hordozzák. Az imádság-típusú szövegekben a kérést, könyörgést sokszor nem csak egyetlen mondat fejezi ki, hanem gyakran párhuzamos szerkesztésű mondatsorok (*Jézus Anyja köszöntessél, Szűz Mária tiszteltessél, Rólunk megemlékezzél, Jézusnál esedezzél!*). A könyörgő a versek többségében egy közösség nevében szól, a megszólított a kiváló vallási tiszteletnek örvendő közbenjáró, Mária. A könyörgés megfogalmazása előtt és után sokszor találkozunk Mária

különböző titulusokkal való megszólításával (*Szeplőtelen Szent Szűz, Égi Anya, Rózsafüzér Királynője, Mennyei szép rózsza* stb.) A megszólítások teológiai tartalmakat, sokszor dogmákat sűrítene (*Szeplőtelen Szűz*), más műfajokból (litánia, himnusz) ismertek (*mennyország ajtaja, angyalok királynéja, irgalom tárháza*), népies megnevezések (*fehér rózsaszál, egek gyöngyvirága, hó liliomszál*) vagy Mária funkcióihoz kapcsolódnak (*bűnösök reménye, árvák pártfogója*), gyakran halmozással szerepelnek. A könyörgés tárgya sokféle, de feltűnő a teljes életre, egyetemes emberi, nemzeti boldogságra való vonatkoztatás.

A verses szövegekben a prozódia sokszor rugalmasan kezeli a megfogalmazó, a rímek legtöbbször egyszerű ragrímek vagy erőltetettnek tűnő összecsendítések, bár arra is találunk példát, hogy a teológiai összetartozást éppen a rímmel való összekapcsolás fejezi ki (*Jézus anyja – Ave Maria*). A rímek szerepe kettős, hiszen gondolatilag összetartozó elemeket kötnek össze, de segítik a rögzítést, megjegyzést is. Gyakori az alliteráció (*Szent Szűz szíve, keserves kínok*), a refrénszerűen vissztérő imádságsorok (*Üdvözlégy Mária, Asszonyunk Szűz Mária, imádkozzál érettünk...*).

A hangnemek sokféleségére is bőszeges példákat említhetünk. Elbeszélő jellegű az öröndetes titkok sorozatának egymásutánisága, a fájdalmas titkok sokszor alapos tárgyiassággal, a szenvedés legapróbb részleteinek pontos megidézésével, de erős érzelmi töltésű eszközökkel tűnnek föl. A dicsőséges titkokba foglalt misztériumokat emelkedett, ünnepélyes stílussal jelenítik meg.

1.) A versek szimbolikája

Barna Gábor a vallásos társulatok lényeges ismérvének tartja a közösségre jellemző szimbólumokat, szimbolikus nyelvet. Kiemeli, hogy „minden közösség önmagában, s bennük minden gondolati vagy anyagi összetevő rendelkezik szimbolikus tartalommal [...], hiszen a szimbólumok, ezek a mentális konstrukciók multireferenciális⁵²¹ jellegüknél fogva a „közös nyelvet” beszélők ideális közvetítő eszköze, mert „a különbszóságok realitását mindig a hasonlóság megjelenítésévé formálják át.”⁵²²

A rózsafüzérés áhítatformát sajátos nyelvezetet és jelképtár körvonalazza. Az imaközösségek tagjainak ismerniük kell a sajátos kifejezéseket, hiszen ezek is a közös nyelv, az összetartozás eszközei. Néhány megnevezés a jellegzetes szókincséből, hiszen elemei a szépirodalmi szövegekben, versekben is megjelennek majd: *a társulat, társaság* a rózsafüzér-

⁵²¹ BARNA 1998. 12.

⁵²² Uo.

imádság rendszeres, meghatározott rendben történő mondására vállalkozó hívők tizenöt fős csoportja. Naponként egy egész olvasóimádságot mondanak el, hiszen mindenkre egy Miatyánk, tíz Üdvözlégy és egy Dicsőség jut. Minden hónapban sorshúzással osztják szét egymás között a tizenöt titkot, öten az örvendetes, öten a fájdalmas, öten pedig a dicsőséges olvasó titkait mondják és elmélkedik végig. Ebben különböznek az *örökös rózsafüzértől*, melynek tagjai naponta tizenöt tizedet, tehát a teljes füzért imádkozzák. A társulat képszerű megnevezése - *élő olvasó vagy élő rózsakoszorú* – arra utal, hogy „tagjai élő keresztények, akik a B. Sz. Máriának szeretete s tisztelete által, mint megannyi jóillatu rózsák, egy koszorúba vannak fűzve, és szívöket Isten után Máriának szentelik, s naponként újra, mint kedves illatu virágokat neki bemutatják.”⁵²³ Minden egyes társulati tag *élő rózsza*, a tizenöt tagú csoport, melyben naponta öten az örvendetes, öten a fájdalmas, öten pedig a dicsőséges olvasót mondják, az *élő rózsaszál*. Tizenegy élő rózsaszálból álló csoport alkot egy *élő rózsabokrot*. A szám magyarázata szerint „az Úr Jézus szűz Szent anyjával, Máriával harminczhárom évig volt e földön. Méltó ugyanis, hogy ezen 33 év mindenikének emlékére öt-öt keresztény tisztelje naponként az Úr Jézust és Sz. Máriát a nevezett evangeliomi eszes szűzek példája szerint. De arra, hogy ez megtörténjék, 165 lélek kíváncsodik, vagyis tizenegy élő rózsaszál.”⁵²⁴ *Mária élő rózsakertje* tizenöt élő rózsabokorból, tehát 2475 tagból álló csoport. A számot az magyarázza, hogy „az egész olvasó imádság elmondásához tizenöt szent titok tartozik. Méltó ugyanis, hogy minden szent titoknak tiszteletére egy-egy társulat, egy élő rózsabokor, vagy egy *lobogóalj* alakuljon. Ezek közt: öt az örvendetes, öt a fájdalmas, öt pedig a dicsőséges szent titkok tiszteletére. Ezek meglévén, készen áll az élő rózsakert: vagyis 15 lobogó alatt a 15 szent titokról megemlékezve tisztelik a társak a B. Szűz Máriát.”⁵²⁵ A társulat saját jelképe a *lobogó*, zászló, rendszerint háromszínű: fehér, piros és sárga, a Rózsafüzér Királynéjának és Szent Domonkosnak a képével, amint a rózsafüzért Máriától megkapja. A *lobogó alja* az élő rózsabokor megnevezése, mely arra utal, hogy a tagok a társulat saját zászlaja alatt vesznek részt rendezvényeken, zarándoklatokon.

A rózsafüzéres versek sajátos szimbolikára épülnek, a legtöbbször bibliai értelmezésre, az antik kultúrára, a középkori hagyományra vagy népi szokásra visszavezethető jelképek nagy része Máriához kötődő attribútumként jelenik meg a szövegekben. A leggyakoribb a növényi szimbolika alkalmazása: egy-egy növény szépsége, illata, gyógyító ereje miatt hozható

⁵²³ÉLŐ RÓZSA. IMÁDSÁGOS- ÉS ÉNEKES-KÖNYV AZ „ÉLŐ SZENT OLVASÓ”-RÓL NEVEZETT MÁRIA-TÁRSULATNAK HASZNÁLATÁRA. 1871. 5.

⁵²⁴ I.m. 6.

⁵²⁵ I.m.9.

kapcsolatba Máriával, jelképezi erényeit, tulajdonságait, utal a hozzá kötődő legendákra. Azt is megfigyelhetjük, hogy a színeknek is szimbolikus – bár sokszor nem egyértelmű és nem is egységes - jelentésük lehet, s ez jellemző a növényekhez kapcsolható színekre is. Így a gyöngyvirág fehérsége miatt a hűség, a fehér liliom az ártatlanság, az ibolya az alázat, a nefelejcs a szent malaszt jelképe. A rózsza az ókortól kezdve kitüntetett virág, a keresztény ikonográfiában is megőrzi földöntúli jellegét, hiszen paradicsomi virágnak mondják, melynek a boldog és büntelen időkben még nem volt tövise, csak a bűnbeesés után lett része. Szent Ambrus szerint a tövisek a bűnre, de a virág szépsége a Paradicsom tökéletességére utal. Assisiben, az Angyalos Boldogasszony bazilika kertjében ma is nyílnak tövis nélküli rózsák, melyek Szent Ferenc Krisztus-követő életére emlékeztetnek. A rózsza a virágok királynője, ezért vonatkoztatható a Mennyei Királynőjére, a szeplőtelenül fogant, áteredő büntől mentes Máriára is, aki így a tövis nélküli, azaz a pünkösdi rózsza. A hagyomány szerint rózsából köthető a legszebb koszorú, mely az Istenanyát illeti.

A keresztény szimbolikában a rózsza színe szerint hordoz más és más jelentést. A piros rózsza a vér, a fájdalom jele, Szent Bernát szerint a szenvedés szimbóluma, a mártíromság jelképe, de összefüggésbe hozzák Krisztus stigmáival is. A vörös rózsakoszorú a kereszténység első századaiban az elhunyt mártírokat illette és őket szimbolizálta. A fehér rózsza az ártatlanságot, tisztaságot fejezi ki, ezért vonatkozhat a gyermek Jézusra és Mária szüzességére is. Az arany rózsza a mennyei dicsőség, a Megváltó Krisztus jelképe, a teljes tökéletesség, az öröm kifejezője.

A szimbólumok között kell megemlítenünk a rózsakertet. Ez az eredetileg elzárt hely, a hortus conclusus a Paradicsomkertet jelentette, amely a bűnbeesés óta csak Máriát illeti meg, ezért nevezik a rózsafüzéres versek Mária-kertnek is. Ez az elnevezés jelentésváltozással a társulatok egyik változatát is jelöli majd: „Van egy szép rózsás kert, gyémántos ajtaja nyitva áll mindenkor, vár az mindnyájunkra, ki nem ismeri ezt a szép rózsás kertet, annak szíve-lelke mindenkor gyászban van. Óh, abban teremnek az illatos virágok, örömmel locsolják mennyei angyalok. Jertek hát örömmel e szép rózsás kertbe, itt vár Szűz Mária s ölel keblére, mert az igaz kertész az Úr Jézus maga, az ő kertésznője a szép Szűz Mária, Szent Domonkos pedig a kert gondozója, rózsafüzéresek bimbója, virágja.”⁵²⁶

A szimbólumok motivikus ismétlődése intratextuális kapcsolatba hozza egymással a rózsafüzéres verseket, de a hypertextualitás eseteire is felfigyelhetünk. Ilyen összetartozást eredményez a rózsafüzér eredetéről szóló ismert legenda vagy a máriás áhítatformák (pl.

⁵²⁶ SZÉCSI 1916. 5.

litánia) szimbólumainak, elemeinek beépítése. A szimbólumok különböző szinteken szervezik a szövegeket: a rózsá-motívum, a színek (fehér, vörös, arany) és számok (három, öt, tizenöt) állhatnak önálló elemként, de gyakran átszövik az egész művet is.

A Máriára alkalmazott növényi szimbólumok halmozása jellemzi Babik József⁵²⁷ versét. A litániás szerkesztésű szövegben a metaforák sora köszönti a lourdes-i Szűzanyát. A megnevezések között találunk a vallásos ponyvákban és a népi vallásosságból ismerteket (szívünk gyöngyvirága, hervadatlan rózsaszál, szende lilium, égi nefelejcs, ékes gyöngyvirág), imádságokban előfordulókat (egek ékessége, fájdalomnak anyja, Lurdnak tündöklő csillaga), s a rózsafüzér tizedeire utaló nyelvi szerkezeteket, melyeknek jelzői a szövegkörnyezet egy-egy tagjával asszociatív-értelmező kapcsolatba kerülnek (aranszínű rózsá...dicsőség, tiszta öröm...hófehér rózsá..., Golgota csúcsa...vérpíros rózsá). Az áradó sorok, a Máriára vonatkozó halmozások a rajongó hódolat, a szent lelkesedés bizonyítékai:

„Köszöntünk tégedet, egek ékessége,
 Aranszínű rózsá, földnek dicsősége!
 Köszöntünk tégedet, szívünk gyöngyvirága,
 Tiszta örömeknek hófehér rózsája!
 Köszöntünk tégedet, fájdalomnak Anyja,
 Golgota csúcsának vérpíros rózsája!
 Hervadatlan rózsaszál, te tövistelen,
 Orvosold a sebeket a bús kebleken!...
 Hófehérbe öltözött szende lilium,
 Szíveinkből messze űzd, ami gyom!
 Hogyha vész közeleg felénk, égi nefelejcs,
 Nézz le ránk kegyesen, szent szívedbe rejts!
 Fönn viruló, illatos, ékes gyöngyvirág,
 Drága kincsünk, mindenünk, néped így kiált:
 Üdvöz-, üdvözlégy Mária,
 Lurdnak tündöklő csillaga!”

Máriára vonatkozó metaforákat gyűjt össze a lap egyik száma, s köt jelképes koszorút a szépséges megnevezésekből: Tehát Mária „Titkos értelmű virágszál,”⁵²⁸ „Óh, áldott Szűzanya,

⁵²⁷ A szerző versei gyakran szerepelnek a korabeli katolikus lapokban. Az idézett mű In: VIRÁGCSOKOR 1903. 134.

⁵²⁸ RUDNYÁNSZKY Gyula In: VIRÁGCSOKOR 1903. 134.

*menyei szép rózsá,*⁵²⁹ „*Te Dávid vesszejének gyönyörű virága vagy,*”⁵³⁰ „*Liliomszál, szűzi éden,*”⁵³¹ „*Rózsa, tövis nélkül, Mária,*”⁵³² „*Te paradicsomban, örök boldogságban / Szépen kinyílt rózsá, betegek orvosa, Ó, Szűz Mária!*”⁵³³ „*Ó, édes Szűz, Mennyszágnak ibolyája,*”⁵³⁴ „*Mezők ékes liliomja! Békeség szép olajága!*”⁵³⁵ „*Illatfa, melybe oltatott / Üdvünk aranyvesszője.*”⁵³⁶

A virág, legtöbbször a rózsá számos versben az imádság jelképévé is válik, a rózsakoszorú, rózsafüzér az imák sorozatának megszokott, szép képi megjelenítése:

„*Virágfüzért hoz gyermeked
Neked Anyám, Szeplőtelen!
Füzért, melynek virágait
Nem bontá ki napsugár
Füzért, melynek virágai
Szívkeretben fakadnak.*”⁵³⁷

A rózsá sokszor a Máriát köszöntő Üdvözlégy metaforája:

„*Fonjunk rózsafüzért szép „Üdvözlétébül”
S ezt tegyük fejére szerelmünk jeléül!*”⁵³⁸

Vagy ahogy az alábbi, névtelen szerzőtől való hatszótagos sorokban olvashatjuk:

„*Oh milyen boldogok,
Kik az égi Szűznek
Igaz szent imából
Bájos rózsát fűznek.*”⁵³⁹

Dávodi Bakó Ádám *A Szent olvasó* című versében is a rózsá a szívből jövő imádság képe:

„*Ó, magyar nép, vedd kezédbe
A Szűz olvasóját,
E fonálra fűzött, égi
Drága csomó rózsát!*”⁵⁴⁰

⁵²⁹ Régi egyházi ének In: VIRÁGCSOKOR 1903. 134.

⁵³⁰ PÁJER Antal In: VIRÁGCSOKOR 1903. 134.

⁵³¹ RÉPÁSSY János In: VIRÁGCSOKOR 1903. 134.

⁵³² BUNDALA János In: VIRÁGCSOKOR 1903. 134.

⁵³³ Régi egyházi ének In: VIRÁGCSOKOR 1903. 134.

⁵³⁴ MINDSZENTY Gedeon In: VIRÁGCSOKOR 1903. 134.

⁵³⁵ KEMENES Ferenc In: VIRÁGCSOKOR 1903. 134.

⁵³⁶ MINDSZENTY Gedeon In: VIRÁGCSOKOR 1903. 134.

⁵³⁷ Virágfüzér 1914. 247.

⁵³⁸ Mária-dalok I. 1901. 13. TAKÁCS Pongrác

⁵³⁹ Oh milyen boldog. In: VIRÁGCSOKOR 1903. 135.

⁵⁴⁰ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNŐJE 1911. 293.

A rózsakoszorú nemcsak az imák sorozatára, hanem a hármás rózsafüzér-imádságra is vonatkoztatható. A rózsza – Üdvözlégy - rózsafüzér egymástól elválaszthatatlan tartalmi kapcsolódnak össze a következő sorokban is:

„*A mi szent olvasónk kincseknél drágább,
Üdvözlégy-rózsákból szép csokor virág.
Máriát dicsérő angyali szavak,
Melyekből a lélek öröme fakad.*”⁵⁴¹

Bánfalvi István versében⁵⁴² a rózsafüzéres szimbólumok új kontextusban jelennek meg: a költészetben megszokott tartalmú párhuzamok szétválnak és új jelentést kapnak: az „*ősznek árva virágja*” elhervad, a dal elnémul, az emberi lélek „őszében” azonban az imádság új tavaszt ébreszt, lelki virágokat nyit, az imádságnak szépséges rózsáit, melyek a Szűzanya tiszta szívét illetik. Ezek a virágok a „*mennyei béke virágai*” lesznek. Ezért hangzik el a versben az imára való felszólítás:

„*Óh, fűzzük e rózsák drága füzérét
Hő tiszteletére a szent Szűzanyának!*”

Rudnyánszky Gyula *Mária országa*⁵⁴³ c. versének a címe is rájátszás a történelmi toposzra.⁵⁴⁴ A Máriát megszólító szép metaforák sora a magyarság jósorsáért mondott hála hangján zeng föl. A hálaima szavai a dicsőség rózsakoszorúját fonják Mária feje köré:

„*Oh, Mária, hála Néked!
Liliomszál, drága Szűz!
Áhitattal magyar néped
Minden rózsát földre fűz.*”

Mindszenty Gedeon a kor egyik legnépszerűbb költője. Versének címe és megszólítottja *A mennyek Királynéja*.⁵⁴⁵ A cím tömör utalás a dicsőséges olvasó ötödik titkára, hiszen a mennyben megkoronázott Mária alakját idézi. Az Evangélium szerint a szenvedésben megdicsőült Istenfia szent sebeivel, a legnagyobb szeretet tündöklő, beszédes jeleivel Isten boldog országát nyitotta meg. A földi kínok is, melyeket Mária is elszenvedett, a szeretet örökké megmaradó, szent jelei lesznek, az égben rózsákká válnak. A fájdalmas Anya szenvedéseinek jutalma Fia jobbán az üdvözülteknél kijáró boldogság. A rózsza így a

⁵⁴¹ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA *Olvasósok* 1941. 83. R.N.P. monogrammal jelzett szerző

⁵⁴² A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA *Októberben*. 1899. 289.

⁵⁴³ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1892. 20.

⁵⁴⁴ „A Magyarország – Mária országa a történelmi toposzoknak azt a típusát képviseli, amely sűrítve fejezi ki egy ország, egy nép helyzetét, sorsát vagy legfőbb sajátosságait és segíti egy konkrét történelmi helyzetre adott válasz megfogalmazását.” TÜSKÉS-KNAPP 2002. 15.

⁵⁴⁵ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1895. 185.

szenvetés és a megdicsőülés szimbóluma is. Ez a kép nem eredeti, a keresztény ikonográfiában gyakran Krisztus vércseppjei is rózsaszirm formájúak, a rózsza öt szirma az öt stigmát is jelképezte:

*„A fájdalma, a gyötrelmek[...]
Tövissei szent sebednek
Rózsákká virultanak,
S mint hervadhatlan füzérek
Szent földet környezve égnék.”*

A *Május hajnalán*⁵⁴⁶ c. versben a természet és az emberi lélek tavasza kerül egymással párhuzamba. Míg a természet a teremtés rendje szerint újul meg, az emberi lélek „bűnös” telére Mária hozza el a „szép tavaszt”, a megtisztulás, az új élet lehetőségét. Ezért hangzik fel a kérés a szokatlan szórenddel hatásos versszakban:

*„Üdvözlégy”-ből szép koszorut
Nem hervad el, illatozik
Rózsafüzér királynéja –
Asszonya
Vedd kegyesen, esdve kérünk
S lelki májust adj minékünk
Mária!”*

Dávodi Bakó Ádám *A Szent Olvasó*⁵⁴⁷ c. versében a rózsafüzér Mária előtt kedves imádságként jelenik meg, a szív „őszébe” új tavaszt hozó, erőt adó „gyógyír”, vigasztaló, gonoszűző hatalmú.

*„Amíg sűrű ködbe, őszbe
Száll külső világunk,
Mi lélekben nyíló tavasz
Rózsái közt járjunk!
Felejtse az ősz velünk
A Szűz olvasója,
Legyen lelki tavaszunknak
Ő a rügybontója!”*

⁵⁴⁶ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1903. 129. A szerző neve Alexander.

⁵⁴⁷ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1911. 293.

Az első szent olvasó c.⁵⁴⁸ kedves hangú vers a hypertextualitás megjelenésére is példa, hiszen a rózsafüzér eredetéről szóló legenda íródik bele a versbe: a paradicsomi rózsza meséli el a rózsafüzér-imádság megszületésének történetét. Mária, az eget királynője, a földi szomorúságot látva, az emberek tanítására kötötte meg a legszebb mennyei rózsza bimbóiból a koszorút. Tizenöt szakaszra osztotta, s „*mindegyikre más-más szent titkát lehelte.*” Az üdvözültek imádsága lett a rózsafüzér. Amikor a földön szétáradt a gonoszság és a bűn, Mária ezt az imádságot mint a legfőbb fegyvert Szent Domonkosnak adta, aki ennek erejével szállt szembe a gonosszal és fordította a lelkeket újra az ég felé. Így

*„Összekötő lánchíd lett a rózsafüzér
Melyen a buzgó szív a menyekbe fölér,
A legszebb imádság, Mária kegyeltje,
Lelki fegyverünké ő maga emelte.”*

A *Május elseje*⁵⁴⁹ c. vers hét szakasza május királynéját, Máriát ünnepli és kéri a keresztények és a magyarok „új tavaszáért.” A vers különösségét a rájátszások sora adja: a Máriát jellemző metaforák a litánia szóhasználatát idézik (*bűnösök oltalma, keresztény embernek biztos réve, a bűnös menedéke*) s a 2-6. versszak 7. sorát egymás után olvasva az Ave Maria imádságát kapjuk. Az imából font koszorú pedig a legméltóbbat illeti, az Istenanyát.

*„Kössünk szép koszorút Máriának,
Május szende, szép királynéjának!”*

Számos vers szól Máriához, a Rózsafüzér Királynéjához, akinek nagy hatalmat tulajdonít az Egyház. Minden kegyelmek anyja, aki a kéréseket nem hagyja meghallgatás nélkül. A rózsafüzér imádkozásával szerezhető meg kegyessége és az emberekhez forduló szeretete, hiszen az olvasóban éppen azok az imák hangzanak el, melyek neki a legkedvesebbek. Miként Szűz Mária volt az út, melyen az Úr Jézus lejött a földre, úgy ő az út is, melyen a lélek Istenhez emelkedhet. A rózsafüzér a lelki tökéletesedés szükséges eszköze, mert feltárul benne az élet minden kegyelmi ajándéka és gazdagsága. Az imádság és eszköze az eget és földet köti össze, misztikus és valóságos kapocs a két világ között:

*„Aranylánc vagy, rózsafüzér,
Mely a földtől az égig ér.
Jákob csodás létrája,
Leng rajta angyalok szárnya.”*⁵⁵⁰

⁵⁴⁸ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1906. 297. HEGYI János Károly

⁵⁴⁹ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1899. 129. Szerzője LÁSZLÓ.

⁵⁵⁰ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1901. BABIK József: *Szent Olvasó, én mindenem!* 289.

Mária attribútuma, ékessége - ahogy a jelenésekben is – a rózsafüzér, az imádság megszentelt eszköze, az imákat szimbolizáló kultikus tárgy.⁵⁵¹

*„Rózsafüzérrel ékes királyné,
Szép koszorúdba fűzd szívemet!
Hervadozástól, lankadozástól
Óvd szelíden, hogy boldog legyek!”*

Takács Pongrác verse⁵⁵² a földi élet útját járó zarándok vallomása: a tévelygő embert a messzi parthoz, a biztos révbe éréshez Mária segíti. A Szűzanya nem veszi, nem veheti le az ember válláról a terhet, de megkönnyíti azt. A rózsafüzér Máriával, a szenvedő anyával való misztikus és valós találkozás lehetőségét adja, de a hódolat, az együttérzés és a szenvedésben való összetartozás kifejezője is:

*„Olvasós kezemet az ég felé emelem:
„Irgalmasság anyja, Mária, légy velem!”*

A szentolvasó ünnepét köszönti Dávodi Bakó Ádám.⁵⁵³ Október hava a legszentebb Rózsafüzér Királynéjának szentelt időszak, melyet az imádság ájtatos mondásának szán az Egyház. Ezt az ünnepet köszöntik a felező nyolcas sorok és magasztalják a Szent Szület, akinek élete tárul föl az imádság szavaiban:

*„Szűz Mária mosolygása,
Szenvedése, zokogása
Van együtt az Olvasón!
Názárettől fel – az égig,
Rajta ragyog s feketéllik
Egész élte meghatón.”*

Az imában erő és áldás van: a magyarnak is talizmánja volt a történelem viharaiiban, s segítette Árpád nemzetét. *„Ott volt mindig a kezében / S imádkozta a békében / S ha szólt a harci riadó.”* A vers tanulsága szerint a történelem üzen a jelennek: a dicső múlt tovaszállt – az áldást hozó imát is újra kell tanulni.

Szalay József verse a bűnös ember Máriát, a *Rózsafüzér Királynéját* megszólító imája,⁵⁵⁴ mely az élet minden helyzetében, de különösen a kísértés óráiban, *„mikor a bűn tüze éget,”* száll a legfőbb segítőhöz. A verset a felszólító módú igék (*segíts, ne nézd, ne vondd, adjál,*

⁵⁵¹ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1885. PÁLY Ede: *Ave Maria, oh hajnalékes*. 97.

⁵⁵² A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA *Mária-dalok I.* 1901. 13.

⁵⁵³ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA *Szent olvasó ünnepére*. 1907. 289.

⁵⁵⁴ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA SZALAY József 1936. 273.

részesíts) uralják, ezekben az imát mondó sürgető türelmetlensége, a kegyelmet szinte kierőszakoló határozottsága szól:

*„Adjál nekem mindig erőt,
Különösen a vég előtt,
Mikor minden percem kimért,
Imázzam a rózsafüzért.”*

Rózsafüzérrel jelenik meg a lourdes-i jelenés Asszonya is, ez a legfőbb attribútuma ábrázolásain is.

*„A csendes templom ékes oltárán áll
Fehérruhás, kéköves Mária.
Gyöngyrózsafüzér áldott két kezében,
Előtte kérő szívek tábora.”*⁵⁵⁵

2.) Sajátos szerkezet

Lukács evangéliuma szerint Mária „emlékezetébe véste mindezt és szívében gyakran elgondolkozott rajtuk.”⁵⁵⁶ Életének fiához kötődő emlékeiből a megváltás történetének leglényegesebb elemei olvashatók így össze, melyek Jézus neve után elhangozva nemcsak ébren tartják az elmélkedést, hanem erősítik Jézusnak, Máriának és a titoknak szoros összetartozását. A rózsafüzérnek ez az egyik legfontosabb teológiai üzenete. A rózsafüzérben ezek az „emlékek” idéződnek meg a hívők előtt, hogy elmélkedve megértsék, képekben elképzeljék, érzelmeikben átéljék Jézus életének misztériumait. Az egyházi gyakorlatban elfogadott, hagyományos olvasóban az elmélkedés az Üdvözlégy-imák sorozata alatt történik, amikor az imádkozó voltaképp lelki szemei elé idézi a Jézus neve után elhangzó, rendszerint egy-egy mondatban megfogalmazott titkokat, de mindig más-más mozzanattal gazdagítja az elképzelteket, képekben látja a hallottakat, mintegy lelkileg azonosul a titkokban foglaltakkal. A társulatoknak készült kézikönyv külön kiemeli az elmélkedés fontosságát: az imádkozó élénken szemlélje „a cselekvő személyeket, az isteni Üdvözítőt, a boldogságos Szület, az angyalokat, Szent Józsefet, Erzsébetet, a pásztorokat s a bölcseket az egyes titkok bevezetése után [...] azon a helyen, ahol a titok végbement. Ott élénken kell azokkal foglalkoznia s szíve mélyéből a csodálatnak, szeretetnek, hálának, alázatosságnak, félelemnek, reménynek, hitnek, bánatnak érzelmeit fölkelteni, hogy a jó szándékért és igazán keresztény tettekért lelkesüljön. A

⁵⁵⁵ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA Legenda 1928. 254. VOLPER Karolin: *A lourdes-i Mária képe*

⁵⁵⁶ Lk 2, 19

mellett néhány jámbor gondolatot is kell hozzáadnunk, amelyeket azonban nemcsak futólag olvasni, hanem komolyan meg is szívlelni és hasznunkra fordítani kell.”⁵⁵⁷

Az emlékek hármass csoportját, a voltaképpeni elmélkedés témaköreit örvendetes, fájdalmas, dicsőséges titkoknak, ill. füzérnek, olvasónak mondjuk. A keresztény hagyomány e „háromfajta” füzért színekkel kapcsolta össze, melyek segítenek a titkokban rejtett tartalom megidézésében, s ezáltal a bennük való elmélyülésben: a fehér Jézus születésének és gyermekkorának, a vörös szenvedésének és az arany dicsőségének a jelképes színe, a közbeiktatott öt Miatyánk pedig Krisztus sebhelyeire emlékeztet. Ez a hagyományos színszimbolika találkozik a rózsá-motívummal és megjelenik a rózsafüzért bemutató és imitáló versekben is. A szimbólumoknak erre az egymást erősítő, természetes kapcsolatára utal egy ponyvában közölt rózsafüzéres vers szerzője is: ”Ha valaki közületek termiszetes rózsá virágbul koszórut akarna kötni, aban ezen három tulajdonságot találná fel: Először a szép rózsá virágot. Másodszor annak szárain a hegyes töviseket, és harmadszor anak ágain a kélemetes szép zöld levelekett. és ebül állana azö termiszetes rózsá koszórúja Szakasztott ilyen érzelemmel nevezi a sz. Olvasot az Anyszentegyház rózsá füzérnek vagy rózsás koszorunak, mert ilyen szép fehér rozsákat találunk azon ha az Örvendetes részét el imádkozuk amidön mingyár az első tizedben Jézus szó után mondjuk. Ellemben hegyes töviseket is találunk a sz. Olvasoban ha a Második részét vagy is a bánatos Olvasot elmondjuk.

Ugy kélemeteszöld leveleket is találunk a sz. Olvasoban ha a harmadik részét vagy is a Ditsösíges Olvasot el mondjuk.”⁵⁵⁸

A háromfajta füzér sok versben vizuálisan, sokféle és változatos formában jeleníti meg az Egyház által szentesített szövegnek századok alatt kialakult struktúráját: a versszakok száma (három, öt, tizenöt) a versszakok tematikai csoportosítása (háromszor ötös csoport) és elrendezése, a szöveg vizuális képe (a hármasság megjelenítése) mind rájátszás az egyházi gyakorlatban elfogadott szerkezetre. Rendszerint elmarad az imádságos keret, hiányoznak az elmélkedés alapjául és háttéréül szolgáló imaszövegek, az Üdvözlégy sokszorozó imája, a tizedeket elválasztó Miatyánk, a tizedeket záró Dicsőség és az imádságot bevezető Apostoli hitvallás is, legfeljebb a rájuk való utalással, hivatkozással találkozunk.

Farkas Kálmán⁵⁵⁹ új évet köszöntő versében Istentől hazájának a legfőbb jót kéri, ez pedig „a rózsá háromának”, a rózsafüzér-imádságnak az áldást hozó ereje. A szimbolikus színekkel

⁵⁵⁷ AZ ÉLŐ RÓZSAFÜZÉR-TÁRSULAT IMAKÖNYVE. 1904. 26.

⁵⁵⁸ BARNA 2001. 131.

⁵⁵⁹ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA *Üdv a hajnalon*. 1905. 1.

és virágnevekkel csak utal a hármass füzérre: az örvendetes titkok képe a *hószín lilium*, a piros szín a fájdalmas, a „*sárga-arany rózsalomb*” a dicsőséges füzér metaforája.

Virítson a füzér

Hószín liljoma!

Örvendésünknek ez

Légyen záloga![...]

Piros a másíknak

Színe – mártírvér,

Gyötrelmes sok kínért

Volt a drága bér.[...]

Ha dicsőség reánk

Küldi aranyát,

A sárga rózsalomb

Áldja az Anyát!

A *Mily szavakkal* ⁵⁶⁰ c. vers a hívő ember alapvető felismerésére épül: méltatlanok vagyunk még arra is, hogy kimondjuk Isten Anyjának a nevét, s az emberi nyelv sem zenghet tiszteletére „*méltó dicséretet*.” Egyedül az angyal szavaival és a rózsafüzérrel szólíthatjuk meg Őt. Ezt teszi a vers hét szakaszban.

„Rózsafüzérrel mondom az Égi üdvözetet,

Mellyel Gábríel arkangyal köszöntött tégedet”

A „*fehér, piros, sárga rózs*a” motívuma a háromfajta olvasóra vonatkozik, melyek közül három versszak idézi az örvendetes, kettő-kettő a fájdalmas és a dicsőséges olvasót. Az első négy szakasz végén felhangzó „Üdvözlégy Mária” nemcsak köszöntés, hanem utalás is az olvasó alapimájára, Gábríel arkangyal szavaira. Az örvendetes olvasó titkait megidéző szakaszok jellemzője, hogy bennük a megszólított, Mária a cselekvő: „*látogatád Erzsébetet, Jézust Betlehemben szülted, ...Törvény szerint áldoztad fel Isteni gyermeked, A templomban feltaláltad, midőn elvesztetted...*” A fájdalmas olvasóra a piros szín utal, amely a piros rózsának, a szenvedés szimbólumának felel meg. Az olvasó e fajtája a megváltás történetéből a szenvedéstörténetet idézi meg a titkok segítségével, melyekre pusztán egy-egy szó utal (*vérveríték, ostorozás, töviskorona, keresztség, felfeszítés*). A szenvedés stációit Jézus járta meg, az Atya akaratából, de az emberek üdvösségeért. Ezt a szigorú tény közvetíti a nyelvi megformálás is, az *értünk, érettünk és a szenvedett* szavak megerősítő ismétlése, a célhatározói

⁵⁶⁰ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1885. 126. LUCSKAI nevű szerző (egy olvasó)

mellékmondatok és a szakaszok végén, hangsúlyos helyen elhangzó megszólítás-megnevezés teológiai tartalma:

„Mit s mennyit szenvedett értünk, hogy örökre el ne vesszünk

Isteni megváltónk!

Vérveríték, ostorozás és tövis-korona

Kereszt vitel, felfeszítés, a halál fájdalma;

Mindezt érettünk szenvedte, hogy lelkünket üdvöztse.

Isteni megváltónk!”

A dicsőséges olvasóra az „*arany színű sárga rózsza*” konkrét képe vonatkozik és „*emlékeztet az Úr Jézus nagy dicsőségére.*” A titkok itt is utalásszerűek, Jézusra mint cselekvőre vonatkoznak. Az utolsó titok azonban megszólítja Máriát, az égbe emelt Anyát, aki már a mennyekben az örök közbenjáró: „*Tégedet is felvitt sz. szűz és meg koronáza*”. Mária alakjának a megidézése keretbe foglalja a verset, s a keretversszakok rá vonatkozó megnevezései fontos teológiai tartalmakat sűrítene: „*kegyes szűz Mária...A legszentebb rózsafüzér királyné asszonya...szűz anya.*”

A rózsafüzér teljes világa jelenik meg Lovich Ilonka Szentolvasó ⁵⁶¹ című, különös szerkesztésű versében. Az öt szótagos, rövidke sorok, az élénk ritmus a rózsafüzér szemének pergését idézi, s a háromszor megismétlődő négysoros strófák választják el az öröndetes, a fájdalmas és a dicsőséges füzér titkainak gyors egymásutánját, két helyen párbeszéddel megtört menetet.

„Picike gyöngyök

Sorra görögnek,

Mikép a harmat,

Mikép a könnyek.”

A bibliai eredetű titkokat itt egyszerű mondatokba sűríti a szerző, s a pergő sorok szinte filmszerűen jelenítik meg a megváltás történetének ismert eseményeit. Az öröndetes olvasó kedvesen felidézett titkai sorába a negyedik titok komorságot lop, hiszen a Simeonra és Mária hét fájdalmára vonatkozó utalás már megelőlegezi a fájdalmas olvasó sötét képeit, melyek középpontjában az emberként szenvedő Megváltó áll. A titkok közül legérzékletesebben az utolsó jelenik meg, a keresztre szögezés kegyetlensége.

„Hallik a szögnek

Tompa verése,

⁵⁶¹ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1926. 279.

*Mikor átjárja
Halovány testét.”*

A dicsőséges olvasó ünnepélyes szakaszának legszebb sorai az égbe fölvetett Istenanyára vonatkoznak. A vers zeneiségét az egyik legdallamosabb versláb, a daktilus biztosítja.

*„Angyali szárnyak
Viszik az égbe.
Szép koronával
Szálla hatalmas,
Fenn-diadalmas
Fia elébe.”*

A verset záró sorok halmozott metaforái az olvasót, az imádság megszentelt eszközét jellemzik:

*„Földre lehullott
Mária-könnye,
Emberimádság
Legszebbik gyöngye.”*

A *Rózsafüzér Királynéja*-címet viselő versek külön csoportot alkothatnak motívumaik egyezősége alapján. Babik József ötször két soros szakaszokból álló, keretes szerkezetű imádságot írt.⁵⁶² A tiszteletteljes megszólítás után (*Rózsafüzér Királynéja*) a tisztelet tárgyának, a rózsafüzér-imádságnak a bemutatása következik, majd a záró sorokban a kérés fogalmazódik meg: a hármaskor olvasó mondásával, azaz a krisztusi életen való elmélkedéssel („*szent Fiad életét, halálát és dicsőségét / Elmélkedve foglaljuk*”) lehetünk méltók arra, hogy az Isten Anyja közbenjárását kérjük:

*„Isten Anyja köszöntessél, szűz Mária tiszteltessél,
Rólunk megemlékezzél, Jézusnál esedezzél!”*

A versben az olvasó minden elemére („*tizenöt mély titkaidon...Miatyánk imádással és Üdvözlégy mondással*”), s az imádság lényegét adó titkokra is utal a szerző („*Az öt titok örvendetes, következő öt keserves, / Végre öt dicsőséges*”), majd pedig az imádság üdvösségszerző erejét összegzi: „*tizenöt üdvösséges.*” A tizedek számára utaló öt versszakos fohászt az *Amen* szó zárja.

Szalay József *A rózsafüzér*⁵⁶³ c. versének öt versszaka mindhárom olvasó öt-öt titkát jelképezi. Az első és az utolsó strófa azonos tartalmat megfogalmazó keret: vallomás a

⁵⁶² A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1903. 304. BABIK József

⁵⁶³ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1934. 324.

rózsafüzér-imádság nagyszerűségéről és arról a dicsőségről, amely majd az imádkozó ember jussa lesz az örök hazában. Hiszen az olvasó magától Máriától való, az embernek adott ajándék, hogy *„öröm, jajban, dicsben s hogy vétkei”* elűzzön, s hogy a megváltás nagy titkaira emlékeztessen: *„Megváltások titka bent van minden szembe”*. A „titok” egy-egy mozzanat Jézus életéből, tanításából - ezért mondjuk Jézus-imának is -, melyre bizonyos értelemben Mária szemével nézünk. Jelentősége pedig az, hogy az imádkozó az üdvösség titkairól elmélkedik, hiszen nem elég a keresztény életet meghatározó igazságok értelmi tudomásul vétele, az igazságot a szív legmélyebb rétegének is be kell fogadnia, hogy az egész személyiséget átjárja.

A középső három versszak a három olvasófajta rövid bemutatása. A versszakok felépítésében közös, hogy az utolsó két sor magát az imádkozót szólítja meg, hogy lássa, minden érte történt, a megváltás egész műve az emberért való.

*„A testté lett Ige Szent Szűztől születék ,
Milyen nagy szeretet, hogy megnyílt az ég.
Vér, ostor és tövis, kereszt és golyó,
Mindezt Jézus áldozatul hozta.
Dicsőn feltámadott és felment a mennybe,
Te is elérheted, jusson az eszedbe.”*

Kalocsay Alán verse⁵⁶⁴ a rózsá-titkos értelmű rózsaszimbólumot bontja ki és értelmezi a párbeszéd formájú, négy énekben. A tövis a piros rózsaszirmait, a titkokat rejtő virágokat védik, éppen úgy, ahogy a Szent Szűz is a legmélyebb titkok őrzője. Ugyanakkor a vers a bibliai igazságot is megvilágítja: a rózsza, a szépséges virág a virágok királynője és mégis a legalázatosabb szolga. Azért lehet a legszebb, mert a legalázatosabb.

A *LIX. vers*⁵⁶⁵ a rózsafüzér-imádság három fajtájának, az örvendetes, a fájdalmas és a dicsőséges olvasónak lényegét tárja föl egy képzeletbeli jelenetben, kérdés-felelet formájában. Mindhárom olvasó üzen az embernek, az örök életbe vezető utat kövezi ki, és sugallja a legfőbb tanácsokat. Az örvendetes olvasó az üdvösséget hirdeti: *„Örvendj, vigadj velem!”* A fájdalmas olvasó a Golgotán szenvedő Krisztus sóhaját tanítja: *„Szenvedj és tűrj velem!”* A dicsőséges olvasó szemei csillagsugárokként üzenik és értelmet adnak az összes titoknak: *„Örvendve tűrj s dicsőülj fenn velem!”*

⁵⁶⁴ MÁRIA-LANT. 1889. 53.

⁵⁶⁵ MÁRIA-LANT 1889. 54-55.

*A szent olvasó éneke*⁵⁶⁶ a Dicsőség mennyben az Istennek! kezdetű karácsonyi ének dallamára íródott és ennek szövegére és tartalmára játszik rá a Dicsőség a szent olvasóban! versszakkezdő mondattal. Az öt versszak az örvendetes olvasó egy-egy titkát idézi meg: a megtestesülést, a vizitációt, a megszületést, a templomban való bemutatást és a templomban való megtalálást. Az Istennek dicsőségét hirdető és az embernek békességet kívánó pásztorok köszöntése találkozik az örvendetes olvasó öt titkának örömhírével.

*Üdvözlégy, szent Rózsafüzér Királynéja!*⁵⁶⁷ A rózsafüzér-imádságban a titkok az Ave Maria fordulópontján, Jézus neve után hangoznak el, így is kifejezve, hogy Mária és Jézus alakja elválaszthatatlan az üdvösségtörténetben. Az olvasó így egyszerre máriás ima, de Jézus-imának is mondják. A versben – ahogy az imádságban is – szinte Máriával elmélkedjük végig az örömnak, a fájdalomnak és az eljövendő dicsőségnek is a stációit, melyeket Mária is megjárt szent Fiával. Hittel elfogadható, de az emberi értelemnek felfoghatatlan, hogy ami történt, az Isten Fiával történt. A vers az értelemig próbálja eljuttatni a titkokat, s minden strófában megismétli: Jézus „*az Isten Fia!*”

Hat strófa azonos módon épül föl: az első négy sor vonatkozó tartalmú mellékmondatai egy-egy titok csaknem szó szerinti megidézései, a megismételt főmondat pedig – Az Isten Fia! – hangsúlyosan emeli ki a felfoghatatlan tényt. Ezt zárja az utolsó sor, rímmel is összekapcsolva az elválaszthatatlant: „*az Isten Fia - Ave Maria!*” A versben az örvendetes olvasó titkait a dicsőséges olvasó utolsó két titka követi, melyekben megint Mária kerül a figyelem középpontjába. A megdicsőült Jézus a mennyben is anyjának ismeri el Máriát, aki lélek szerint is anyja lett, nekünk pedig közbenjárónk. Bármilyen kérése teljesülhet, mert fia, Jézus „*Isten Fia!*”

*A Szent Olvasó ünnepén c.*⁵⁶⁸ vers hat strófája a fájdalmas olvasó üdvöztető, egy pedig a dicsőséges olvasó vigasztaló erejét magasztalja. A körülírások az embert sújtó bajokat részletezik, képszerűen érzékeltetik a különben stiláris értéket nem vagy alig hordozó egyszerű kifejezéseket: a betegségben szenvedő (*Akit nehéz betegség / gyötrelme vesz körül*), a nélkülöző (*Kenyérrel édes atyja / Kit jól se tarthatott*), a kitaszított (*Sok házat összejárva, / Hogy leljen éjszakára / szállást*), a gyászoló (*Ki hitvesét siratni / A gyász sírhoz megyen*), a bűnös (*sötét bűnének sulya / A kit börtönbe zár*) sehol „*nem lelhet másban, / Fájdalmas olvasódban ...gyógyulást és vigasztalást.*” A dicsőséges füzér pedig biztatást ad, hogy „*erős hit nyitja meg az ég ajtaját.*”

⁵⁶⁶ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1887. 97. SZÉCSI Ignác

⁵⁶⁷ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1934. 319. ARANYOSSY J. Celesztin

⁵⁶⁸ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1903. 289.

3.) Titokversek

A rózsafüzéres versek között a legkülönlegesebbek a titokversek, melyek egy-egy titkot vagy titokcsoportot idéznek emlékezetbe, részleteznek, magyaráznak, igazságát tanítják. Műfajuk szerint lehetnek imádságok, himnuszok, dalok, lírai életképek, de találunk elbeszélő költeményt, eposzt, sőt dramatizált, színpadi előadásra átírt változatot is. Az elmélkedést-szemlélődést szolgáló célnak felel meg az epikusság, a filozofikusságra való törekvés, az idő-és értékszembesítő jelleg.

A titok a keresztény hitben kulcsfogalom, olyan misztérium, amely kifürkészhetetlen és kimondhatatlan, felülmúlja az ember felfogóképességét, a keresztény üdvösség különös gazdagságát, a Jézus Krisztusban történt isteni kinyilatkoztatás teljességét. A titokban felidézett misztérium lényegének megértését segíti az elmélkedés, mely a hit igazságainak a megfontolása, átgondolása, a hittartalom önálló, racionális feldolgozása. Isten szavának megértésében és érzelmi befogadásában a középkortól kezdve az elmélkedésnek is fontos szerep jutott, hiszen elsősorban az értelmi reflexiót és a képzelőerőt mozgósította. A rózsafüzér-imádság is elmélkedő jellegű. A társulatokat segítő imakönyv például a tizedik titok imádkozásánál így utal ennek lényegére: „lélekben képzelj magadat a keresztfája alá, halljad az Üdvözítő utolsó szavait, mélyedj bele lelkeddel a szögek sebhelyeibe s különösen a szent oldalsebbe. Íme az Isten Báránya, feláldozva a világ bűneiért!”⁵⁶⁹

A megértésben és az átélésben a képzeletet megmozgató elemek is segítséget jelentenek. A képben gondolkodás a kereszténység alapeleme, a tulajdonképpeni vallásos gondolkodás, hiszen egyedül ez adekvát vele. A lelki tapasztalat nyelve a képek és a szimbólumok nyelve. Képek nélkül nincs talaja a szónak és teste az igazságnak.⁵⁷⁰ Ez a képszerűségre, szemléletességre való törekvés, a láthatatlan látható, elképzelhető formában való megjelenítése megfelel a megtestesülés logikájának is, hiszen Isten is Jézusban emberi, látható vonásokat, testi valóságot vett magára, hogy misztériumai könnyebben megérthetők legyenek. Az ún. titokversek is ezt a szemléletet képviselik: a megjelenítő ábrázolás és a képekben való gondolkodás a nyelvi kifejezésekben is közelebb hozza és megérteti a misztériumot, gyakran drámai módon megjelenítve az evangéliumi történeteket. Mivel hiányoznak az elmélkedéshez időt is biztosító Üdvözlégy és Miatyánk imádságai, éppen a képgazdag megfogalmazás segíti a

⁵⁶⁹ AZ ÉLŐ RÓZSAFÜZÉR -TÁRSULAT IMAKÖNYVE. 1904. 78.

⁵⁷⁰ A KERESZTÉNY MŰVÉSZET 1993. 409.

figyelem titkokra irányulását. A versek gyakran epikus jellegűek, történetet, cselekményt jelenítenek meg, tartalmi részletezését, kiegészítését adják az evangéliumi soroknak.

Az egy mondatban megfogalmazott titkok nem helyettesítik ugyan az Evangéliumot, de felidéznek azt, sűrítik a legfontosabb tartalmakat, kulcsmondatokként mintegy rögzülnek elmében és lélekben. A titkok parafrázisai és a versnek az emberi szavai – a szó teológiai értelmében – soha nem érik el a sugalmazott szavak erejét, hatékonyságát. Legfontosabb szerepük a tanítás: a hittételek magyarázatán keresztül a keresztény életvezetéshez szükséges tudnivalókat sugallják.

Hit, költészet és elmélkedés lényegükben és eredetükben érintkeznek egymással. Ez az egység igazolódik a rózsafüzéres verselmélkedéseknek mondható titokversekben. Ezek szerzője a hit valóságát próbálja meg kimondani, és ehhez a rózsafüzér-imádság keretét költői szabadsággal, személyességgel, belső élménnyel itatja át. A rózsafüzér imasorozatát elhagyva a figyelmet közvetlenül a részletezett titkokra irányítja, a megszokott struktúrából legtöbbször a hármas szerkesztés marad meg, a háromszor öt versszak. Jellemzőjük ezeknek a verseknek, hogy a tartalom elsődlegessége mindenáron érvényesül, az evangéliumi történetet, cselekményt epikus elemek jelenítik meg, tartalmi részletezését adják a titokba sűrített evangéliumi soroknak. A lírai jellegűek Máriával azonosulnak, örömeit, fájdalmát szólaltatják meg, nagy együttérzéssel. A nyelvi, stilisztikai megoldások és eszközök elsősorban annak a törekvésnek a szolgálatában állnak, hogy a lelki tartalmakat megérthetővé, átélhetővé tegyék, s végső soron az identifikációt, imitációt segítsék. Gyakoriak a szentírási hivatkozások, a máriás imádságok toposzainak ismétlései, melyek szintén a hatáslehetőségek szolgálatában állnak.

Az örömdetes titkok ⁵⁷¹

A titkok első csoportját örömdetes titkoknak mondjuk, hiszen ezek a megtestesüléssel induló üdv történet evangéliumi összefoglalását adják. Azokat az eseményeket idézik föl, melyek megértetik azt a titkot, hogy Jézus Krisztus, a megtestesült Ige maga az öröm, s az Evangélium középpontjában ez az örömet adó Isten áll. Szent Lukács evangéliumából ismerjük az eseményeket, melyeket a szentíró végtelen gyöngédséggel jelenít meg: Mária alázatos igenjét, mellyel Isten akaratát fogadta el, a megtestesülés emberi történelmet megváltoztató eseményét (Lk 1, 35), az Erzsébettel való találkozás fennköltségét, Mária befelé fénnyel teli örömet, a Magnificat hatalmas erejű hálaénekét (Lk 1, 44), a betlehemi éjszaka mélységes boldogságát, az Üdvözítő világra jöttét magasztaló mennyi karok ujjongását (Lk 2, 10). A negyedik és az

⁵⁷¹ JELENITS 2001. 78.

ötödik titok is öröndetes jellegű, de a drámai elemei már a jövőbeni eseményeket vetítik előre. Jézus templomban való bemutatása (Lk 2, 24) ugyanis, miközben kifejezi az Istennek szentelés örömet, elmerít az agg Simeon elragadtatásában, aki megjövendöli, hogy megérkezett, aki beteljesíti a törvényt, de Mária lelkét a fájdalom hét törje járja majd át (Lk 2, 34-35). A tizenkét éves Jézus története a templomban (Lk 2, 48) titokzatos előjátéka a kálváriának: Jézus harmadnapra tér csak vissza anyjához, aki ekkor még nem érti fia szavait (Lk 2, 50).

A fájdalmas titkok ⁵⁷²

A keresztény hagyomány a passió mozzanatairól a kezdetektől fogva megemlékezett, a kínszenvedés helyeinek felkeresése, a via crucis mintájára állított kálváriák és a keresztútjárás péntekenkénti szokása is emlékezetbe idézte a legteljesebb szenvedést, melyben a legtökéletesebb szeretet, a másokért életet adó áldozat tárulkozott föl. Az utolsó vacsorán mondott hálaadásból Jézus fenséges öröme sugárzik, ez tölti el mindazokat, akik e vacsora emlékezetére magukhoz veszik az Oltáriszentségben jelen lévő Krisztust. De a getszemáni kertben e fényességes öröm az elhagyatottság, a félelem és a kínok sötétjébe fordult, a kísértés órája következett az Atya akaratának elfogadásáig. „S hogy mibe került az Atya akaratához való ragaszkodás, az a fájdalmas titkokból derül ki: a megostorozás (Mt 27, 26), a tövissel koronázás (Mt 27, 27-30), a kereszthordozás (Lk 23, 26-32) és a kereszthalál (Lk 23, 33-49).”⁵⁷³ Az újabb imakönyvek többnyire cselekvő mondatokban⁵⁷⁴ fogalmazzák meg a fájdalmas olvasó titkait: *akit értünk / érettünk megostoroztak, akit érettünk tövissel koronáztak, akit értünk keresztre feszítettek*. Mintha a katonák és a szolgák lettek volna tevékeny szereplői a történetnek. Az eredeti latin szöveg szenvedő mondatainak középpontjában Jézus áll, aki az Atya kedvéért önként vállalja mindezt. Az Atya sem szemlélője, sokkal inkább elszenvedője mindannak, ami történik, hiszen a világért való szeretetből, az emberekért adta „*keresztre egyszülött Fiát*” (Róm 8, 32). Az imádság során a fájdalmakat átéli az imádkozó is, együtt szenved Krisztussal, aki megszentel minden szenvedést.

A dicsőséges titkok ⁵⁷⁵

A megváltás története arra tanít, hogy minden szenvedésnek a megdicsőülés a folytatása, hiszen Krisztus szenvedésének titka és magyarázata is a föltámadás, a mennybemenetel dicsőséges eseményében tárulkozik föl. A rózsafüzér szemei sem érnek véget a fájdalmas

⁵⁷² I.m. 82.

⁵⁷³ II. JÁNOS PÁL PÁPA 2002. 22.

⁵⁷⁴ JELENITS 2001. 83.

⁵⁷⁵ I.m. 84.

titkokkal, hanem az imádkozó is továbblép, a dicsőséges titkok során keresztül átéli a hitigazságot, a lelki egyesülést, megmutatva Krisztus életének fényében a mindenkori követők életének végső célját és értelmét, azt az utat, amely felé Isten történelemben zárandókló népe tart. „*Tudjuk, hogy megjelenésekor hasonlókká leszünk hozzá, mert látni fogjuk őt úgy, amint van*”⁵⁷⁶ Nagypéntek beteljesedése a feltámadás,⁵⁷⁷ ennek örömét éli át az imádkozó az apostolokkal, Magdolnával, az emmauszi tanítványokkal és Máriával, akit a Fiú test szerint is maga mellé vett és a mennyben is anyjának ismert el. Ő elővételezi a megdicsőülteket, megkoronázott, mennyei Királynőként pedig⁵⁷⁸ az Egyház eszkatologikus állapotát, a Krisztustól kapott kegyelemközvetítő hatalmat. Krisztus és Mária megdicsőülése között áll a harmadik titok a Szentlélek elküldéséről. Pünkösöd úgy mutatja be az Egyházat, mint a Szentlélek eltöltötte, Mária körül egyesült családot, amely kész az Evangélium hirdetésére, sőt egyenesen ez a hivatása.

Boross Jenő *Szép szeretet anyja*⁵⁷⁹ c. versének háromsoros szakaszai is a fentebb említetteket példázzák. Egy misztikus élményt jelenítenek meg, hiszen a rózsafüzér mondása közben az imádkozó - Máriát köszöntve és a titkokat megidézve - Jézus életének részese lesz. Ez a találkozás megváltoztatja az embert, szeretetet és békét hoz a szívbe.

*„Havas és csendes téli esteken,
Míg olvasómat halkan pergetem,
Az Isten anyja nálam megjelen.
Míg suttogom az Ave Mariát
És titkot mondok, melyben szent Fiát
Rozsdás szegeknek hegye veri át,
Ő mellettem áll, figyel engemet,
Nézi a pergő olvasószemet...”*

Valkony Ferenc papnövendék *Rózsafüzér*⁵⁸⁰ c. verse is a rózsafüzér-imádság lényegére utal, a szent titkokon, Jézus életén való elmélkedésre, de a titkok csak utalásszerűen jelennek meg.

*Az imában végigjárom
Jézus földi életét.
Betlehemi csöndes tájon*

⁵⁷⁶ 1Jn 3, 2

⁵⁷⁷ Mk 16, 1-14

⁵⁷⁸ Jel 12, 1

⁵⁷⁹ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1938. 23.

⁵⁸⁰ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1916. 170.

Viszem lelkem mécsesét. [...]

Látom kínját a kereszten

Fönn a zord magaslaton... [...]

Látom [...] Szűz anyám a mennybe száll... ”

Hegyí János Károly⁵⁸¹ az imádság eredettörténetének parafrázisába építi be a rózsafüzér titkait, az imádság jellegzetes motívumait, hogy az olvasót a szent példájának követésére buzdítsa. A legendák szerint Szent Domonkos, az Igehirdetők rendjének megalapítója magától a Szűzanyától kapta a szent rózsafüzért, a hitetlenek megtérítésének és a hit védelmének leghatásosabb eszközét. Imádság közben egyszer így szólt hozzá Mária:

„-Domonkos, tudod-e, hogy a Szentháromság milyen fegyverrel akarja megtéríteni az emberiséget?

- Nagyasszonyom, Te sokkal jobban tudod, hiszen fiad, Jézus Krisztus mellett mindig Te voltál az üdvösségünk fő szószólója!

- Tudd meg tehát - válaszolta a Szent Szűz -, hogy a legerősebb fegyver ebben a harcban mindig az Angyali Üdvözlés, mely az Új Szövetség kezdete. Ezért, ha te el akarod érni a megátalkodott lelkeket, és meg akarod nyerni őket Istennek, hirdesd nekik az én Üdvözlégymet! [...] Eljön az idő, amikor a rózsafüzér imádkozása menti meg az emberiséget... ”

A vers a legendának azonban csak a csodás elemét, a jelenést dolgozza föl, az „égi fény közt” megjelenő Mária szavait idézi, a rózsafüzér odaajándékozásának történetét jeleníti meg, s bibliai mozzanatokot villant föl az üdvtörténet eseményeiből, mint ahogy a rózsafüzér-imádságban a tizenöt titok is. Itt azonban csak utalásszerűen, egy-egy képben exponálva jelennek meg a titkok, ahogy Mária emlékezetébe idéződnek az események. A versszakok száma a háromfajta olvasóra utal, egy-egy szakaszban az örömdetes, a fájdalmas és a dicsőséges füzérre ismerhetünk. A versszakokat négysoros refrén zárja, melyben a költő-imádkozó szavai szólnak: hála mondást fogalmaz meg Domonkosnak a rózsafüzér-imádságért és a szent pártfogását kéri.

„Szívől neked köszönjük életünkön át

A Szűz kezéből vett szent olvasó-imát;

S ha bármi bú, vagy baj s veszély nyomulna ránk:

⁵⁸¹ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1912. 332. *Szent Domonkos rózsafüzérje*

Te légy vezérünk, Szent Domonkos, jó Atyánk!”

Az első versszak a legendának arra a mozzanatára épül, melyben Mária az üdvösségtörténet öröndetes eseményeinek hirdetésére szólítja fel Domonkost. A versíró azonban az öröndetes olvasónak csak két titkát idézi: *Jézust fogantatám...* (Első titok: Lk 1, 28-38), *szültem* (harmadik titok: Lk 2, 1-21). A titkok rendjétől és a megszokott nyelvi formáktól való eltérést az magyarázza, hogy Mária szavaiban már sűrítődnek a legfontosabb tartalmak, hiszen a dogmák alapigazságait halljuk, amikor magáról csak ennyit mond: *„Én vagyok a Szűz-Szeplőtelen.”* A rövid mondat Mária szüzességének és szeplőtelen fogantatásának a dogmáját összegzi. A lateráni zsinat 649-ben a szentírási részekre utalva fogalmazta meg: „...a mindenkor szeplőtelen Szűz Mária az Igét mint igaz Istent férfi hozzájárulása nélkül, a Szentlélektől méhébe fogadta, sértetlenül megszülte, és a szülés után is épen megőrizte szüzességét.” A Szeplőtelen Fogantatás dogmáját pedig 1854. szeptember 8-án hirdette ki IX. Pius pápa. A hittétel rögzíti, hogy Mária a fogantatása pillanatától már mentes volt az áteredő büntől. Sokan nem értették és kételkedtek a hitigazságban, ezért a Szent Szűz jelenéseivel erősítette azt meg. A dogmát közvetítette, voltaképp utólag legitimálta a lourdes-i jelenés 1858-ban, amikor is Mária – kezében rózsafüzérrel - tizennyolcszor jelent meg Bernadettnek, magát a Szeplőtelen Fogantatásnak nevezte, s a híveket a szentolvasó mondására szólította föl. Máriának az a mondata pedig, hogy *„hirdesd, hogy egykoron arkangyal jött hozzám”* szintén a legendát idézi. *„Hirdesd nekik az én Üdvözlégyemet!”* – szólítja föl a Szűzanya Domonkost a későbbi rózsafüzér alapimájának, az Ave Maria-imádságnak a terjesztésére. Ebben rejlik ugyanis az isteni megtestesülés misztériuma, amely az emberiség történetében is új fejezetet nyitott. Ennek a nagy titoknak a hirdetésére és védelmére jelöli ki Mária a megszólítottat:

„Légy hős vezérem és küzdj Értem, a Szüzért!”

Hálából pedig az öröm jelét kapja Szent Domonkos:

”Öröndetes jelül vedd át e szent füzért...”

A második versszakban is Mária emlékidézése hallik, a szenvedéstörténet stációit idézi, a vérrel verejtékezés (Mt 26, 36-46), a megkorbácsolás (Mt 27, 26), a tövissel koronázás (Mt 27, 27-30), a kereszthordozás (Jn 19, 17) és a kereszthalál (Jn 19, 25-27) kínjait.

„Láttam Fiam kínját, véres verejtékét,

Ostorcsapások sebhelyét s tövisekét;

Fájdalmait, midőn mellettem elhaladt

S megtörve álltam ott a Szent Kereszt alatt.”

A képek sajátossága, hogy a szenvedő Fiú mellett megjelenik az Édesanya alakja, sőt Mária a retrospektív visszaemlékezésben saját fájdalmát hangsúlyozza, Simeon jövődölését idézi magára vonatkoztatva: „*tör járta át szívem.*” A hallgatót és a híveket pedig az együtt-szenvedésre, a compassióra kéri:

„*Osztossa bánatom minden igaz hivem.*”

„*Szenvedj te is velem, küzdj vérző szívemért.*”

A Krisztus és Mária szenvedésében részt vállaló jutalma pedig a fájdalmas olvasó:

„*Fájdalmi zálogul vedd át e szent füzért...*”

A harmadik versszak első szava az Írások beteljesedésére, Jézus megjövendölt halálára utal, amelyről a János evangéliumban (Jn 19, 28-30) olvasunk. Mária első két mondata időben még Nagypéntek történéseit villantja föl, s az imádkozó képzetében a Stabat Mater képe jelenítődik meg: „*Ölemben ült a nagy Halott. Fájt látnom Őt.*”

A továbbiakban Húsvét vasárnap és Pünkösöd egy-egy mozzanata idéződik az emlékezetbe. A feltámadás valóságára kétszer utal a szerző: „*feltámadott*” (első titok: Mk16, 1-14) és „*sírból kikélt.*” A pleonazmus itt azonban nem stílushiba, hiszen a köznyelvi szinoníma a misztérium képi megjelenítése. A mennybemenetel (második titok: Lk 24, 48-53) - „*az égbe szállva megnyitotta zárt egünk*” - és a Szentlélek küldése (harmadik titok: ApCsel 2, 1-12) - „*s küldé a várva várt Vigasztalót nekünk*” - a dicsőséges titkok közül azt hangsúlyozza, hogy mindennek Mária is részese volt. Ami ezután következik, Mária mennybevétele (negyedik titok: Lk 1, 28) és megkoronázása (ötödik titok: Jel 12, 1) csak képileg jelenik meg az első versszakban: Mária „*égi fény közt szólt,*” a Szűzanya megdicsőült, Domonkost pedig „*hős vezérének*” mondja. A mennyek királynőjeként bízta meg leghűségesebb katonáját, szinte parancsoló hangon szól hozzá: „*hirdesd, küzdj, szenvedj!*” Szent Domonkos nemes szolgálatának jutalma a „*legszebb égi bér.*” A titkokat szemlélve minden követőre ugyanilyen dicsőség vár.

Lévay Gyula⁵⁸² a rózsafüzér-imádságból csupán a titkokat verseli meg háromszor öt, 8-7 szótagos strófában a Mondj szívem dalt...kezdetű ének dallamára. Hiányoznak a rózsafüzért alkotó Üdvözlégy és Miatyánk-imádságok, még a rájuk való utalás is. A figyelem közvetlenül a titkokra irányul, nem lankad el, s ezt segíti elő a megfogalmazás képgazdagsága. Az örvendetes titkok öt szakasza az evangéliumi eredetű titkok szabad tartalmi parafrázisa, verses magyarázata. Az egymondatos bibliai titkokra egy-egy kulcsszó utal (1.titok: fogant, 2.titok: Erzsébet, 3.titok: szülte, 4.titok: templomban bemutatta, 5.titok: templomban megtalálta), elmarad Mária „Szent Szűz” megszólítása, amely az Egyház által szentesített olvasóban

⁵⁸² RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1906. 11. *Új ének a Szent olvasóról*

nemcsak visszautalt az Üdvözlégyekben feltáruló legnagyobb titokra, a megtestesülésre, hanem egyúttal a dogmát is felidézte.

Az első versszak a megtestesülés titkának az elbeszélése. A nyelvi megfogalmazás fontos teológiai szemléletet közvetít: minden Isten akaratából történt. Az Atya akaratát töltötte be az „égi trónról” alászálló Fiú és a kiválasztott „Szűz virág,” Mária is. A második titkot idéző szakasz igéi azonban azt sugallják, hogy a valódi cselekvő nem Mária, hanem maga Jézus. Mária – ahogy a Szentírásból tudjuk – mindenben Isten akaratát követte, igenje az alázat válasza, élete résztvállalás Krisztus életéből. Mintha azért ment volna Erzsébethez, hogy kegyelmet oszthasson „Szűzi szíve Magzata”, hogy megáldhassa Szent Jánost, aki „követje s híve lesz,” azért szülte volna a betlehemi istállóban „szent Fiát”, hogy Isten általa tanítsa:

„Értsétek meg emberek,
Szegénységgel rút gőg ellen
Védelmezlek bennetek.”

Az ószövetségi hagyomány szerinti szokásos cselekedet, a kisdéd templomban való bemutatása is bűneinkért való áldozattá válik. A Simeonra való utalás, a kisdéd Messiás megnevezése és az áldozat anticipálása már megelőlegezi a fájdalmas titkok drámáját. Az ötödik strófa bibliai mozzanatát, Jézusnak a templomban való megtalálását is tanítás zárja:

„Járjunk a Szűz nyomdokában,
Mi se térjünk máshova.
S hogyha Jézust megtaláltuk,
El ne hagyjuk Őt soha.”

A fájdalmas füzér öt versszakának közös vonása, hogy bennük Krisztus szenvedése az emberi bűnök következményeként jelenik meg. Ezért az első titokparafrázisban a felszólítás:

„Ébredj bűnös öntudatra,
Háborogj a bűn fölött.
Lásd be, hagyd el hitványságod:
Jézust azzal gyötöröd.”

A jelen idejű igék sugallják: a Golgota újra és újra megismétlődik az emberi gonoszság következményeként („ostorodtól vére fröccsen..., ravaszságod ítéletet rája szab...”). Jézus nemcsak az emberiség bűne miatt szenvedett, a büntető is maga az ember volt, sőt, a megszólított maga: „ostorodtól vére fröccsen „(2.titok). A büntetés sem a Bárányt illeti:

„tövisből font koronája
minket illet, jól tudom.” (3.titok)

Drámaisággal teli a negyedik titok parafrázisa. A keresztet önként vállára vevő, Golgotára induló Megváltót, a szenvedést „*tűrve tűrő*” Krisztust szólítja meg a versíró. A szenvedés elutasítását szinte követelő, erőteljes felszólító mondatok mögött („*vesd le, dobd le*”) az emberi értetlenség rejlik:

„*Oly készséggel mért veszed
Vállaidra világ csúfját,
Keresztedet, vesztedet?*”

Az ötödik titokban a kereszten is megbocsátó Krisztus alakja jelenik meg. Egyedül ez a magatartás méltó a Krisztust követőhöz is:

„*Porba omlok, sírva sírok
S a keresztet vállalom.*”

A dicsőséges füzér versszakai a reményt sugározzák, párhuzamba állítják a krisztusi élet misztériumait és az emberi életet, mutatva, hogy Krisztus és Mária előkészítette az ember dicsőséges útját, példájukat szemlélve saját jövőnk tárul föl. (*föltámadott a halálból – föltámadás jár vele; előttem szállott Jézus mennybe fel; hallhatod Isten lelkét; Boldogasszony... szól érettünk szüntelen*). Tehát az ember feladata, hogy kövesse, amit a titkok tartalmaznak, hogy elnyerhesse, amit ígérnek. A dicsőséges füzér első két szakasza egymásnak felel, az ember két énjének egymást erősítő mondatai idézik az első két titkot. Ha Krisztus a halálból feltámadt, az embernek sem kell félnie:

„*Ne féljünk hát a kereszttől,
Föltámadás jár vele.*”

Ezért a felszólítás: „*Bátran áldozd hát magad!*”

A mennybemenetel az ember égbe vágyakozását hívta elő, Pünkösöd csodája is jelenvaló:

„*Hol Szűz Mária, hol Szent Péter,
Ott az Egyház még ma is,
Ott hallhatod Isten Lelkét!*”

A negyedik titok Mária mennybevételét mondja el, Mária áldozataként megjelenítve, az ismétléssel megerősítve azt a teológiai igazságot, hogy testét-lelkét megőrizte az ég:

„*Szűz Mária föláldozta
Testét-lelkét teljesen.*”

Az ötödik titok a teológiai tartalmat kiszélesíti és hazafias üzenettel tölti meg. Az égbe felvett Anyát szólítja meg, különös módon. A Miatyánk mintájára Mianyánknak nevezi, Boldogasszonynak mondja, utalva arra, hogy a magyarok Máriában különös pártfogójukat

tisztelik, hiszen ő „*Kárpátoktól Adriáig / Szól érettünk szüntelen.*” Ezért szállhat Mária fohásza a „szenvedő hazáért.”

„*Szent Istvánnak szép országán*

Könyörülj, én Gyermekem!”

Hegyí János Károly⁵⁸³ verse – ahogy az alcím is mutatja - elmélkedés a szent titkokon, Jézus élete tizenöt misztériumának a magyarázata, érthetővé tétele. A háromszor öt versszakra tagolás vizuálisan is a rózsafüzér-imádságot idézi, a hagyományos, több évszázados szerkezetből azonban csak a titkok hármass csoportja marad meg. A versszakokat egymás után olvasva a Krisztus-életrajz legfontosabb eseményei rajzolódnak ki, amelyeket szemlélve a hit nagy misztériumainak megértéséhez juthatunk. Ez a megvilágosodás a hit mindenkorú útja. Az első öt versszak az *Öröm* összefoglaló címet viseli, s ezzel a katolikus hit egyik legfontosabb tanítására utal: Jézus Krisztus maga az öröm, megszületésével Isten jött az emberek közé, s ez az örömhír minden mértéket felülmúl. A Krisztussal való találkozás tehát az örömmel való találkozás, melyből hit fakad, olyan erő támad, amely vigaszul szolgál az emberi élet és a nemzeti történelem minden bajában. A rózsafüzér ennek a legteljesebb örömnél a történetét ragyogtatja föl: a legnagyobb öröm Istennek a világba jötté, az Angyali üdvözlés (1. versszak: „*Gábor angyalt / Küldi le Mária zsámolyához*), Mária igenjének alázata (2. versszak: „*a szűz leány / Szent Lélek által Isten-Igét fogant*” és 3. versszak: *Az Ige testté lőn*), a betlehemi megszületés, melyet az angyalok is nagy örömnél mondanak (4. versszak: „*Már bölcséjénél állt vala József is*”), a gyermek Istennek ajánlása, amely a hála öröme (4. versszak: „*Ó-írás szerint ők / Bémutatának az Ég Urának*”) és a templomban annak az örömteli felismerése, hogy a gyermek maga a bölcsesség (5. strófa: „*Templomi nép tömegébe lelték*”).

Az öröm versszakai utalnak az evangéliumi ihletésű titkokra és tanítanak is ezeknek az üdvtörténetben betöltött szerepéről. Jézus megtestesülése a megváltás része, az ősbűntől való szabadulás ára; Mária „*a legtisztább Szűz*”; Jézus kettős természetű: „*Isten is, Ember is.*” A harmadik versszak az Úrangyala-imádság egy sorával összegzi mindezt: „*Az Ige testté lőn és mivelünk lakott.*” A fenséges gondolatokat a régies múlt idők teszik nyelvileg is ünnepélyessé.

A Fájdalom öt verszaka a fájdalmas olvasó titkait magyarázza, jelenetszerű részletezéssel. A versíró indulatos hangon követi végig a szenvedéstörténet stációit és állítja elénk a mások bűne miatt szenvedő „*Isten Fiát.*” A fájdalom részletezése szándékolt: a krisztusi kínok érzelmi átélése rávilágít a szeretet igazi természetére, a krisztusi megváltás titkának kegyelmi megismeréséhez vezet:

⁵⁸³ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1912. 396. *Titkok. Elmélkedés az olvasó titkain*

„Az Írás teljesedésbe ment:

Hogy kínhalálos érdeméből

Nyissa nekünk meg a zárt egünket.”

Így értelmet és irányt adhat emberi szenvedéseinknek, hogy Krisztussal együtt dicsőségbe juthatunk. (Róm 8, 17)

A Dicsőség öt titka a képzeletre hat, eleven stílusú megjelenítése a misztériumoknak, melyeket időbeni egymásutániségükben idéz meg a szerző. Az evangéliumi mondatokból itt is kulcsszavak maradtak meg: *feltámadott, égbe szállott, Szentlélek, ...felviteté maga trónja mellé, mint királyné megkoronáztatott*. A kulcsszavak köré a bibliai történetet tartalmilag idézi meg a szerző, a nyomatékosítás legjellemzőbb eszköze a halmazás, ismétlés. Az első versszak a feltámadás csodáját emeli ki a szóismétléssel és a Krisztusra vonatkozó erőteljes megnevezéssel: *„a zord halálnak / Hős diadalmasa.”*

4.) Motívumok összekapcsolása

a.) A rózsafüzér és a hazaszeretet

A rózsafüzér szakrális szövegébe beépülő motívumok az alábbi verseket a nemzeti intimitás különös megnyilvánulásaivá teszik, s sajátos kontextusba helyezik. Szembetűnő, hogy számos szöveg idézi emlékezetbe a magyar történelem nagy eseményeit (honfoglalás, törökellenes harcok, millenium) és alakjait, szent magyarjainkat és magyar szentjeinket (Szent István, Szent László, Szent Margit, Hunyadiak, Kapisztrán Szent János), irodalmunk imádsággá magasztosult sorait (*Himnusz, Szózat*), hogy a nemzeti gondolattal a lelkiismeretet ébresszék, s a magyarság sorsa iránti felelősségre döbbsentsenek. A vizsgált rózsafüzéres versek történelmi háttérét Magyarország sorsfordító eseményei adják: az első és majd a második világháború, a trianoni országvesztés, a kommunista hatalomátvétel és diktatúra. A versek megszületéséhez nagyban hozzájárult a keresztény vallásosság, értékrend és szemlélet egyre reménytelenebb küzdelme a terjedő materializmus és liberalizmus ellen, a társadalmi megosztottság és a szegénység mélyülése, az értékeket viszonylagossá és egyéntől függővé tevő szemlélet növekvő térhódítása. A versek írói az emberpróbáló időkben keresik a nemzetet sújtó csapások okait, hogy a boldog jövőbe vezető lehetőségeket is felismerjék.

Elődeink azt vallották, hogy a magyar nemzet felemelkedése mindig a Szűzanyától függött, ő a mi segítőnk, ő mentheti meg népünket a nagy veszedelmektől. Középkori királyaink közül Nagy Lajos okleveleiben többször feltűnik Szűz Mária mint Patrona

Hungariae. Temesvári Pelbárt Bonfini nyomán írta le, hogy Szent István testamentumában a Boldogságos Szűznek ajánlotta országát. Azóta a Szent Szűz védelmezi a rábízott magyar népet. A máriás eszme barokk kori fejlődésében döntő szerepet játszott a jezsuita rend. A barokk ikonográfiában a Szent Szűzet úgy látjuk, mint megközelíthetetlen teremtményt: lába alatt a hold, összetiporja a tekergőző kígyót, testén napruha, fején a mennyország koronája, körülötte csillagkoszorú. Mária királynő, még a Fájdalmas Anya ábrázolásain, a Pieta-szobrokon is királynői mivoltában látható. A katolikusság erőforrásért a múlt eseményeihez, szentjeink és nagyjaink emlékéhez fordult vissza, s az ebből fakadó nemzeti öntudattal fogalmazta meg a jobb jövőbe vetett reményét. Mindig is hitte, hogy a magyarság léteért folytatott küzdelme egyben a lelkekért folytatott küzdelem is.⁵⁸⁴ Vallotta, hogy mivel a magyarság elpártolt patrónájától, nyakába kapta a büntetéseket: a protestantizmust és a törököt. Katolikus őseink mélységes hite szerint csak a régi Boldogasszony-tisztelet helyreállítása mentheti meg Szent István országát a végső pusztulástól. Mivel első királyunk Szűz Máriának felajánlotta a koronáját, azzal együtt minden uralkodói jogot is átadott. Vagyis Mária jogot nyert a magyarság minden ügyének intézésére, még a király személyének kiválasztására is. A királyunk és népünk éppen ezért csak Mária-tisztelő lehet.⁵⁸⁵

A következő versekben visszatérő az a meggyőződés, hogy a magyar Isten kiválasztott népe, de bajaink forrása bűneinkben rejlik, a történelmünket sújtó csapásokat magunk idéztük elő, ezért vigasztalan jelenünk a bűneink utáni megérdemelt büntetés ideje. Legnagyobb bűnünk a hitetlenségünk, s az élet minden területén tapasztalható erkölcsi deficit hátterében az Istentől való eltávolodás áll. Ennek legszembetűnőbb jele a máriás lelkülettől és a máriás imádságtól, a rózsafüzértől való elfordulás. De megjelenik az a felismerés is, hogy a Máriához való visszatérés a nemzeti megmaradás és a jövő záloga. Az ehhez való erőt is Mária közbenjárásától és a rózsafüzér kegyelmet esdeklő erejétől remélhetjük. Számos vers idő-és értékszembesítő, hiszen a hitben élő, s ezért dicsőséges nemzeti történelem példája szembesül a hitetlen, s ezért boldogtalan jelennel. Előfordul, hogy a nemzeti történelem szakaszait a három olvasóban feltároló titkokkal állítják párhuzamba: múltunk a dicsőséges, jelenünk a fájdalmas rózsafüzérrel azonosítható, a jövőnk pedig nem lehet más, csak a megdicsőülés. Tehát a megváltás művének eseményei így ismétlődnek meg az emberi és nemzeti történelemben. Mária Jézus Krisztusnak és a magyaroknak is anyja: szenvedésünkben Fia szenvedését éli át újra és újra, de velünk örvend majd nemzetünk föltámadásában is.

⁵⁸⁴ NÉMETH 1941. 223-233.

⁵⁸⁵ I.m. 234-243.

Tyukoss János verse, a balladisztikus hangulatú *Hunyady olvasója*⁵⁸⁶ a törökverő hősről szóló monda alapján a rigómezei csatát, az oláh árulás tragikus következményét, a magyar sereg pusztulását és Hunyadi kényszerű menekülését idézi: mielőtt elhagyja a csatateret, áldást mond a holtakra és hazájára az égi hon pártfogását esdekli. A társaitól leszakadó vezérnek csak két hűséges útitársa van: a „haza gondja,” a nemzet sorsa miatti aggodás és a vigasztaló, mindig vele lévő szentolvasó. Hiába akarják pogány haramiák rózsafüzérének aranykeresztjét letépni, Hunyadi megvédi egyetlen kincsét. Tettével példázza, hogy az igaz hazaszereteten

„összeforr egy érzelemben

A hitnek s honnak lángszerelme.”

A kardon függő rózsafüzér óvó, védő erő, hitnek és hazaszeretetnek a szimbóluma.

„Hunyady kardját mindig óvta

A Boldogságos olvasója.”

A vers azt a felismerést közvetíti, hogy a történelem mindig üzen a jelennek: a magyarság sorsa attól függ, megérti-e az üzenetet.

Kemenes Ferenc *A magyarok hazája*⁵⁸⁷ c. versében népünk küzdelmeit eleveníti föl. Szemlélete reformkori irodalmunkéval rokon: hazánk Istentől kapott, szenvedések árán megszerzett föld, melyet véraldozatokkal tartottak meg az ősök. A földért, a hazáért hullott szent magyar vér csöppjei és a szenvedés könnyei nemcsak a nemzeti emlékezetben élnek, hanem a szentolvasónak gyöngyszemeivé nemesülnek, a fájdalomból és áldozatból font koszorú legdrágább szemeivé lesznek.

„Ez a nép, mely balkezevel szántott,

Jobb kezében kardot forgatott,

S olvasója egy-egy gyöngyszeméül

Piros vére, könnye csorga ott.”

*1896 A magyar nemzet ezredéves ünnepére*⁵⁸⁸ felező hatos sorai az ezer év történetét villantják föl ünnepélyes komolysággal, bizonyítván, hogy a Krisztus keresztjére esküt tett magyarok életét áldás és az Égi Anya pártfogása kísérte. A három, nemzeti dicsőséget részletező versszak után a Himnusz sorára emlékeztető fordulattal az Istentől való elpártolás szomorú következményei hangoznak el. A nemzeti bűnök utáni büntetés jogos, de súlyos, talán maga a nemzethalál. Ezért szól az eget ostromló fohász után a fogadalom a Szűzanyához: *„Visszatérünk Hozzád!”*

⁵⁸⁶ MAGYAR SZEMLE, 1900. nov.4.

⁵⁸⁷ In: KÖRÖSY László: Katholikus költők. Esztergom, 1889. 285.

⁵⁸⁸ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNŐJE 1896. 39.

A zászlón lévő rózsafüzér az imának, az engesztelésnek és a reménynek is a szimbóluma:

*„Rózsafüzér zászló
Buzdítja hű néped,
Így megérjük majd a
Másik ezerévet.”*

Kálmán Károly *Kivel keljen honunk új ezredévre fel?!⁵⁸⁹* c. verse a millenium ünnepét köszönti, a magyarok Nagyasszonyához kiált föl, Neki fogad esküvel örök hűséget a történelem nagy pillanatában, a magyarság jövőjének fordulópontján. A vers szemléletének különössége, hogy a nemzeti történelem szakaszait a három olvasóban feltáruló titkokkal állítja párhuzamba. Múltunk a dicsőséges, jelenünk a fájdalmas rózsafüzérrel azonosítható, a jövőnk nem lehet más, csak a megdicsőülés.

*Öröm-füzér vala mult ezred hajnala,
És Fájdalmas-füzér lett annak alkonya:
Uj ezred hajnalán következhet-e más?
Dicsőséges-füzér! a nagy feltámadás!*

A rózsafüzéres lap első szerkesztőjének különös műve egy négy énekes eposz, melynek címe *Szűz Mária, Magyarország királynéja.*⁵⁹⁰ A 404 soros vers műfaja az emelkedett témához illik: hogyan esdette ki Szűz Mária, a magyarok királynéja Szent Fiától az isteni útról letért Hunnia fiainak az irgalmat és a kegyelmet, miként mentette meg a magyarságot a pusztulástól a rózsafüzér-imádságot terjesztő négy Élő Rózsa. A rövid bevezetés – az eposzírás hagyományát követve – a témamegjelölés után a segélykérést is megfogalmazza, s a költészetben járatlan szerző alázatos hangon fordul ihletért az Égi Anyához. Az első ének a magyarság boldog történelmét idézi: himnikus hangon az aranykort festi, a tejjel-mézzel folyó szép Pannóniát, a nekünk rendelt, kiválasztott földet festi meg, amelyet vérük árán tartottak meg Hunnia fiai. Boldog hiányok jellemzik ezeket az időket:

*„Kontraktus, váltó, ügyvédek perlekedése,
Zálog, adósbörtön nem vala ismeretes”*

Isten áldásaiért hálából első szent királyunk az országot az Égi Anyának ajánlotta föl, akinek parancsait megtartotta a magyar. Így az isteni törvények követése boldogságot és békét hozott a hazára:

⁵⁸⁹ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNŐJE 1896. 129.

⁵⁹⁰ A négy első „Élő Rózsafüzér” alakításának emlékére írta P. ANGELICUS

*„Így fogadott szót égi királynénk szent jogarának,
Látta is oltalmát, merre csak elhaladott.”*

A hazára törő ellenség megfékezésére pedig Mária égi segítségével a rózsafüzért adta a magyaroknak:

*E különös jel Rózsafüzér volt, mellyel atyáink
Isten Szűz Anyját égi segélyre hívák
Büszke vezérink Rózsafüzérrel mentek a harcba,
S bár kevesen voltak, győztek a nagy seregen.
Bár tengernyire nőtt nem ritkán elleni árja,
A győzelmi babért Hunnia népe nyeré.”*

A régi nagyság azonban veszendőben. A II. ének a süllyedés és a pusztulás jeleit sorjázza. A tragikus események legfőbb okait így összegzi a szerző:

„Hűtlenek lettünk, magyarok, jó Égi Anyánkhoz”

Ez a hűtlenség magyarázza nemzeti vétkeinket, amelyeket a szerző indulatos hangon részletez. A sorokban nem nehéz ráismerni Zrínyi érvelésére, Berzsenyi, Kölcsey ostorozó szavaira, az 1880-as évek Magyarországra. Szomorú a végkövetkeztetés:

„Nem csoda, hogy folyvást nagy Hunnia népe kevesbül”

A III. ének a megkegyelmezés története. Az Irgalom Anyja – kedves népének pusztulását látva – Fia elé járul, s Királyától kér a magyaroknak *„irgalmat és kegyelmet.”* Jézus a magyarok megismétlődő bűneire hivatkozik, de Édesanyja háromszori esdeklésére megkegyelmez a népnek.

*„És az egeknek sok miliónyi dicső kara zengi
Istenök anyjával: irgalom és kegyelem!”*

A IV. ének a megtérés és a jutalom története. Az Égi Anya a földre száll, hogy a magyarságot megmentse. Először a pápát keresi föl:

*„Írj egy szép levelet, s minden nép lelki vezérét
Kérd, hogy terjesszék menten a Rózsafüzért.
Írj többször s hirdesd áldását Rózsafüzérnek.”*

Mária felkeresi a boszniai bűnbánókat, és arra is van gondja, hogy Pannónia négy égtáján rózsafüzéres lelkeket ébresszen. Így született meg – a Szent Szűz közbenjárására, a magyarság bűneiért végzett vezeklésre – az első négy Élő Rózsa. A rózsafüzéres imádság legfőbb őrei, százak és százak kiáltják fohászukat az égre:

„Irgalom és kegyelem! Szánsalom és kegyelem!”

Mária visszatér a mennybe, Szent Fia elé járul a magyarok Szent Koronájával mint Égi Királynő. Jézus jobbán Hunnia népének örökös pártfogója lesz, Fia pedig a rózsafüzéres nép boldogságát ígéri:

„Foglald el hát mennyei trónod Mária örökre

Kormányozd miljó századon át magyarod!

És most mennyei szent karaim! Zengjétek örökké:

Üdv neked, isteni Szűz! Éljen a Rózsafüzér!”

Egy nemzet nevében hangzik a versbéli fohász a Szűzanyához ⁵⁹¹ A rózsafüzér nemzetet összekovácsoló erő, a hitben összetartás lehetősége és jelképe. Ez az összefogás a feltétele a nemzet boldogulásának, ez a felismerés is azonban a kegyelem műve. A kegyelem viszont kérhető, éppen a rózsafüzér-imádság révén:

„Örömben és búban

S fényes dicsőségben

Egy legyen a magyar –

Szent egyetértésben!

Fonjon egy bokorba

Szent Szűz rózsalánca,

S nem lesz nemzetünknek

Se búja, se gyásza.”

Az örömdetes, a fájdalmas és dicsőséges olvasó a versben a Szűzanyához kapcsolt jelzők révén idéződik meg, így kerül közvetetten párhuzamba a nemzeti történelem képeivel is. (öröm – Örömdetű Anya, bú – Fájdalom – vigasztaló Szűzanya, fényes dicsőség – Dicsőséges Anyánk).

Számos vers a magyarság jobb jövőjének lehetőségeit kutatja, s arra hívja föl a figyelmet, hogy minden haladás záloga a hitre való visszatérés. *A Szent Olvasó*⁵⁹² imádsága lehet a magyarság régtől óhajtott, lelki megújulásának záloga, „*lelki tavaszunknak [...] rügybontója!*”

Kálmán Károly *Hármas füzér*⁵⁹³ c. verse is a magyar történelemmel való párhuzamokat idézi.

„Örömdetes füzérben

Éltél akkor, te népem,

⁵⁹¹ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1903. 203. *Fohász a Szűz Anyához*

⁵⁹² RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1911. 293. DÁVODI Bakó Ádám

⁵⁹³ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1896. 225.

Midőn virágos kert vala

Híres honod, Pannónia.

*A Hazámért!*⁵⁹⁴ a nemzetet ezer éve oltalmazó Szűzanyát szólítja meg. A vershelyzetből kitűnik: a magyarok által elfeledett, megmosolygott rózsafüzér-imádsággal könyörög a költő hazája sorsa jobbrafordulásáért.

„Kis szobámban térdre hullva

Könnyezve imádkozom,

S egyre-egyre morzsolgatom

Gyöngyszemű kis olvasóm.

Lelkem felszáll, fel, Tehozzád

Boldogságos Szűzanyám,

Hogy megessék drága szíved

E süllyedő, szép hazán.”

Rudnyánszky Gyula korában népszerű költő volt. *Rózsafüzér*⁵⁹⁵ c. verse az első világháború testet-lelket pusztító rettenete idején született, mikor szinte látni „*a mélybe lebukni az emberiséget.*” De megszólal benne az ember elhagyatottsága miatti fájdalom és kétségbeesés, a lélek sötét éjszakájának kínja, mikor a „*puszta sötétben kínok tüze éget.*” Ez nem a pokol rettenetes sötétje, ebből van szabadulás és „*mentő ima.*” Ez a rózsafüzér, mely a bűnökért való engesztelődés eszköze, a megmenekülés záloga. Kegyelemközvetítő ereje éppen abban rejlik, hogy a megváltás titkait tárja föl.

„Az élet ostorát immár nem érzem,

Az áhítatba olvad szenvedésem

Midőn alant az olvasóson

A Megváltó keresztjét csókolom.”

Az *Anyámnak Úrnapjára*⁵⁹⁶ c. verset Meszlényi József örvezető írta édesanyjának a következő sorok kíséretében: „*Lélekben itt a fronton mi is ünnepelünk, egyesítjük imáinkat azokéval, akik az úrnapi körmeneten apjukért, fiúkért vagy hitvesükért imádkoznak. Az olvasómat is használatba veszem ezen a szép napon...*” A vers első két versszaka ellentétek sorát vonultatja föl: az otthon és a front, a csata tombolása és az ima csöndje, az ünnepi ének fenségessége és az ágyúk dübörgése szembesül egymással a felvillantott képekben. A muszkaföldön harcoló katona számára a harctéri szenvedés bűnei bocsánatáért végzett

⁵⁹⁴ V.F. monogrammal jelölt szerző verse, A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1896. 365.

⁵⁹⁵ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1914. 112.

⁵⁹⁶ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1943. 66.

vezekléssé magasztosul, melyet családjáért, hazájáért ajánl föl. Lélekben otthon jár, szinte érzi az ünnepi virágok mennyei illatát. Ami összeköti az otthonnal, az a rózsafüzér csendes imádsága.

„Úrnapi körmeneten gondoljál ám rám!

Szívem ott lesz veled, drága jó anyám.

Mikor érzed majd a tömjén illatát,

Veled mondom a szép olvasó imát.”

P. Angelicus *Szent Olvasó Királynéjához*⁵⁹⁷ írt verset a háború idején. Az isteni gondviselésbe vetett hitet erősíti a szent olvasó azáltal, hogy szemeink elé állítja Isten atyai gondviselésének nagy tényeit. A titkokban ezek a tényszerű igazságok tárulnak föl. A vers a Magyarok Nagyasszonya elé leboruló magyar panaszdalának indul. A háború okozta csapások, nemzeti és egyéni fájdalmak felsorolásával érvel a versíró: ha nem segít az Égi Anya, elvész a nép.

„Merre a szem ellát széles e hazában,

Mindenütt csak hangos sírás-zokogás van:

Nem hallod-e Anyánk?”

A csapások sorozata bűneink következménye, „*az Úristen kemény csapást mér e népre*”, még a rettegett nemzethalál víziója is megjelenik. A felismerés azonban, hogy „*van, aki megvédje*” a hazát, fordulatot hoz a versmenetbe, s az eddigi siráncokozást a lelkesült bizalom váltja föl: „*szebb jövő vár*” a hazára, ha az igazi fegyverrel, a rózsafüzérrel a kézben száll szembe az ellennel:

„Föl, jó magyar népem! Olvasót a kézbe!

Kard helyett ezt mutasd föl a magas égre!”

Hortobágyi József felező tizenkettes ritmusú verse, a *Riadó a keresztény magyar ifjúsághoz*⁵⁹⁸ a magyar jövő reménységeit ébreszti, szólítja harcba, az ősi, máriás lobogó alá. Nagy erejű képekben idézi meg az értékgazdag, dicsőséges múltat, a Máriát tisztelő szentjeinket, Istvánt, Imrét, Lászlót, majd a hitetlen, Máriát felejtő, boldogtalan jelent:

„Elmúlt szép időknék felhője se látszik,

Máriás zászlóval már a szél se játszik...

Rózsafüzér sincsen kezeinkre fűzve,

Mióta a magyar hitét is elűzte!”

⁵⁹⁷ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1914. 285.

⁵⁹⁸ ZÁSZLÓNK 1904. március

A végkövetkeztetés világos: a régiek hitével vívható csak meg a mindenkori harc a sokféle alakot öltő, vesztünkre törő gonosszal szemben:

*„Mi velünk az Isten! Győzni fogunk! Győzünk!
Hazánk Patrónája lesz a harcban őriünk!”*

b.) A rózsafüzér és az emberi élet teljessége

A rózsafüzér imádsága a megváltás eseményeit képileg is elénk tárja, s a rózsafüzér hármaskörén bevezet Mária anyaságának fenséges titkaiba. E titkok Mária szívének tükrében rajzolják elénk a megváltás nagy tényeit. De ezek a titkok a lélek természetfölötti útjának állomásai is, s az emberi léleknek is festik három korszakát. Máriának, az anyának az útja ugyanis az örök emberi utat példázza: minden ember életében is jelen van az öröm, a fájdalom és a dicsőség is. Az igazi örömeink az égi örömök, meg nem érdemelt ajándékok az Istentől, a fájdalmaink nemcsak a testi szenvedést jelentik, hanem az elhagyatottság, a csalódottság, a kételkedés kínját is, a lélek sötét éjszakáját, melyet Krisztus is átélt. Ez azonban nem a pokol rettenetes sötétsége – ebből van szabadulás. Ez a dicsőség, a lélek győzelme a próbákon, az Isten győzelme bennünk, voltaképp az emberszerető Isten szándékának teljesedése rajtunk. A rózsafüzér-imádság ezeknek a nagy lelki valóságoknak hatol a mélyére, s mert emberségünket a legmélyebb pontján ragadja meg, összeköt szereteteinkkel, élőkkel és holtakkal, embertársainkkal, honfitársainkkal. Úgy tartozunk egybe, ahogy a rózsafüzéren a szemek. Mindannyiunk útja Istentől indul, a földi életben - örömben, fájdalomban - teljesedik ki, de Istenzhez vissztérve teljesedik be. A rózsafüzér-imádság mindezt példázva közelebb hoz Istenzhez is, és tanít arra az egységre, mely a teremtő, megváltó és megszentelő Isten és az ember között megvalósul.

Az alábbi versekben a szentolvasó úgy jelenik meg, mint az emberi életet végigkísérő imádságforma és kultikus eszköz, hordozója az élet örömeinek, őrzője és kifejezője bánatainak, melyek szerepét a jövő felől értelmezi. Így buzdít a Megváltó isteni nyomdokainak követésére, reményt, kitartást, türelmet önt a szívbe, erősíti a hitet és vigasztalja az embert.

Székely László⁵⁹⁹ páros rímű, soronként 14 szótagos költeménye egyszerre szól a rózsafüzér-imádságról és az ettől elválaszthatatlan, megszentelt eszökről, mely „útítársunk...mind a sírig”, sőt a síron túli kísérőnk is, „belépőnk...az égi honba.” A vers érzékletes, szép képekben sorjázza, mit jelent az egyes embernek az életében a szentolvasó:

⁵⁹⁹ In: „És a mi lelkünk nyughatatlan.” Szombathely, 1934. Szentolvasó

erőt a harcba indulónak, az életben megfáradtnak, a kísértéssel küzdőnek, reményt, megnyugvást, védelmet és összetartozást, tanítást a hitről és félelmetes, eget-földet betöltő erőt a közösségnek. De a tizenöt titok, hitünk legmélyebb misztériuma csak a síron túl tárul föl mindannyiunknak:

*„Utítársunk vagy mind a sírig,
Ahol sok rózsád mind kinyílik.”*

A fronton harcoló katona, Kovács Antal törzsőrmester *Rózsafüzér!*⁶⁰⁰ c. verse különös átírása – inkább utánzása - Székely László *Szentolvasó* c. költeményének. Szabadabb formájú, kötetlenebb rímelésű, sok áthajlással gördülő sorai a rózsafüzér emberi életet végigkísérő szerepét részletezik.

*„Velünk vagy mindig, útítársul utainkon kísérsz
Majd a sírig, ott rózsád majd kinyílik.”*

Mindszenty Gedeon *Rózsafüzér*⁶⁰¹ c. versében a Mária-tisztelő ember szólal meg, akinek legfőbb ismertetője a rózsafüzér. Ezzel indul harcba, ahogy ősei, ez a legfőbb fegyvere a kísértés elleni küzdelemben, a bűnnel való örök csatában. De ez a csöppnyi füzér erőt ad a betegségben, elhagyatottságban, s elkísér a túlvilágra is.

*„Őseimnek büszkesége,
A Nagyasszony szent füzére,
Oldalamon csillog, ragyog,
Hisz én a Szűz fia vagyok.”*

Gerlei József *Uram, tied a hála*⁶⁰² c. költeménye logikus gondolatmenetű, létösszegző vallomás. A versen az Istentől induló és hozzá visszatérő emberi élet megszokott tartalmú toposza vonul végig: az élet az Isten kezében tartott fonál. Erre az Úr – megfejthetetlen titok szerint – hol örömgöngyöket, hol piros mézeskalácsot, hol köveket fűz, hol mézet csorgat rajta végig, hol könnyel futtatja be. Ha az ember töretlen hittel fogadja el a saját fonalát, útja a Legfőbb Jóhoz visz. Az Úrhoz térő ember fonala pedig egyszer virágba borul, hűsége és hite jutalmaként. A rózsákkal borított fonál a mennyei dicsőséget előlegezi meg, az igaz élet szép, égi ajándéka, mely a hála jeleként az embert segítő égi Anyát illeti:

*„Mikor már a céloom is elértem,
kivirul pompás virágözönnel fonalam,
s rajta csodabájú rózsák lengenek.*

⁶⁰⁰ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1943. 72.

⁶⁰¹ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1911. 302.

⁶⁰² RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1937. 106.

*Én összefonom életem kivirult fonalát
Rózsafüzérnek szűz Anyám fehér lábai elé.”*

Sík Sándor a Mária-kongresszus alkalmából tartott rózsafüzéres diszgyűlésen mondta el *Szentolvasó*⁶⁰³ c. versét, melyben az öt tizedes rózsafüzér teljességét, állandó szövegét idézi. A verskezdet időhatározói mellékmondatai a háború borzalmait sorjazzák: az embert megalázó félelmet, az apokaliptikus idöket, a rendkívüli történeteket, a végítélettől rettegő bűnös szorongásait. A borzalmak közepette a reményt az ima adta: vigaszt a rózsafüzér „fölséges-együgyű zsolozsmája” jelentette, az „üdvözítő dadogás” lelket nyugtató biztonsága.

*„Benne van ebben a szent dadogásban
Amire szó és gondolat kevés.
Halál van benne és feltámadás van,
Gyereksírás és anyagügyögés.”*

Az imádság bensőséges kapcsolatot teremt imádkozó és a megszólított között, benne a gyermek sír föl a vigaszt adó anyához. Az imában a megváltás titkain keresztül az emberélet egésze, a kezdet és a vég is feltárul, tehát maga a teljesség.

*„Bemondod az emberélet egészét
És mindentől eloldatatol.”*

A *Szent olvasó Királynéjához*⁶⁰⁴ címzett vers megszokott párhuzamra épít, amikor az emberi és jézusi élet kapcsolatát tárja föl, vallván: az emberi élet teljessége is befoglaltatik a rózsafüzér titkaiba. Az öröndetes olvasó életkedvre derít, a fájdalmas az élet fájdalmait könnyíti, s a dicsőséges az eljövendő boldogságot vetíti előre.

*„Rózsafüzér marad nekem
Földi boldogságom:
Mert az égit ezzel lelem
Fel a tulvilágon.”*

A *Rózsafüzér Királynéjához*⁶⁰⁵ intézett vers is abból a meggyöződésből fakad, hogy a krisztusi szenvedés egyszeri történelmi tény, ám minden emberi, nemzeti szenvedésben tovább folytatódik, beteljesíti a megváltás egyetemes művét. Fia szenvedését Mária is átélte, a „vad tövisek” fájdalmát ő is érezte, ismeri és megérti a kint. Ezért kér tőle vigaszt az imát mondó – egy nagyobb közösség nevében, a háború előestéjén:

„Mikor piros vérrózsákban

⁶⁰³ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1947. 74.

⁶⁰⁴ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA Szerző nélküli, 1915. 296.

⁶⁰⁵ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1913. okt. 5. 289. KÁROLYI Gyula

*Szakadozik a föld keble,
 Imáinkat előzőnli
 Könny és bánat komor leple:
 Enyhület és vigasz végett
 Hozzád futunk, akit tépett
 Vad tövisek gaz nyila,
 Ó, fájdalmas Rózsafüzér
 Királynéja – Mária!”*

Az utolsó Rózsafüzér ⁶⁰⁶ László M. fordítása. Az olvasó úgy jelenik meg, mint az emberi életet végigkísérő imádságforma és kultikus eszköz, hordozója az élet örömeinek, buzdít a Megváltó isteni nyomdokainak követésére, reményt, kitartást, türelmet önt a szívbe, erősíti a hitet, vigasztal, az örök életet állítja elénk, sugallja, hogy mit tett Jézus a lelkekért, az üdvösségért.

Az olvasó örömszerző, hiszen

*„Ebben talált vigasztalást,
 Ebben nyugtot jámbor lelke.”*

Örzője és kifejezője bánatainak:

*„Régi, kopott már a füzér,
 Sok-sok évnek nyomja gondja.”*

A bánatot örömbé fordítja, mert annak értelmet ad:

*„Örömmé vált a bánatkönny
 Olvasóval a kezébe.”*

Annyira elválaszthatatlan az emberi élet és a rózsafüzér, hogy az olvasó elszakadt fonala az élet fonalának megszakadását is előre jelzi:

*„...a szemek földre hullnak,
 Mert elszakadt a füzére.”*

A szemek pergése is az élet fogyására emlékeztet:

*„Utoljára mondja”Ave”,
 Szemét az Égre emelve;
 Leesik az utolsó szem,
 Lábaihoz, le a földre.”*

⁶⁰⁶ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1901. 78.

Ahogy az ember az olvasó végére ér, úgy ér élete végéhez is. A lepergő szemek az Üdvözlégyekre és a Miatyánkokra utalnak, a füzérből már csak a kereszt marad a kézben. Erre pedig az Apostoli hitvallást mondjuk, hitünk foglalatát. A végső szó a legfontosabb: „Hiszek.”

Az *Édes anyám olvasója*⁶⁰⁷ szerzője egy régi katolikus szokást örökít meg: az édesanya rózsafüzérét gyermeke öröklí, aki a kis tárgyat nemcsak szent tisztelettel őrzi, hanem az imádságot kötelességből is folytatja, így tartja fenn generációkon keresztül az imádságos hagyományt..

*„...a fájdalom közt van egy talizmánom,
Nincsen drágább kincsem nála e világon.
Mehalt édes anyám olvasója nékem
A legdrágább kincsem és gyönyörűségem,
Mindig itt van vélem.*

*Eltemettük szépen és örökségképpen
Olvasója íme, megmaradt én nékem.
Drága szép ereklye! Hisz ő hagyta, anyám”*

A rózsafüzér a halálos ágyon a szenvedéseket enyhíti és átvisz az örök életbe, ahol megnyíló egekben az ember megpillanthatja szeretteit és az égi Édesanyát, Szűz Máriát:

*„Szűz Mária! Látlak! Itt vagy tehát végre
Gyötrő kínaimnak vége lesz most, vége.”*

A *beteg imádsága*⁶⁰⁸ a rózsafüzér kegyelemközvetítő erejét bizonyítja. A balladisztikus, párbeszédes jelenetben az édesanya adja beteg lányának az olvasót, amelynek imái közül az Üdvözlégyre történik hivatkozás. Az utolsó Üdvözlégy az anya szájából a gyógyulásért mondott utolsó fohászt jelenti, az imádkozó lány megszólalásában pedig az élet végét.

*„Vedd kisszemű olvasódat
S imádkozzál csendesen,
Az utolsó „Üdvözlégy”-nél
Gyógyulásod megleszen.*

*„Üdvözlégy szép szűz Mária,
Szép királyné az égben!
Végy magadhoz, oh szűz Anyám,*

⁶⁰⁷ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA. A szerző V. betűvel jelzi magát. 1905. 295.

⁶⁰⁸ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1907. 164. V. L.

Tetőled én ezt kérem.

Dr. Valkony Ferenc⁶⁰⁹ rózsafüzért mondó, imádságos lelkű édesanyjának állít emléket. Az édesanya gyermekeiért a rózsafüzér engesztelő-közbenjáró imádságát mondta minden hajnalban, s ez az imája kíséri a felnőtt embert is, a hazatérőt is ez várja.

*„Erőt ád s vigasztal a rózsafüzér,
Mely anyánk kezében otthon egyre jár
S imádkozó szívvel egyre hazavár.”*

Történelmi példák, ábrázolások is bizonyítják, hogy a rózsafüzér a halálos ágyon is vele volt a szenvedővel, s mind a mai napig szokás a katolikus lakosság körében, hogy a betegágy mellett a végső percekben is az olvasót mondják, s az elhunytat rózsafüzérével temetik el. A szerzetesek is magukkal viszik a megszentelt tárgyat:

*„Alvó barát.
Kezében olvasó,
Földi harcát
Mégívta jól.
Arcán boldog, nyugodt mosoly.
Üdvözlétére
Leszállt hozzá Mennyeknek ékessége
És véle jött a Menny!”⁶¹⁰*

A rózsafüzér a szegények bibliája, még a koldusnak is egyetlen kincse. Az epikus jellegű vers egy látomás leírása a rózsafüzért kezében tartó koldusasszony mennyei királynővel való találkozásáról:

*„Egy ódon kápolna tövén egy asszony didereg...
Foszlott ruha, lyukas cipő takarja testét.
A lépcső hideg fagy kövén keresi kenyerét...
Görcsös ujjával morzsolja a szent rózsafüzért.
Egy végső imát elrebeg a lelke üdvéért.
Elkéült ajkán mosoly ül, oly boldog, oly csodás.
Pergő könnyeken keresztül látja a szűz Anyát.
Ora pro nobis.*

Fején tündöklő gloria, angyali kar körül.

⁶⁰⁹ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA. 1937. 145. *Anyánk*

⁶¹⁰ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA. 1909. 112. LÉVAY Gyula: *Meghalt az öreg barát*

*kezeben rózsafüzért tart, arany trónuson ül.
Szeliden int és mosolyog az agg koldus felé...
ő sírva, végre boldogan borul lába elé.”⁶¹¹*

c.) A rózsafüzér és a hit összekapcsolása

Gosztolya László versének, a *Nagyasszonyunk, Mária*⁶¹² címűnek refrénben megismétlődő fohásza a hitét vesztett, bűnös ország végveszélyben fölsíró segélykiáltása a magyarok Védasszonyához, „*Hunnia szép kertjének*” öntözgetőjéhez, aki a magyarok imáit, rózsafüzéres hitét pártfogásával viszonzta.

*„Hajdan a harcz viharában
Az volt első harci szó,
Ősapáink véres kardján
Megcsörrent az olvasó.
Térdre hullva, buzgón zengte
Ez imát a hon fia:
Segélj rajtunk, mert elveszünk,
Nagyasszonyunk, Mária!”*

Hegy János Károlynak *Nagyasszonyunk*⁶¹³ című, alkaioszi strófákban hangzó verse a katolikus magyarság egyik legszebb ünnepére, Mária mennybevételére, Nagyboldogasszony tiszteletére született. Az égre tekintő lélek a Máriát körülvevő megdicsőültek seregében boldogan pillantja meg a rózsafüzéres szentet, Domonkost, aki Mária áldását kéri mindazokra, akik az olvasót mondják. Különös pártfogást kér a magyar hazának, hiszen fiai rózsafüzéres, templomépítő hívek.

*„Nézd földje szívét: Pest-Buda városát,
Mely buzgalommal pörgeti olvasód:
S hajlékod ott, oh mily szegényes!!
Szebb, ragyogóbbat óhajt nevednek!”*

*Itt a tavasz!*⁶¹⁴ Munkácsy Mária a teremtésért és természetért mond hálaéneket, felszólító, boldog örvendezést a teremtés embert boldogító nagyszerűségéért.

⁶¹¹ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA. 1912. 45. KOLOSZ K-y Sándor: *Ora pro nobis*

⁶¹² A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA. 1904. 11.

⁶¹³ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA. 1906. 231

⁶¹⁴ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA. 1938. 154.

A természet újjászületésével az emberi szív is megújul, boldogan fedezi fel a teremtés emberért való pompázatosságát, az új élet reményét. Ezért az örömet a hála jár, ennek kifejezésére szólít föl a vers:

*„Ott az erdő sűrűjében,
Keressük fel, amint régen,
Szűzanyánk szentelt képét,
Vigyük szeretetünk jelét,
A harmatos virágfüzért.”*

Egy csodás gyógyulás emlékére született vers a rózsafüzér-imádság kegyelemközvetítő erejére utal.⁶¹⁵

*„Ember! Te földi vándor
Mikor azt érzed, hogy „nincs tovább!”
Vedd kezébe szent olvasódat
És morzsold halkán e szent imát:
„Ne hagyj el, lourdesi Szűz Mária!”*

Az új évet köszöntő versek sorából hármat emelek ki. Közös vonásuk, hogy a nemzet nevében szólal meg írójuk, s a jobb, boldogabb élet reményében az ősi hithez való visszatérést sürgetik, s ennek kegyelmét kérik a magyarok Nagyasszonyától:

*„Szállj kicsi dalocskám és tanítsd meg kérlek,
Ezt az Eget sokszor meg-megbántó népet
Imádkozni szépen!
S a magyart az Isten biztosan megáldja,
Teljesülni fog majd szíve minden vágya
Ebben az újévben!...”⁶¹⁶*

Az új esztendő egyetlen bizonyossága az idő múlása, a végső számvetés és az igazságos végítélet közeledése. Jogos tehát a kérdés: *„mitől is függ hát örök üdvösségünk.”* Bár ezt elnyerni a bűnös embernek nem könnyű, vannak azonban üdvös eszközeink is.

*„Imádkozzuk a szent Rózsafüzért gyakran,
Ez legyen fegyverünk örömben, bánatban.”⁶¹⁷*

⁶¹⁵ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA *Hálaadás a lourdesi Szűz Máriához. Marika néni gyógyulásáért* 1933. 15. özv.báró Bothmer Ervinné temesrékasi Vaszilievits Sasa

⁶¹⁶ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA *Boldog új esztendőt!* 1907.1. DÁVODI Bakó Ádám

⁶¹⁷ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA *Boldog Újévet!* 1902. 1. P.L.

Radványi Sándor *Máriához*⁶¹⁸ címzi a verset, mely őszinte bűnbánat és a Szűzanyához való tartozás egyszerű megvallása, melyben feltűnik a rózsakoszorú – kettős jelentésben – és az olvasó motívuma is mint az engesztelés és kegyelemszerzés eszköze:

„Néki mindig, hogyha tiszták vagyunk:

Rózsakoszorút hozunk.

Olvasó a kezünkben – minékünk

Ő lesz mindig végső menedékünk!”

Valkony Ferenc⁶¹⁹ Máriát megszólító verse arra példa, hogy a rózsafüzér a Szűz Anyával kapcsolatot teremtő, oltalomkérő imádság.

„Összekulcsolt kezemben a

Rózsafüzérem

S pergetve, halk imáimban

Oltalmad kérem.”

Ezt az oltalmat kéri a rózsafüzér által a *Kötelék*⁶²⁰ szerzője is, hiszen a rózsafüzér a legerősebb kapocs Mária és az ember között:

„Rózsafüzéreddel, drága jó Szűzanyánk,

Fűzz engem erősen ide az oltárhoz.”

d.) A rózsafüzér kegyelemközvetítő szerepe

Toldy Béla verse *Szűz Mária leventéihez*⁶²¹ szól. Egy boldogabb jövő hajnalán a megdicsőült hősök tetteire lelkesítő szavai a közönybe süllyedt nemzetet is lángra gyújtják. A titokzatos beszéd a lelkekig ér, eltölti a szíveket és felgyújtja az akaratot, a tekintetet a földtől az égre emeli. Az ősök szavára figyelő lélek pedig meglátja az elfeledett égi Asszonyt, a magyarok pártfogóját, a liliomos zászlót lobogtató Máriát és a köréje gyűlt égi sereget, az Istenanyát dicsérő énekkel ünneplő vitézeket, a Mária-leventéket. Az égi anya katonái ők, akik *„hitért és erényért”* harcolnak, szemben minden gonosszal. Fegyverük pedig az olvasó, a máriás imádság:

„Kezetekben villog az imádság kardja,

De hogysisne...látom: az olvasót tartja.”

Ennek kegyelemközvetítő ereje óvta-védte minden kor magyarját, Mária országának népét.

⁶¹⁸ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1928. 195.

⁶¹⁹ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA *Szűz Anyám* 1938. 47.

⁶²⁰ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1941. 52. R. A.

⁶²¹ ZÁSZLÓNK 1903. május 15.

A dicsőséges múlt és a szomorú jelen, a máriás hit ereje és a Mária iránti közöny szembesül a történelmi tabló képeiben, bizonyítva, hogy a nemzet boldog jövőjének záloga Mária szeretete, melyet imádsággal esdekelhetünk ki minden időben. A vers lelkes hangú buzdítással zárul, Mária leventéihez szól:

*„Föl tehát a szívvel, Mária leventék!
S a mint hajdan dicső őseitek tették:
Lelketek érezze, szívetek fogadja,
Mária zászlóját holtig el nem hagyja!”*

Hortobágyi József⁶²² a magyar ifjakhoz, a máriás vitézekhez szól, felező nyolcas ritmusban megírt harci riadójával a gonosszal szembeni küzdelemre szólít. Az eget-földet megrázó harcban a legfőbb fegyver, a győzelem záloga a rózsafüzér:

*„Mária leventék,
Ütött már az óra:
Megsegít a harcban
Anyánk olvasója!”*

Az imádság a lelki fegyver a lelki veszélyben, amely az emberre leselkedik.

*„... Ott van Mária – világító tornyod –
Itt meg az Olvasó – az ereje mily nagy!
Kapaszkodjál belé s eléred otthonod!”⁶²³*

Matkovich Gyula verse, az *Ég virága*⁶²⁴ Mária pártfogását kéri, amely a rózsafüzér-imádsággal nyerhető el, hiszen engesztelő, közbenjáró ima ez.

*„Azért hévvel, szent füzérrel
Ostromol hű néped itt,
Hogy segítve égi hitre
Vond magadhoz lépteit.”*

Matkovich Gyula Máriához intézett könyörgését a rózsafüzér előtt és után mondott sorok ihlették.⁶²⁵ Az imádságot megelőző fohász a rózsafüzér gonoszűző erejét méltatja. Átala Mária pártfogása nyerhető el, hiszen Ő az égi vezér.

*„Fegyverünk a szent füzér,
Törhetetlen és erős,
Mellyel aki összemér,*

⁶²² ZÁSZLÓNK 1903. október 15. *Csatakiáltásunk*

⁶²³ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA *Utunk az újévben*. 1904. 1. FARKAS Kálmán

⁶²⁴ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1886. 129.

⁶²⁵ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1888. 401.

*Veszni fog, bár lenne hős.
Mert szent titka van,
Égi nyitja van,
S oltalmazva véd,
Ha a bűn kísért.
Mint erős vár, úgy fog át,
Győzi a bűn ostromát.”*

A rózsafüzér elmondása után pedig a „legszentebb Rózsafüzért”, azaz a Máriát magasztaló sorok után az olvasó engesztelő, kegyelemközvetítő erejét emeli ki a szerző.

*„Hogy ez égi szent füzérrel,
Mely Tehozzád felvezérel,
Lelkünk hozzád felemelve,
Méltók lennénk szent kegyedre.*

*Szent füzérrel karjainkon,
Szent fohással ajkainkon
Földi rögén túl messze szállva
Vigy bennünket szent hazádba.”*

e.) A rózsafüzér a szentek életében

A versek között meg kell említenünk azokat is, melyek a rózsafüzérrel valamilyen kapcsolatba hozható szentek életének eseményeit idézik meg. A legtöbb szöveg Szent Domonkos és a rózsafüzér történetét mondja el, de a rózsafüzér-tiszteletükről híres szentekről is szólnak.

A Szent Domonkoshoz kötődő és a rózsafüzér-imádság keletkezését megörökítő legendáknak számos verses formájú parafrázisával találkozunk a lapban.⁶²⁶ Babik Tamás⁶²⁷ a kolduló szerzetes alakját idézi, aki társaira bízta a Máriától kapott parancs követését:

*„Bolognában hívei közé megy,
Nyugvóágyat hamuból vetett.
„Csak előre édes jó fiaim,*

⁶²⁶ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1914. 235. *Szent Domonkos ünnepére*. Aug. 4. Egy Mária-gyermek verse

⁶²⁷ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1938. 225. *Szent Domonkos*

*Fel magasra a szent keresztre!
 Terjesszétek a szent rózsafüzért,
 Diadalmak biztos fegyverét.
 Ég kegyének s Szűz Mária Anyánk
 Szeretetének drága jelét!”*

A legenda szerint a rózsafüzér szerzője, a *Világ javítója, Szent Domonkos*.⁶²⁸ Keresztelőjekor Isten a szertartást végző pap tudtára adta, hogy a gyermeket nagy feladatra választotta ki. A vers felsorolja Domonkos érdemeit, melyek közül kiemelkedik, hogy

*„Mária-füzérbe vontad a világot,
 És megorvosoltad mind a romlottságot.
 Mária honának légy megorvoslója!”*

*Sanz Péter és vértanútársai boldoggá avatásának évfordulójára*⁶²⁹ született Kincs István verse. A rózsafüzér itt is lelki fegyver a hitetlenség, a pogányság, a gonosz ellen, mely csak imával űzhető ki, győzhető le.

*„...fegyvered volt néked
 Hited mellett rózsafüzéred:
 Milliókkal vetted te föl
 Vele a küzdelmet
 S kivívtad a halál fölött
 Avval a győzelmet.*

Kálmán Károly Jézus nevelőatyját, Szent Józsefet⁶³⁰ köszönti, hiszen az ő közbenjárását is a rózsafüzérrel lehet megnyerni, mely a hitben összekovácsoló erő, az ég kapuit is megnyitni tudó, Isten irgalmasságát elnyerő imádság. Ezért hangzik el a *„Rózsákba keljetek!”* biztató felszólítás a rózsafüzért mondó testvérületeknek:

*„Nagy hatalom ám az olvasó imája
 Maga az Isten is meghajlik reája –
 Az Isten veletek! Gyöngék ne legyetek!
 Szent József napjára Rózsákba keljetek!”*

⁶²⁸ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA KÁLMÁN Károly: *Orbis Reparator* 1895. 239.

⁶²⁹ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1895. 173.

⁶³⁰ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA *Szent József napjára*. 1895. 65.

Avilai Szent Teréz halálának 310. évfordulójára született Babik József szaggatott menetű, balladisztikus verse,⁶³¹ mely az üdvösséget kereső Teréz életének képeit villantja föl a családjától való szakítástól a kolostorba lépésen át a halál pillanatáig. A fájó emlékek a szöveget élénkké tevő, drámai sűrítettségű párbeszédekben idéződnek meg. A belső életében misztikus magasságokba emelkedő Teréz szállóigévé lett mondatai (*Krisztus szerelme lelkesít. Szenvedni óh Uram, vagy pedig meghalni*), a zsoltárrészlet (*Ne vess el engem színed előtt! Lelked, a Szent, ne legyen elvéve Tőlem a bűnt sirató szívűtől*) idézése emelkedett hangulatúvá teszi a verset, melyben az olvasó mint az erényes, krisztusi élet legfontosabb attribútuma tűnik föl.

f.) Egyéb motívumok

XIII. Leó pápa a rózsafüzér-imádság legfőbb tisztelője, szokása elterjesztésének legbuzgóbb szorgalmazója. A lapban számos vers köszönti pápasága 25. évfordulóján a „rózsafüzéres Szentatyát.”

*„És mi e jó pásztort tán ne ünnepeljük,
A ki megmutatta, mivel kell küzdenünk
És sokszor ajánlva a szívünkbe véste,
Hogy a rózsafüzér a mi szent fegyverünk?*

*És az a rend, melyből a szent rózsafüzér
Szent Domonkos által eredetét vette,
Hogyne ünnepelné Leót, fővédnökét,
Ki hű szeretettel örködik felette?”*⁶³²

A domonkosok, az imádság legfőbb népszerűsítői is sok versben az „új kor” bajnokaiként jelennek meg. Ők az új Juliánusok, Mária országának lovagjai, fegyverük és erejük forrása a rózsafüzér.⁶³³

*„Megnyílt kapu az Erdély-határ
s kincses Kolozsvár új Juliánokat vár.
Új Juliánokat, a Szűz lovagjait
a Regnum Marianum hős bajnokait!”*

⁶³¹ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA Babik József: *Szűz Szent Teréz*

⁶³² A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1903. február 20. 34. VARGA János: *XIII. Leó 25 éves pápai jubileumára*

⁶³³ RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA FENYVESSY Vilmos: *Kincses Kolozsvár új Juliánokat vár.* 1941. 27.

*A szent olvasó győzelme*⁶³⁴ dicsőséges történetének legendáját úrafogalmazó versben a lepantói csata a kereszténység és egyúttal a rózsafüzér győzelmévé magasodik.

„Keresztények anyja hallja

A gyermeki hő imát,

Mint a rózsá-illat, úgy hat

Föl égbe az olvasónak

Hangja felhő-szárnyon át.”

Kálmán Károly balladisztikus komorságú, párbeszédes formájú, szaggatott menetű verse⁶³⁵ néprajzi pontosságú leírása is egyben a ketlári kegyhelyhez kötődő szakrális szokásoknak (zászlós processziók, csodás gyógyulások, votívtárgyak elhelyezése). A rózsafüzér mint a Szentírás mellett a zarándoklat legfőbb kelléke jelenik meg:

„Kelj föl, Ketlárra menjünk,

Vedd könyved, olvasód,

Az Isten anyja írt ad;

Beteg szívedre jót.”

D. A rózsafüzér a magyar irodalomban az 1940-es évektől napjainkig

A XX. század történelmi tragédiái után a szétdarabolt magyarság újbóli talpra állásához a harmincas években minden erő mozgósítására szükség volt. A nemzet gondjáért különös felelősséget érzők a közös cselekvés lehetőségeit keresték, a reális helyzettel, a szociális és társadalmi kérdésekkel való szembenézéssel túl elsősorban a nemzet erőt adó öntudatának megújításán fáradoztak. Az irodalom – hagyományaihoz híven – újra különlegesen fontos szerepet vállalt a reményvesztett haza életében. A magyarság sorskérdéseivel való foglalkozás személyes ügygé, erkölcsi parancssá vált. Illyés Gyula a múlt példájára hivatkozva ösztönözte a szellem embereit, mondván: „java költőink, íróink soha nem tértek ki sorskérdéseink vállalása elől.”⁶³⁶ Az irodalomtól is cselekvő magatartást, közösségi küldetést, létfeltárást várt el, s a szemléleti-tematikai gazdagságot, az élet teljességének esztétikai érvényű ábrázolását sürgette. Ez a nemzetféltő felelősség indította kora irodalmi törekvéseinek összegzésére és a magát katolikusnak mondó költészet recenziójára is.⁶³⁷ Bírálata kettős irányultságú, hiszen a francia irodalom példájára hivatkozva nem csak a felekezeti jellegből adódó, önmagát

⁶³⁴ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA 1900. 289. T.J. monogrammal jelzett szerző.

⁶³⁵ A LEGSZENTEBB RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA *A ketlári búcsú*. 886. 225.

⁶³⁶ ILLYÉS 1978. 269.

⁶³⁷ ILLYÉS Gyula: *Katolikus költészet*. Nyugat, 1933/7. április 1. 422-431.

korlátozó szűkösséget kritizálta, hanem a „belső élmény s ezzel együtt a meggyőzés”⁶³⁸ erejét hiányolta, az ízlésbeli konzervativizmust, a kimódolt stílust is kifogásolta. Meglátásait így összegezte: „Egy ezredéves világszemlélet költői megnyilatkozásait kerestük; sem a múltban, sem a jelenben nem találtunk jelentős alkotást. Ami költészet volt, másodlagos költészet volt [...] A katolicizmus, mely a társadalom minden területén hatalmat és tekintélyt szerzett, a költészet területén semmi eredményt nem tud felmutatni.”⁶³⁹ Illyés Gyula tanulmányai több szempontból is figyelemre méltók voltak. A katolikus irodalom mibenlétéről nem csak egy napjainkig tartó vitát indítottak el,⁶⁴⁰ hanem megjelenésük idején „az Istenhez való közelítés új dimenziójára”⁶⁴¹ is rámutattak, hiszen Illyés a francia irodalom példájára hivatkozva alkotók és művek sorával bizonyította, hogy a bűntől sebzett élet, a hit és hitetlenség drámája sem lehet idegen a katolikus irodalomtól.

Sík Sándor 1935-től megjelenő elméleti írásaiban válaszolt Illyés Gyula kritikájának több állítására, és a katolikus irodalom fogalmának új szempontú tisztázására, korszerű meghatározására is vállalkozott. Több tanulmányában, még az 1946-ban újrainduló *Vigilia* beköszöntő számában is az irodalom küldetéses szerepét emelte ki, de ő az Istentől kapott küldetésről beszélt, amely elől a keresztény művész – vallásos meggyőződéséből következően – soha nem menekülhet el. Tehát mindenkor a virrasztó szerepét kell vállalnia az alvók és csüggedtek között, akik „nem elég gyengék, hogy kétségbe essenek, de nem elég erősek, hogy szemébe nézzenek a Jövőnek.”⁶⁴² Sík Sándor az irodalom mindenkor reményt adó küldetését, szentségét, „apostoli életformáját” hangsúlyozta, különösen saját korában, „a történelem sötétségében, az éjfélén már túl, de a hajnalon még innen [...], amikor a nap még csak sejlik a látóhatár alatt.”⁶⁴³ Új szemléletmóddal határozta meg a „katolikus irodalom” fogalmának lényegét is. Míg a hivatalos álláspontot képviselő Prohászka Ottokár „az irodalmat

⁶³⁸ ILLYÉS 1933/7. 431.

⁶³⁹ Uo. Illyés Gyula éles hangon kritizálta a század első évtizedeinek katolikus irodalmát, Mécs László költészetéről szóló metsző sorai egész életére megsebeztek a papköltőt. Szigorú írása a kortársakat is állásfoglalásra készítette. Illyés támadó hangvételű cikke miatt 1978-ban megkövette a halálos beteg költőt.

⁶⁴⁰ A vitához hozzászóló írások közül: ILLYÉS Gyula: *Katolikus költészet*. In: *Nyugat*, 1933/7. április 1. 422-431. BABITS Mihály: *Katolikus költészet*. In: *Nyugat*, 1933/9. május 1. 546. SÍK Sándor: *A katolikus irodalom problémájához. Egyetemesség és forma*. *Vigilia*, 1935/2. 4-30. és In: *Kereszténység és irodalom. Válogatott írások*. *Vigilia*, 1989. 205-239. SÍK Sándor: *Irodalom és katolicizmus*. In: *Katolikus írók új magyar kalauza* (Szerkeszti Dr. Almásy József). Ardói Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, Budapest, é. n. 290-347. SÍK Sándor: *Vigilia*. In: *Vigilia*, 1946/1. 1-8. RÓNAY György: *Népi katolicizmus és magyar katolikus irodalom*. In: *Magyar Kultúra*, 1938/7. 196. KÓSA János: *Modern katolikus irodalmunk*. In: *Vigilia*, 1947/1. 41-46. RÓNAY György: *Modern katolikus irodalmunk kérdéséhez*. In: *Vigilia*, 1947/4. 239-243. RÓNAY György: *Katolikus realizmus*. In: *Vigilia*, 1947/2. 80-84. RÓNAY György: *Katolikus irodalom – katolikus filozófiák*. In: *Szentek, írók, irányok*. Helikon Kiadó, 1966.

⁶⁴¹ RÓNAY 2002. 56.

⁶⁴² SÍK 1946. 1.

⁶⁴³ Uo.

valláserkölcsei szempontok szerint bírálta,⁶⁴⁴ Sík a minden emberre való nyitottságot és az esztétikai érvényt hangsúlyozta, amikor így fogalmazott: „Katolikus az az irodalom, amely az irodalom eszközeivel katolikus lelkiséget fejez ki. [...] A katolicizmus életforma, és pedig totális életforma, amely az egész valóságot átölelni, alakítani, betölteni, áttelekesíteni igyekszik. Világfelfogás, amelyben benne van minden, ami embernek hozzáférhető; világérzés, amelyben elfér mindaz, 'ami az ember szívébe felhatott', és világalakító lendület, amely mindent – külső és belső valóságot – Krisztus képére akar átformálni.”⁶⁴⁵ A katolikus művész feladatát pedig így összegezte: „legelső katolikus kötelessége: a tőle telhető legjobb művésznak lenni, a legszebben formálni testté az igét: perfectio cum claritate, mint Szent Tamás mondja.”⁶⁴⁶ Hitvallása szerint az Istent kereső művészet akkor tölti be cselekvésre és hitre ösztönző hivatását, ha nem húzódik el „lelke elefántcsont-toronyába,” nem művel propagandairódmalt, „nem rontja meg a dilettantizmus, a hamis érzélgősség, az álpátosz és az álromantika.”⁶⁴⁷ Tehát az a költészet, amely elszakad a valóságtól, az élettől, nem lehet „igazi,” csak „melegházi, sekrestyeköltészet, amely a templom, a paplak, a kolostor falai között virágzik, de az élet profán levegőjében elhalványodik, és kitetszik sablonos volta. Mert az igazi nagy ihlet híján nem marad más, mint a vallásos tematikával való hatáskeresés, a jól bevált régi motívumok halványabb új változatai... Ami hiányzik, az nem is elsősorban a költői tehetség, hanem a 'szívnek bősége', amelyből a szájnak szólania kellene: a vallásos élménynek életalakító és azért művészetalakító volta...”⁶⁴⁸ Sík Sándor szerint tehát a vallásos mű olyan „esztétikai kozmosz,”⁶⁴⁹ amelynek értékstruktúrájában az esztétikai érték a vallásos meggyőződéstől és élménytől elválaszthatatlanul jelenik meg, így emelkedhet a maga megalkotottságában a transzcendencia közelébe. Ahogy Rónay László megállapítja: Sík Sándor - kitágítva a vallásos líra lehetőségeit a teljes emberi élet megélésére és ábrázolására - tulajdonképpen utat nyitott a harmadik nemzedék elfogadásához,⁶⁵⁰ s fellépésével polgárjogot kapott az egyetemes magyar irodalmon belül „egy olyan irodalom, amelyben a katolikus élmény valósult meg művészi formában.”⁶⁵¹

Babits Mihály *Katolikus költészet* c. írásában – Sík Sándorhoz hasonlóan - korszerű szemléletről vallott. Elutasította azt a költészetet, amelyet „érdekek és viszonyok láncolata”⁶⁵²

⁶⁴⁴ SZÉNÁSI 2007/1. 37.

⁶⁴⁵ SÍK 1989. 215.

⁶⁴⁶ I.m. 207.

⁶⁴⁷ RÓNAY 1999/3-4. 314 -334.

⁶⁴⁸ SÍK 1989. 260.

⁶⁴⁹ SÍK 1990. 362.

⁶⁵⁰ RÓNAY 1999/3-4. 315.

⁶⁵¹ RÓNAY 1947/4. 243.

⁶⁵² BABITS 1933/9. május 1. 546.

fűz bármely egyházhoz vagy felekezethez, de hitet tett amellett, amelyben „az élet szépségének és bűnösségének ösztönös érzései harcolnak.”⁶⁵³ Babitsnak az egység megvalósítására törekvő elvei teret engedtek a Nyugatban is a fiatal katolikus költőknek, akiknek azonban a lap megszűnése után egyetlen fórumként a *Vigilia* kínálkozott.

A háború utáni nemzedék tagjai közül a Sík Sándor-i nézeteket követő Rónay György a katolikus irodalom három sajátos összetevőjét emelte ki: a filozófia és a teológia mellett hangsúlyozta a „liturgia mint a világ megértését és az autentikus katolikus élmény irodalmi kifejezését lehetővé tevő jelrendszer”⁶⁵⁴ fontosságát, élményadó, tematikát és stílust meghatározó szerepét. Ugyanakkor szorgalmazta a katolikus irodalomban a népi-nemzeti hagyományok követését is, hiszen ars poetikája szerint „...az irodalomnak egészen magas metafizikai föladatai vannak, helyesebben az igazi irodalom metafizika, létmagyarázat, megragadása a lényeknek, a dolgok változó arca mögött a föltétlenül érvényesnek, a maradandónak és magánvalónak, a lét titkainak és az univerzáliáknak. A magyar irodalom vallomás a magyar lényegről, sorsunk, történelmi küldetésünk értelmének összefoglalása, vallomás arról, hogyan állunk szemben a végső dolgokkal, étellel, halállal, Istennel, mítoszaink és misztériumaink legvégső principiumával.”⁶⁵⁵ Rónay György is a vallásos művektől magas esztétikai, művészi színvonalat követelt, hiszen így fogalmazott: „ami nem felel meg az általános esztétikai követelményeknek, az lehet ugyan katolikus, de nem művészet; ha pedig nem művészet, akkor a legbuzgóbb katolikus szándék se teheti azzá.”⁶⁵⁶

Sík Sándor és Rónay György szerepvállalása, elméleti tanulmányai, katolikus költészetünk ellaposodásának okait kutató kritikái „jó irányba vezérelhették volna a hazai, vallásosnak mondott líra művelőit.”⁶⁵⁷ Hatástörténeti szempontból nézve azonban írásaik termékenysége sok tekintetben kérdésessé válik.⁶⁵⁸ Jóllehet a XX. század második felében az újra öntudatra ébredő magyar katolicizmus folyamatos erősödését figyelhetjük meg, a katolikus irodalom mégis alacsony színvonalon mozgott. Számos lap indult útjára: *Élet* (1909-1944), *Zászlónk* (1902-1947, 1990-),⁶⁵⁹ *Korunk Szava* (1931 és 1939 között) c. társadalmi-kritikai folyóirat, mely a katolikus reformnemzedéket gyűjtötte maga köré. Megalakult a Szent István Társulat Irodalmi Osztálya, a Szent István Akadémia, amely könyvkiadással foglalkozott. 1887-től a *Katholikus*

⁶⁵³ Uo.

⁶⁵⁴ SZÉNÁSI 2007/1. 40.

⁶⁵⁵ RÓNAY 1938. 239.

⁶⁵⁶ RÓNAY 1947/4. 243.

⁶⁵⁷ RÓNAY 1999/3-4. 330.

⁶⁵⁸ SZÉNÁSI 2007/1. 42.

⁶⁵⁹ ZÁSZLÓNK. Országos terjesztésű katolikus diáklap. Alapítója a Regnum Marianum. Megjelent 1902 januárjától 1947-ig. Újra indult 1990-ben.

Szemlét,⁶⁶⁰ 1888-tól a *Magyar Szemlét*⁶⁶¹ indították el. Költői válogatásokat adtak ki *Katholikus költők* (1888 v. 1889), *Rózsáskert* (1923, 1935), *Jerikói rózsák* (1928), *Katholikus versek* (1933), *Aranykalászkok* (1934) címmel. A lapok irodalmi rovataiból és a válogatásokból azonban kitűnik, hogy a harmincas évek katolikus irodalmának művelői – főként papköltői - közül kevesen tudták meghaladni a reformkori almanach-líra formanyelvét,⁶⁶² s a hitbuzgalmi szándékot előnybe részesítő konzervatív esztétikát. „A jelentékenyebb irodalmi műhelyek [...] általában tartózkodtak attól, hogy a vallásos elkötelezettséggel fellépő irodalomnak teret adjanak, minthogy ez az irodalom többnyire a politikai és művészeti konzervativizmust, nemegyszer színvonaltalanságot képviselte. Ez a tartózkodás nyomta rá a bélyegét a katolikus irodalom recepciójára is.”⁶⁶³ Fordulatot az 1935-ben induló *Vigilia* c. folyóirat hozott.⁶⁶⁴ A lap szellemi műhelyének irányelveit Sík Sándor nézetei határozták meg hosszú évtizedekre: a katolikus vallás tágan értelmezett egyetemes jellegének megfelelően kaput nyitott számos alkotó előtt, de a modern irodalmi törekvésekkel összhangban a legmagasabb művészi igényt támasztotta mindenkor a lap munkatársaival szemben. A *Vigilia* a kommunista diktatúra vallás-és egyházellenes politikájának évtizedeiben is megőrizte ezt a törekvését, s az *Új Ember* c. hetilappal a katolikus irodalom megjelenésének egyetlen lehetőségét jelentette.

A katolikus költészet abban a szellemiségben, ahogy Babits Mihály, Sík Sándor és Rónay György megfogalmazta, a XX. századi, a diktatúra prései alatt élő irodalmunkban is jelen maradt, a vallásos szemlélet, élmény és értékvilág többféle változatában: a keresztény kultúra és tradíció esztétikai élményéből táplálkozó vallásosságban (Babits Mihály, Dsida Jenő lírájában), a népi katolicizmus formájában (Juhász Gyula, Tamási Áron, Mécs László, Kocsis László verseiben), az evangéliumi szellemiséget követő vallásosságban (Sík Sándor, Rónay György, Pilinszky János költészetében) és a vallásos költészet legátszellemültebb változatában, a misztikával érintkező imádságban (Reményik Sándor, Dsida Jenő munkásságában).⁶⁶⁵ A Mécs László példáján értékmentő, értékörző lelkiséget, küldetéstudatot képviselő papköltők (Mentes Mihály, Kocsis László, Nagy Miklós) az írással is pasztorációs feladatokat vállaltak, hitvalló lírájuk a hagyományos beszédmódot és kifejezésformát követte, a tanító szándéknak megfelelően egyszerű, közvetlen és közérthető. Verseik a katolikus lapok megszűnése után

⁶⁶⁰ KATHOLIKUS SZEMLE. Katolikus irodalmi és tudományos folyóirat. Megjelent 1887 és 1944 között.

⁶⁶¹ MAGYAR SZEMLE. Katolikus társadalmi, szépirodalmi, kritikai és művészeti hetilap. Budapest, 1888. december 2-1906. október 25.

⁶⁶² RÓNAY 1947/4. 239-243.

⁶⁶³ POMOGÁTS 2004/12. 91.

⁶⁶⁴ A modern katolikus irodalmat képviselő lapot Aradi Zsolt, Balla Borisz és Posszonyi László alapította, s az 1944-es betiltás után Sík Sándor irányításával csak 1946-ban jelenhetett újra meg.

⁶⁶⁵ POMOGÁTS 2004/12. 91-96.

kéziratban vagy nyugati kiadásokban terjedhettek. Az ateizmus éveiben sok papköltő hangja hallgatott el, s a rendek feloszlatása után, az egyházellenes politika elől menekülve sokan külföldre kényszerültek (Tűz Tamás, Fáy Ferenc, Seres József). Az értékhiányos és zűrzavaros világban a rendteremtés igénye és a bizonyosságba való megkapaszkodás vágya világi líráinkban is fölerősítette a szakrális hangot. A XX. század második felének világi költészetét is át-és átszövik a szentírási motívumok, bibliai utalások, imádság-parafrázisok, melyek megszületését nem csak a személyiség önerősítő törekvései magyarázzák, hanem a párhuzamokban és a szembesítésben rejlő lehetőségek is. A keresztény világban ismert architextusok (Miatyánk, Hiszekegy, Te Deum, Úrangyala), a Biblia és a szakrális szövegek is kínálják a rájátszás révén a kimondhatatlan kimondásának, a számvetésnek és szembenézésnek a lehetőségét, az ellenséges világ sohase veszélytelen bírálatát is.

Ugyanakkor annak is tanúi vagyunk, hogy „posztmodern korunk értékrelativizmusa a szakralitás és a profanizmus fogalmait is felcserélhetőkké tette[...] s nem csupán a szakralitás profanizálása történik, [...] hanem a profanum szakralizálása megy végbe [...] s az új transzcendencia szemantikai és ezáltal mentalitásbeli megalapozottságra törekszik. Ez azt is jelenti, hogy a korszellemet kifejező művészet [...] már egy szakrálissá tett profán világot, mint a világ működtetésének feltétel nélkül elfogadandó szakralitását ábrázolja”⁶⁶⁶ – tegyük hozzá: igen éles kritikai élel és iróniával. Az irodalomban arra is találunk példát, hogy a szakrális szövegek, köztük a rózsafüzér-imádság – különösen az új beszédmódot és szemléletet képviselők lírájában – csak lehetőséget és ürügyet kínál a hagyomány és emlékezet átírására, a profanizálásra, nyelvi játékokra – legszélsőségesebb esetben a szakrális téma, hangneme, forma ironikus-gúnyos imitációjára.

A rózsafüzér-imádság a XX. század második felének irodalmában neves katolikus költők (Sík Sándor, Mécs László, Rónay György) életművében is fel-felbukkan, szinte kivétel nélkül magas esztétikai értéket képviselve. Feltűnő azonban, hogy az ismert imádságok (Miatyánk, Hiszekegy) parafrázisai jóval gyakoribbak, mint a rózsafüzér kötött formájának parafrázisa.⁶⁶⁷ A máriás imádság háttérbe szorulását több tényező is magyarázhatja, mindenekelőtt a hazai történelmi-társadalmi helyzet, melyben „a vallás és vele együtt a Mária-tisztelet is fokozatosan kiszorult az emberi tudatból és az irodalomból is.”⁶⁶⁸ Mindez azonban nem csak a kommunista

⁶⁶⁶ NAGY 2007. 212-218.

⁶⁶⁷ Példaként Babits Mihály: Miatyánk, Wass Albert: Magyar Miatyánk, Szent-Gály Kata: Miatyánk, Papp Lajos: Az én Miatyánkom, Nagy Gáspár: Te Deum, Ferenczes István: Csíksomlyói Naphimnusz, Szőlőssy Tibor: Kárpátaljai Miatyánk, Szombati-Szabó István: Májusi Miatyánk, Dsida Jenő: Az utolsó Miatyánk, Reményik Sándor: számos verse mutat intertextuális hatást a Miatyánkkal: A Te akaratod, Amiként mi is megbocsátunk, Tűz Tamás: Te Deum

⁶⁶⁸ Cs. VARGA 2000. 149.

hatalom „harmonikázó prése” alatt szenvedő Magyarországra és az ateista diktatúra országaira igaz, hanem a nyugat-európai világra is. A modern kor változásai, pluralizmusa, relativizmusa, szubjektivizmusa a transzcendenciára nyitott embert is megérintették. A hamis szabadsággal felruházott, megtévesztett, önmaga érdekeit mindenáron megvalósítani akaró ember számára az Isten akaratát alázattal elfogadó Szűzanya nem példakép. „Az a mai ember akar szabadulni a máriás kor hatása alól, akiben az Isten-szándékolta képmás eltorzult, aki csak a saját vagy embertársai eszében, ítéletében bíz meg, akinek Isten kinyilatkoztatása nem kell, [...], aki semmiféle erkölcsi kötöttséget nem tűr, mert úgy gondolja, hogy erkölcsi törvényeinek is saját maga a forrása. Az ilyen ember nem akarja tisztelni a Szűzanyát sem, akiben tökéletes embert kellene látnia.”⁶⁶⁹ Maga az egyházi gyakorlat is „elfordulni látszott a mariánus lelkiségtől,” még a II. Vatikáni Zsinaton is hevesen küzdöttek egymással a máriás maximalistáknak mondott déliek az északi minimalistákkal.⁶⁷⁰

A tradicionális, kötött, katolikus imádság háttérbe szorulásának okai között a karizmatikus megújulás törekvéseit is meg kell említeni. A lelki szabadságot és a személyes vallásosságot hangsúlyozó mozgalom adott lendületet a kreatív, szabad, kötetlen imának, még a liturgián belül is a szubjektivitás jogait hangoztatva. Az ökomenizmus gyakorlatának értékes imádságai is sok közösségben szorították vissza a jellegzetesen máriás rózsafüzér-imádságot.

A XX-XXI. századi versek - közös vonásaik és a rózsafüzér-imádsággal mint architextussal való kapcsolatuk alapján – jellemezhetők. Nem törekedtem a versek komplex elemzésére, a szövegek bemutatását a vallásos irodalom rózsafüzéres versei esetében alkalmazott alapvető rendező-szervező elv szempontjai szerint végeztem.

1.) Rózsafüzéres szimbolika

A XX. századi rózsafüzéres versek sajátos szimbólumait az előző fejezetben részleteztük. Ezeknek a képeknek a nagy része a Biblia szövegére, az antik kultúrára, illetve a középkori hagyományra vagy népi szokásra vezethető vissza, s legtöbbjük Máriához kapcsolható attribútumként jelenik meg. A leggyakoribb a növényi, különösen a rózsaszimbolika, de a színeknek is (fehér, piros, arany-sárga) szimbolikus jelentésük lehet, s ez jellemző a növényekhez kapcsolható színekre is. A Máriára leggyakrabban használt kép a keresztény ikonográfia rózsaszimbóluma: a virágok királynője azonosítható így az Egek királynőjével,

⁶⁶⁹ SÖVEGES 1993. 26.

⁶⁷⁰ Uo. 283. Az Egyházzró szóló *Lumen Gentium* konstitúció utolsó fejezete foglalkozik Szűz Mária és az Egyház viszonyával, főként biblikus megalapozottsággal. VI. Pál a *Mater Ecclesiae* címet adta a Szent Szűznek, de a *Corredentrix* dogma nem született meg.

tehát Mária az élő Rózsa, a tövis nélküli Rózsa, a titkos értelmű Rózsa, égi hona az „elzárt hely,” a hortus conclusus, amely a bűnbeesés óta csak Máriát illeti meg, ezért nevezik a rózsafüzéres versek Mária-kertnek is. Ilyen motívumokkal találkozunk Rónay György *Himnusz a Boldogságos Szűzhez* c. versében:

„Gyermek-kedvvel ámuljak a fényeken.

Rózsa legyen tövisek közt életem,

Piros rózsá, virágozzak ékesen.

Rózsakertek öntözője, légy velem.”

A hagyomány szerint rózsából köthető a legszebb koszorú, mely az Istenanyát illeti. De rózsakoszorúvá válik az imádságok füzére is, így legtöbbször a rózsza számos versben az imádság jelképévé is válik, a rózsakoszorú, rózsafüzér az imák sorozatának megszokott, szép képi megjelenítése. A szimbólumok különböző szinteken szervezhetik a szövegeket: a rózsamotívum, a színek (fehér, vörös, arany) és számok (három, öt, tizenöt) állhatnak önálló elemként, de gyakran átszövik az egész művet is, s motivikus ismétlődésük intratextuális kapcsolatba hozza egymással a rózsafüzéres verseket. A XX. századi Mária-versekben⁶⁷¹ mindezekkel a jelenségekkel találkozunk, a rózsafüzérrel intertextuális kapcsolatba hozható szövegekből azonban csak szemléltetésül idézek.

Tűz Tamás (1916-1992) a XX. századi papköltőink között kitüntetett helyet foglal el, itthon és kényszerű, torontói „száműzetésében” is elismert alkotó. Rónay László „teremtő költőnek”⁶⁷² mondja, akinek lírája képes a pillanat telítettségét, az ihlet forrongó hevületét, izzó szenvedélyét a lét teljességével szembesíteni, a hagyományos formák megőrzésével kifejezni. Költői világa tükre annak a csodálatos teljességnek, amelyben isteni és emberi összetartozása oly természetes és elválaszthatatlan. Vallásos áhítat és a múlt megszentelt értékeinek nagyszerű szintézisei máriás versei is, melyekben az ősi, keresztény-katolikus metaforák, szimbólumok egész sorát megcsodálhatjuk. *Szentolvasó*⁶⁷³ című költeménye architextuális kapcsolata révén imádságot ígér, ám a műfaj intenciói közül a fohász marad meg a Máriát megszólító utolsó strófában. A vers első négy szakasza a szentolvasóra vonatkozó metaforák halmozása, melyek az imádság lényegét, a benne és általa feltáruló misztériumot kutatják. Már az első versszak ismert metaforát tartalmazó, kételyt sugalló kérdését („Számok s szavak játéka volnál / te harmatos virágfüzér?) elbizonytalanítja a párhuzamos kérdés: („Vagy égi jel, mely szebb a holdnál / s csillagtalan magasba ér?”) Innentől kezdve azonban csupa biztos állítás következik

⁶⁷¹ Legteljesebb gyűjteményét adja a RÉGI NAGY PATRÓNÁNK Magyar Mária-versek c. kötet.

⁶⁷² RÓNAY 2002. 161.

⁶⁷³ RÉGI NAGY PATRÓNÁNK 2000. 229.

válaszként. A halmozott, láncolatos metaforák azonosító képei végtelen tereket, távolságokat és időket fognak át (*mérhetetlen nagy tengerek...szikrázó ég*), paradoxonokba foglalt állításai (*magányos estek csillaga, telünknek melengető lángja, nyarunknak hűs fuvallata*) ellentéteket békítenek ki, bizonyítván a szentolvasó imádságának csodás hatalmát. A negyedik versszak kifejezői a keresztény világból vett ismert képek, a rájátszások révén intertextuális kapcsolatot létesítve a rózsafüzér imádságával, amely a szomjas lelkű embernek „*zsoltár...mennyei dal... "harmatozó" ...élő ital.*” Egyúttal fenséges kapcsolatot teremt az imádkozó ember és a Szűzanya között, akit ismert szimbólummal nevez meg: ő a „*titkos értelmű szép Virág,*” aki – ahogy a lourdes-i jelenésekben – ékes rózsafüzérrel övezve tűnik elénk, a szüzi tisztaság és szeplőtelenység szépséges megtestesítőjeként.

2.) Sajátos szerkezet

A XIX-XX. századi vallásos irodalom számos versének struktúrájában a hagyományos, az öröndetes, fájdalmas és dicsőséges titkokat feltáró rózsafüzér hármassága is megjelenik, vizuálisan, sokféle és változatos formában: a versszakok száma (három, öt, tizenöt) a versszakok tematikai csoportosítása (háromszor ötös csoport) és elrendezése, a szöveg vizuális képe (a hármasság megjelenítése) mind rájátszás az egyházi gyakorlatban elfogadott szerkezetre. Utaltam arra is, hogy már ezekben a versekben is rendszerint elmarad az imádságos keret, legfeljebb a rájuk való utalással, hivatkozással találkozunk. A XX. századi szépirodalom textusaiban a kötött szerkezet imitációjával egy műben találkoztam, Sík Sándor *Rózsakoszorú* című versében.

A gondolkodás és magatartás alakítójaként számottevő, de esztétikai szempontból kevésbé látványos munkásságok mellett Sík Sándor (1889-1963) költészete különös magaslatot jelent: missziós lelkületet sugárzó lírájával - a krisztusi parancsnak engedelmeskedve – tanít az Evangéliumról, így adja tovább a zűrzavaros időkben a remény üzenetét, egy szebb és igazabb világ ígétét. A hagyományos formák, lírai műfajok keretein belül a hazai katolikus költészet beszédmódjának megújítására törekedett, a „lírai retorika és a bensőség ritka egyensúlyának megteremtésével.”⁶⁷⁴ Költészetének jellegzetes műfaja az óda, a himnusz, de a katolikus imádságok, áhítatformák parafrázisára is szép számmal találunk példát. A Mária-tisztelet visszatérő motívumként van jelen Sík Sándor lírájában, s életének nehézségeivel párhuzamosan erősödik föl.

⁶⁷⁴ RÓNAY 1969. 21.

A Szűzanya alakját először a *Rózsakoszorú*⁶⁷⁵ című versében idézi meg, de közvetetten. Egyrészt a címmel, amely rájátszás a Máriát köszöntő rózsafüzér-imádságra, másrészt a mennybevétele („*A mosolygó mennybe lebben/ Asszonyunk szűz Mária*”), illetve a mennyei megkoronázásra („*Énekelnek allalúját / Boldogasszony koszorúját / Szép angyali seregek*”), tehát Mária megdicsőülésére való utalással. A költemény vizuális képe a rózsafüzér tárgyi képét idézi, a megszólaló angyalok pedig felváltva, öt-öt versszakban a fájdalmas és a dicsőséges olvasó öt-öt titkának parafrázisát mondják abban a sorrendben, ahogyan ez az imádságban is van. Eltérést csak a hatodik versszakban találunk, hiszen a költő az Úr Jézus mennybemeneteléhez hozzákapcsolja a tábor-hegyi jelenetet is:

„Fényben fürdik fönn a Tábor,

Zeng az ég és zúg a távol:

Fényes felhőn száll az Úr.”

A vers tizennégy, háromsoros strófájának verszenéje is a rózsafüzér hangosan és közösen mondott szövegének ritmusára emlékeztet, számuk a keresztút tizennégy állomására is utalhat. Az első kettő és az utolsó két versszak keretet alkot, hiszen a verskezdő és a záró sor a leglényegesebb teológiai tartalmakat sűríti: „*Minden ige már betellett,*” tehát az Írások szava beteljesedett (Jn 19, 28-30), és a jövődölések szerint minden értelmet nyert az Idők végezetéig, hiszen: „*Él az Úr! Feltámadott!*” A közbülső strófák „*két fehér angyal*” párbeszédét, „*szép angyali énekét*” közvetítik. Jézus barlangsírja előtt, „*az elgördült szikla mellett*” Húsvét reggelén egymásnak feelve idézik meg a megváltás történetének fájdalmas és dicsőséges eseményeit. Az egyik angyal Nagypéntek eseményeit idézi, szigorú időrendben, érzékletes, színben gazdag képekben megjelenítve az Isten fiának kínjait. A fájdalmas rózsafüzér titkai jelenítődnek meg a képsorokban: a vérrel verítékezés („*Jaj, hogy hullott drága vére*”), a megkorbácsolás („*Véres ajkán ostoroknak/ Izzó gyöngyszemek csorognak*”), a tövissel koronázás („*Vérzi főjét ráfonódva / Sebző tüskék szörnyű csókja*”), a kereszthordozás („*Nézd a véres nagy keresztet! / Jaj, sebes két térde reszket, / Jaj, le kell roskadnia.*”) és a keresztre feszítés („*Föld megindul, holt megéled. / Jaj, kereszten függ az élet! / Minden elvégeztetett.*”).

A másik angyal az időben korábban és később történt örömteli és dicsőséges eseményeket sorolja láttató képekben: a feltámadás örömét („*Él a Krisztus! Allelúja! / Emberek! Feltámadott!*”), a tábor-hegyi jelenetet („*Fényes felhőn száll az Úr.*”), a Szentlélek eljövetelét („*Szeretetét ráinklehelte:/ Ég a pünkösdi izzó Lelke, / Zúgnak élő nagy szelek.*”), Mária

⁶⁷⁵ KÖLTEMÉNYEK (1916). c. kötetben jelent meg.

mennybevételét („*Rózsaszínű fellegekben / A mosolygó mennybe lebben / Asszonyunk szűz Mária.*”) és Mária megkoronázását („*Énekelnek alleluját, / Boldogasszony koszorúját / Szép angyali seregek.*”). A történetek rendkívüliségét a színek és hanghatások erejével érzékelteti a költő (*fény, fényes felhő, rózsaszínű fellegek, zeng az ég, zúg a távol*), a Máriára vonatkozó sorok pedig különös gyöngédséggel telítődnek.

„*Rózsaszínű fellegekben
A mosolygó mennybe lebben
Asszonyunk szűz Mária.*”

Az emberi együttérzést, a fájdalomban, szenvedésben való osztozást a felkiáltó mondatok, anaforásan megismétlődő indulatszók közvetítik.

„*Vérzi főjét ráfonódva
Sebző tüskék szörnyű csókja.
Szánjátok meg, emberek!*”

„*Nézd a véres nagy keresztet!
Jaj, sebes két térde reszket,
Jaj, le kell roskadnia.*”

A versben nem nehéz ráismerni az evangéliumi szavakra („*minden ige*: Jn 19, 28-30; „*fehér*” angyal: Lk 24, 2-5), a népének sorára („*Keresztények sírjátok!*”), az Üdvözlégy imádságának megszólítására („*Asszonyunk Szűz Mária*”). A vers kulcsszavai a *vér* és a *fény*, az asszociációk révén is a fájdalmas és dicsőséges olvasót idézik. A számoknak is szimbolikus jelentésük van: a három a teljességre, az öt Krisztus sebeire, a tizennégy a keresztút állomásaira utal.⁶⁷⁶

3.) Titokversek, a titkokról való elmélkedés

A XX. századi parafrázisok között különleges helyet foglalnak el az ún titokversek, a rózsafüzér-imádság lényegét jelentő, rendszerint egy evangéliumi mondatba sűrített misztériumának részletezései, tartalmi kifejtései. A versek között Rónay György (1913 – 1978) négy költeménye érdemel külön említést. A szerző a két világháború közti magyar irodalomban – legfőképp a francia neokatolicizmus hatására – a keresztény hit kifejezésének új, esztétikailag igényes, a magyar líra örökségét új ízléssel folytató formáit és útját teremtette meg. Lírájának keresztény elkötelezettsége a háború idején válik egyértelműen kitapinthatóvá, s az

⁶⁷⁶ Cs. VARGA 2000. 137.

evangéliumi és személyes egymást értelmező igazságainak kifejezőjévé. A negyvenes évek lelki elmélyülését fémjelzik a biblikus témákat feldolgozó versei, melyek az Ó-és Újszövetség egy-egy jelenetét elevenítik föl. „E költemények nem az ismert bibliai passzusok puszta verses átköltései, megverselései, nem is az aktualizálás, a behelyettesíthető értelmezés példái. A költő nem archaizál, nem jelképeket formál. A teljes azonosulás lelkiállapotában újramondja, legszemélyesebb vallomásaként újrainádkozza a Bibliát, Jézus életét [...] Ezek a költemények a hívő odahajlás vallomásai: korszerű, mai imák.”⁶⁷⁷

Rónay vallásos költészetében elméleti írásainak tézisei igazolódnak. A reformkatolikus felfogásnak a jegyében maga is vallotta, hogy a katolikus irodalom értékét a katolikus élmény hiteles megjelenítése adja. De Rónay kitágítja a „katolikus élmény” hagyományos fogalmát is, hiszen így ír: az élmény „lehet a szenvedés, a küzdelem, a sóvárgás élménye is, lehet a jellegzetesen babitsi nosztalgia élménye is, lehet a reménytelennek tetsző éjszaka is, amelyben úgy vágyunk Valakire, hogy nem is tudjuk még, Kire vágyunk; csak a lelkünkben fájó hiányt érezzük, s az a fájdalom, a hiánynak ez a szenvedése: ez nemcsak katolikus élmény, hanem a legnagyobb katolikus élmények egyike...”⁶⁷⁸ Így kerülhet tehát a „katolikus irodalomba” az élet teljessége, a történelem mint kegyelmi dráma, a szabad akaratával jóra és rosszra törő ember Istennel való küzdelme, a bűn és erény harca, a szenvedés valósága, mindaz, ami elől a konzervatív, katolikus szemlélet eddig szigorúan elzárta magát. Jóllehet Rónay induló költészetében is jelen van a megszokott imádságos hangnem, de az evangéliumi háttérben egyre erősebben szólal meg a világot vallató lírai én a belső valósággá lett élményével, a világban a Gondviselés legapróbb jeleit is felismerő látásával. A rózsafüzér-imádság is így tekinthető ihlető háttérnek a személyes kivallatásához, a titokverseknek⁶⁷⁹ mondható költemények megszületéséhez. Az örömdetes és a fájdalmas olvasó egy-egy titkát kibontó versei közös vonásokat mutatnak, mindenekelőtt az élmény tolmácsolásában, hiszen „merészebb képzettársításai vagy vizionárius eljárásai is a gondolat célvilágítását erősítik.”⁶⁸⁰ Terjedelmesek, a versmondatok hosszúak, áradók, a kompozíciókban prózai és verses, szabadabb, laza rímes és időmértékes formák váltakoznak, visszatérő a tételekből építkezés szerkezete, a monológyszerűség és a biblikus, szakralizáló hangvétel. A versek különösségét az adja, hogy a titkok önálló életre kelnek, kiszakadnak a megszokott, szigorú szerkezetű imádságból, önmagukban is teljes értékű szövegek lesznek, jóllehet a titkokat szó szerint

⁶⁷⁷ TÜSKÉS 1988. 123.

⁶⁷⁸ RÓNAY 1947/4. 243.

⁶⁷⁹ A VIGILIÁBAN 1951-ben és 1953-ban négy mű jelent meg. RÓNAY György: *Aki érettünk vérrel verejtékezett.* (1951. május) RÓNAY György: *Akit érettünk megostoroztak.* (1951. május) RÓNAY György: *Az örömdetes olvasóból.* (1951. december) RÓNAY György: *Aki halottaiból föltámadt.* (1953. április)

⁶⁸⁰ RÁBA 1986. 250.

követő címek valamint a rózsafüzérre és alapimáira való rájátszások nem hagynak kétséget afelől, hogy értelmezésükbe a máriás-krisztologikus háttérszöveg is belekódolódik.

Az örvendetes olvasóból c. vers a megváltástörténet evangéliumi eseményeit összegző titkok közül az elsőt (Akit Te a Szentlélektől fogantál), a másodikat (Akit Te méhedben hordoztál) és a harmadikat (Akit te a világra szültél) idézi föl. Az első és a harmadik titkot kibontó vers hömpölygő áradású keretet alkotva fogja át a középső, lírai szépségű részt. Az első titkot megjelenítő vers egymástól elválasztott részei a megváltástörténet kezdetét részletezik: Mária és az angyal találkozása a történelem sorsfordító, ünnepélyes pillanataként jelenik meg, amely feszültséggel telítődik, hiszen Máriának, a „*szerény kis názáreti szűznek*” a szavától függ „*az ember sorsa és az Isten sorsa,*” igenjére vár az egész megváltatlan emberiség, „*a teremtés lélekzetfojtva hallgat.*”

*„nem” – mondod és az üdvösség nagy terve összeomlik,
A próféták reménye hamuvá lesz,
S a szeretet, mely a parttalan Isten áradni vágyó partjain türemlik,
Zokogva visszafordul önmagába.”*

Mária éneke – amely Rónay életművében önálló versként is ismert – a döntést mélységes átéléssel, drámai erővel érzékelteti:

*„Azt hiszitek, nem látom, mit kell elviselnem?
választottságom véghetetlen árát,
barlangszobám falán az eljövendő szenvedések árnyait,
a Keresztút tizennégy állomását?”*

Mária szavai tudatosítják, hogy „nem vaktában mondott igent, nem ismeretlen sors előtt hajolt meg. A hűség szavában benne volt a megpróbáltatások tudata, az eljövendő szenvedések passiótörténete, a tizennégy stáció, a hétfájdalmú Szűz sorsa, Fia örök agóniája. Mária vállalja az üdvösség rendjében kapott sorsot, a megváltásért a mérhetetlen szenvedést, az irgalmasság oszlopa lesz, szíve csordultig megtelik szánalommal értük, „*kik mint a fázó kisdetek, vacogva megváltásukért zokognak.*”⁶⁸¹ Mária komor látomásokkal teli monológja minden kor emberéhez szól, vívódásaiban a másokért odaadott élet és áldozat örök miértjei is hangot kapnak: „*Miért épp engem választottál, Istenem...*” A válasz csak belülről fakadhat, a sors-és küldetésvállalás moráljából. Mária a Miatyánk szavaival szól: „*Legyen, ahogy akarod, Uram Isten.*”

⁶⁸¹ Cs. VARGA. 2000. 145.

A második titokversben az Erzsébethez igyekvő Mária alakja tűnik föl. Amerre elhalad, új életre kel minden, *„fénylik a völgy..., zendülnek a lombok..., pattan a jég”*, s az öröm dalát zengik a limbus atyái és az eljövendő szentek is. A refrénszerűen megismételt allelujás örvendezés keretezi a szabad lüktetésű strófákat, melyek a felismerés bizonyosságát is közvetítik: a Szűz *„méhében a Napot, ...az Istent”* hordozza. Erzsébet az angyal szavaival köszönti Máriát, monológja az Ave Maria és a vizitáció bibliás szavainak örömtől repeső parafrázisa.

*„Üdvözlégy, Uram anyja,
Áldott vagy te az asszonyok között,
S méhed gyümölcse is áldott!
Repes örömében a magzat a keblem alatt,
Szíve lüktet,
Ajakammal zengi az ajka:
Alleluja, itt van a Szűz
S méhében az Úr,
Legyen érte hála, dicsőség!*

A harmadik titok a próféták által megjövendölt történetet hitelesíti, jelenetező részletességgel. Az áldott állapotban lévő Máriával szinte együtt lépdelünk, kopogtatunk be a házak ajtaján, reménykedünk, keressük a rést az *„örök rendelésen,”* s vele együtt bizonyosodunk meg, hogy *„nincs segítség.”* A hosszú, prózai sorokba foglalt képek, az emberi részvétlenséget közvetítő drámai erejű szavak a nyers és durva valóságot festik.

*„No hé! Ki dörömböl itt? Takarodjatok, koldusok! Nem csárda ez!”
S a tárt kapun kidől a jó meleg s a zsíros sülték jószaga.”*

Mária története jelképes, az Istennek odaadott emberi élet törvényszerűen „tövises” útját példázza, de értelmét is megvilágítja. Csak a Mária alázatát követő emberre igaz, hogy *„meghallottad a koldus újszülött Isten zokogását.”* A születésre az angyalok éneke utal, de itt nem csilingelő hangokat hallunk, hanem az Írás beteljesedésének misztériumát sejtjük meg, hiszen Izajás próféta jövendölése vált valóra: *„sötétben járt a nép, de fényesség támadt előtte.”* A versíró a bibliai elemekből szőtt képet személyességgel tölti meg, a madarakkal ő is örvendezésre hív, s ez a jubiláció örök érvényű: a betlehemi születés egyszeri történelmi tényén túlmutató, a lélekben megszülető Krisztus örök valóságának szól, annak, aki *„lelkünk mocskos istállójában”* újra és újra világra jön.

Az *Aki érettünk vérrel verejtékezett* c. vers a fájdalmas olvasó első titkára épül. A versbéli történés színhelye az Olajfák hegye, ideje Nagycsütörtök éjjele. Ám idő és hely elveszti

konkrétságát és kötöttségét, hiszen Krisztus „*verejtékezik vérrel / évszázadok s évezredek során át, / időtlen megváltása műveként / időtlen fájdalommal.*” A rózsafüzér egy mondatos titkának négyszeri, variált megismétlésével, a jelen idejű igealakokkal (*verejtékezik*), a célhatározói szerepben álló személyes névmások halmozásával („*értem, érted, mindannyiunkért...*”) fontos teológiai üzenetet fogalmaz meg a költő a megszólítottak: Krisztus szenvedése az idők végezetéig tart, addig, amíg bűn van a földön, az ember maga készíti elő az Isten halálát „*újton-újra megölve / magadba az Istent.*” A vers második része ennek a felismerésnek a fényében folytatódik. Megidéződik még egyszer a krisztusi szenvedés színhelye, a félelmetes magány és elhagyatottság éjszakája, de nem azért, hogy kilátástalanságot sugalljon, hanem hogy emlékezetünkbe véssük és felismerjük – saját életünkben is. Hiszen múlt és jelen, krisztusi és emberi, evangéliumi és személyes egymásra mintázódva ismétlődik újra és újra, addig, míg az „*Isten szenvedése beborít.*” A megváltás művét az ember is folytatja és beteljesíti, szenvedése „*mindenkiért*” való, úgy, ahogy a krisztusi szenvedés is: „*Heródesért. Annásért. Kaifásért.*” Isten és az emberi történelem egymástól elválaszthatatlan.

Ez a gondolat gyűrűzik tovább a második titok versének terjedelmes, áradó, zsúfolt, halmozásokkal nyomatékosított, epikus elemeket sodró mondataiban. A biblikus előadásmód, a szöveget áthálózó gondolatrítmus, az ismétlések és halmozások az emelkedettséget szolgálják. Itt ugyanis Krisztus monológiát halljuk, a szenvedőét, „*akit érettünk megostoroztak.*” Múlt időben, Krisztus emlékezetében elevenedik meg a passió története, drámai elemekkel áthevített, balladisztikus hangon idéződik meg az elhurcoltatás, a Barabás-választás, a megostoroztatás. De újra előtérbe kerül az a gondolat, hogy a krisztusi szenvedés folytatódik „*napról napra és nemzedékről nemzedékre,*” mert szerzője az emberi gonoszság.

A dicsőséges olvasó első titka címmé alakul a következő titokversben: *Aki a halottaiból föltámadt.* Ez a titok a megváltástörténetnek a megtestesülés melletti legnagyobb misztériumába, a feltámadás titkába avat be. Jézus nyilvános működése alatt többször beszélt tanítványainak szenvedése trilógiájáról, arról, hogy szenvedni, meghalni és feltámadni fog,⁶⁸² szavait az evangéliumok nyolcszor idézik. A feltámadás minden mozzanata, órája, módja, körülményei, az első szemtanúk, a legapróbb részletek együtt segíthetnek megközelíteni a misztériumot. A feltámadás után Krisztus a kiválasztott tanúk mindegyikének más-más módon tette magát felismerhetővé. Mária Magdolnának csak elég volt egy szó, az asszonyok könnyeikkel árasztották el a sebhelyeket, Krisztus láttán Péter lelkiismerete keserves sírásban tisztult meg, s a kételkedő Tamás is megdöbbenő bizonyosságot kapott. Minderről

⁶⁸² Lk 24, 7

beszámolnak az evangéliumok is. A versnek a középpontjában azonban a feltámadást megelőző és követő első órák történései állnak, soraiban nem a feltámadt Krisztus alakja jelenik meg – még neve sem hangzik el egyszer sem -, hanem az, ahogy az első órák eseményeinek részesei átélték a történeteket. Az erős atmoszférát teremtő képekben, a legkülönbözőbb magatartásokban az emberi lélek mélységei és magasságai tárulnak föl. A prózavers belső lüktetésű, hosszú sorait át-és átszövik ismert művek részletei, Dante Isteni színjátéka, Pilinszky és Dsida Jenő versei éppen úgy megidéződnek, ahogy Eliot Háromkirályok utazásának motívumai is. A négy tételre osztott vers első része a bibliai történet köré szőtt látomás, az apokaliptikus versek kísérteties, képi világával.

„Ó a Halál!

Amint fekete hollóhaját szerteszilálja,

Fekete fátylai égen-földön szerteterülnek,

S a világ éjbe borul, három kerek órán át, a hatodiktól a kilencedikig.”

A halál fekete holló képében a sötétséget hozta el a világra, fekete tollai fekete fátyolként borítják be a földet. Amerre elhalad, nyomában némaság és gyász marad. A fátylán átsejlő nap is *„mint kifolyott szem, szörnyű vörös seb”* a pusztulást, a véget sejteti. Szinte eszelősen, megszállottan keres valamit, de sikertelenül. Könny nélküli sírása, hang nélküli jajgatása utalás arra, hogy győzelme pillanatnyi, csak hajnalig tart...Azonban három órán át uralja a világot. Ez a végtelennek tűnő idő megsejteti, milyen a halál birodalma, a pokol rettenetes sötétsége, a megváltatlanság állapota. Az állókép a döbbenetet közvetíti: a halál él – Krisztus, az Élet halott: *„gyolcsába borítva a test.”* A második egység a sírt őrző római katona meg-megszakadó monológja. A halál fogságába került világban a végtelen elhagyatottságból, a kongó ürességből az ember csak annyit észlel, hogy *„fázom.”* A hideg és a jeges űr átjárja velejéig, panasza az értetlenség kifejezése is: *„mintha fáznék az egész világ.”* Önnön tapasztalata juttatja a felismerésre: *„valami hiányzik belőle. Mondjuk, mintha az emberből hiányzanék a szíve.”* Ő az első, aki valamit megérez mindabból, ami készülöben van: *„egy kicsit összekeveredett... magasság s mélység.”*

Ennek az éjszakának a különösségét, rendkívüliségét a passiótörténet szereplőinek viselkedése tárja föl a harmadik egységben. Ébren virraszt Annás, Pilátus, Kaifás, a kereszthordozásban segítő Simon a föltört vállát borogatja, a város néma, fagyos csöndjét csak Barabás átkozódása töri meg. Velőt rázó üvöltése a fölismerés bizonyosságának a hangja: *„ó mit tudtam én! ... Feszítetek meg engem is!”* De nem tud Pilátus sem nyugodni, viszkető fekélyei gyötrik. Hiába a sok *jóféle kenet*, testében a rothadás vett szállást. Nem alszik Mária sem, Mária Magdolna sem. Lázárt a várakozás tartja ébren, izgatottan figyeli az ajtót, mert

biztos benne, hogy a *Halálon Diadalmas* „*nincs a sírban.*” Amire vár, bekövetkezik: ő kapja az első jelet: „*valami szárny vagy kéz illette arcát, ráismert.*” Péter harmadnapja zokog, Mária Magdolna csak a pillanatra vár: a gyolcsot és a balzsamot készíti, de szíve mélyén tudja, hogy minderre nem lesz szüksége, csak az amfórába töltött illatos olajra, „*ha szembejön az úton.*” Jakab, a kedves tanítvány hallja meg először a Feltámadt lépteit, de a léten túli lét valósága a lelkeknek is föltárja magát, ezért „*hallották a lépteket mindannyian szívükben.*” A katonák éjszakája olyan, mint mindig, ivázzattal, duhajkodással telik az idő. Csak a lélek félelmetes csöndjét nem űzi el semmi, s az emlékek kísértenek: „*a bor is savanyú volt, savanyú és keserű, ecetízű és epeízű.*” A sűrű csöndben a lépések hallatán fegyvert ragadnak, de a kard tehetetlenül hull ki a kezükből, a rémülettől szinte elnémulnak. De amikor megjelenik előttük Krisztus, rögtön felismerik. A vakító fényességben nekik adatott meg, hogy kimondják a titkot: „*Feltámadott!*” A záró tétel az új élet, „*az új teremtés*” fölötti boldog örvendezés. A felkiáltó mondatok az Énekek énekének szavaival köszöntik a régen várt Jegyest. Líraian szép képek, alliterációk, figura etimologikák áradnak az utolsó sorokban, s a megváltott világ ujjongása hallik: „*Lombosodjatok lombok! Fűvelljetek fűvek! Fuvallatok fuvalljatok!*”

Mécs László (1895-1978), az ünnepeelt fehér barát, az „Isten magyar igrice,” aki lelkipásztori és költői feladatát, missziós küldetését egymástól elválaszthatatlannak tartotta. Az evangéliumi jóság és szeretet magvetőjeként vallotta, hogy legfőbb hivatása „megmutatni az egyetlen keresztény utat a lelki káoszból.”⁶⁸³ Az ember gondjait spirituális távlatba állító líráját a magyarság lelki összeforrasztásának szolgálatába állította, irodalmon túlmutató, nemzetmentő feladatot vállalva. Versei közül a *Nászutasok* (1938) c. költeménye⁶⁸⁴ különös kapcsolatot mutat a rózsafüzérrel. Az egyszerű dikciójú, csendes hangú versben a rózsafüzér mint az élet teljességének hordozója, kísérője és kifejezője jelenik meg. A páros rímű, felező tizenkettes nyugodt sorai derűs, idilli életképet jelenítenek meg. Ennek keretében, egy-egy versszakba sűrítve idéződik meg az öröndetes és a fájdalmas olvasó öt-öt titka.

A versbéli történés színhelye egy kis hegyi kápolna. A címben szereplő nászutasoknak első közös útjuk ide vezet, s lelküket megérinti a táj szépsége. A „*kéken*” nevető ég, a „*hamar-láng*” pipacsok voltaképp szerelmük metaforái, s a táj boldogságuk tükre és hordozója is. Útjuk a magasba, az imádság helyéig vezet, az Isten felé visz. A fiatalasszony szívének túláradó öröme az öröndetes rózsafüzér titkaiban tör föl, Mária örömeivel találkozik. Egy versszakon belül, egy Üdvözlégybe építve, kapcsolatos mondatok sorával mondja az olvasó titkait:

⁶⁸³ *Vigasztaló*, 1927.

⁶⁸⁴ Megjelent a RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA c. lapban is: 1938. 243.

„Üdvözlégy Mária, - s áldott a Te méhed
gyümölcse, kit beléd csókolt a Szentlélek,
kit méhedben hordtál, míg számaron ültél
rokonodhoz menve, Betlehemben szültél,
galambok vérével hintve bemutattál
s elvesztve: a templom mélyén megtaláltál...”

Összetartozásuk jeleként a fiatal férj is kezébe veszi a rózsafüzért, de lelkében „*más titkok nyílnak a szeretet keresztjén,*” ő a fájdalmas olvasót imádkozza, egy strófába sűrítve a titkokat:

„Üdvözlégy, Mária s méhednek gyümölcse,
Jézus, kinek arcán a legördülő csepp
Vér volt s nem veríték! Kit megostoroztak,
Töviskoronával gúnyoltak, gonosznak
Bélyegezve némán hordta a keresztet
S kit éles szögekkel keresztre szögeztek...”

A szentolvasóban talán egész életük lepergett, „*Pár percre felrémllett / az egész Golgotás női s férfi élet.*” Imával a lelkükben indulnak az életbe, s a szerelembe, „*nekivágnak a hegyeknek*”:

„bokros kacajok közt pajkos epret szednek,
Mely édes, mint két szív összedobbanása
S tűzpiros, mint két száj összezsattanása.”⁶⁸⁵

Balássy László (1928-1990) *Szentolvasó Királynőjéhez*⁶⁸⁶ címzett verse a rózsafüzér-titkok kontaminált változata. Az olvasó szemeinek pergése közben, az „*időtlen időben*” Istenhez emelkedő lélek egyszerre éli át a „*szent örömet,*” látja a „*Kereszt véres ágait,*” és a „*dicsőség titkait,*” melyek közül négyre asszociálhatunk: a „*tárt sziklasír,*” a „*megnyílt ég*” motívumai egyértelműen utalnak a feltámadás és a mennybemenetel eseményére, melyeket a Máriára vonatkozó két titok részletező, az imádkozó hitét erősítő parafrázisa követ:

„*Érzed Anyád ölelő karjait,
Ki testével a mennybe vétetett;
Áldott Asszony az asszonyok között:*

⁶⁸⁵A legfrissebb rózsafüzéres titokvers a 2002-ben megfogalmazott, fényességes olvasó ihletéséből született. Bíró Ferenc Világosság szentolvasó ⁶⁸⁵című versének öt szakasza az öt titkot a tágabb bibliai szövegkörnyezetbe helyezi, fő erénye, hogy tartalmi-teológiai pontossággal idézi, s a második, harmadik és ötödik titok mellé tanítást is megfogalmaz. A titkokat egy-egy strófa foglalja keretbe, mely utal a rózsafüzér-imádság lényegére, az Üdvözlégyek számára s az ima krisztológikus jellegére is. A versszakok felépítése azonos: a pontosan idézett evangéliumi sort ennek tartalmi értelmezése, magyarázása követi, majd a titok emberhez szóló üzenete, aktualizálása hangzik el. Itt azonban sokszor erőltetett, kimódolt megoldásokkal találkozunk, s a ritmuskényszer is néhol modorosságot szül.

⁶⁸⁶RÉGI NAGY PATRÓNÁNK 2000. 350.

Irgalmat esdve érted könyörög.”

Pilinszky János (1921-1981) evangéliumi ihletettségű költészete prózai írásaival különös, egymást értelmező, magyarázó kapcsolatban van. Újságíróként az írás számos műfaját végigpróbálta, de a legváltozatosabb formákban is megmaradt gondolkodónak, aki „a hit és a világnézet kérdéseit sem kerüli meg. Nem teológus, nem dogmatikus, a hitbéli tanításokat is főként morális oldalról közelíti meg, az emberi létezés kérdései foglalkoztatják. Naplószerű közvetlenséggel medítál a szegénységről, az alázatosságról, a halálról, a reményről, a szenvedésről, a magányról. Költői prózában az imádságról, az örömdetes, a fájdalmas és a dicsőséges olvasó titkairól elmélkedik.”⁶⁸⁷

A rózsafüzér titkairól címmel egy kötetben megjelent írásait Az Új Ember c. katolikus lap 1964. október 11-én, október 18-án és 25-én megjelent számaiban közölte a költő.⁶⁸⁸ Pilinszky mindhárom olvasó öt-öt titkához fűzi meditációit, s minden titokfüzér elé egy-egy összefoglaló jellegű, rövid bevezetést szán. A meditációkból világosan kirajzolódik a költő lelki gondolkodása, melynek legfőbb ismérve Jézus életének és az emberi életnek párhuzamba állítása, különös egymásra vonatkoztatása: Jézus az emberért jött, emberként élt, az ember miatt szenvedett, de minden ember örömet és fájdalmát a sajátjaként éli meg a világ végezetéig. „Életében Jézus egy volt velünk, mégis minden gesztusával kivált közülünk [...] Ez valóban a mi vérrel borított testvérünk volt. A mi Istenünk.”⁶⁸⁹ „Nyomora a „legértelmetlenebb emberi nyomorúságok értelmévé és titkává”⁶⁹⁰ vált. „Megdicsőülésével is lényegében valamennyiünk útját készítette elő. Mennybemenetelével mintha az ítéletben megdicsőült emberiség sorsát is magára öltötte volna, nemcsak az egyes ember, hanem az egész emberi történelem inkarnációjaként.”⁶⁹¹ A költő lírájában is végigkövethető gondolat a nehéz időkben is hitet és reményt adott, azt a boldogító érzést sugallta, hogy az ember sem a történelemben, sem saját életében nincs egyedül.

A megtestesülés Isten emberhez hajló, testet öltő, az anyagot magára vevő, s így azt megszentelő szeretete, mely maga Krisztus. A költő Őt ünnepli a jászol szegénységében és a kereszt mezítelenségében éppúgy, mint az Oltáriszentség örök jelenlétében. A megtestesülés, az örömdetés titkairól szóló meditációinak különös szépsége, hogy egyszerre közvetíti Isten imádsát és Mária tiszteletét. Bár Pilinszky minden sora Jézusról szól, szavai mögött ott⁶⁹² érezzük az örök édesanya, a Szent Szűz iránt érzett gyöngéd szeretetét, alázatának,

⁶⁸⁷ TŰSKÉS 1986. 210.

⁶⁸⁸ A három írás Simon András grafikáival megjelent az Új Ember Kiadónál 2001-ben.

⁶⁸⁹ A középső öt titokról. Akit érettünk keresztre feszítettek.

⁶⁹⁰ A középső öt titokról. Aki érettünk a keresztet hordozta.

⁶⁹¹ A dicsőséges olvasó. Aki a mennyekbe fölment.

⁶⁹² A középső öt titokról. Akit érettünk keresztre feszítettek.

ártatlanságának felmagasztalását. Ahogy Jézus és Mária élete, úgy az öröm és a bánat, a bölcső és a keresztség, a megszületés és a kereszthalál is elválaszthatatlan egymástól, mert minden a megváltásban kapja meg értelmét.

A fájdalmas olvasó azt idézi, „*aminek meg kellett történnie.*”⁶⁹³ A testi szenvedést, mely titkának „*egyedül halálunkkal érhetünk közelébe.*”⁶⁹⁴ Idézi a bizonyosságot, hogy „*valóban ember volt, és valóban Isten, a mi Istenünk, a mi „sebektől borított testvérünk.*”⁶⁹⁵ Az öt titok kulcsszava: „*miattunk és érettünk.*” „*Az elhagyott Isten után a kiszolgáltatott Isten mindennél mélyebb bepillantást enged Isten erejének és szeretetének természetébe.*”⁶⁹⁶ A keresztsen Istennek felülmúlhatatlan szeretete tárulkozott föl, a szeretet igazi természete vált láthatóvá: önmagát adó, páratlan teljessége. A keresztség igazságának felismerése az ember életének is új irányt ad, mert megérteti: annak a szeretetnek, mely maga az Isten, az ember nem adhat kevesebbet, mint önmagát. De Pilinszky ismeri a század emberének természetét, mely hajlamos az érzelgősségre, a krisztusi misztérium színpadias beállítására, a „*látvány*”⁶⁹⁷ szemlélésére, de nem a lényeg átélésére, a részvételre, de nem az azonosulásra. Lehet azonban, hogy az igazi megértés kegyelmét az ember „*a világ legelhagyatottabb zugában [...] egy kórházi ágy, egy vizes párna*”⁶⁹⁸ magányában, az elhagyatottság kínjában kapja meg.

A dicsőséges olvasó befejező öt titka még nagyobb misztérium. A feltámadás, a mennybemenetel, a Szentlélek eljövetele, Mária mennybevétele, a mennyei megdicsőülése olyan titok, amelyen „*se szemünk, se értelmünk nem juthat tovább.*”⁶⁹⁹ A dicsőséges olvasót bevezető szakasz a mindenkori emberi kérdést veti föl: „*A megtestesülésben Isten közénk jött, a nagy találkozás végkifejletében meg mintha elhagyna minket...Igaz ez?*”⁷⁰⁰

A titkokban Pilinszky erre a kérdésre válaszol. „*Nem elhagyott bennünket,*⁷⁰¹ *hanem épp ellenkezőleg: Halálával előkészítette számunkra az örök találkozót.*” „*Távozása épp nem elidegenülést jelent, hanem a test megszentelését: emberségünk, emberi voltunk örök lehetőségének kibontását.*”⁷⁰² *A Szentlélek eljövetele és működése a keresztény élet természetének lényegébe világít bele.*”⁷⁰³ *Nem a test idegen Istentől és a mennyországtól,*

⁶⁹³ Uo.

⁶⁹⁴ Uo.

⁶⁹⁵ A középső öt titokról. Akit érettünk megostoroztak.

⁶⁹⁶ Uo.

⁶⁹⁷ A középső titokról. Akit érettünk tövissel koronáztak.

⁶⁹⁸ A középső titokról. Aki érettünk a keresztséget hordozta.

⁶⁹⁹ A dicsőséges olvasó. Aki téged, Szent Szűz a mennyekben megkoronázott.

⁷⁰⁰ A dicsőséges olvasó.

⁷⁰¹ A dicsőséges olvasó. Aki halottaiból föltámadott.

⁷⁰² A dicsőséges olvasó. Aki a mennyekbe fölment.

⁷⁰³ A dicsőséges olvasó. Aki nekünk a Szentlelket elküldötte.

hanem a bűn és egyedül a bűn.”⁷⁰⁴ „Az angyali üdvözlét fényessége után Mária koronájának fénye ugyanaz a fény, amely Isten közvetlen közelségének a jele”⁷⁰⁵

A misztériumok csodálatos összefüggése a dicsőséges titkokban teljesedik ki. A megtestesülés, a szenvedés, a kereszthalál a megváltás része, a feltámadás és megdicsőülés az örök élet: Krisztus és a Szent Szűz után az embernek is jussa.

A rózsafüzér titkairól c. elmélkedés a lelki irodalom részévé is vált, belső megtapasztalásból született, személyes vonatkozásokkal átszőtt írás, a kortárs katolikus irodalmat⁷⁰⁶ is jól ismerő szerző műve.

4.) Műfaji megnevezésen alapuló kapcsolatok

Az architextualitás, a műfaji megnevezésen alapuló kapcsolat akkor jön létre, ha egy művet a címe alapján sorolunk be valamilyen műfajba. Előfordul, hogy a mű valóban a műfajnak a sajátosságait viseli magán, mint Sík Sándor *Rózsakoszorú* c. verse, amely tartalmában, szerkezetében a rózsafüzért idézi. Ezt a művet a sajátos, hármas struktúra kapcsán mutatom be.

Az architextuális kapcsolat különös módon jellemzi Sík Sándor *Tizenkét csillagú korona* c. versfüzérét. A cím utalás a Jelenések Könyve asszonyának, a Napbaöltözött Asszonynak csillagkoszorújára, de a rendalapító, Kalazanci Szent József Tizenkét csillagú rózsafüzérére is, mely ugyancsak a Szeplőtelen Szűz csillagkoszorúja tiszteletére született. A cím alapján ennek a szentolvasónak a parafrázisát várnánk, itt pedig tizenkét vers szépséges füzérét kapjuk. A mű beszédes korban, 1947-ben készült el, a költő életében a szenvedések emberpróbáló ideje kellett, hogy a Szűzanyához egy egész ciklussal forduljon, melynek verseit az utolsó költeményben (*Pitypang*) vadvirágoknak mondja. A versekből font füzér voltaképp engesztelő ajándék a mindenkori gonoszt lába alá tipró Égi Anyának. A verseket átszövik a máriás imádságokból és ájtatosságokból ismert sorok, rájátszanak az Evangélium szavaira, új értelmet adnak a szent hagyománynak a szövegek más kontextusba helyezésével. A legszebb költemények a magyar katolikus, máriás líra vonulatának méltó darabjai, a magyarság Mária-tiszteletének szép kifejezői. A versek egyúttal félreérthetetlen látletelek is, lenyomatai annak a kornak, melyben nincs helye sem az Istennek, sem Máriának. Pedig ahogy *A marcali Szűz Mária* című, négy részből álló ciklusnyitó vers példázza: a magyar vidék, a gyermekkori táj a

⁷⁰⁴ A dicsőséges olvasó. Aki téged, Szent Szűz a mennybe fölvelt.

⁷⁰⁵ A dicsőséges olvasó. Aki téged, Szent Szűz a mennyekben megkoronázott.

⁷⁰⁶ PILINSZKY az elmélkedés több pontján idézi Francois Mauriac (1885-1970) gondolatait.

paradicsomi békét és harmóniát őrzi, a szakrális táj, a magyar föld minden áldása a megváltás lehetőségét hordozza:

*„Itt édes bort ad innia
S kenyeret tör az embereknek
A Krisztus, az Ember Fia.*

A magyar asszonyok sorsa pedig Máriáét követi:

*„És téli estén, fonogatván
Az asszonyok közt ül a padkán
Asszonyunk Szűzmária.”*

A vers harmadik része a gyermekkori hit és emlékek nosztalgikus, áradó képekben feltörő visszaidézésével a Máriát elfelejtő „józan” felnőtt ember útkeresését és az „újra meglelt” anyához való révbe érését rajzolja meg. A kék palástos Szűzanyát ábrázoló „régimódi elfeketedett nyomat” döbbsenti rá a költőt a „*Titkok Titkára,*” amely a „*máriás Kalazancius... tizenkét csillagú koronájában,*” rózsafüzérében tárul föl. Így a negyedik részben az egész ciklus címének értelmezését kapjuk. Máriát, a bölcsesség forrását fényes csillagokból font koszorú illeti, ám a szenvedésből fölfakadó emberi imákból csak a fájdalom koszorúja köthető. Ennek csillagai sebek, „*vörösök, mint a megaludt vérrögök.*” A testi sebeknél, a betegségnél, éhezésnél azonban még tüzeesebbek a léleknek és a „*puszta szívnek*” a sebei, a hitetlenség és erkölcsi romlás tényei:

*„Oltárodon idegen istenek
És azok, akik nincsenek...”*

Többszörös rájátszás a rózsafüzérre az *Üdvözlégy* c. vers. A cím is a szentolvasó alapimádságára utal, s a vers első sora a legősibb Mária-imádságot, Mária Istent magasztaló imáját, a Magnificatot idézi („*Magasztalja én lelkem az Urat*” Lk 1, 46), hogy a költő az ismert sorral az Istenszülőt áldhassa „*És Azt, akiben teljes az Ő kedve.*” Máriát legméltóbban a „*százötvenszer*” mondott *Áve Mária*, azaz a rózsafüzér köszöntheti. Ám a kor, a „*süketnéma század*” embere nem akar sem Istenről, sem Máriáról tudni. Félreérthetetlen a leleplező korrajz, hiszen itt

*„ebnyüsztés lett a hit
És aljasság a fölséges alázat.”*

Isten törvénye helyett az ember „*futószalagon / Gyártott eszmények hánytató szagától, / prófétáktól a zsibpíacon, / Az elvektől – az embertől – magától!*” émelyedik. Az Isten helyett más uraknak szolgál, embertelen eszmék szolgálatába szegődik: „*De nincsenek a földön más*

urak, / Csak a szolgák vannak és szolgák szolgái.”⁷⁰⁷ A vers a jelentől megundorodott lélek hálatelt szavaival zárul:

„Ó Istenanya, ó Ember-anya,
De jó az Isten, hogy te még a mienk vagy!”

A *kék palást* c. vers Mária attribútumának gazdag tartalmát értelmezi. A palást az óvó, védelmező szeretet szép szimbóluma és a Máriához, az égi anyához tartozás, a testvériség kifejezője is. A finom rímű, színgazdag képiségű vers a szimbólumnak többsíkú értelmezése. A költő Mária nevét ki sem mondja - bár a néphimnuszból (*Boldogasszony Anyánk*) vett idézet egyértelmű utalás -, mégis minden rá vonatkozik: a kék szín, a virágok, a teljességet kifejező elvont főnevek (*mélység, magasság, messzeség*), a szeretetteljes gondoskodásra utaló igék (*körülkarol, el nem enged, megharmatoz, fölmelenget*). Ennek a kék palásznak az oltalmát reméli a költő, mert

„Keresztbe kötve várja sorsát
Szegény, pihegő Magyarország.”

A loretoi litániából való sorokat, Mária-toposzokat idézi a versciklus következő két verse. A *Bűnösök menedéke* cím a litánia Mária-megszólításából való. A vers hozzá szóló ima, egyúttal fohász minden bűnösért és a bűnöktől való szabadulásért. A bőségesen áradó, bibliai azonosításokat halmozó (*farizeusok, vámosok, írástudók, papi fejedelmek*) felsorolásban nem nehéz ráismerni a kor bűnöseire, „a Barrabbás-üvöltők” mindenkori seregére, akiket mindenek ellenére a költő - a jó Pásztorhoz méltó módon - a Szűzanya oltalmába ajánl: „Könyörülj rajtuk, ó, könyörülj rajtunk!”

A *Bölcsességnek széke* verscím szintén Máriára vonatkozó kép a loretoi litániából, utal a Szentlélek hét ajándékának egyikére, mely a három isteni erénnyel a legmagasabb fokon volt meg a Szűzanyában. A „tizenkét csillag” koronázta Nagy Királynőtől ebből a bölcsességből kér magának a világ szemében „bölcs,” írástudó ember, mert életének tapasztalata világosította meg az igazságot: a bölcsesség Istentől való, az igazi tudás nem az elmében, hanem a szívben lakik.

A ciklus következő két verse szorosan összetartozik. Az *Áldott az asszonyok között és A keresztúton* az öröndetes olvasó egy titkát, illetve a fájdalmas olvasó egészét jeleníti meg. A Máriát köszöntő Erzsébet szavait, a Lukács evangéliumában (1, 42) található egyetlen versnyi közlést a költő hömpölygő jelenetté bővíti, megidézve Mária bibliai útját „a bokavérző Hegyes Tartományon” át, mely csodákat termő, áldott földdé lesz:

⁷⁰⁷ Cs. VARGA 2000. 141.

*„Tejarcú rózsát hajtott a bogáncs
A kősziklából csorgó méz fakadt
A ciszternákban élővíz patak.”*

Amerre Mária elhalad, csend és titok, béke lengi be a tájat. A befejező sor ad értelmet minden csodának, a címmel együtt keretbe foglalja a verset: Mária a Megváltót hordozza szíve alatt, *„áldott az asszonyok között.”*

A *keresztúton* c. vers lassan áradó, páros rímű, tíz szótagos kétsorosai a szenvedéstörténetnek azt a jelenetét bontják ki, amelyben a Golgotára vezető úton Jézus találkozik édesanyjával. A költő a kívülálló szemével láttatja a fájdalmas anyát, aki fiát követve egyszerre éli át életük örömökkal és fájdalmakkal teli múltját:

*„A szeméből mennyek mosolyognak,
De szívében hét tűre pokolnak.”*

Mária képzeletében felidéződik Jézus gyermekkora, a családi élet csendes boldogsága, melyet az sem árnyékolt be, hogy Mária *„akkor is tudta.”* Az időben és térben kitáguló keresztút a Jézust mindenkor követők sorsát is példázza (*„valamennyi viszi a keresztjét”*), a kísérő tömeg az emberiséget jelképezi:

*„Véres úton, végestelen hosszan:
Tenger ember, férfi, gyerek, asszony.[...]
Ott piheg a sok máai szegény is:
Édesapám, édesanyám, én is!”*

A versvégi súlyponti helyen a költő a szenvedő ország nevében fordul a Szűzanya pártfogásáért, segítségéért, a loretoi litánia egyik kedves elnevezésével szólítva meg az égi patrónát:

*„Hétfájdalmas, nézz ide miránk is,
Krisztus Anyja, légy a mi anyánk is!”⁷⁰⁸*

1947-ben Budapesten nemzeti Mária-kongresszust tartottak. Ennek kiemelkedő eseménye volt a rózsafüzéres díszgyűlés, melyet a tizenöt titkot jelképező élőkép zárt be. Ezt követte a rózsafüzéres körmenet, mely a domonkosok templomától a Regnum Marianum plébániai templomáig vitt. Sík Sándor *Szentolvasó* c. verse is a kongresszus alkalmából született, a díszgyűlésen hangzott el. A költemény az imádság állandó szövegét idézi, az öt tizedes rózsafüzér teljességét. A verskezdet párhuzamos szerkesztésű, időhatározói mellékmondatai a háború borzalmait sorjazzák: az embert megalázó félelmet (*„mikor földbe bújtunk, mint a*

⁷⁰⁸ Cs. VARGA 2000. II. 144.

féreg”), az apokaliptikus időket („*pokoltüzeket hullatott az ég...*”), a rendkívüli történeteket („*mikor a falban elapadt víz-ér S az izzó szálban kialudt a fény*”), az ítélettől rettegő bűnös szorongásait („*fejünk fölött zuhogott az ítélet*”). A borzalmak a dantei poklot juttatják észbe, „*a bugyor feneketlen*” fenekét, a kárhozat helyének rettenetes sötétségét. Az emberi élet mélypontján az egyetlen reményt az ima adta: vigaszt a rózsafüzér „*fölséges-együgyű zsolozsmája*” jelentette, az „*üdvözítő dadogás*” lelket nyugtató biztonsága.

„Benne van ebben a szent dadogásban

Amire szó és gondolat kevés.

Halál van benne és feltámadás van,

Gyereksírás és anyagügyögés.”

Az imádság átfogja az emberélet egészét, hiszen a krisztusi életben a szenvedő a sajátjára döbben. De bensőséges kapcsolatot is teremt imádkozó és megszólított között, az egyszerű, elmébe, szívbe íródott szavakkal a gyermek sír föl a vigaszt adó anyához. Az imában a megváltás titkain keresztül a kezdet és a vég is feltárul, mindennek rejtett értelme világosodik meg:

„Bemondod az emberélet egészét

És mindentől eloldatatol.”

A *Magyarok Nagyasszonya* című versnek a mottója és első két sora a Winkler-kódexből való. Neki, a magyarok égi pártfogójának panaszolja el a költő népe keserű állapotát, sorjázza bűneit, hitetlenségét, de a „*régi hit*” bizalmával közbenjárását reméli:

„Édesanya, boldog anya,

Virágszülő Szűzmária,

Világraszült virágodnak,

Ajánlj minket szent Fiadnak.”

Az igazi Mária c. költemény azt az asszonyt ünnepli,

„akit a művész Isten festett a teremtés vásznára öröktől,

emberek örömének.”

Őt tisztelik a világ minden táján, „*Besnyőn és Somlyóban és Pócson és Cellben, / Lorettóban Lourdesban, Fatimában.*” Ő az igazi közbenjáró, akihez az Üdvözlégy utolsó sorával szól a költő, hogy „*irgalommal nézzon újra ránk, / most és halálunk óráján. Amen.*”

A ciklus utolsó verse a *Pitypang*, a költő „vadvirágokból” font versfüzérének kedves darabja. A költemény az egyszerű virág képével idézi a gyermeki tisztaságot és ártatlanságot, amelyet az ember oly könnyen veszít el. A „*szavahíjas férfiember*” gyermekszívvvel, a gyermek

alázatával szól Égi Anyjához, s verseinek oltárra helyezésével kéri a bizalmat és közbenjárást is.

Sík Sándor tollából való a rózsafüzér-imádság végeztével mondott, dallamra íródott, négy versszakos ima is, melynek címe: *Szentolvasót imádkoztunk*.⁷⁰⁹ A szöveg először 1932-ben jelent meg,⁷¹⁰ s a népszerű ima-és énekeskönyv tette máig ismertté, a rózsafüzéres áhítat részévé. A vers egyszerű nyelven, a máriás költészetre is jellemző motívumokkal, egymásra épülő szimbolikával, lépegetős szerkesztéssel - teológiai tartalmakat is érintve - összefoglalását adja a szentolvasó lényegének: az imák sora, a füzér Máriát illeti, a „*legszebb rózsát*,” aki fiában az üdvösséget hozó Megváltót szülte a világra, „*az égi bimbót*.” Mária az emberi szívekben nyíló „*égi virág*,” a legfőbb közbenjáró. Ezért száll hozzá a vers végi fohász: „*Tégy méltóvá mennyországra!*”

Műfaji megnevezés az alapja, hogy a rózsafüzér szakrális imádságával kapcsolatba hozzuk Csíky Ágnes Mária (1918-2004) művét: *Álomnyelven* c. kötete⁷¹¹ egyik ciklusának, a Téli halászatnak az alcíme *20. századbeli rózsafüzér*. Az egész ciklus „a létbezártság és a negatív gondolati kiutak lehetőségeiről szól, s olykor ezt elrettentő módon teszi. Feltételezhető a pesszimista király, Határ Győző közvetlen hatása...A korábban csak kísértő kételyek ebben a ciklusban gyakorta megeccetessednek, jégcsapokká dermednek.”⁷¹² Az alcímet viselő verset is Határ Győzőnek, a Golghelóghi költőjének dedikálja az író, s műve is számos ponton játszik rá a passiójáték hagyományos műfaját újraélesztő írásra, mely szerzője szkeptikus világképének sötét látomásba sűrítése is. A műben az ismétlések és alakváltozások sora is azt bizonyítja, hogy az ember eredendően gonosz, a világot a sátán irányítja, a történelem a kiúttalanságba torkollik. Csíky Ágnes Mária versének öt szakasza, ezek elrendezése és vizuális képe a rózsafüzér öt tizedét idézi, s utal is rá, hogy versének szövege - „*a rettenet rózsafüzére*” - ismétlendő. Rájátszás ez a rózsafüzér ismétlő jellegére, de az egész vers kifordítása is az imádságnak. Míg a rózsafüzér a megváltás titkaiban az emberi remény örök forrását tárja elénk, Csíky Ágnes Mária egy olyan világ képét festi, melyben nincs megváltás,

„*az anyag csodálatos
átváltozásán
ostya színében nyeleti
le magát a Sátán.*”

⁷⁰⁹ A dallam: KOVÁCS: Énekeskönyv 1842.

⁷¹⁰ SZENT VAGY, URAM! Ősi és újabb énekkincsünk tára. Szerkesztette Harmat Artur és Sík Sándor. 1932.

⁷¹¹ Bethlen Gábor Könyvkiadó, Budapest, 1990.

⁷¹² KABDEBÓ 2003. 11. szám

A vers szavai a huszadik század poklait idézik föl, a „*bombázók csíkozta zebradaróc, ... a foszforpermet*” félreérthetelen utalás azokra az időkre, melyekben még az ég „*bársony mennykárpitja*” is meghasadt. A vers üzenete a rózsafüzérre való rájátszástól még tragikusabb: a gonoszság mindent átjár, nem szűnik meg, csak alakot váltva ismétli önmagát. A vers utolsó szakasza azonban az ember megmaradó lehetőségére és mindenkori személyes felelősségére is utal. Ha a gonosz nem űzhető is ki a világból, ellene küzdeni mindenki kötelessége:

*„hűség szitái orozzanak el
attól a Rossztól
ha foszfor elemészt ne legyenek
emésztő foszfor.”*

Rosarium parvulorum-Kicsinyek rózsafüzére címmel különös szonettkoszorút írt Király Péter (1968-).⁷¹³ A drámaisággal teli, szigorú formába öntött, bravúros vers a gyermekorvos szerző hitének mindennapos próbáját, a szenvedéssel való találkozást, élet és halál sokszor reménytelen küzdelmét állítja a középpontba. A cím a kettős evokáció révén kettős jelentést hordoz. Utal arra, hogy a bizonyosságot - hogy „*most jöttek s már útra készülődnek*” – a felnőtt ember gyermekien tiszta, feltétlen hite tudja csak elfogadni: ilyen lelkiületűeké, „kicsinyeké” lesz a mennyek országa (Mt 5, 3-12). A rózsafüzérre való rájátszás, a fájdalmas és dicsőséges olvasó összefonódó, egymást értelmező titkainak motívumai ugyanakkor nem hagynak kétséget afelől sem, hogy a vers a szenvedő gyermekeknek szóló „rózsafüzér,” hiszen ahogy az imádság is, a vers is a reménység üzenetét közvetíti, annak az igazságát, hogy

*„Aki a poklokra alászállott
S feltámadt a harmadik napon,
Ki bennük ölt embertestet újra
Megkínzatra, gyöngén, véresen,

S megtiporja fejét a halálnak,
Bennünk lesz ismét győzedelmes,
Élni fog és nem múlik el soha.”*

Várkonyi István *Rózsafüzér* c. verse Bartolo Longo (1841-1926), a rózsafüzér apostolának könyörgését juttatja emlékezetünkbe: „*Ó, Mária áldott rózsafüzére, édes lánc, mely Istenhez*

⁷¹³ A szerző gyermekorvos, verse a Cataflam Művészeti Szalon a „fájdalom” témakörben meghirdetett irodalmi pályázatának egyik díjazott alkotása.

láncolsz minket, szeretet köteléke, mely az angyalokkal egyesítesz, az üdvösség tornya a pokol szakadékában...Te légy erősségünk halálküzdelmünk óráján!” A versben azonban a lánc, a rózsafüzér „szent bilincs” képében jelenik meg, a négyszeri ismétléssel kiemelt *bilincs*-motívum viszont előhívja a rab, rabság, illetve a szabadság képzetkörét. A vers gondolatmenete erre az asszociációs láncra fűzhető föl: a rózsafüzér „*olyan, akár egy szent bilincs,*” mellyel Isten köti magához az imádkozó embert. Így lesz az ember „*Isten rabja.*” Ám ez a rabság az örök életben feltündöklő szabadság bizonyosságát készíti elő. A rímpárral összekötött sorok teológiai tartalmat sűrítene: „*az Isten-rabok...az igaz szabadok.*” Várkonyi István verse a rózsafüzér-rabság-szabadság asszociációival Rónay György *Őszi himnusz* c. költeményével állítható párhuzamba, intertextuális viszonyba.

5.) Motivikus kapcsolatok

A rózsafüzér imádsága számos motívum összekapcsolását, egymásra vonatkoztatását (hit, hitetlenség, időviszonyok, szent és profán, érték és értéktelenség, remény, reménytelenség stb.) kínálja.

J.Király István különös prózaverse az *Ó, a Balaton* sajátos montázsra Cseh Tamás és Bereményi Géza *A hatvanas évek*, Kormos István *Nakonxipánban hull a hó* és a Szentolvasó szövegrészeinek, de találunk utalást Kosztolányi-művekre is, sőt Eisemann Mihály *Holdvilágos éjszakán miről álmodik a lány* kezdetű híres slágerének sorai is beépülnek a három részből álló, képekkel illusztrált műbe. Az első egység „*negyvennél is számosabb esztendő elteltével*” gyermekkori emlékeket idéz a hatvanas évekből. A Balatonnál töltött nyarak, a boldog gyermekkor, a *Böbe baba*, *Futrinka utca* világa állítódik párhuzamba az örvendetes olvasó titkaival, melyek hol Máriához, hol Jézushoz szólnak. A második rész a profán hétköznapiak, aluljárók jellegzetes alakját, a kiszolgáltatott, kitaszított embert állítja a középpontba. Alakjában, sorsában a szenvedő Krisztusra ismerhetünk, mégis elmegyünk mellette. Ezt a párhuzamot erősítik a fájdalmas olvasó megidézett titkai is. A különleges stilisztikai megoldás, a párhuzamos szerkezetű, alanyt-állítmányt fölcserélő mondatok, az állítmányok ellentétes tartalomra váltása egy nap történéseit, egy ember tragédiáját sűríti. „*Szája néz, szemei szólnak ...szája vak, szemei némák.*” A harmadik tétel a főváros pontosan körülhatárolt helyén játszódik. Az Ecclesia és a Levéltár előtti buszmegállóban állók nézőpontjából láttatja az „*éjszakába takarózó*” nappalra ébredését. Ahogy lesöpri „*a ruháján bóbiskoló lusta csillagokat,*” az ismert dalba kezd: *Holdvilágos éjszakán...*A giccses dallam, a hazugsággal

áltató világ szembesül és marad alul a rózsafüzér dicsőséges titkaival, melyek a valós remény forrásai.

Devecsery László (1949-) „életes” lírájában szerencsésen ötvöződik a klasszikus modernség és a népköltészet, a merész avantgárd és a játékos gyermekvers úgy, hogy a szerző a látszólagos diszharmóniából mindig derűs harmóniát, a tagadásból hitet és életigenlést hív elő. *Napóraidő*⁷¹⁴ című kötetébe sok év verstermését válogatta, olyan szövegeket, amelyek egymásra építettségében mély, szakrális „rózsafüzéres láncolatosságot” fedezhetünk föl, melyek olvasása-mondása során magunk is „átvesszük a változatos lüktetés mégis-egyzon mély ritmusát, a jobbára ima-versek fohász-beszédét.”⁷¹⁵

Berda József (1902-1966) friss hangú lírájának a titka, hogy benne a „legsztereotípbabb”⁷¹⁶ mondanivaló is élettel telik meg, eleven valósággá válik. Isten szegény gyermeke – ahogy magát nevezi – a természetben találta meg igazi otthonát, a teremtett világ tökéletessége, rendje és szépsége számára Isten létének és tökéletességének a legfényesebb bizonyítékát jelentette. Világában – ahogy Assisi Szent Ferencében is - minden újra, eredeti fényében ragyog föl, a teremtett világ nála csodálatos egység, részeiben is teljesség, melyben minden azért érdemel tiszteletet, mert Isten által teremtetett. A teremtmények az Atya gyermekei, tehát egymás testvérei, akik között csak egyetlen érzés lehetséges, a szeretet. A testvériségben összetartozásnak ez az öröme ujjong föl Berda József verseiben. A magyarok szentnek tartott hegye, a Pilis számos költeményében bibliai tájjá, paradicsomkertté lényegül át, ahol „lélek és test átszellemül”⁷¹⁷ az ember olyan harmóniát él meg, mint a teremtés első pillanatában. *Ének a gyöngyvirágról* című versében – melyet Sík Sándornak ajánl - természet és vallásos áhítat fonódik egybe. A világból száműzött ember az erdő renetegjében szüntelen dicséretre fakad, még a parányi gyöngyvirág is csodálatra indítja, hiszen „mennyei illata” egy másik világ üzenetét hozza. A legsötétebb mélyben fölfénylő, apró virágban „Mária követét” fedezi föl, a fehér gyöngyök a rózsafüzér szemeivé nemesülnek. Tiszta szépsége a tökéletesség visszfénye.

„A mélyebb érzelem érzi csupán:

ama titkos értelmű Mária

köve te a renetegben,-

végtelen rózsafüzér illatos,

puha gyöngyből, ki szelídségre

s alázatra int.”

⁷¹⁴ *Napóraidő*. Szombathely 1999

⁷¹⁵ *Napóraidő*. Szombathely 1999. Olvasó. Tarján Tamás előszava.

⁷¹⁶ ILLYÉS Gyula: *Egyedül*. Berda József versei. In: Nyugat, 1929. 8. szám

Csorba Győző (1916-1995) líráját „mindvégig élet és halál feszültsége hatotta át,”⁷¹⁷ s a „végső birkózás” felé közeledve költészetében még inkább felerősödött az emberi létezés kérdéseire választ kereső hangja. „Az Abszolútumot, a Teremtőt még csak névvel sem illeti: „*Szemközt vele*”-mondja⁷¹⁸ egyik kötetének címében is, de a látszólagos szembeszegülés mögött csak a véggel dacoló, a halálon is diadalmaskodni akaró ember makacssága rejlik, a végső titkokat megismerni vágyó türelmetlensége, hogy

*„ha értelmet kaptunk miért nem
hagyja hogy éljünk is vele?”*⁷¹⁹

A kései versek alapmotívuma a belülről megélt öregség, a kétségek drámai kimondása, mely a „nincs” lehetőségét és a „van” bizonyosságát is szembesíti. Apró jelek azonban elárulják, hogy a halálközelségből fakadó félelem mögött az életszeretet bújik meg, a szív biztos sejtése, hogy „nincs vége.” Úgy tűnik azonban, hogy az értelem és a szív örömeinek összhangjára figyelő költő egyre inkább a hit erejébe kapaszkodik. Amit értelemmel nem tud megközelíteni, azt hittal mindenáron, a racionalitáson is győzedelmeskedve el akarja fogadni. Ez a felismerés sűrítődik a *Hitvita* c.versének mottójában: Nem látok – Ám hinni szeretnék. Az „innét indulóban” lévő költő „hitetlen Tamás” evangéliumi történetét exponálja, a hit és a hitetlenség drámáját idézi a Szentírást ismerő olvasó emlékezetébe, mert a példázatos történetben önmaga és a modern ember keserű, sokszor későn felismert tanulságára döbbsen: a „nagyon-nagyon okosok” igazsága részigazság – a teljes igazságot csak a szív bölcsességével, a „lélek szegénységével” lehet megközelíteni.

*„Akkor már inkább nénikéktől
rózsafüzéres vén kezük
bütykeitől tanuljak élni
és tanuljak meghalni is...”*

Ez a felismerés őszinteséget feltételez. Tamás őszinte ember volt, ezért tudta bátran kimondani: „Ha nem látom [...], semmiképpen el nem hiszem.” Ám a hitetlenségnek ez a megvallása valójában a hitét készítette elő. Amikor megérintette a szent sebeket, a kézzel fogható tapasztalat nyomán már áhítattal meg tudta vallani: „én Uram, én Istenem.” Igaz, feltétlen, kételkedésektől megszabadult hitre – melyet a rózsafüzér jelképez - az Istenre való teljes ráhagyatkozás, az önmagával való szembenézés becsületessége és őszintesége vezette.

⁷¹⁷ RÓNAY 2002. 113.

⁷¹⁸ TÜSKÉS 1997. 108.

⁷¹⁹ CSORBA Győző: *Hitvita*. In: *Szemközt vele*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1991.

Nagy Miklós (1894-1973)⁷²⁰ papköltő és lelkipásztor, a Mindszenty-per vádlottja és elítéltje volt. A költészetét ötven éven át tápláló, mélységes Mária-tisztelete a Nyírség görög katolikus hagyományából források. Az imádság jegyeit viselő költeményeiből egy verses Mária-életrajz körvonalazódik, a hit olyan tényeinek megláttatásával, melyek kiegészítik és személyessé teszik az értelem útján megismert igazságot. A „verses imakönyvet” átszövik a magyar máriás költészet jellegzetes toposzai, a transzcendens irányultságú szimbólumok, a versegész esztétikai összhatását erősítő, bibliai és magyar történelmi kontextusba ágyazottság. A szakrális líra hagyományos beszédmódját követő *Katonák a dekkungban* című verse egy háborús veterán idősíkokat váltogató, két szálon futó, példázatos története. A szörnyű múlt emlékeit ugyan már megrostálta az idő, de az esténként rózsafüzért mondó katona alakja még eleven a megszólaló emlékezetében. A mindennapos „halálkapu” árnyékában élő „csöndes embernek” igazi védelmezője és erős fegyvere az otthonról hozott rózsafüzér volt:

*„A rüsztinggal Örzse néni látta el,
Hogy a muszkát ilyen apró golyóbissal űzze el.”*

Hiába mosolyogták meg a fiatalok, ősei máriás hitében, a rózsafüzér erejében – Hunyadi példáján - rendíthetetlenül bízott.

Rónay György (1913 – 1978) *Őszi himnusz* c. versében sok ponton tapinthatók ki ismert művekből vett motívumok. Az evangéliumi történetek (Mk 5, 25-34), a Mária-tisztelet áhítatformáira (októberi rózsafüzér) és az istenkereső magyar líra számos alkotására (például Babits Mihály Ádáz kutyám vagy Az elbocsátott vad c. versére) való utalás csak háttér a személyes síkra terelt modanivalóhoz, az evangéliumi és a személyes szintéziséhez. A rózsafüzér imáinak „morzsolása” közben egy egész emberi élet pereg le, a rózsafüzér által „megmentett,” Anyjához ért megtérő vallomása hangzik föl.

*„Immár, hogy tőled soha ne csavarogjak,
Hozzád kötöttem én olvasóddal magam,
Irgalmas anyja vagy a hozzád tért raboknak,
S boldog rab, akinek ilyen őrzője van.”⁷²¹*

Sík Sándor (1889-1963) *A néma Miatyánk* c. verse is különös kapcsolatot mutat a rózsafüzér-imádsággal, mely a versben a hitnek, az Istenhez tartozásnak a szimbóluma. Az 1963-ban született költemény a piarista szerző életének és költői munkásságának összefoglalása, búcsúzó imádsága, melynek őszintesége új hangot szólaltatott meg lírájában. „Ezekben az utolsó versekben már nyoma sincs a kezdet himnikus modorának, de ami

⁷²⁰ NAGY Miklós: *Katonák a dekkungban* In: Harangozok Úrangyalára. Pilisszentlélek, 2004.

⁷²¹ RÉGI NAGY PATRÓNÁNK 2000. 316.

fölragyog benne, valóban fényt áraszt.”⁷²² *A néma Miatyánk* egy imádságos élet zárszáva, kínzó lelkiismeret-vizsgálata és megrendítő hitvallása. Az Isten előtti méltatlanságát beismerő ember a rettenetes magány és félelem óráiban, „*az értelemtelen és imáttalan*” sötétségben elementáris erővel tapasztalja meg az emberi élet és lét mélységét, Isten nagyságát és az ember gyöngeségét. Isten előtt szinte elnémulna az ember, „*a hűséges cseléd,*” aki még arra sem méltó, hogy megszólítsa Teremtőjét. De felajánlhatja a mindhalálíg engedelmes Krisztus szeretetét, a rózsafüzér Istent megszólító, ember helyett beszélő imádságát:

„*De talán mégis volna valami*

Helyettem hinni, vallani,

Nevemben felimádkozó

Karikás kis szentolvasó.”

Gérecz Attila (1929-1956) kevés verse⁷²³ különös ars poeticát rejt: a börtönévek készítenek versírássra, mely számára nem csak önmaga megtalálását és a szabadság egyetlen lehetőségét jelenti, hanem az ember és a Teremtő egymást kölcsönösen megismerő kapcsolatát is, ahogy a *Sorsod művészete* c. verse példázza. Alakuló költői világának visszatérő motívuma a kétely, az elhagyatottság, a civilizáció-és egyházellenesség, melyek kifejezéséhez a szakrális tartalmú képek és motívumok új, ellentétes előjelű szövegösszefüggésbe helyezését használja. Így lesz a rózsafüzér is különös tartalmú, a hitetlen hitet kifejező szimbólum Krisztus⁷²⁴ című epigrammájában:

„*Görnyesztő a kereszt vérrel, és gyalultatlan*

Vádol az emberi bűn, s arcba facsarja a vért

Sorsa, ha rózsafüzér, s amulett a töviskoszorúnak

Lourdesi palackokká ócskul a veríték!”

Borbély Szilárd (1964-) *Halotti pompa*⁷²⁵ c. kötete az utóbbi évek magyar irodalmának egyik legtöbbször méltatott műve,⁷²⁶ nyelvi megoldásaiban is a hagyományos és a modern egyedi szintézisét teremti meg. A szörnyű gyilkosság okozta személyes fájdalom a kompozícióban a személytelenséggel kerül párhuzamba, az örökkévaló az aktuálissal, a keresztény a pogány mitológiával, a halványulónak hitt, egyetemes kulturális tradíció a személyes eleven kifejezőjévé. A kötet első könyve, a *Nagyheti szekvenciák* ősi keresztény

⁷²² PILINSZKY János: *Sík Sándor utolsó kötete*. Új Ember. 1964. január 5.

⁷²³ Gérecz Attila: Így bocskorosán. Egybegyűjtött versek és írások. Szerk: Turcsány Péter. Kráter, Pomáz. 2001.

⁷²⁴ Krisztus. 1954. In: Gérecz Attila: Így bocskorosán.

⁷²⁵ Kalligramm Kiadó, Pozsony, 2004.

⁷²⁶ A rózsafüzérrel való kapcsolatáról is: FAZAKAS Gergely Tamás: *Elbeszélhetetlenségében elbeszélhető beszélgetés*. Olvasási javaslatok Borbély Szilárd *Halotti pompa* című kötetének és a régiség irodalmának metszéspontján. In: Debreceni Disputa. 2004/11-12. 102-107.

imádságokat, a 17. század vallásos költészetének műfajait, Angelus Silesius műveit, a planctus és a rozarium műfaját írja át. „Csakhogy a rózsafüzér imádsága a hívő ember hitének megerősítését szolgálja, tehát nem pusztán versek, esztétikai tárgyak, hanem egy sajátos, meditatív lelkigyakorlat részei, itt [...] imitálódik ugyan a régies forma [...], ám a jelentések dekonstruálódnak. A Rosarium katarzisa, a feltámadás örömhíre helyett a Halál örökkévalóságának, túlhatalmának tapasztalata rögzítődik, ami föloldhatatlan feszültségben áll az imaformával. A vallásos hit örökkévalóságának mint Örök Életnek a képzele rendre az Örök halál képzetébe fordul.”⁷²⁷

*„Az embert váltsa meg más,
Mert nem lesz több Feltámadás.
Ha Krisztus majd a Földre téved,
A Sírban többé nincsen élet.*

Halmai Róbert (1978-)⁷²⁸ verseit az élet apró, jelentéktelennek tűnő mikrotörténései szervezik, a filmszerűen felvillantott képek gyors egymásutánosságukban pörögnek, szinte „morzsolják” az időt. A pillanatnyiséget rögzítő elemeket váratlan tartalmú metaforák kapcsolják össze, poetikai eljárásait a profanizálás, a meghökkentésre törekvés jellemzi. Így érthető, hogy a boldogtalanság felismerését hozó éjszaka után Villonnak, „*a szerelem és élet mártírjának*” a verseit „rózsafüzérnek” nevezheti. A cím oximoronja - *pogány rózsafüzér* - ironikus szókapcsolat: a profánt szakralizálja, a szakrálist pedig éppen szent tartalmától fosztja meg. Így azonosul a modern emberben rejlő kettősségekkel is.

VI. Összegzés

Különösen a XX. századi irodalmunkban hosszú ideig háttérbe szorult a magyar spirituális irodalom számos műfajának és szövegének a recepciója. A rózsafüzér-imádság és parafrázisai, a kor vallásos és társulati folyóirat-irodalma is feltáratlan területet jelentenek. Az értekezés célkitűzése, hogy a XVI. századra kialakult és azóta is élő rózsafüzér-imádság irodalmi megjelenését kövesse végig az 1880-as évektől napjainkig. A dolgozat igyekszik feltárni a hagyományosnak mondott rózsafüzér szakrális műfaja, az imádság kötött szerkezetét megbontó szövegek, a ponyvák, a vallásos irodalom, az irodalmi parafrázisok és a vallásgyakorlásba visszakerült textusok kapcsolatát is.

⁷²⁷ MIKOLA 2006. In: Pannonhalmi Szemle. XIV. 1.

⁷²⁸ *Pogány rózsafüzér*. Új Forrás 2004. 3. szám

A Széchenyi Könyvtárban, a Ferences Könyvtárban és az esztergomi Érseki Könyvtárban végzett kutatások során találtam rá *A Legszenőbb Rózsafüzér Kirélynéja* c. lapra, melynek több mint 60 évfolyamát, a jubileumi kötetet és éves kalendáriumait, a válogatott cikkekből megjelenő tanulmánykötetet néztem át, s vagy százharminc rózsafüzéres verset találtam, köztük olyanokat is, melyeket a világi irodalom is értékesnek tart (Sík Sándor, Rónay László, Mécs László versei). A rózsafüzér-imádság, a vallásos irodalom parafrázisai és a ponyvák imádságai sok szempontból mutattak hasonlóságot, s ezek nyomán indultam el. A XX. századi költői életművekben is szép számmal bukkantam a rózsafüzérrel kapcsolatba hozható versekre, parafrázisokra. Nagyon izgalmas feladatnak ígérkezett az összefüggések feltárása, voltaképp annak a feltérképezése, milyen módozatokban él és hat a hosszú századokon keresztül normaként működő textus, hogyan tükröződik a világkép és a szenthez (Istenhez, a Szűzanyához) való kapcsolat változása az eltérés és a már-már deformálás jelenségében is. Dolgozatomban a közel 150 verset elsősorban a hagyományos rozáriummal való tartalmi, szerkezeti, motivikus, műfaji kapcsolat alapján értelmeztem, kerestem az architextus és az irodalom szövegthalmazába tartozó versek számos ponton megragadható kapcsolatát, és megkíséreltem annak a bemutatását, hogy az egyházi műfaj, a szakrális szöveg miként lehet számos módon mintaadó a XX-XXI. századi magyar irodalomban is. Egy-egy szöveg önnön jelentésének és formanyelvének feltárásán túl kerestem az aktuális szöveg és az architextus kapcsolatának minél több elemét és a versek egymással való érintkezési pontjait is. Így próbáltam összegyűjteni egy olyan kapcsolatrendszer tartalmi-szerkezeti-motivikus elemeit, melyek a rózsafüzér imádságának leglényegesebb, hosszú történeti fejlődés során kialakult jegyeit is összegzik, s egyúttal az állandóság és a variabilitás izgalmas kapcsolatára is fényt derítenek.

Nem törekedtem a versek komplex elemzésére, hiszen nem ez volt a vállalt feladatom: a szövegek bemutatását az alapvető rendező-szervező elv (rózsafüzér-imádság) szempontjai szerint végeztem. Alaposabb elemzést-értelmezést azokról a versekről írtam, amelyekben több szempont érvényesülését vizsgálhattam, például az ún. titokversek esetében. Dolgozatom nagy része önálló, a kitűzött szempontokat követő elemzés, egyéni interpretáció. A feldolgozás több lehetőséget is kínált, számomra a választott volt a legkézenfekvőbb. A témaválasztásban a személyes érdeklődés is vezetett: hiszem, hogy a szakrális irodalommal való foglalkozás hiánypótló és embert gazdagító, üdvös ügy is. Úgy érzem, az elkötelezettségem átsüt a dolgozatban érvényesülő szemléleten, hangvételen és stíluson is. Tisztában vagyok azonban azzal, hogy a más szemléletet képviselők előtt a dolgozat témaválasztása, érvelése, állításai bizonyításra szorulhatnak.

A vizsgált rózsafüzéres versek a XIX. század közepétől fellendülő és a XX. század első négy évtizedében virágzó rózsafüzéres társulati élet hatására kibontakozó sajátos kultúrának máig feltáratlan részei, a keresztény tanítás és a korhoz szóló üzenet megfogalmazásának, a hit és erkölcs időszerű kérdései tisztázásának nagyszerű, bár esztétikai szempontból változó értékű eszközei. A verseket létrehozó hitbuzgalmi szándék sok esetben valóban propagandairódmát, lírai közhelyeket, saját korának irodalmi kontextusában is színvonalatlannak számító beszédmodort, naívan és közvetlenül tanító modort szült. E sajátosságok eltérő megítélése a katolikus irodalom alapkérdéseit is érintő, évekig tartó polémiát indított el, melynek legfontosabb pontjait is érintenem kellett.

A kutatásom témája és időbeli kerete a XIX. század utolsó harmadának és a XX-XXI. század fordulójának magyar irodalma, főképp az érintett időszak áhítati folyóiratainak és kiadványainak rózsafüzéres versei, melyek a vizsgált időszakban - a ponyvairodalmon kívül - 1885-től jelentek meg, legnagyobb számban az ekkor induló, domonkosok által kiadott egyházi folyóiratban, *A Legszenőbb Rózsafüzér Királynéja* című lapban, amely 1909-től *Rózsafüzér királynéja* címmel jelent meg egészen 1944-ig. Fontosnak tartottam éppen ezért a hitbuzgalmi lap történetének, a szerkesztői törekvéseknek és a szerzői háttérnek a részletesebb bemutatását is, de utalnom kellett a fogadtatás sokféleségére is.

Az általam vizsgált versek jellegzetességeit az adja, hogy a rózsafüzér-imádsággal sokféle, változatos formákban realizálódó kapcsolatot mutatnak. Kerestem a tartalmi sajátosságokat, a nyelvi, retorikai jellemzőket, a motívumokat, a műfaj kötött, lényegi jegyeit részben vagy teljesen megőrző lehetőségeket. A hagyományos rózsafüzér századok alatt kialakult struktúrája sokféle és változatos formában jelenik meg: a versszakok száma (három, öt, tizenöt) a versszakok tematikai csoportosítása (háromszor ötös csoport) és elrendezése, a szöveg vizuális képe (a hármasság megjelenítése) mind rájátszás az egyházi gyakorlatban elfogadott szerkezetre. A rózsafüzéres versek nagy része esetében az imádság kötött szövegének szavaihoz, szerkezetéhez, formájához való ragaszkodás kevésbé szigorú. A versek különösségét az adja, hogy bizonyos elemeket, motívumokat adaptáltak a vallásos műfajból és gondolatkörből, de a műfaj kínálta lehetőségeket elsősorban az evangéliumi és személyes, az evangéliumi és közösségi-nemzeti párhuzamba állítására és szintézisteremtésére használták föl.

A keresztény világban ismert szakrális szövegek (Miatyánk, Hiszekegy, Te Deum, Úrangyala, Üdvözlégy) parafrázisai a XX. században jóval gyakoribbak neves költőink (például Babits Mihály, Sík Sándor, Reményik Sándor, Dsida Jenő, Nagy Gáspár, Ferenczy István) életművében, mint a rózsafüzér kötött formájának parafrázisa. A rózsafüzért imitáló

szövegek között is találunk magas esztétikai értéket képviselő verseket, majd az új beszédmódot és szemléletet képviselők lírájában olyan példákat is, melyekben a szakrális szöveg csak lehetőség a profanizálásra.

A tartalomjegyzékben rögzített pontok jelzik a szerkezeti vázat, ezt a belső tagolásban is kiemeltem. A dolgozat jellegéből adódik, hogy sok helyen a megállapításokat a művekből, versekből vett idézetekkel kell alátámasztani (szimbolika, motívumok). Az idézeteket dőlt betűkkel emeltem ki, körüket, terjedelmüket a legszűkebbre fogtam.

A dolgozatomhoz (rózsafüzér-parafrázisok) szakirodalmat alig találtam, hiszen még a rózsafüzér imádságának hazai elterjedését feltáró munkák is alig vannak, a liturgia-és lelkiségtörténeti megközelítések is töredékesek, s a művelődéstörténeti kutatások terén is legfeljebb részeredményekre támaszkodhatunk, még az imádság magyar nyelvű teológiai irodalma is szegényes. A feltáratlan terület kutatásához bátorítást többek között Barna Gábor írásaiból kaptam, hiszen ezek hangsúlyozzák, hogy a vallásos társulatokat, a hozzájuk kapcsolódó kegyességi irodalmat, s főleg a kor vallásos és társulati folyóirat-irodalmának (pl. Mária-kert, Rózsafüzér Királynéja) kínálatát azonban még egyáltalán nem elemezte a kutatás, s szorgalmazza az eddig nem vizsgált vonatkozásokkal való (rózsafüzér-imádság, szimbolika, nyelvi sajátosságok), a komplexitást érvényesíteni szándékozó foglalkozást is. Természetesen nem teológiai, néprajzi, művészettörténeti vagy nyelvészeti dolgozatot szándékoztam írni, de a téma összetettsége, az imádság kultúrát teremtő jellege megkívánta e területetek érintését is. Nem törekedhettem részletes imádságtörténet megírására, de a szerteágazó művelődés- és lelkiségtörténeti bevezetést az indokolja, hogy a viszonyítási pontként szolgáló rózsafüzér-imádság katolikus hitéletben betöltött szerepének ismerete nélkül a versek utalásai, képei, szimbolikája sem értelmezhető a maga teljességében.

A magyar és német nyelvű szakirodalom számomra fontos, 2008 tavaszáig megjelent darabjait ismerem és felhasználtam, de célirányosan és ökonomikusan dolgoztam föl, tehát a rózsafüzér imádságára és a parafrázisok jellegére, illetve összevetésére figyeltem. Természetesen a téma nagyobb kontextusba is helyezhető, igyekeztem fogalmi kérdéseket, műfajiságot érintőket is vizsgálni, illetve a Mária-tisztelettel, a máriás irodalommal is részletesebben foglalkozni, de csak a dolgozat által kínált keretek között.

+

Szentendre, 2008. augusztus 4-én, Szent Domonkos ünnepén

VII. Felhasznált irodalom

ACSÁDY Ignác

1897 Magyarország három részre szakadásának története. (1526-1608)

Budapest.

A magyar nemzet története. V. kötet. Szerkesztette: SZILÁGYI Sándor.

1898 Magyarország története I. Lipót és I. József korában. (1675-1711)

Budapest.

A magyar nemzet története. VI. kötet. Szerkesztette: SZILÁGYI Sándor.

A KATOLIKUS EGYHÁZ KATEKIZMUSA. A latin mintakiadás fordítása.

2002 Budapest, Szent István Társulat, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója.

Fordította DIÓS István.

A KERESZTÉNY MŰVÉSZET LEXIKONA. Szerkesztette: SEIBERT, Jutta.

1986 Budapest.

A LEGSZÖGEDIBB SZÖGEDI

2004 Szerkesztette: N. SZABÓ Magdolna. Szeged.

A MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETE. Főszerkesztő: SÓTÉR István.

1964 I-VI. Budapest.

A MAGYAR NYELV TÖRTÉNETI-ETIMOLÓGIAI SZÓTÁRA

1967-1976. I-III. Budapest. Főszerkesztő: BENKŐ Loránd.

AMATA, Temel M. O. P.

1989 Szent Domonkos Szerzetesrend szentjei és boldogai. Budapest.

A NÉPI JÁMBORSÁG ÉS LITURGIA DIREKTÓRIUMA. Alapelvek és iránymutatók. Római

Dokumentumok XXXI. Istentiszteleti és szentségi kongregáció.

2005 Budapest, Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója

ANGYAL Dávid

1898 Magyarország története II. Mátyástól III. Ferdinánd haláláig. Budapest.

A magyar nemzet története. VI. kötet. Szerkesztette: SZILÁGYI Sándor.

ANTALÓCZI Lajos

1991 Jelenések, üzenetek és a jövő. A Mária-jelenések és üzenetek szintézise

1830-tól napjainkig. Eger.

APOR Péter

1978 Metamorphosis Transylvaniae. Bukarest.

ARANY JÁNOS VÁLOGATOTT PRÓZAI MUNKÁI

1968 KERESZTURY Dezső és KERESZTURY Mária gondozásában.

Magyar Helikon, Budapest.

ÁRPÁD-KORI LEGENDÁK ÉS INTELMEK. Válogatta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta ÉRSZEGI Géza, fordította CSÓKA J. Gáspár.

1983 Budapest, Szépirodalmi Kiadó.

ASSISI SZENT FERENC MŰVEI

1992 Ferences források 1. BALANYI György fordításának javított változata.

Szerkesztette: HIDÁSZ Ferenc OFM és VÁRNAI Jakab OFM. Agape Kiadó.

A SZENT OLVASÓ-TESTVÉRÜLET KÉZIKÖNYVE.

1913 Budapest.

AZ ÉLŐ LELKI RÓZSAFÜZÉR ÉS A BOLDOGSÁGOS SZŰZ MÁRIA SZEPLŐTELEN SZENT SZIVÉNEK TISZTELETE.

1876 Győr.

AZ EGYHÁZI TÖRVÉNYKÖNYV

1984 A hivatalos latin szöveg magyar fordítással és magyarázattal. Szerkesztette, fordította és magyarázta ERDŐ Péter.

AZ ÉLŐ RÓZSAFÜZÉR-TÁRSULAT IMAKÖNYVE.

1904 Arad. Összeállította PALLANIK János. ZLINSZKY István és Társa Könyvnyomdája.

BABITS Mihály

1933 Katolikus költészet. In: Nyugat 9. szám

BÁLINT Sándor

1937 Népünk imádságai. In: Regnum. Budapest.

1938 Népünk ünnepei. Budapest.

1941 Egy magyar szentember. Budapest.

1977 Ünnepi kalendárium I-II. Budapest.

1981 Vallásos népköltészetünk egyéni ihletései. In: A hagyomány szolgálatában. Budapest.

1983 Szeged-Alsóváros. Budapest.

BÁN János

1939 Sopron újkori egyháztörténete. I-II. Sopron.

BARLAY Ö. Szabolcs

2007 A poézis teológiája. Székesfehérvár, A Prohászka Baráti Kör Kiadványa.

BARNA Gábor

- 1986 Az élő szentolvasó magyarországi elterjedése. In: Vigilia 51. évf. 5.
- 1998 Az Élő Rózsafüzér kunszentmártoni társulata. Szeged.
- 1998 (szerkesztő) Szentemberek – a vallásos élet szervező egyéniségei. Szeged.
- 2001 (szerkesztő) Boldogasszony. Szűz Mária tisztelete Magyarországon és Közép-Európában. Szegedi vallási néprajzi könyvtár 7. Néprajzi Tanszék. Szeged.
- 2001 Ökrös József akrosztichonos énekei. In: „Nyisd meg, Uram, szent ajtódát...” Köszöntő kötet Erdélyi Zsuzsanna 80. születésnapjára. Budapest, Szent István Társulat
- 2002 (szerkesztő) „Mária megsegített” Fogadalmi tárgyak Máriaradnán. II. „Maria hat geholfen”. Votivegegenstände in Maria-Radna II. Szeged.
- 2004 „Örvendtes olvasóddal Mária tisztelünk...” Ökrös József rózsafüzéres éneke. In: Az Idő rostájában. I. Tanulmányok Vargyas Lajos 90. születésnapjára. Szerkesztette: ANDRÁSFALVY Bertalan, DOMOKOS Mária, NAGY Ilona. L'Harmattan-Budapest.
- 2006 A katolikus propaganda modern fórumai. In: Memoriae Tradere. Tanulmányok és írások Török József hatvanadik születésnapjára. Mikes Kiadó.
- Csoportszerveződés és egyéni szerepek a népi vallásosságban.
<http://www.arts.u-szeged.hu/archivum/>

BARSÍ Balázs

- 2000 A Szent Liturgia. Budapest, Szent Gellért Kiadó és Nyomda.

BARTA János

- 1976 Az érték problémája az irodalomtudományban. In: Klasszikusok nyomában: esztétikai és irodalmi tanulmányok. Budapest, Akadémiai Kiadó.

BARTÓK István

- 1998 Sokkal magyarabbul gondolkodhatnánk és írhatnánk. Irodalmi gondolkodás Magyarországon 1630-1700 között. Budapest.
- 2005 Mennyei Királynője. Budapest, Helikon Kiadó.

BEDY Vince

- 1939 Győr katolikus vallásos életének multja. Győr.

BENEY Zsuzsa

- 2005 Hogy valljalak, tagadjalak – József Attila két késői Isten-képe

In: Föl a szívvel. Az istenkereső József Attila . Szerkesztette: SÁRKÖZY Péter. Szent István Társulat, Budapest.

BESZÉDES Valéria

1998 A doroszlói Rózsafűzér Társulat.

In: Szentemberek. Szerkesztette: BARNA Gábor. Szeged.

BIBLIA. Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás

1976 Budapest. Szent István Társulat

BIBLIKUS TEOLÓGIAI SZÓTÁR

1976 Szerkesztette: LÉON-DUFOUR, Xavier. Róma.

BOKA László

2003 A divattól a kultuszig. In: Kánon és kanonizáció. Szerkesztette: DOBOS

István, SZEGEDY-MASZÁK Mihály. Csokonai Kiadó.

BÖLCSKEY Ödön

1924 Capistranói Szent János és kora. I-III. Székesfehérvár.

CELANOI Tamás

1993 Assisi Szent Ferenc. Ferences források 2. Balanyi György fordítását javította

HIDÁSZ Ferenc OFM és VÁRNAI Jakab OFM. Agapé Kiadó, Újvidék,
Szeged, Csíksomlyó.

CEVINS, de Marie-Madeleine

2004 Az egyház a késő-középkori magyar városokban. Budapest.

CODEX IURIS CANONICI

1951 /MCMLI/ Vatikán.

CSÉFALVAY Pál –KONTSEK Ildikó (Szerkesztők)

2000 Magyar szentek tisztelete és ereklyéi. Esztergom.

CSEREY Farkas

É.n. Isten anyjának, a Boldogságos Szeplőtelen Szép Szűz Máriának Lórétomi
Litániában lévő nevezetek' rendin folyó dicsérete.

Cs. VARGA István

1994 Szent művészet. I. Tanulmányok az ars sacra köréből. Budapest.

2000 Szent művészet II. Székesfehérvár.

DEÁK Farkas

1879 Magyar Hölgyek Levelei. II. 1515-1709. Budapest.

DOBOS István

2002 Kánon és újhistorizmus. In: Kánon és kanonizáció. Szerkesztette: DOBOS

István, SZEGEDY-MASZÁK Mihály. Csokonai Kiadó.

EDWARDS Michael

1997 A keresztény poétika. Ford. MAJOROSSY Imre Gábor, MÁRTONFFY

Marcell. Budapest, Hermeneutikai Kutatóközpont. Hermeneutikai Füzetek 14.

ELIADE Mircea

1999 A szent és a profán. A vallási lényegről. Budapest.

1999 Misztikus születések. Tanulmányok néhány beavatástípusról. Ford. SALY

Noémi. Budapest, Európa Kiadó.

ÉLŐ LELKI RÓZSA-FÜZÉR

1891 Budapest.

ÉLŐ RÓZSA. IMÁDSÁGOS- ÉS ÉNEKES-KÖNYV AZ „ÉLŐ SZENT OLVASÓ”-RÓL
NEVEZETT MÁRIA-TÁRSULATNAK HASZNÁLATÁRA.

1871 Pest. Szent István Társulat.

EMMANUEL, Pierre

1996. Bábel.

ÉNEKKŐ EGYHÁZ Római Katolikus Népénektár – liturgikus énekekkel és imádságokkal

1985 Budapest, Szent István Társulat, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója.

ERDÉLYI Zsuzsanna

1976 Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok. Magvető Könyvkiadó,
Budapest.

2001 Szűz Mária alakja a történeti-későközépkori-imádságokban.

In: Boldogasszony. Szűz Mária tisztelete Magyarországon és

Közép-Európában. Szerkesztette: BARNA Gábor.

Szegedi vallási néprajzi könyvtár 7. Néprajzi Tanszék. Szeged.

ÉRDY-KÓDEX

2002 közreadja az ELTE BTK Informatika Önálló Programja.

Programvezető HORVÁTH Iván, munkacsoport-vezető BÁRCZI Ildikó

Budapest, ELTE BTK.

ESTERAS Pal

1691 Az Boldogságos Szűz Maria szombattya. Nagyszombat.

FABINY Tibor

2001 Az értelmezéstörténet mint a hagyomány rehabilitálása a

protestáns hermeneutikában. In: A kereszténység és az európai tradíció.

Szerkesztette: TALLÁR Ferenc. Budapest, Osiris Kiadó.

FÁY Zoltán

1999 Ferencesek Gyöngyösön. Budapest.

A Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány kiadása.

FALLENBÜCHL Ferenc

1940 A rabváltó trinitárius szerzetesek Magyarországon. Budapest.

FEHÉR Mátyás

1942 A hétszázados vasvári Szent Domonkos-rendi kolostor története.

Budapest.

FRAKNÓI Vilmos

1896 A Hunyadiak és a Jagellók kora. (1440-1526) Budapest.

A magyar nemzet története. IV. kötet. Szerkesztette: SZILÁGYI Sándor.

FRYE Northrop

1995 A Biblia igézetében. Budapest.

1996 Kettős tükör. A Biblia és az irodalom. Ford. PÁSZTOR Péter.

Budapest, Európa Kiadó

FRYE Northrop

1997 Az Ige hatalma. Második tanulmány a Biblia és az irodalom kapcsolatáról.

Ford. PÁSZTOR Péter. Budapest, Európa Kiadó

GAJTKÓ István

1936 A XVII. század katolikus imádságirodalma. Budapest.

GALAVICS Géza

1986 Kössünk kardot az pogány ellen. Budapest.

GALLA Ferenc

1931 A clunyi reform hatása Magyarországon. Pécs.

GÁL Irma

1998 A Rózsafüzér Társulat szerepe Gyergyóalfalu vallásos népéletében.

In: Szentemberek. Szerkesztette: BARNA Gábor. Szeged.

GENETTE Gérard

1996 Transztextualitás 1-2. Budapest, Helikon Kiadó.

GERGELY Katalin

1998 Rózsafüzér Társulatok Gyergyószentmiklóson.

In: Szentemberek. Szerkesztette: BARNA Gábor. Szeged.

GÖRÖMBEI András

2003 Irodalom és nemzeti önismeret. Nap Kiadó, Budapest.

GÖMÖRY - KÓDEX 1516.

2001 Budapest. Magyar Nyelvtudományi Társaság. Szerző HAADER Lea,
PAPP Zsuzsanna.

GYÖNGYÖSI Gergely

1983 Arcok a magyar középkorból. Budapest.

GYÖNGYÖSI István

2003 Rózsakoszorú. A szöveget gondozta JANKOVICS József irányításával az
ELTE Eötvös József Collégiumának régi magyar irodalmi szakszemináriuma,
a jegyzeteket és az utószót írta JANKOVICS József. Budapest, Balassi Kiadó.
In: Régi Magyar Könyvtár, Források, 12.

HAIMAN György-MUSZKA Erzsébet-BORSA Gedeon

1997 A nagyszombati jezsuita kollégium és az egyetemi nyomda leltára, 1773.
Budapest.

HETÉNY János

2000 Nagyboldogasszony virrasztása. Szeged.

HEVENESI Gabriel

1988 Régi Magyar Szentség. Budapest.

HORVÁTH János

1931 A magyar irodalmi műveltség kezdetei Szent Istvántól Mohácsig.
Kiadja a Magyar Szemle Társaság. Budapest.

HUIZINGA, Johan

1979 A középkor alkonya. Budapest.

ILLYÉS Gyula

1929 Egyedül. Berda József versei. In: Nyugat 8. szám.

1933 Katolikus költészet. In: Nyugat 7. szám.

JANI Anna

2005 A hiány metaforái. In: Vigilia, 3. szám.

J(ÁKY) F(erencz)

1862 Örökös Rózsafüzér. A sz. domonkosi szerzetes atyák által Bécsben 1705-ik
évben kiadott német könyvecske szerint magyarázza J. F. osli lelkész.

JÁKY Ferencz

1907 Szent Rózsafüzérek könyve, azaz 50 különféle sz. Rózsafüzér elmondására
vezérlő útmutatások. Budapest.

II. JÁNOS PÁL PÁPA

2004 ROSARIUM VIRGINIS MARIAE apostoli levele a püspököknek, papságnak és a hívőknek a szent rózsafüzérről.

JÁNOSI Gyula

1935 A barokk hitélet Magyarországon. Pannonhalma.

JÁROLI József

2001 A németgyulai Rózsafüzér Társulat története.

In: Boldogasszony. Szerkesztette: BARNA Gábor. Szeged

JELENITS István

2001 Élet és Evangélium. Budapest, Új Ember Kiadó.

JORDÁNSZKY Elek

1836 Magyar országban, s az ahoz tartozó részekben lévő Bóldogságos Szűz

Mária kegyelem képeinek rövid leírása. Posonban, 1836. Pest, 1863.

KABDEBŐ Tamás

2003 Minek egy asszonynak ennyi ész...Kortárs. 47. évf. 11.

KÁKONYI Asztrik (írta és rajzolta)

1991 Elmélkedések a Rózsafüzér titkairól. Esztergom.

KAMILL TESTVÉR KALANDOZÁSAI A XX. SZÁZADBAN

1989 Budapest.

KATONA Imre

1980 A fraknoi kincstár 1725-ös leltára. Budapest.

In: Művészettörténeti Értesítő XXIX. évf. 2. szám.

KISBÁN Emil

1940 A magyar Pálosrend története. I-II. Budapest.

KLINKHAMMER, Joseph

1975 Die Entstehung des Rosenkranzes und seine ursprüngliche Geistigkeit.

In: 500 Jahre Rosenkranz 1475 Köln 1975. Kunst und Frömmigkeit im

Spatmittelalter und ihr Weiterleben. Erzbischöfliches Diözesan- Museum

Köln, 25.Oktober 1975-15.Januar 1976 /Katalog/. Schulten Walter (Vorwort)

Nachtrag Peter Steiner. Köln.

KNAPP Éva-TÜSKÉS Gábor

1997 A barokk kori társulati élt forrásai. In: Századok 131. évf. 4. szám.

KORÁNYI András

2005 Egy XVI. századi ferences beginszabályzat. I. 130-142.

In: A ferences lelkiség hatása az újkori Közép-Európa történetére és

Kultúrájára. I-II. Piliscsaba-Budapest.

KÖRÖSY László

1889 Katholikus költők. Esztergom.

KULCSÁR SZABÓ Ernő

1987 Műalkotás - szöveg - hatás. Budapest, Magvető Kiadó.

KULCSÁR SZABÓ Ernő

1998/a Költészet és dialógus. In: A megértés alakzatai. Debrecen, Csokonai Kiadó.

1998/b (Fel)adott hagyomány? A keresztény művelődésszerkezet örökségének
néhány kérdése 1944 utáni irodalmunkban.

In: A megértés alakzatai. Debrecen, Csokonai Kiadó.

KULCSÁR SZABÓ Zoltán

1999 Intertextualitás: létmód és/vagy funkció. Irodalomtörténet. 54. szám.

KUN MOLNÁR SÁNDOR

1941 Hajnalodik. Kömlői Szécsi Ignác.

LEGUJABB KÖSZÖNTŐ ÉNEK A BOLDOGS. SZŰZ MÁRIÁHOZ S A HIDEGLELÉS ÉS
SZEMFÁJÁS IMÁJA.

1849 Összeszedte: PETŐ Mihály. Szeged.

LENGYEL Ágnes

1994 Megújuló vallásos „ponyvanyomtatványok” Nógrádban. In: Néprajzi
Értesítő LXXVI. évfolyam 227-257.

2001 Szűz Mária alakja a vallásos ponyvairodalomban. 136-151.

In: Boldogasszony. Szerkesztette: Barna Gábor. Szeged.

LÉVAY Mihály

1934 A Boldogságos Szűz Mária élete, tisztelete, szenthelyei, legendái.
Budapest.

LITURGIKUS LEXIKON

2001 Szerkesztette: VERBÉNYI István. Szent István Társulat-Kairosz, Budapest.

LONOVICS József

1870 Népszerű egyházi archeológia vagyis a katolikus ünnepek,
szentségek, ünnepélyek s szertartások értelmezése és a
különféle rendes és rendkívüli szószéki jelentések, részint szent
beszédekben, részint hirdetményalaku oktatásokban. I-III. Pest.

LOVÁSZ Irén

2001 Az imádkozásról. In: „Nyisd meg, Uram, szent ajtódát...” Köszöntő

kötet Erdélyi Zsuzsanna 80. születésnapjára. Budapest, Szent István Társulat.

MAGYARORSZÁG MŰEMLÉKI TOPOGRÁFIÁJA

1958 V. kötet. Pest megye Műemlékei. I-II. Szerkesztette: DERCSÉNYI Dezső.

MAGYAR NÉPRAJZ

1988-2002. Folklór 1. Magyar Népköltészet. A szerkesztőbizottság elnöke:

PALÁDI-KOVÁCS Attila. Akadémiai Kiadó.

MAGYAR NÉPRAJZI LEXIKON I-V.

1977-1982 Budapest, Akadémiai Kiadó.

MAGYAR IRODALMI LEXIKON. I-III.

1978 Budapest, Akadémiai Kiadó.

MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON I-XII.

2007 Főszerkesztő: DIÓS István. Budapest, Szent István Társulat.

MAJSAI Mór-SZÉKELY László

1970 Boldogasszony Anyánk. Budapest.

MARCZALI Henrik

1898 Magyarország története III. Károlytól a bécsi Congressusig. (1711-1815)
Budapest.

A magyar nemzet története. VIII. kötet. Szerkesztette: SZILÁGYI Sándor.

MARIA IM ROSENHAG

1915 Leipzig.

MÁRKUSNÉ VÖRÖS Hajnalka

1997 Kálváriák a Bakonyban és a Balaton-Felvidéken.

In: A Balaton-Felvidék népi építésze. Szentendre-Veszprém.

MÁRTONFFY Marcell

1999 Folyamatos kezdet. Tanulmányok, esszék. Pécs, Jelenkor Kiadó.

MERÉNYI Lajos-BUBICS Zsigmond

1895 Herczeg Esterházy Pál nádor. 1635-1713. Budapest.

MIKLÓSHÁZY Attila

2003 A rózsafüzér titkainak eredete. Pápai levél a rózsafüzérről. In: Távlatok. 60.

MIKOLA Gyöngyi

2006 Lázadó imakönyv. In: Pannonhalmi Szemle. XIV. 1.

MOHL Adolf

1898 A Mária-kongregációk története. Győr.

MONFORTI SZENT GRIGNON LAJOS

1939 A tökéletes Mária-tisztelet. Fordította, teológiai előszóval, életrajzzal, jegyzetekkel és imákkal ellátta CSÁVOSSY Elemér S. J. Pax Kiadó, Esztergom.

NAGYMIHÁLYI Géza

1994 Világkép és templomépítészet. In: Szent művészet. I. Tanulmányok az ars sacra köréből. Válogatta és szerkesztette: CS. VARGA István. Budapest.

NAGY Olga

2007 Gondolatok a művészet hatáiról. In: Szent művészet és ikon. Szombathely.

NAGYSZOMBATI KÓDEX 1512-1513.

2000 Budapest.

NANICSÁK Gergely András-SOÓS Sándor

2004 Áthosz, a Szent Hegy, az Istenszülő kertje. Budapest.

NÉMETHY Lajos

1884 A budavári főtemplom hajdani kincsei. In: Archeologiai Értesítő. Budapest.

1885 Adatok Árpádházi Boldog Margit történetéhez. Szenttéavatása és cultusára vonatkozólag FRAKNÓI Vilmost-tól. Budapest.

PANNONIA REGIA. Szerkesztette: MIKÓ Árpád - TAKÁCS Imre.

1994 Budapest.

PÁSZTOR Lajos

1940 A magyarság vallásos élete a Jagellók korában. Budapest.

1943 A máriavölgyi kegyhely a XVII-XVIII. században. In: Regnum, 1942/43.

PÁZMÁNY Péter

1606. Keresztyéni imádságos könyv, Graz. A faksimile szövegét közléteszi KŐSZEGHY Péter, kísérettanulmány: LUKÁCSY Sándor, Balassi Kiadó, Budapest, 1993. In: Bibliotheca Hungarica Antiqua XXVIII.

PÉTERY József

1946 A Szentmise története. Budapest.

PILINSZKY János

1964 Sík Sándor utolsó kötete. Új Ember, 1. szám.

PLICKA, Karol

1980 Levoca.

POMOGÁTS Béla

2003 Dsida Jenő és a katolikus költészet. In: Poeta angelicus. Eger.

2004 Az istenkereséstől az imádságig. Irodalmi Szemle. 12. szám.

2006 A népi vallásosságtól a transzcendenciáig. Vigilia 71. évfolyam 1. szám.

PONGRÁCZ Ester

1836 Arany korona. Pest.

PUSKELY Mária

2003 A keresztény Európa szellemi gyökerei. Budapest.

P.VÁRNAI JAKAB

1998 A kommunikáció mint imádság. In: Vigilia, 9. szám.

RÁBA GYÖRGY

1986 A modernség klasszicizálódása. Rónay György utolsó költői arcképe.

In: Csönd-herceg és a nikkell számovár. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.

RÁCZ Géza

é.n. Málá. In: Kagylókürt. 46. szám.

RADÓ Polikárp

1951 A Szentolvasó eredete. In: Vigilia 542-545.

1973 A megújuló Istentisztelet. Budapest.

1998 Az egyházi év. Budapest, Bencés Kiadó és Terjesztő Kft.

RADOCSAY Dénes

1955 A középkori Magyarország táblaképei. Budapest.

RAPCSÁNYI László

1979 Áthosz - a Szent Hegy és lakói. Budapest.

RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA XVII. század 7. Katolikus egyházi énekek (1608-1651)

1974 Budapest, Akadémiai Kiadó.

RÉGI NAGY PATRÓNÁNK Magyar Mária-versek

2000 Válogatta és szerkesztette ANTALÓCZI Lajos és LISZTÓCZKY László. Eger.

RICOEUR, Paul

1995 A kinyilatkoztatás eszméjének hermeneutikai megalapozása.

In: Hermeneutikai Füzetek 6. Budapest.

ROHR, Richard-Feister, BOOKSER, John

2005 Reménység a sötétben. Assisi Szent Ferenc lélekmegújító látomása
a nyugtalanság korában. Fordította LISZTES Gábor. Ursus Libris.

RÓNAY György

1969 A kettős végtelen. Budapest.

1947 Modern katolikus irodalmunk kérdéséhez. Vigilia 4. szám.

RÓNAY László

1999 Reménységből reménytelenségbe. Sík Sándor pályájának egy fejezete.

Irodalomtörténeti Közlemények. 3-4.

2004 Isten nem halt meg. Budapest.

2008 Leletmentés. Katolikus költők a XX. században. Budapest, Szent István Társulat

ROTZETTER, ANTON-VAN DIJK, WILLIBRORD-CHRISTIAN-MATURA, THADDÉE

1995 Assisi Szent Ferenc. Vigilia Kiadó, Budapest.

RÓZSAFÜZÉR-IMAKÖNYV.

2004. Szentolvasók rövid ismertetésekkel és énekjavaslatokkal. Szerkesztette:

JÁNOSSY Gábor. Budapest, Stella Maris Alapítvány.

RUPP Jakab

1868 Buda-Pest és környékének helyrajzi története. Pest.

SCHAEFFER A. Francis

1999 Művészet és Biblia. Budapest, Harmat.

SCHÜTZ, Christian

1993 A keresztény szellemiség lexikona. Budapest.

SCHRAMM Ferenc

1970 Magyarországi boszorkányperek 1529-1768. I-III.

SCHULTEN, Walter (Vorwort)

1975 500 Jahre Rosenkranz, 1475 Köln 1975. Erzbischöfliches Diözesan-Museum
Köln, 25. Oktober 1975-15. Januar 1976 /Katalog/. Nachtrag Peter Steiner.
Köln.

SCHUON, Friethjof

1995 A művészet principiumai és kritériumai. Ford. NÉMETH László Levente.
Arkhé, 3. szám.

SCHWARCZ Katalin

2002 „Mert ihon jönnek asszonyok és kezében új szoknyák.” Budapest.

SÍK Sándor

1943; 1946. Esztétika I-III. Budapest. 1990 Szeged.

1946 Vigilia. In: Vigilia. 1. szám

1989 Kereszténység és irodalom. Válogatott írások. Vigilia Kiadó.

SOÓS Sándor

2006 Apácamunkák (17-20. század). Esztergom. Keresztény Múzeum.

2008 Fodor József búcsúvezető zárandokkönyve (1957-1974). Esztergom.

SÖVEGES DÁVID

1993 Fejezetek a lelkiség történetéből. Szent Gellért Hittudományi Főiskola,
Pannonhalma.

STRIGON A. (álnév)

1879 A Liptó-vármegyei kalandosokról. In: Századok XIII. évf. 344-349.

STUTTGARTI BIBLIAI KISLEXIKON

1973 Fordította SÁNTHA Máté. Prugg Verlag, Eisenstadt.

SZABÓ Péter

1989 A végtisztesség. Budapest.

SZACSVAY Éva

1996 Üvegképek. Budapest.

SZÁNTÓ Konrád

1983 A Katolikus Egyház története. I. kötet. Budapest.

SZÉCSI Ignác

1916 Szűz Mária virágos kertje. Eger.

SZEGEDY-MASZÁK Mihály

1995 A bizony(talan)ság ábrándja: kánonképződés a posztmodern korban. In:
„Minta a szőnyegen.” A műértelmezés esélyei. Budapest.

SZEGEDY-MASZÁK Mihály

2005A kánon mibenléte: remekmű és fejlődéstörténet. In: Kánon és kanonizáció.
Szerkesztette: DOBOS István, SZEGEDY-MASZÁK Mihály. Csokonai
Kiadó.

SZEKFŰ Gyula

É.n. Magyar történet. A tizennyolcadik század. Budapest.

In: HÓMAN Bálint-SZEKFŰ Gyula (Szerkesztők): Magyar történet. VI. kötet.

SZÉNÁSI Zoltán

2007 Rónay György és a katolikus irodalom problémája. Vigilia. 1. szám.

SZÉNÁSI Zoltán

2006 Katolikus irodalom-keresztény poétika. In: Véges végtelen. Isten-élmény
és Isten-hiány a XX. századi magyar költészetben. Szerkesztette: FINTA
Gábor, SIPOS Lajos. Budapest, Akadémiai Kiadó

SZENDREY Zsigmond-SZENDREY Ákos

1940 Részletek a készülő Babona szótárból. Ethnográfia.

SZENT-OLVASÓ KIRÁLYNÉJA KÖNYÖRÖGJ ÉRETTÜNK! Ima- és énekeskönyv.

1884. Budapest. Szerkesztette: HUSZÁR Károly.

SZENT VAGY, URAM!

1932. Ősi és újabb énekkincsünk tára. Szerkesztette: HARMAT Artur és SÍK Sándor.

SZIKSZAINÉ Nagy Irma

2004 Leíró magyar szövegtan. Budapest, Osiris Kiadó.

SZILÁGYI István

1980 Kálváriák. Budapest.

SZILÁRDFY Zoltán

1995 A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből I. 17-18. század. Szeged.

1997 A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből II. 19-20. század. Szeged.

2000 Sajátos típusok a magyar szentek barokk kori ikonográfiájában.

In: Magyar szentek tisztelete és ereklyéi. Esztergom.

SZIMBÓLUMTÁR. Szerkesztette: PÁL József és ÚJVÁRI Edit.

1997 Budapest.

SZINNYEI JÓZSEF

1891-1914 Magyar írók élete és munkái. Budapest. Arcanum Digitéka.

SZŐCSNÉ GAZDA Enikő

2004 A Rózsafüzér Társulatok hatása egy falu életére.

In: Népi vallásosság a Kárpát-medencében 6. II. Veszprém.

Szerkesztette: S. LACZKOVITS Emőke - MÉSZÁROS Veronika.

SZUNYOGH Xav. Ferenc O. S. B.

1933 Tizennégy század történetéből. Pannonhalma.

SZŰZ MÁRIA RÓZSAKOSZORÚJA. Énekek és imák a Szent-olvasó társulati tagok számára.

1896 Közrebocsájtja BABIK József, Eger.

TAKÁCS Miklós

2003/a Névátvitel: az istenes vers „műfajának” rekanonizációja a kilencvenes évek magyar könyvkiadásában. In: Kánon és kanonizáció. Szerkesztette: DOBOS István, SZEGEDY-MASZÁK Mihály. Csokonai Kiadó.

TAKÁCS Miklós

2003/bA transzcendencia-immanencia opposíció felbomlása a Rend a romokban című kötet Meditáció-ciklusában. In: Csak az igazat. Tanulmányok Illyés Gyula születésének centenáriumán. Szerkesztette: GÖRÖMBEI András.

Budapest.

TÁNCZOS Vilmos

2001 Nyiss kaput, angyal! Moldvai csángó népi imádságok. Archetipikus szimbolizáció és élettér. Budapest, Püski Kiadó.

TERES Ágoston

2005 „Nagy jel az égen.” Az újjáéledő rózsafüzér. Kecskemét.

TÜSKÉS Gábor – KNAPP Éva

2001 Népi vallásosság Magyarországon a 17-18. században. Budapest. Osiris Kiadó.

2005 Az egyházi irodalom műfajai a 17-18. században. Tanulmányok.

Irodalomtörténeti Füzetek. 151. szám. Budapest, Argument Kiadó.

2005 E. S. és a Rózsakoszorú.

In: Irodalomtörténeti Közlemények. CIX. évfolyam, 4-6. szám. 383-400.

TÜSKÉS Tibor

1988 Rónay György. Budapest.

1997 Az utolsó évszak. Csorba Győző költészetének kiteljesedése 1981-95. Pécs, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány.

UNYI Bernárdin

1943 A mohácsi ferencesek története.

VARILLON, Francois

2001 A hit öröme az élet öröme. Fordította KAPOSINÉ ECKHARDT Ilona. Márton Áron Kiadó, Budapest.

VÁTH János

1943 Magyar katolikus szépirodalom. (Kézirat gyanánt). Pápa.

ZIEHR, Wilhelm

1998 A kereszt jelkép és valóság. Budapest.

ZÁKONYI Mihály

1911 A Buda melletti Szent-Lőrinc pálos kolostor története. Budapest.